

PORTAL

8/2017

Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda

Katalog radova iz 2016. godine

Cjelokupan pregled radova Hrvatskog restauratorskog zavoda u 2016. godini sadrži 248 kataloških jedinica koje su poredane prema abecednom redu lokaliteta. U zaglavlju svake kataloške jedinice navedeni su osnovni podaci o objektu, predmetu ili arheološkom nalazištu, o voditeljima i suradnicima na programu te evidencijski broj dosjea pod kojim se dokumentacija o radovima vodi i lokacija na kojoj je pohranjena.

Katalog radova uz završene projekte, uključuje i dovršene cijelovite faze višegodišnjih radova. Pri izradi kataloških jedinica uzete su u obzir posebnosti radova na različitim vrstama umjetnina, te je tome i prilagođen njihov oblik. Slikovni prilozi ilustriraju provedene radove ili tek pružaju podatak o izgledu objekta, predmeta ili arheološkog nalazišta.

Katalog radova u digitalnom obliku omogućava pretrage prema više kriterija te bolji i detaljniji pregled slikovnih priloga. Njegova je namjena korisnicima omogućiti brz i sažet uvid u cjelokupan opseg radova Zavoda unutar jedne godine, te pružiti osnovnu informaciju o pojedinom programu, na temelju čega je moguće tražiti opsežniju dokumentaciju u arhivu Hrvatskoga restauratorskog zavoda ■

Autori kataloških jedinica

- a. a. b. – Ana Azinović Bebek
a. b. – Antonio Blašković
a. g. – Antonija Gluhan
a. j. – Andrej Janeš
a. o. v. – Alma Orčić Vukašin
a. š. – Andro Šimičić
a. š. m. – Ana Škevin Mikulandra
a. v. g. – Ada Vrtulek Gerić
b. b. – Bojan Braun
b. d. – Boris Dundović
b. m. – Boris Mostarčić
b. ma. – Blanda Matica
b. mi. – Borka Milković
b. r. – Bernarda Ratančić
d. c. – Darija Cvitan
d. č. – Duško Čikara
d. m. – Danuta Misiuda
d. mu. – Domagoj Mudronja
d. n. – Dijana Nazor
d. p. – Diana Požar
d. r. – Danijela Ratkajec
d. ra. – Dinko Ramljak
d. š. d. – Daria Škarpa Dubreta
e. h. – Eduard Hudolin
e. š. – Edita Šurina
f. ž. – Fani Župan
g. c. – Gordana Car
g. p. – Gabrijela Palmeta
i. h. – Irma Huić
i. h. m. – Ivana Hirschler Marić
i. j. – Ivan Jengić
i. je. – Ivana Jerković

i. m. – Igor Miholjek

i. mi. – Igor Mihađlović

i. p. – Ivana Popović

i. p. s. – Irena Pauk Sili

i. s. – Ivan Srša

i. sa. – Ivana Sambolić

j. b. – Josip Brekalo

j. be. – Jurica Bezak

j. bu. – Jasmina Budoš

j. d. – Josip Delić

j. p. – Jelena Pasarić

j. v. – Josip Višnjić

k. h. – Katija Hrepčić

k. b. l. – Kristina Bin Latal

k. l. – Karmen Lentić

k. m. j. – Krasanka Majer Jurišić

k. k. – Kristina Krulić

k. š. – Ksenija Škarić

k. š. r. – Ksenija Šestek Ručević

l. č. – Lea Čataj

l. ča. – Lana Čačić

l. p. č. – Larisa Pervan Čizmić

l. s. m. – Laura Stipić Miočić

m. b. – Marta Budicin

m. be. – Marko Begović

m. đ. – Marina Đurović

m. g. – Marijana Galović

m. go. – Mihael Golubić

m. j. – Miroslav Jelenčić

m. k. – Marijana Krmpotić

m. ka. – Mia Kaurlotto

m. kr. – Mia Krkač

m. m. – Matija Marić

m. mu. – Mladen Mustaček

m. n. – Marko Nemeth

m. s. – Melania Sobota

m. v. – Magdalena Vlaho

m. vr. – Maja Vrtulek

m. v. b. – Maša Vuković Biruš

m. w. z. – Martina Wolff Zubović

m. z. – Marija Zupčić

n. b. – Nelka Bakliža

n. l. – Nađa Lučić

n. m. k. – Nena Meter Kiseljak

n. t. – Nataša Treursić

o. m. – Olgica Mileusnić

p. f. h. – Petra Franić Haniš

p. l. – Pavao Lerotic

p. p. – Petar Puhmajer

p. s. – Petar Sekulić

p. s. p. – Petar Samuel Pal

r. e. – Ružica Ercegovac

r. k. – Ratka Kalilić

r. m. š. – Renata Majcan Šragalj

s. đ. – Sonja Đuraš

s. h. – Snježana Hodak

s. j. – Sandra Juranić

s. k. – Suzana Kallay

s. ku. – Sena Kulenović

s. l. v. – Sandra Lucić Vujičić

s. m. – Sanda Milošević

s. p. – Siniša Pamić

s. s. – Svetlana Schmidt

s. se. – Sanja Serhatlić

sam. se. – Samir Serhatlić

s. š. – Silvo Šarić

š. v. — Šime Vitori

t. b. – Tonči Borovac

t. k. – Teodora Kučinac

t. p. – Tajana Pleše

t. pe. – Tihomir Percan

t. r. – Tanja Rihtar

t. s. – Tomislav Sikinger

t. š. – Toni Šaina

t. t. s. – Tijana-Annar Trputec Strčić

v. b. – Vlasta Bošnjak

v. b. v. – Venija Bobnjarić-Vučković

v. g. – Vanesa Gjini

v. m. – Vladanka Milošević

v. ma. – Vinka Marinković

v. r. v. – Vlatka Rudeš Vončina

v. s. – Vjekoslav Schmidt

v. š. – Veronika Šulić

v. z. k. – Vesna Zmaić Kralj

z. d. – Zoran Durbić

z. l. – Zrinka Lajić

z. o. – Zvonimir Orčić

ž. m. b. – Žana Matulić Bilač

ž. m. g. – Željka Mlinarić Galler

Bale

Starogradska jezgra naselja Bale

Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2235/1, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM BALE

Arheološkim nadzorom provedenim tijekom veljače i ožujka 2016. godine na području povijesne jezgre naselja Bale potvrđili su se prije doneseni zaključci o razvoju naselja. Arheološki nadzor na prostoru Trga Tomaso Bembo te u ulici La Grisa i unutar samog kaštela iznijedrio je veću količinu pokretnog arheološkog materijala kojim se potvrđuje funkcioniranje naselja u prapovijesti na području baljanskog kaštela. Unutar kaštela pronađen je stambeni objekt čije dimenzije zbog srednjovjekovne gradnje naselja ne možemo utvrditi. Objekt je dokumentiran između katastarskih čestica k.č. 217 (br. 2) i k.č. 226/1 (br.10), a na toj je površini pronađena velika količina ulomaka keramičkih posuda. Nalazi sugeriraju kako je spomenuto naselje funkcioniralo tijekom srednjeg brončanog doba, no ne isključuje se mogućnost da je ono funkcioniralo i nešto ranije, odnosno nešto kasnije.

Prilikom istraživanja pronađen je tek jedan arheološki sloj s brončanodobnim nalazima ispod kojega se pojavljivala matična stijena. Osim prapovijesnih nalaza,

pronađeni su i srednjovjekovni te novovjekovni pokretni arheološki nalazi i strukture. U ulici La Grisa dokumentirano je kameno popločenje, a ispod njega dio suhozida koji prati slojnice matične stijene. Pronađeni suhozid najvjerojatnije je služio kao ogradni zid dolca prije gradnje stambenih zgrada ili kao podzid za zgrade na južnoj strani ulice. Dio ulice La Grisa već je bio iskopavan pa su još tada neki nalazi uništeni. Na prostoru Trga Bembo, uz većinom prapovijesne nalaze, pronađena je struktura paralelna sa zgradom općine. Zid smjera sjeveroistok – jugozapad dio je prijašnje gradnje koju vezujemo uz komunalnu palaču, no nedostatak pokretnog arheološkog materijala otežava detaljniju analizu i određivanje vremena gradnje.

s. p.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Položaj unutar kaštela s dijelom prapovijesnog objekta

Slika 2. Pronađeni suhozid u ulici La Grisa

Slika 3. Pronađeni zid usporedan s komunalnom palačom na Trgu Bembo

Barban

Arhitektonski sklop crkve sv. Nikole, Velih vrata i kule

Srednji vijek, pregradnja 1606. i 1700. g.

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnici: Borka Milković, Ivan Pavičić, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 1981, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sklop srednjovjekovnog kaštela Barban sastoji se od crkve sv. Nikole, palače Loredan, branič-kule na jugozapadnom uglu sklopa te Velih vrata i cisterne. Istočni dio kaštela preuređen je 1606. godine u palaču Loredan s trijemom na prvom katu. Sjeverni dio kaštela je 1700. godine preuređen u veliku jednobrodnu crkvu sv. Nikole s bogatim inventarom naručenim od majstora venecijanskih radionica iz 16. – 18. stoljeća. Cijeli kompleks povezan je s tzv. Velim vratima, koja označavaju ulaz u naselje.

Slika 1. Kula, plan zamjene blokova

Slika 2. Kula, završetak radova

Kula je zatečena u izrazito lošem građevinskom stanju, stoga je u sklopu zaštitnih radova izvedena građevinska sanacija dijela sjevernog vanjskog zidnog plašta kule. Sanacija je obuhvatila zamjenu raspadnutih kamenih blokova u gornjoj polovici zidnog plašta, a ispod prije saniranog kruništa.

i. h.

Barban

Župna crkva sv. Nikole

Bogorodica s Djetetom i svećima

Nepoznati autor, 18. st. (?)

Ulje na platnu, 182 x 116 cm

Voditeljica programa: Laura Stipić Miočić

Suradnici: Višnja Bralić, Mirjana Jelinčić, Tea Zubin, **Mario Miočić**, Silvo Šarić, Eduard Raponja

BROJ DOSJEA: 1981/3, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Bogorodica s Djetetom i svećima* pronađena je u potkrovju župne crkve u Barbanu. Polukružno zaključena slika na platnu zatečena je napeta na drveni podokvir i uokvirena jednostavnim profiliranim ukrasnim okvirom. Središnji prizor slike je stojeća figura Blažene Djevice Marije s Djetetom u desnoj ruci. S njezine desne strane uprizorena su dva svetačka lika, a s lijeve svetica koja kleći. Iznad središnjeg prizora, u oblacima lebdi Bog Otac. Slika je zatečena u izrazito lošem stanju. Sastavljena je od dva dijela platna, spojena horizontalnim ručno šivanim spojem u razini početka polukružne forme. U istoj razini su i spojevi podokvira s dodanim drvenim ojačanjem i nepravilni spojevi ukrasnog okvira. Slikani sloj bio je izrazito rasušen, ljkusice boje otpadale su na dodir, a oslik je bio prekriven debelim slojem nečistoće i slabo čitljiv. Površinskim čišćenjem i podlijepljivanjem slikanog sloja stvoreni su uvjeti za demontiranje slike s podokvira i iz ukrasnog okvira. Tada je utvrđeno da je slika spojena tako da po horizontali donji dio prekriva oslik gornjeg dijela slike. Na prekrivenom dijelu slike zatječemo izvorni, manji oslik glave Bogorodice i Djeta. Rezultati početnih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja upućuju na to da je slika u jednom trenutku, iz nepoznatih razloga, doživjela drastične intervencije.

Format slike smanjen je u razini zatečenog spoja (možemo prepostaviti da je u toj zoni slika imala znatno oštećenje), slika je spojena preklapanjem, a na novom formatu središnji prizor Djevice s Djetetom djelomično je preslikan.

Na slici su provedena opsežna istraživanja: višekratne analize polikromatskih slojeva, fotografiranje slike UV svjetлом, višekratno RTG snimanje središnjeg dijela slike i sondiranje slikanih slojeva. Na osnovi dobivenih rezultata pristupilo se konzervatorsko-restauratorskim postupcima: temeljito su uklonjene prethodne intervencije voskom i potamnjeli stari lakovi, uklonjeni su parcijalni preslici, rekonstruirana su oštećenja lanenog platna umetanjem lanenih krpica, spojena su dva dijela platna s rekonstruiranim gubitkom nosioca u integralnu cjelinu izvorne veličine slike, rekonstruirana su oštećenja u sloju preparature toniranom kredno-tutkalnom osnovom. Slika je podstavljeni lanenim platnom ručnim uglačavanjem, napeta na novi podokvir i lakovana slojem laka. Rekonstrukcija slikanog sloja izvest će nakon zaključaka stručnih tijela.

l. s. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova 2016.

Barilović

Stari grad Barilović

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Vladanka Milošević

Suradnici: Iva Grgić, Edita Šurina, Ivan Pavličić, Bernarda Ratančić, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Geoexpert GTB d.o.o., Izgradnja Popovački, Općina Barilović, Konzervatorski odjel u Karlovcu

BROJ DOSEJA: 1351, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ostaci Staroga grada Barilovića nalaze se južno od Karlovca, na stijeni iznad lijeve obale rijeke Korane. Nepravilnog su četvrtastog tlocrta s dvije kružne kule: manjom na sjevernom uglu te jakom, tlocrtno većom kulom u jugoistočnom dijelu grada. Stari je grad primjer ispreplitanja stambenoga i fortifikacijskoga graditeljstva. Sjedište je posjeda obitelji Barilović tijekom 15. stoljeća, sve do provale Turaka 1524. godine. Zbog važnoga strateškog položaja, početkom 17. st. ulazi u sustav krajiskih utvrda pod zapovjedništvom karlovačkoga generalata, a obitelj Barilović seli se u blizinu grada Ribnika. Grad tako postaje dio Vojne krajine sve do njezina ukinuća 1871., nakon čega postaje središte kotarske oblasti. Grad je stradao u požaru potkraj Drugoga svjetskog rata. Do sad provedena istraživanja potvrdila su njegovu povijesnu slojevitost, o čemu svjedoče i stari nacrti utvrde na povjesnim kartama.

Između 2009. i 2016. godine izvedena je rekonstrukcija dijela obrambenih kamenih zidova sa zapadne strane, prema arhivskim fotografijama i nacrtu M. Pilara iz 1912. godine, te istočnoga zida grada. U tom je razdoblju redovito izvođena konsolidacija i konzervacija zidova otvorenih tijekom arheoloških istraživanja te tehnička zaštita iskopa. Izrađena je dokumentacija za rekonstrukciju sjeverne kule te je nabavljena građa za rekonstrukciju njezina krovišta. Godine 2015. i 2016., nakon arheoloških istraživanja u dvorištu uz jugoistočnu kružnu kulu i unutar nje, uslijedila je rekonstrukcija, konsolidacija i konzerviranje postojećih zidova prema izrađenoj dokumentaciji.

v. m., e. š.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Pogled na Stari grad Barilović s juga

Slika 2. Očišćeni prostor od nasipa smeća i šute uz južni obrambeni zid

Slika 3. Prostor uz južni obrambeni zid, nakon arheoloških istraživanja 2016. godine

Barilović

Stari grad Barilović

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Andrej Janeš, Valerija Gligora

BROJ DOSJEA: 1351/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Barilović arheološki se počeo istraživati 2002. godine, kad su stvoreni uvjeti za sigurno izvođenje rada. Arheološka istraživanja provedena su 2003., 2006. te 2010. - 2015. godine. U 2016. godini radovi su trajali od 26. rujna do 7. listopada. Općina Barilović financirala je strojni iskop šute te odvoz zemlje i šute. Arheološkim zaštitnim radovima trebalo je definirati stratigrafiju prostora između unutarnje okrugle kule i četverokutne kule, starog ulaza u grad.

Definirane su 42 stratigrafske jedinice, od toga su dio arheološki slojevi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 45) i keramički ulomci srednjovjekovnih i novovjekovnih posuda koji se obrađuju na Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Također je uzeto osam uzoraka povijesne žbuke te tri uzorka gara. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom srednjem

vijeku. Izdvojeni su nalazi životinjskih kostiju, koji su predani na analizu na Veterinarski fakultet, a rezultati analize očekuju se na proljeće. Izrađena je iscrpna fotodokumentacija te su napravljene snimke totalnom stanicom i 3D model Staroga grada.

Istraživanjima su definirana tri različita poda iz tri potvrđene povijesne faze života na Starom gradu Bariloviću. Najmlađi pod, načinjen od drvenih greda i dasaka, pripada civilnoj fazi 19. i 20. stoljeća.

Pod od kamenih ploča pripada fazi kad je u gradu bila smještena vojska Vojne krajine (od 17. do 19. stoljeća), a najstariji pod, također od kamenih ploča, potječe iz vremena plemićke obitelji Barilović iz 15. i 16. stoljeća.

a. a. b.

Slika 1. Istraženi podovi u 2016. godini

Slika 2. Zračna snimka

Baška, otok Krk

Starokršćanska bazilika na lokalitetu Podno Miri

Nepoznati autor, 5. st.

Starokršćanski višebojni mozaik

Oko 70 m²

Voditelj programa: Tonči Borovac

Suradnici: Antonija Gluhan, Ivana Jerković, Petar Gudelj, tvrtka Mural, Andjela Razlog, Danijela Skelin

BROJ DOSJEA: 2315/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPCINOM BAŠKA

Na sjeveroistočnom izlazu iz Baške, podno ceste Jurandvor – Baška, na predjelu Miri, na arheološkom nalazištu zvanom „Podno Miri“ nalaze se ostaci starokršćanske prostrane longitudinalne trobrodne bazilike. Prva istraživanja provodila su se 1995., kad je iskopana i istražena polovica trobrodne bazilike s ravnim čelnim zidom u koji je upisana polukružna apsida. Prema postojećim podacima o načinu gradnje i prepoznatljivim tipološkim elementima na mozaicima, crkva i lokalitet mogu se datirati u 5. stoljeće. Istraživački i zaštitni konzervatorski radovi nastavljeni su 2006. godine. Kompozicija mozaika je geometrijske naravi, a posebno je važno i zanimljivo polje s latinskim natpisom s imenom kršćanke Saprike koja je omogućila (najvjerojatnije financijski) dogradnje svetišta. Na temelju dostavljene primarne dokumentacije (tehnička, fotodokumentacija, orto-foto dokumentacija) i uvidom u zatećeno stanje mozaika *in situ*, utvrđeni su najvažniji potrebni podaci o stanju izvornih materijala važnih za određivanje konzervatorsko-restauratorskih zahvata na njima.

Na temelju stručne analize odlučeno je podići izvorne dijelove mozaika i prenijeti ih u radionicu HRZ-a u Splitu. Potom je trebalo restauratorski obraditi pojedine dijelove i pripremiti ih za postavljanje na novu podlogu ili povratak na izvorno mjesto. Nakon detaljnih priprema, svi

sačuvani izvorni dijelovi mozaika podignuti su u srpnju 2014. godine u sljedećim fazama: definiranje rubova i obrubljivanje, čišćenje, ucrtavanje reznih crta, odvajanje po reznim crtama, lijepljenje prvog sloja gaze, lijepljenje drugog sloja gaze (lijepio se i treći sloj po potrebi), ucrtavanje veznih točaka i orientacijskih crta te naponsjetku podizanje mozaika i transport u radionicu u Splitu, gdje su podignuti ulomci mozaičkih tapeta obrađeni.

Tijekom 2016. godine provedeni su cjeloviti zahvati pre-mještanja izvornih dijelova mozaika na novu podlogu metodologijom koja omogućuje jednostavno spajanje dijelova u cjelinu (bilo da je riječ o povratu na izvorno, bilo na neko privremeno mjesto), reverzibilnost, prezentaciju odabranih dijelova ili cjeline u interijeru ili eksterijeru, relativno malu težinu koja omogućuje lakši transport i najvažnije – jednostavno održavanje.

Na mjestima na kojima je nedostajao mozaik izvedena je rekonstrukcija uobičajenim mozaičkim tehnikama (primijenjene su tehnike i materijali prema izvorniku). Rekonstrukcijom su prije svega stabilizirani mozaički dijelovi.

t. b.

Slika 1. Fragment podignutog mozaika prije čišćenja poledine

Slika 2. Središnji dio mozaika nakon rekonstruktivnih zahvata

Belec

Crkva sv. Jurja

14. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnja: Edita Šurina, Intrados projekt d.o.o., P.Z. Elektro d.o.o., Kontrol-biro Prister, BEL-BAU d.o.o., Konzervatorski odjel u Krapini

BROJ DOSJEA: 95, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nekadašnja župna crkva sv. Jurja u Belcu ističe se svojom srednjovjekovnom slojevitošću, od najstarijih romaničkih struktura prednjeg dijela crkve do kasnogotičkih svodova broda i zvonika. Crkva je jednobrodna s poligonalno zaključenim svetištem. Zvonik je podignut u osi zapadnog pročelja, sakristija se nalazi sa sjeverne strane svetišta, a zidani trijem ispred južnog ulaza u brod. Svetište je presvođeno izvornim križno-rebrastim svodom, a brod u kasnijoj gotičkoj fazi križno-mrežastim. S duljim prekidima, u crkvi traju konzervatorsko-restauratorski radovi od 1947. godine do danas.

Radovima je 2016. godine na konstruktivnoj i građevinskoj sanaciji obuhvaćena rekonstrukcija krova crkvenog broda i sanacija zabatnog zida između svetišta i broda. Predmetni radovi uključili su postavu radne skele, demontažu biber-crijepa i krovne konstrukcije broda, konstruktivnu sanaciju zabatnog zida između svetišta i broda, izvedbu nove krovne konstrukcije i postavu pokrova od šindre, uz prateće limarske i fasaderske radove te radove na gromobranskoj instalaciji.

a. š. m.

Slika 1. Pogled na južno pročelje crkve prije radova rekonstrukcije krova

Slika 2. Pogled na južno pročelje crkve nakon radova rekonstrukcije krova i izvedbe pokrova od šindre

Beli Manastir

Širine

Keramički arheološki nalazi

Prapovijest

Voditelj programa: Mihael Golubić

Suradnica: Elena Perković

BROJ DOSJEA: 739/13, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na nalazima prapovijesne keramike s nalazišta Beli Manastir – Širine. Ukupno je obrađeno sto predmeta – cijelih posuda i ulomaka. Šezdeset prapovijesnih posuda je restaurirano u cijelosti ili djelomično, ovisno o stanju očuvanosti, a na ostalima su provedeni radovi pranja i konsolidiranja ulomaka. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepljom

Mecosan. Nedostajući dijelovi su restaurirani gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljen je PVA konsolidant *Mowilith*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Keramička posuda, stanje prije radova

Slika 2. Restaurirane posude, stanje nakon radova

Beram

Crkva svete Marije na Škrilinah

15. st.

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnici: Andelko Pedišić, Ana Dumbović, Jovan Kliska, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 151, ZAGREB, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva svete Marije na Škrilinah jednobrodna je grobljska crkva pokraj Berma, podignuta u 15. stoljeću. Nalazi se na uzvisini sjeveroistočno od Berma, izvan samoga naselja. Crkva je poznata po zidnim slikama živih boja, motiva i kompozicije, koje je 1474. godine izradila radionica majstora Vincenta iz Kastva. U 18. stoljeću crkvi je dodana lođica i oslikani tabulat.

Izrađen je elaborat *Konzervatorsko-restauratorska istraživanja na drvenom polikromiranom stropu u kapeli sv. Marije na Škrilinah u Bermu* i prijedlog radova s troškovni-

kom u kojem su detaljno opisani svi planirani radovi. Radovi započeti u 2016. obuhvatili su: demontažu tabulata, transport u restauratorsku radionicu u Zagrebu, fumigaciju umjetnine te restauratorske radove uklanjanja površinske nečistoće na kasetama, učvršćivanje slojeva polikromije i učvršćivanje drvenog nosioca.

i. h.

Slika 1. Unutrašnjost crkve prije radova

Bijela

Benediktinski samostan sv. Margarete

Kasni srednji vijek / rani novi vijek

Arheološka istraživanja

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnici: Eva Buća, građevinski obrt Voluta

BROJ DOSJEA: 2212, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Od 11. do 22. srpnja 2016. godine provedena je u deset radnih dana peta sezona arheoloških istraživanja. Istovremeno s arheološkim iskopavanjem obavljeni su konzervatorski radovi na otkrivenim ostacima arhitekture.

Arheološkim iskopavanjima obuhvaćen je prostor drugog traveja lađe samostanske crkve. Istražen je veći broj slojeva, većinom nastalih urušavanjem arhitekture crkve. Iskopavanje središnjeg dijela lađe pokazalo je da je i na tim mjestima stratigrafija naknadno probijena te je pod crkve prekopan, a nastali otvor poslije je bio zatrpan sa slojevima urušenja. Do kraja je istražen sličan ukop na prijelazu drugog u treći travej. Ispod slojeva urušenja, srušenog svoda i paljevina istražena su tri groba.

Svi su orijentirani istok – zapad, a dva su presječena ukopom koji se prostire prema trećem traveju. Pokojnici su bili ukopani u drvene ljesove, od kojih su ostali sačuvani tragovi.

Konzervatorskim radovima obuhvaćena je zapadna strana samostanske crkve, ulazni prostor. Na mjestima na kojima je nedostajalo lice, ono je obnovljeno u istom slogu. Na potrebnim mjestima rekonstruirani su otvori za grede te je učvršćena jedna niša. Izvedena je zaštitna kapa na konzerviranim zidovima.

a. j.

Slika 1. Pogled iz zraka na istraženu površinu

Slika 2. Konzervirani dio zidova zapadnog dijela samostanske crkve

Biograd na Moru

Zavičajni muzej Biograd na Moru

1. Fragment svilenog damasta, nepoznati autor, II. pol. 16. st., svileni damast, 25 x 19,5 cm

2. Fragment svilenog damasta, nepoznati autor, II. pol. 16. st., svileni damast, 60 x 12 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnici: Marta Budicin, Natalija Vasić, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 8877, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Teret potopljenog broda iz XVI. stoljeća zbirka je nalaza s mletačkog broda koji je doživio brodolom pokraj otočića Ginalić u biogradskom akvatoriju 1583. godine.

Među nalazima je bila i okovana škrinja, u kojoj su pronađeni predmeti od tekstila: bala svilenog damasta, tri duge bijele košulje i osam vunenih kapa. U stalnom postavu Zavičajnog muzeja većina tih predmeta izložena je u većoj zatvorenoj staklenoj vitrini, dok su ostali predmeti pohranjeni u čuvaonici Muzeja. Za sve predmete u inventarnoj knjizi Muzeja navodi se da su talijanske provenijencije i datirani u kraj 16. stoljeća.

Svileni damast pronađen je u bali s plombama i žigovima, omotanoj u grubo platno. Širina tkanine je oko 60 cm, a dužina 54 m. Tkanina je od damasta sa svijetlim i tamnim poljima koja se izmjenjuju, a na naličju tkanine nalazi se inverzija istih polja. Raport tkanine je prilično velik, širine 60 cm i dužine oko 158 cm. Boja damasta nekad je, vjerojatno, bila purpurna, a određenim ljubičasto-crvenim bojilom bile su bojene i osnova i potka, što govori o skupocjenosti tkanine. Bala svilenog damasta jedini je takav primjerak u svijetu. Središnji motiv biogradskog raporta veliki je kantaroš s razvedenom bazom, unutar kojega se nalaze i iz kojega izlaze razlistane grane s lišćem i plodovima šipka. Iznad kantarosa, u gornjem dijelu grane nose veliki cvijet čička. Posebnost toga motiva jest u tome što je tkanina gotovo potpuno njime prekrivena pa ostaje malo praznih ploha.

U prilog atribuciji jednoj od venecijanskih, odnosno venetskih radionica idu i tri od pet olovnih plombi pronađenih uz biogradske fragmente, a porijeklo biogradskih nalaza uz Veneciju može se tražiti u Pisi, ali i Firenci, Lucci, Bologni, Milanu ili Veroni koji su, uz Veneciju, bili središta proizvodnje svilenih damasta u sjevernoj Italiji. Zbog lošije izrade živog ruba pretpostavlja se da je tkanina bila namijenjena izvozu na Levant (Bliski istok), odnosno *da navegar*, za razliku od tkanina više kvalitete izrađivanih za lokalnu aristokraciju, tj. *da parangon*.

Stanje predmeta iz zbirke *Teret potopljenog broda iz XVI. stoljeća* uzrokovano je ležanjem u okovanoj škrinji na dnu mora više od četiri stoljeća. Fragmenti su bili izrazito krti, u različitim nijansama smeđe boje zbog prožetosti hrđom. Središnji dio fragmenta inv. br. 277/5, koji nikad nije čišćen, još sadrži tragove purpura. Na fragmentima su zatečene površinske naslage nepoznatih tvari i fina smeđkasta prašina. Zamjećuju se i blaže deformacije tkanine – istegnuća u različitim smjerovima i manji nabori. U najgorem su stanju bili bočni rubovi fragmenta inv. br. 277/5 s većim nedostatkom tkanine i niti osnove, pa su niti potke samostalno lebdjele, s nekoliko puknuća ili nedostataka živog ruba. Iz fragmenata su ispadala vlakanca, niti i sitne nečistoće.

Na oba su fragmenta tijekom 2009. izvedeni radovi djelomičnog preventivnog konzerviranja, prilikom kojih je fragment inv. br. 277/5 pohranjen u primjerenu kutiju s inertnim punilima, a fragment inv. br. 277/4 namotan na valjak zajedno s fragmentom inv. br. 277/3 i također pohranjen u beskiselinsku kutiju.

Zbog blažeg pogoršanja stanja jednog od fragmenata odlučeno je na dva fragmenta izvesti cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Fotografirano je stanje fragmenta tijekom radova, a detaljniji pregled stanja i vrste tkanja proveden je digitalnim mikroskopom. Grafički su dokumentirana oštećenja i onečišćenja fragmenata te njihov nepotpuni raport. Istraživanjima provedenim 2013. i 2014. tijekom radova na fragmentu inv. br. 277/2 utvrđeno je da su sve niti iz glavnog dijela tkanine i živog ruba izrađene od svilenog vlakna te da su niti osnove i potke bojene istim bojilom. Mikrobiološke analize pokazale su da na fragmentu nema patogenih mikroorganizama.

Nečistoće su uklanjane usisavanjem medicinskim usisavačem preko zaštitne mrežice. Postupak vlaženja i ravnjanja primijenjen je da bi se izravnali nabori fragmenta, dijelovi tkanina na rubovima i otvorima te ispravio

sustav niti osnove i potke na očuvanim dijelovima tkanina. Ovlaženi fragmenti postavljeni su u pravilan položaj, opterećeni staklenim utezima i sušeni na sobnoj temperaturi. Stanje fragmenata završno je konzervirano izradom opreme za sigurnu pohranu i izlaganje. Primijenjena je jedna od varijanti metode *pressure mounting* – pohrane u zatvorenom sustavu od saćaste ploče, pamučnog platna, pleksiglasa i staklene ploče te aluminijskih kopčica ili okvira. Tijekom dugogodišnjih radova na tekstilu iz te zbirke na nekim su predmetima pronađeni dijelovi tkanina koji im ne pripadaju. Fragment lanenog

platna s jedne od košulja bio je pohranjen u vrećici u muzejskoj čuvaonici, komadić svilenog damasta pronađen je na fragmentu inv. br. 277/2, a fragmenti lanenog čupavljenog platna na košulji inv. br. 280. Ti fragmenti malih dimenzija zajedno su pohranjeni u zatvorenom sustavu.

s. l. v., m. b.

Slika 1. Fragment (inv. br. 277/4), stanje prije radova

Slika 2. Fragment (inv. br. 277/4), stanje nakon radova

Bojna

Lokalitet Brekinjova kosa

Prapovijest / rani srednji vijek

Voditeljica programa: Marijana Krmpotić

Suradnici: Goran Bilogrivić, Eva Buća, Vedran Koprivnjak, Vinko Madiraca, Petar Sekulić, Tomislav Zojčeski, Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2394, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Lokalitet Brekinjova kosa smješten je oko 1,5 km sjeveroistočno od naselja Bojna, na zapadnim obroncima Trgovinske gore. Dio je eksplotacijskog polja kamenoloma Bojna. Riječ je o visinskom položaju omeđenom tokovima potoka Sivca i Bojne. Na lokalitetu su utvrđeni ostaci prapovjesnog gradinskog naselja te ranosrednjovjekovno groblje. Arheološkim istraživanjima 2016. godine obuhvaćen je istočni dio vršnog platoa te dio njegove istočne padine (istražena je površina od 2100 m²). Također je provedeno LiDAR snimanje šireg područja oko nalazišta. Primarni cilj arheoloških istraživanja bilo je obuhvaćanje areala ranosrednjovjekovnog groblja, djelomično istraženog 2015. godine. Pokazalo se da se groblje širi prema sjeveru, istoku i jugu. Grobovi pri vrhu platoa smješteni su u redove, dok se prema istoku redovi gube te se nailazi na pojedinačno ukopane grobove. Grobne rake najčešće su uklesane u stijenu, a u nekim su utvrđeni ostaci drvenih konstrukcija. Također

su evidentirana vatrišta ponad samih grobova ili pokraj njih, dok su u zapunama grobova pronađeni ulomci ranosrednjovjekovnog keramičkog posuđa, što upućuje na poganski ritual pokapanja. Metalni dijelovi opreme pokojnika u pojedinim grobovima upućuju na ispreplitanje kasnoavarske, odnosno postavarske tradicije i ranokarolinškog materijala. Većina grobova datirana je u razdoblje od kasnog 8. do ranog 9. stoljeća, a prema stanovitim elementima moguća je i ranija datacija dijela nalaza. Godine 2016. također je istražen i dio prapovjesnog gradinskog naselja. Pronađeni prapovjesni objekti pripadaju uglavnom razdoblju starijeg željeznog doba. Među prapovjesnim nalazima ističu se ostaci dvostrukе drvene palisade koja je branila vršni plato s istoka.

m. k.

Slika 1. Zračna snimka lokaliteta

Brijuni

Vila Jadranka, Bijela vila, vila Brijunka

1931. – 1932., 1953., 1957. g.

Voditelj programa: Goran Vareško

Suradnici: Dijana Požar, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 1342/13/1, 1342/6/1, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM DRŽAVNE NEKRETNINE D.O.O.

Vila Jadranka sagrađena je 1931. godine kao ladanjska rezidencija njemačke obitelji industrijalaca Stinnes-Fries. Izvorno se zvala vila Madonna jer je smještena u Gospinoj uvali na Velikom Brijunu, koja se u vrijeme gradnje vile, pod talijanskom vlašću, nazivala Porto Madonna. Projekt potpisuje arhitektonski ured dipl. ing. Z. Felekija iz Münchena. Vila je trokrilna građevina s katnim središnjim dijelom središnjega krila. Ostali su dijelovi kuće prizemni, a zbog pada terena, ispod jugo-zapadnoga krila smješten je prostrani podrum. Nakon Drugoga svjetskog rata bila je to službena rezidencija Josipa Broza Tita do izgradnje Bijele vile 1953. godine, nakon čega su u njoj odsjedali strani državnici i drugi ugledni gosti. U vili je sačuvan dio vrijednoga izvornog inventara iz vremena gradnje.

Bijela vila sagrađena je 1953. godine kao ljetna rezidencija Josipa Broza Tita na mjestu srušenih starijih vila iz austrougarskoga vremena, vile Feilchenfeld i vile Weinberger. Sagrađena je od brijunskoga kamena prema projektu skupine autora iz biroa Izvršnoga vijeća Sabora SRH: Gaja, Kralja, Premužića i Crnokraka. Do danas služi isključivo kao rezidencija predsjednika Republike Hrvatske. Nije bilo promjena gabarita ili oblikovanja, tek je djelomično uređena unutrašnjost.

Vila Brijunka sagrađena je 1957. godine prema projektu slovenskoga arhitekta Vinka Glanza u neposrednoj blizini arheološkoga nalazišta bizantskoga Kastruma. Služila je za odsjedanje najviših gostiju državnoga vrha.

Vile su u vlasništvu Republike Hrvatske i zaštićene su u sklopu kulturnoga krajolika otočja Brijuni.

U svakoj od spomenutih rezidencija postoji veći broj raskošno uređenih i opremljenih kupaonica. Zbog trošnoga je stanja kamenih oplata, sanitarija, rasvjetnih tijela i druge opreme naručena studija kojom je istraženo koje su kupaonice zadržale izvorno oblikovanje i u koliko mjeri, a koje su preoblikovane tijekom vremena. U tu su svrhu detaljno pregledani svi elementi kamenih i keramičkih oplata zidova i podova, sanitarija i ostale opreme svake kupaonice u sve tri vile te je izrađen katalog s fotografijama i opisima. Provedena je valorizacija i dan je prijedlog zahvata, odnosno smjernice za obnovu kupaonica. Studiji je priložena i detaljna fotodokumentacija postojećega stanja i pojedinačnih oštećenja.

d. p.

Brijuni

Vila Jadranka, vila Kaštel

1910., 1931. g.

Voditeljica programa: Dijana Požar

Suradnici: Ivan Braut, Ivana Drmić, Osanna Šašinka, Nives Marušić, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 1342/13, 1342/14, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM DRŽAVNE NEKRETNINE D.O.O.

Vila Kaštel sagrađena je 1910. godine na rtu Karne na sjevernoj obali Velikoga Brijuna kao kuća za stanovanje radnika na velikom imanju Paula Kupelwiesera, tadašnjega vlasnika brijunskoga arhipelaga. Vila oblikovno imitira istarsko selo, odnosno sklop manjih građevina nastao sukcesivnom dogradnjom tijekom duljega vremena. Prostorni raspored Kaštela koncipiran je kao skup manjih stambenih jedinica grupiranih oko dva zajednička dvorišta unutar više kubičnih volumena različitih visina i tlocrtnih dimenzija. Kuća je nakon Drugoga svjetskog rata služila u vojne svrhe, a neko je vrijeme u njoj bila smještena vojna policija. Devedesetih godina prošloga stoljeća bila je prenamijenjena u turističke sruhe; u njoj su uredeni apartmani za najam.

Vila Jadranka sagrađena je 1931. godine kao ladanjska rezidencija njemačke obitelji industrijalaca Stinnes-Fries. Izvorno se zvala vila Madonna jer je smještena u Uvali Madona. Projekt potpisuje arhitektonski ured Z. Felekića iz Münchena. Vila je trokrilna građevina s katnim središnjim dijelom centralnog krila. Ostali dijelovi kuće su prizemni, a zbog pada terena, ispod jugozapadnoga krila smješten je prostran podrum. Nakon Drugoga svjetskog rata služila je kao službena rezidencija Josipa Broza Tita do izgradnje Bijele vile 1953. godine, nakon čega su u njoj odsjedali strani državnici i ostali ugledni gosti. U vili je sačuvan dio vrijednoga izvornog inventara iz vremena gradnje.

Obje su vile u vlasništvu Republike Hrvatske, a zaštićene su u sklopu kulturnoga krajolika otočja Brijuni.

U svrhu istraživanja izvornoga izgleda pročelja vila, provedena su istraživanja arhivske građe Odsjeka za prostorno planiranje i graditeljsko naslijede Upravnoga odjela za prostorno uređenje, komunalni sustav i imovinu Grada Pule, gdje su pronađeni izvorni nacrti iz vremena gradnje vile Jadranke koji dotad nisu bili poznati. U arhivskoj dokumentaciji Nacionalnoga parka Brijuni pronađene su fotografije tijeka gradnje vile Jadranke te fotografije iz tridesetih godina koje dokumentiraju njezin izvorni izgled. Arhivska su istraživanja upotpunjena sondiranjem pročelja, a na osnovi svih nalaza izrađen je elaborat čiji je dio i valorizacija te smjernice za obnovu kamenih dijelova pročelja.

Terenska sondiranja provedena su i na vili Kaštel te su ustanovljene promjene izvornoga položaja i dimenzija otvora, slojevi žbuka i naličia te naliči na stolariji. Detaljno su analizirani kameni elementi s popisom uzroka oštećenja i prijedlogom konzervatorsko-restauratorskih zahvata. Za obje je vile izradena opsežna fotodokumentacija postojećega stanja pročelja i sondi. Vile su valorizirane u sklopu elaborata koji sadrži i prijedlog prezentacije objiju vila.

d. p.

Slika 1. Sjeverozapadno pročelje vile Jadranke tijekom gradnje 1931. godine

Brinje

Stari grad Sokolac, palas

Prapovijest / kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Petar Sekulić, Andrej Janeš, Valerija Gligora

BROJ DOSJEA: 1024/3/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja u palasu Staroga grada Sokolca u Brinju trajala su deset radnih dana, od 25. srpnja do 5. kolovoza 2016. Istraživanjem je obuhvaćen južni dio palasa, tj. zapadni dio južne polovice. Istražena je ukupna površina od oko 40 m².

Dodijeljeno je ukupno 29 stratigrafskih jedinica, od toga su dio arheološki slojevi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 38, PN55-93) i keramički ulomci prapovijesnih, kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih posuda koji se obrađuju na Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Uzeta su četiri uzorka ugljena i dva uzorka drva, od kojih je pet poslano na radiokarbonsku analizu, te dva uzorka žbuke na kojima je provedena analiza u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom sred-

njem vijeku. Izdvojeni su nalazi životinjskih kostiju, koji su predani na analizu na Veterinarski fakultet.

Istraživanjima 2016. godine potvrđena je stratigrafska situacija. Nakon sloja šute pojavljuju se slojevi s dominatno vojnokrajiškim materijalom (keramika, dijelovi oružja, dosta životinjskih kostiju). Ispod poravnjanja koje pripisujemo vremenu Vojne krajine, dominiraju slojevi s materijalom pretežito iz frankopanske faze (keramika, staklene čaše, metalni nalazi svakodnevne uporabe). U tom sloju pronađena je i očuvana peć. Prapovijesni je sloj i 2016. godine određen kao željeznodobni. Nakon dovršetka istraživanja napravljene su zračne snimke. Sonda i zidovi prekriveni su geotekstilom i zatrpani.

a. a. b.

Slika 1. Zračna snimka Sokolca

Slika 2. Istražena peć u SZ kutu sonde

Brsečine

Uvala Brsečine

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholječ

Suradnici: Damir Banković, Zoran Delibašić, Anton Divić, Pavle Dugonjić, Vlado Onofri, Damir Onofri, Ana Skračić, Goran Trninić, Marko Žarić

BROJ DOSJEA: 1971/6, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DRUŠTVOM PRIJATELJA DUBROVAČKE STARINE

Dio programa zaštite kulturnog dobra *Dubrovačko podmorje u 2016. godini* proveden je istraživanjem brodoloma u Uvali Brsečine kod Dubrovnika. Time je nastavljeno istraživanje iz 2005. i 2015. godine, a obuhvaća ostatke brodoloma otkrivenog 2003. godine. Istraživanjem u 2016. godini pregledano je šire područje nalazišta, koje je uključivalo obje skupine balastnog kamenja (na pličem i dubljem dijelu nalazišta), proveden je iskop u sektoru I gdje je prije pronađen ulomak brončanog topa br. 7, postavljen je novi niz referentnih točaka koje su omogućile precizniji izmjer elementa na nalazištu, a pojedini su dijelovi nalazišta nacrtno i fotografски dokumentirani. Otkriven je dio brodske konstrukcije u sektoru I, kao i poveći dio brodske oplice, čiji je smjer pružanja ja-

sno definiran. U istraživanju su izvađeni i ulomci dvaju topova: brončanog topa br. 7 i brončanog topa br. 8 koji je i otkriven prilikom ovogodišnjeg istraživanja. S obzirom na fragmentiranost brončanog naoružanja i dvije jasno razdvojene skupine balastnog kamenja, odgovor na pitanje o smjeru pružanja upravo je u definiranju konkretnih dijelova brodske konstrukcije za čije otkrivanje trebaju dodatna istraživanja i iskop, s obzirom na to da konstrukcija na nekim dijelovima leži ispod debljeg nanosa pijeska i mulja.

i. m.

Slika 1. Dio brončanog topa *in situ*

Slika 2. Vađenje topa

Brtonigla

Kaštel Sv. Juraj

Prapovijest / antika / srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Tihomir Percan

BROJ DOSJEA: 2390/1, VODNJAN-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S UREDOM OVLAŠTENE ARHITEKTICE J. DREMPETIĆ

Godine 2016. provedena su arheološka sondiranja na kaštelu Sv. Juraj u sklopu izrade konzervatorske podloge koju je naručila Općina Brtonigla u svrhu dobivanja dokumenta koji bi bio temelj realizacije projekta osnivanja arheološkog parka *Santi Quaranta* i koji bi dao jasne smjernice za daljnje istraživačke i zaštitne radove na lokalitetu.

S obzirom na to da se radilo tek o probnim arheološkim sondiranjima, odlučeno je da će se četiri sonde postaviti uz bedeme naselja, na mjestima za koja se pretpostavlja da bi mogla ponuditi najveću količinu stratigrafskih podataka. Istražene su sonde rezultirale uistinu znatnom količinom podataka s obzirom na opseg istraživanja te su prvi put osigurale konkretne podatke o stratigrafiji nalazišta, o razdobljima naseljenosti, o trajanju života na tom položaju te kontinuitetu, odnosno diskontinuitetu njegova korištenja.

Dobiveni su novi podaci o obrambenim strukturama naselja i njihovoј kronologiji; na taj se način osigura-

lo dovoljno materijala na temelju kojega se mogu dati smjernice za daljnje istraživačke radove.

Pronađeni pokretni arheološki nalazi potvrđili su pretpostavku o njegovoј nastanjenosti još u prapovijesnom razdoblju. Prikupljena je manja količina ulomaka keramičkih posuda koje se na temelju karakteristika mogu datirati u kasno bakreno i rano brončano doba, kao i nešto veći broj onih koji se mogu datirati u kasno brončano i rano željezno doba. Lokalitet je nakon toga bio napušten na dulje vrijeme. Sljedeći naseobinski horizont ustanavljen provedenim istraživanjima datira najvjerojatnije u 4. i 5. st., a naselje nastavlja funkcionirati sve do 14. st. i nakon toga je napušteno.

j. v.

Slika 1. Položaj kaštela Sv. Juraj iznad doline rijeke Mirne

Slika 2. Sonda 4 nakon istraživanja

Buzet

Utvrda Petrapilosa

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2091, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUZETOM

Tijekom 2016. godine Odjel za kopnenu arheologiju nastavio je sa sustavnim arheološkim radovima koji se u kontinuitetu provode od 2010. godine. Istraživanja i konzervatorsko-restauratorske zahvate financira Grad Buzet vlastitim sredstvima te sredstvima Ministarstva kulture RH i Istarske županije.

Arheološka istraživanja na utvrdi Petrapilosa 2016. godine provodila su se na prostoru vanjskog dvorišta utvrde i unutar crkve sv. Marije Magdalene. Istražena je površina od 42 m².

U vanjskom dvorištu utvrde istraživalo se zapadno od zida pronađenog u istraživanjima 2014. i 2015. godine. Radi se o temeljnim ostacima zida SJ 1087, usmjerenog od juga prema sjeveru, koji je organski spojen s južnim zidom vanjskog dvorišta. Riječ je o ranijoj fazi razvoja vanjskog dvorišta, koje je tada bilo manje od onoga iz završnih faza razvoja utvrde.

Istraživanja u crkvi sv. Marije Magdalene provedena su u sjeverozapadnom kutu objekta radi utvrđivanja stanja

temelja crkve prije sanacije sjevernog zida. Sjeverni zid crkve sagraden je na strmoj padini stijene pa je zapravo djelomično poslužio kao potporni zid pri proširivanju areala koji je utvrda zauzimala. Zato zid na unutarnjoj strani sve do podnica crkve nema izgrađeno lice, čime se sugerira da je od same gradnje hodna razina ostala nepromijenjena.

Pronadeni pokretni arheološki nalazi mogu se datirati od 14. do 17. stoljeća, što upućuje na dataciju toga dijela kompleksa, odnosno na razdoblje postupnog širenja pr-votne zone utvrde.

Svi arheološki radovi prethodili su konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na crkvi sv. Marije Magdalene.

j. v.

Slika 1. Prostor vanjskog dvorišta nakon istraživanja

Slika 2. Ulomci pronađenog koštanog drška noža

Cista Velika

Lokalitet Crljivica

Nepoznati autor, 15. i 16. st.

Klesani kamen

Voditeljica programa: Vinka Marinković

Suradnik: Domagoj Mudronja

BROJ DOSEJA: 2278, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine lokalitet je stručno praćen i upotpunjena je postojeća dokumentacija. Objedinjena je i analizirana dokumentacija o konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na nalazištu od 2013. do 2016. godine. Tada su provedena istraživanja uzroka propadanja lokaliteta, petrografska analiza kamena, zahvati nanošenja površinske zaštite kamena i ispitivanje učinkovitosti biocidnih sredstava. Zahvati su provedeni s ciljem procjene stanja opće očuvanosti stećaka i cijelog loka-

torskih materijala i metoda te stvaranja plana sustavne i dugoročne zaštite stećaka. Prema dobivenim podacima o provenijenciji stećaka, izrađene su smjernice zaštite lokaliteta, a nove informacije pridonose i provjeri učinkovitosti uvriježenih metoda i materijala za restauraciju kamena. Sva istraživanja objedinjena su u elaboratu koji je dostavljen Konzervatorskom odjelu u Imotskom.

v. ma.

Slika 1. Pogled na lokalitet Crljivica

Čakovec

Crkva sv. Nikole biskupa

1. Marija Pomoćnica, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 107 x 80 cm

2. Sv. Josip, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 158,5 x 86,5 cm

Voditeljica programa: Ivana Sambolić

Suradnici: Mario Braun, Matija Marić, Dragutin Furdi, Davor Filipčić, Nikolina Oštarijaš, Lea Sović, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 6939.01 (1), 6939.02 (2), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike *Sv. Josip* i *Marija Pomoćnica* nalaze se na oltaru posvećenom Mariji Pomoćnici, postavljenom desno od glavnog oltara crkve sv. Nikole biskupa u Čakovcu. Prema natpisu na kartuši, pretpostavljena datacija oltara je 1738., no s obzirom na to da je oltar preslikan te da je crkvu zahvatio požar 1741., vjerojatnije je da je oltar postavljen u petom desetljeću 18. stoljeća. Slika s prikazom sv. Josipa smještena je u zoni atike, dok je *Marija Pomoćnica* smještena u zoni retabla unutar bogato rezbarenog ukrasnog okvira s ostakljenim vratašcima.

Sv. Josip prikazan je sa svojim tipičnim atributom – ljljanovim cvijetom, a uz njegovu su lijevu stranu dva mala anđela koji drže knjigu. Povrh lika sv. Josipa nalaze se mali kerubini. Slika *Marija Pomoćnica* jedna je od mnogobrojnih slika koje su nastale prema predlošku poznate slike Lucasa Cranacha *Maria Hilf* iz 1537., koja se nalazi u katedrali sv. Jakova apostola u Innsbrucku, te se navodi kao likovno najvrjednija kopija Cranachove slike na području sjeverozapadne Hrvatske. Pretpostavlja se da je djelo bečkog slikara, naročito zbog germanskog utjecaja u likovnom prikazu Madone. Uz donji rub lika na podestu pronađene su dvije metalne krune s ukrašnim kamenjem te srce, koji su nekad bili pričvršćeni na sliku.

Tijekom 2016. slike su dopremljene u radionicu Zavoda kako bi se izveli cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Nosilac objiju slika je laneno platno, koje je kod slike *Marija Pomoćnica* spojeno šavom od dva vrlo kvalitetna komada platna finog i izuzetno pravilnog tkanja. Na obje slike površina je bila prekrivena slojem potamnjelog laka. Na slici *Marija Pomoćnica* uočljive su rupice nastale vješanjem nakita te perforacije od učestalih promjena položaja kruna, kao i deformacije platna zbog neadekvatne montaže. Uz gornji i donji rub te slike vidljive su sitne deformacije slikanog sloja sa slojem osnove. S obzirom na vidljiva oštećenja slikanog sloja na slici *Sv. Josip*, može se zaključiti da je u prošlosti bila čišćena. Na toj su slici vrlo izražene krakelire.

Na slikama su provedeni istraživački radovi (uzorkovanje za laboratorijske analize, XRF i PIXE analize te UV, UVR, IR, RTG fotografiranje), a potom je izvedena demontaža sa starih podokvira. Čišćenje poleđine te ravnanje rubova nosioca izvedeno je vlaženjem i optežavanjem pod bugaćicama, a prethodno su rubni dijelovi podlijepljeni odgovarajućim konsolidantom. Slike su dodatno ravnate tretmanom na toplinskom vakuumskom stolu, nakon čega su provedene probe topivosti laka te uklanjanje starog laka. Perforacije platna rekonstruirane su umetanjem platnenih intarzija. Slika *Marija Pomoćnica* dublirana je na novo platno. Nedostajući dijelovi osnove rekonstruirani su nanošenjem i obradom kita; slijedio je retuš izведен u dvije faze: najprije se podlagao lokalni ton gvaš bojama i nakon toga se nanosio lak te završni retuš smolnim bojama. Slike su potom napete na novi drveni podokvir s potpornjima i istakom. Podokvir za sliku *Marija Pomoćnica* posebno je prilagođen tako da je izvedena posebna konstrukcija kako bi se krune montirale bez opasnosti od potencijalnih deformacija platnenog nosioca. Na krunama i srcu izvedeni su radovi uklanjanja površinske prašine i nečistoća, demontaža ukrasnog kamenja te probe čišćenja. Čišćenje kruna i srca izvedeno je puferiranom kupkom, tamni sloj oksidacije uklonjen je finom kredom te su predmeti dodatno očišćeni vodenom parom pod tlakom. Ukrasno kamenje očišćeno je organskim otapalima te potom vodenom parom pod tlakom. Nakon čišćenja, na površinu metala nanesen je sloj laka, a potom je montirano ukrasno kamenje. Položaj kruna tijekom montaže određen je s obzirom na postojeće rupice na slici i poklapanja položaja vijaka na krunama s rupama. Na slike je potom stavljena poleđinska zaštita te su one adekvatno pohranjene do dovršetka radova na oltaru, nakon kojih će biti montirane na izvorne pozicije.

i. sa.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. *Sv. Josip*, stanje prije radova

Slika 2. *Sv. Josip*, stanje nakon radova

Slika 3. *Marija Pomoćnica*, stanje prije radova

Slika 4. *Marija Pomoćnica*, stanje nakon radova

Čanjevo

Utvrda Čanjevo

Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 1739, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM VISOKO

U 2016. godini provodila se trinaesta kampanja arheoloških istraživanja na srednjovjekovnoj utvrdi Čanjevo u Općini Visoko, gdje se istraživao južni i središnji dio utvrde te površina ispred istočne kule. Kako u povijesnim ispravama nije pronađena ni jedna grafika ili nacrt s prikazom utvrde, oblik i razmještaj prostorija omogućilo nam je jedino arheološko istraživanje. Arheološkim istraživanjem u 2016. godini definiran je oblik utvrde i razmještaj prostorija središnjega dijela. Upravo su u tom dijelu istražene strukture i zemljani slojevi do maticne stijene. Čišćenjem urušenja otkrivena je pravokutna prostorija s ulazima prema zapadnom dijelu utvrde te stubište koje je vodilo do središnjeg dijela. Na površini ispred istočne kule pronađen je temelj nosača mosta kojim se ulazio u utvrdu, a građen je od većih, nepravil-

nih blokova kamenja i sačuvan u visini od oko 70 cm. Pokretni arheološki materijal i u ovoj je kampanji bio mnogobrojan. Najbrojniji su keramički nalazi i životinjske kosti, zatim metalni ulomci te nekoliko ulomaka stakla. Nalazi se datiraju od 16. do 18. stoljeća. Na matičnoj stijeni pronađeno je i nekoliko ulomaka prapovijesne keramike. Na temelju rezultata istraživanja iz 2016. godine, mogu se dati konačne smjernice za daljnje radove, i za arheološka istraživanja i za konzervatorsko-restauratorske radove na sanaciji utvrde. Završetak arheoloških radova i građevinska obnova iskopanih zidova pridonijet će i prezentaciji utvrde u kulturno-turističke svrhe.

s. p.

Slika 1. Pogled na utvrdu Čanjevo nakon završenih arheoloških istraživanja 2016. godine

Slika 2. Istraženo stubište koje vodi u središnji dio utvrde

Čazma

Župna crkva sv. Marije Magdalene

1. Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije, nepoznati autor, I. pol. 18. st., ulje na platnu, 171,4 x 117,5 cm
2. Sv. Martin, nepoznati autor, I. pol. 18. st., ulje na platnu, 88 x 79 cm

Voditeljica programa: Mia Kaurlotto

Suradnici: Tanja Karakaš, Nikolina Oštarijaš, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 8730.01 (1), 8730.02 (2), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2016. godini iz župne crkve sv. Marije Magdalene u Čazmi konzervirane su i restaurirane dvije slike s desnog bočnog oltara Blažene Djevice Marije. Obje slike, *Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije* i *Sv. Martin*, djelo su nepoznatog baroknog autora, nastale između 1730. i 1750. godine. S obzirom na značenje prikaza Bezgrešnog začeća kao simbola kršćanske pobjede nad Turcima te burnu prošlost čazmanskoga kraja u vrijeme turskih osvajanja, ikonografski program slika na tom oltaru zasigurno je pomno odabran kao trajni podsjetnik na tešku prošlost te crkve.

Oltarna pala *Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije* bila je napeta na rasklimanom, vrlo crvotočnom drvenom podokviru. Platno je bilo olabavljeno, izobličeno i oslabljenih veza s podokvirom. Sastavljen je od tri komada, spojenih šivanim šavovima. Rasputano je u brojne krakelire; slikani sloj bio je prekriven prljavštinom i alteriranim lakom. Na haljama anđela prisutne su zone poroznijega slikanog sloja. Na slici su najprije izvedeni istraživački radovi, nakon kojih je izvedeno čišćenje lica slike u dvije faze. Najprije su uklonjeni prljavština i lak, a nakon konsolidacije slikanoga sloja slijedilo je uklanjanje još jednog tankog sloja prljavštine ispod laka, uz posebno pažljivo postupanje na područjima porognoga slikanog sloja. Oštećenja u platnu zatim su obnovljena, a nedostaci slikanoga sloja zapunjeni odgovarajućim kitom. Slika je dublirana i napeta na novi drveni podokvir s klinovima. Obradena tekstura kita tonski je podložena gvašem te je slijedilo lakiranje i završni retuš lazurama. Ukrasni okvir slike imao je rasklimane spojeve, bio je vrlo crvotočan, a pozlata i polikromija bile su trusne. Nakon podlepljivanja nestabilnih dijelova polikromije i pozlate, okvir je stolarski saniran. Zatim je površina pažljivo očišćena od prašine i nečistoća te su oštećenja krede i drveta obnovljena odgovarajućim kitovima. Na dio okvira pripremljenog za pozlatu nanesena je pozlata, a preostali dio obnovljenih oštećenja je retuširan. Nakon montiranja zaštite na poleđinu slike, slika je montirana u ukrasni okvir.

Zatim su s površine pažljivo očišćene nečistoće, a nedostaci u kredi i drvetu zapunjeni su odgovarajućim kitovima. Pozlata je stavljena na prethodno pripremljenu

podlogu obnovljenih oštećenja, a ostala oštećenja su retuširana. Slika je s poleđine zaštićena i potom montirana u ukrasni okvir.

Platno ovalne slike *Sv. Martin* s atike oltara Blažene Djevice Marije bilo je izobličeno i slabo vezano za dotrajali crvotočni podokvir. Po središnjem dijelu slike slijevala se tekućina koja je ostavila nepovratne posljedice na slikanom sloju. Osim što su zbog oslabljenog veziva u velikoj mjeri otpale boja i preparacija, svi dijelovi koji su bili u kontaktu s tekućinom su izbljedjeli. Nestabilni ostaci slikanoga sloja bili su odignuti, u vidu krupnih žličastih krakelira. Na slici su najprije provedeni istraživački radovi; uslijedio je zahvat postupnog i dugotrajnog podlepljivanja te ravnanja središnjih dijelova slike. Površinske nečistoće i izmijenjeni lak su očišćeni, a oštećenja slikanoga sloja zapunjena su kitom. Slika je potom dublirana i napeta na novi drveni podokvir s klinovima. Obradena tekstura kita tonski je podložena gvašem te je slijedilo lakiranje i završni retuš lazurama.

Ukrasni okvir slike imao je rasklimane spojeve, bio je vrlo crvotočan, a pozlata i polikromija bile su trusne. Nakon podlepljivanja nestabilnih dijelova polikromije i pozlate, okvir je stolarski saniran. Zatim je površina pažljivo očišćena od prašine i nečistoća te su oštećenja krede i drveta obnovljena odgovarajućim kitovima. Na dio okvira pripremljenog za pozlatu nanesena je pozlata, a preostali dio obnovljenih oštećenja je retuširan. Nakon montiranja zaštite na poleđinu slike, slika je montirana u ukrasni okvir.

m. ka.

Slika 1. *Sv. Martin*, stanje prije radova

Slika 2. *Sv. Martin*, stanje nakon radova

Čazma

Župna crkva sv. Marije Magdalene

1. Poklonstvo kraljeva, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 219,5 x 146 cm
2. Sv. Elizabeta s prosjacima, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 115,5 x 80 cm

Voditeljica programa: Magdalena Vlaho

Suradnici: Sanda Milošević, Nikolina Oštarijaš, Jurica Škudar, Dragutin Furdi, Ida Gnjatović, Tanja Karakaš

BROJ DOSJEA: 8827 (1), 8828 (2), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine izvedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na dvije slike i dva pripadajuća ukrasna okvira s oltara Poklonstva kraljeva iz crkve sv. Marije Magdalene u Čazmi. Oltar Poklonstva kraljeva potječe iz 1767. godine, a jedan je od sedam bočnih oltara.

Prvi korak u zahvatu bila su istraživanja koja su uključivala: analizu sastava pigmenata, vrste veziva, određivanje vrste tekstila i pH, RTG, UV i IC snimke te izrade sondi kemijskim metodama. Na slikama je utvrđeno nekoliko prijašnjih restauratorskih intervencija.

Poklonstvo kraljeva kršćanska je scena koja prikazuje dolazak kraljeva s Istoka i darivanje Isusa. Scena je naslikana na platnu pravokutnog formata, vertikalno postavljenog s blago iskrivljenim lučnim (konkavno-konveksnim) završetkom gornje stranice. Zbog velikih dimenzija, platno je spojeno od nekoliko dijelova. Prema svojstvima, jedino se razlikuje komad platna na lučnom završetku koji je vjerojatno rezultat naknadne intervencije. Slika je postavljena u marmorirani ukrasni okvir s pozlaćenim rezbarenim aplikacijama.

Slika *Sv. Elizabeta s prosjacima* je ulje na platnu ovalnog oblika sastavljeno od dva dijela, a smještena je na atici oltara. Prikazuje sveticu kako dariva prosjake na svojem pragu. Ukrasni okvir sastavljen je od dviju jednostavno profiliranih letvica između kojih se nalazi konveksno izvedena pozlaćena i posrebrena lisnata forma. Na lisnatu formu naizmjence su postavljeni veći i manji cvjetovi. Na objema slikama vidljive su bile starosne krakelire i

alterirani lak koji umanjuje koloristički dojam scena. Platna su bila deformirana i ovješena zbog neadekvatne napetosti. Prema UV snimkama slike *Poklonstvo kraljeva*, na gornjem dijelu i na prikazu neba nalazi se preslik, dok je slika *Sv. Elizabeta s prosjacima* bila preslikana na nekoliko mjesta te u cijelosti ponovno lakirana. Slojevi laka bili su nejednake debljine te se njegovom uklanjanju moralno pristupiti maramicama impregniranim gelom. Slike su skinute sa starih podokvira te je uklonjena površinska prašina i nečistoća.

Uslijedila je konsolidacija slikanoga sloja. Uklonjeni su preslici i alterirani lak. Na slici *Poklonstvo kraljeva* uz rubove su se nalazile perforacije u pravilnim razmacima, nastale pričvršćivanjem električnih instalacija, tj. osvjetljenjem slike, što pokazuju fotografije oltara iz 1939. godine. Nakon rekonstrukcije nosioca na mjestima perforacija, nadomještena je i preparacija toniranim kitom. Slike su ravnate, dublirane na novo platno te napete na novi drveni podokvir. Rekonstrukcija slikanoga sloja rađena je akvarelom i smolnim bojama i slike su u završnom postupku lakirane. Ukrasni okviri konsolidirani su u stolarskoj radionici, a nedostajući dijelovi na mjestima oštećenja rekonstruirani. Nakon podslika i izolacije, na tim je mjestima i rekonstruirana pozlata. Okviri su završno zaštićeni slojem laka.

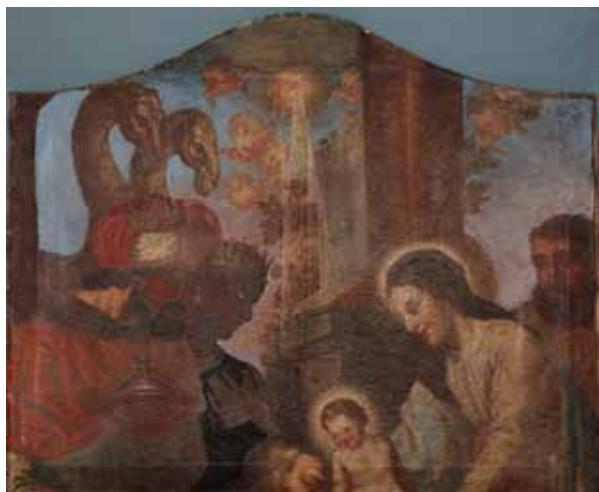
m. v., s. m.

Slika 1. *Poklonstvo kraljeva*, stanje prije radova, detalj

Slika 2. *Poklonstvo kraljeva*, stanje nakon radova

Slika 3. *Sv. Elizabeta s prosjacima*, stanje prije radova

Slika 4. *Sv. Elizabeta s prosjacima*, stanje nakon radova

Čečavac – Rudina

Benediktinska opatija sv. Mihovila arkandela
Kasni srednji vijek
Voditelji programa: Tajana Pleše, Boris Mostarčić
Suradnici: Doln d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1181/1, ZAGREB, ILLICA 44
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U skladu s osiguranim financijskim sredstvima, 2016. godine nastavljeni su radovi na benediktinskoj opatiji sv. Mihovila arkandela na Rudini. Građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije provedeni su temeljem prethodnog odobrenja Konzervatorskog odjela u Požegi te uz odobrenje vlasnika (Državni ured za upravljanje državnom imovinom). Radove je i 2016. prema svim pravilima struke te uz nadzor voditelja radova i ovlaštenih konzervatora, izvela tvrtka Doln d.o.o.

Tijekom kolovoza i rujna 2016. pristupilo se izvođenju građevinskih radova konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase istočnog dijela pravokutnog prostora zapadno od opatijske crkve (uključujući sjeverni i zapadni zvonik). Prije početka radova na prostoru obuhvata provedeno je temeljito čišćenje (uz stalni arheološki nadzor radi revizijske naravi radova) te je prostor dokumentiran metodom 3D laserskog skeniranja i fotografiran s tla, prema čemu je izrađena dopuna nacrtnе dokumentacije postojećeg stanja (Vektra d.o.o.).

Nakon dovršetka pripremnih radova, s kamenih je zidova i temelja uklonjena betonska glazura vrlo loše kvalitete, razgrađeni su razrahljeni dijelovi zidne mase

te su temeljito očišćene sljubnice. Potom je izvedeno konzerviranje i rekonstrukcija (djelomično sjevernog te u cijelosti južnog) temelja zvonika kamenom iz razgrađene zidne mase, zidanim u produžnom mortu u omjeru 1:3:9 (bijeli cement : hidratizirano vapno : agregat). Ujedno je rekonstruiran manji dio zapadnog zida sjevernog zvonika izvornim klesancima. Kruna temelja i zidova obaju zvonika zaštićena je krunom (produžni mort omjera 2:3:9) istovjetnom onoj koja je 2015. godine izvedena na temeljima crkve.

U posljednjoj fazi radova izvedena je pregrada od drvenih fosni (visina 100 cm, dužina 820 cm) od crnogorice druge klase u osi zapadne građevinske linije zapadnih zidova zvonika predmetnog prostora te je istočni dio predvorja opatijske crkve zatrpan drobljenim kamenom granulacije 8-11 mm do visine 10 cm niže od prepostavljene izvorne kote hodne plohe.

b. m.

Slika 1. Pogled sa zapada prije početka druge faze izvođenja radova konzerviranja i rekonstrukcije

Slika 2. Pogled sa zapada po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i rekonstrukcije 2016. godine

Čukovec

Crkva sv. Nikole

18. st.

Voditeljica programa: Borka Milković

Suradnica: Darja Škarpa Dubreta

BROJ DOSJEA: 1937, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM LUDBREGOM

Pravoslavna crkva sv. Nikole u Čukovcu filijala je parohijske crkve sv. Paraskeve u Bolfanu. Crkva je izduženog, pravokutnog tlocrta s polukružnim završetkom u širini lađe i tornjem uz zapadno pročelje. Prostor lađe natkriven je drvenim koritastim svodom, a u dijelu svetišta crkva je nadsvođena kalotom u uzdužnom i poprečnom smjeru ojačanom širokim rebrima pravokutnog presjeka. Polukružni zid svetišta je, zbog slijeganja tere na, ojačan dvama radijalno postavljenim kontraforima. Crkva je natkrivena dvostrešnim krovom pokrivenim limenim pločama. Toranj završava visokom lukovicom s jabukom i križem.

Početkom 2016. godine dovršeni su radovi zamjene i pokrivanja lukovice zvonika, čime je dovršen program zaštite kulturnog dobra iz 2015. godine. Nakon što je Ministarstvo kulture odobrilo sredstva za 2016. godinu, sanacija zvonika crkve nastavljena je rekonstrukcijom razdijelnih profiliranih vijenaca između etaža, rekonstrukcijom jednostavnih okvira prozora, zamjenom starih prozorskih klupčica novima te žbukanjem. Bojenje zvonika izvodi se sredstvima iz proračuna Grada Ludbrega.

b. mi.

Slika 1. Zvonik prije žbukanja

Slika 2. Zvonik nakon žbukanja

Dalj

Crkva sv. Velikomučenika Dimitrija Solunskog
 Sv. Stefan
 Pavle Đurković i Grigorij Jezdimirović, poč. 19. st.
 Ulje na platnu, drvo, 178 x 79 x 2 cm
 Voditeljica radova: Svetlana Schmidt
 Suradnici: Vjekoslav Schmidt, Sara Schmidt

BROJ DOSJEA: 299/3, OSIJEK, FAKULTETSKA 4
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Današnja pravoslavna crkva u Dalju sagrađena je 1799. godine u duhu barokno-klasicističke arhitekture. Ikonostas je građen od 1822. do 1824. godine i rad je Pavla Đurkovića i Grigorija Jezdimirovića.

Ikona sv. Stefana nalazi se u zoni prijestolnih ikona i dopremljena je iz Srbije, preventivno zaštićena japanskim papirom. Ikona je pravokutnog oblika i gornjom stranicom polukružno zaobljena. Sv. Stefan je prikazan kao mladić u stajaćem stavu; u desnoj ruci drži trokraki svjećnjak. Odjeven je u đakonsku dalmatiku cvjetnog uzorka i širokih rukava. Glavu slikanu u poluprofilu okružuje žuta aureola.

Drveni nosilac ikone izrađen je od crnogorice; sastoji se od tri uzdužne daske različitih širina. Osim lijepljenjem, daske su povezane i parketažom. Nosilac je bio u vrlo dobrom stanju, a vidljive pukotine bile su plitke. U strukturi drveta nalazila se mreža kanala uzrokovana crvotočinom, no neaktivnom. Laneni platneni nosilac izrađen je strojno i umjereno je gust. Preparacija je kredna, a bojeni sloj, koji dobro prijava uz preparaciju,

čini tanko nanesen sloj uljane boje. Cijela površina bojenog sloja bila je prekrivena sivkastim curcima nepoznatog porijekla. Lak je starenjem diskolorirao te poprimio smeđkasto-žutu boju.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na drvenom nosiocu sastojali su se od uklanjanja vezane površinske nečistoće, dezinfekcije te zapunjavanja oštećenja u drvu kitom. Uklonjen je japanski papir. Nakon izvedenih sondi, uklonjen je lak i u manjim zonama retuši. Dočišćavanje curaka izvedeno je skalpelom i kemijski. Odignuti rubovi platna su podlijepljeni. Izdignuća su injektirana tutkalom i izravnata toplinskom špahtlicom. Mesta bez preparacije su zakitana i nakon obrade podložena akvalenim bojama. Preko izolacijskog laka slika je retuširana tehnikom *tratteggio*. Ikona je završno lakirana sjajnim lakom koji sadrži UV zaštitu te vraćena vlasniku.

s. s.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Stanje nakon zahvata

Diklo

Crkva Gospe od Ružarija
 Gospa od Ružarija
 Nepoznati autor, 18. st.
 Ulje na platnu, 201 x 96,3 cm
 Voditelj programa: Šime Vitori

BROJ DOSJEA: 2272/1, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Gospe od Ružarija* iz Dikla rađena je uljenom tehnikom na lanenom platnu srednje debljine i napeta na podokvir jednostavne izvedbe s čvrstim spojevima. Platno slike je kruto i deformirano. Slika je zatećena izrazito zapuštena, sloj boje je potamnio, a zakrpe s poleđine izazvale su skupljanje i izdignuća te su se ocrtavale na licu slike, kao i obrisi letvi donjeg okvira. Veća oštećenja s nedostatkom slikanoga sloja nalazila su se osobito u donjoj zoni i rubnom dijelu lijeve strane donje polovice slike. Slikani sloj bio je nestabilan, odvajao se i otpadao, tamnocrvena osnova mjestimično je bila vidljiva, a površinska struktura boje upućivala je na višeslojnost. Sondiranjem različitih zona slike te stratigrafskom analizom mikropresjeka potvrđena je prvotna prepostavka da je površinski sloj recentni preslik izведен uljenom bojom, grubim potezima kista. Preslik je u cijelosti prekrivao izvorni slikani sloj. Budući da je rađen bez nove osnove, na površini preslika ocrtavalo se platno na mjestima oštećenja izvornoga slikanog sloja. Preslik je izmijenio i degradirao izgled i stanje izvornog sloja pa je bilo nužno njegovo uklanjanje.

Zahvat je počeo uklanjanjem platnenih zakrpa s poleđine slike te materijala kojim su lijepljene. Poderotine i nedostaci platna slike sanirani su lijepljenjem umetaka odgovarajućeg platna. Slika je konsolidirana unošenjem sintetičke smole *Plestol*, a zatim je izravnata. Slika je dublirana novim lanenim platnom. Izrađen je novi podokvir odgovarajućih dimenzija s klinovima koji omogućavaju pravilno zatezanje platna, pogotovo u gornjem polukružnom dijelu. Okvir je impregniran zaštitnim sredstvom. Uljeni preslik uklonjen je omešavanjem kemijskim sredstvima i mehaničkim struganjem.

Nakon što je preslik uklonjen s cijele površine, otkriveno je da je u gornjoj polovici slike djelomično pratio ikono-

grafski prikaz izvornika s Bogorodicom, sv. Šimunom s Djetetom na rukama te svećem s lijeve strane. No u donjem desnom dijelu slike izvornik se uvelike razlikuje od preslika. Ispod preslika s prikazom morskog pejzaža otkriveno je petnaest velikih ruža koje izrastaju iz grma ukorijenjenog u podlogu polukuglastog izgleda plave boje, a među korijenjem je prikazan križ. Ruže su prikazane u tri buketa različite boje, što predstavlja otajstva sv. Ružarija. Scene iz Kristova života prikazane su na specifičan način, tako da su ukomponirane unutar cvjetova ruža, za razliku od uobičajenog načina slikanja tema u zasebnim, različito formiranim medaljonima.

Cvijeće ljiljana pri dnu slike te prikaz psa s bakljom u zubima upućuje na to da je klečeći svetac sv. Dominik, a ne sv. Vinko Fererski. Na slikama s temom Ružarija mali Krist uglavnom se prikazuje u majčinu naručju, najčešće sa sveticama i svećima dominikanskoga reda, dok je na slici iz Dikla, uz sv. Dominika, Dijete na rukama sv. Šimuna, jednoga od zaštitnika Zadra. Na taj je način autor u istu sliku ukomponirao ikonografski prikaz dviju tema: Gospu od Ružarija i Prikazanje u hramu.

Nakon očišćenog preslika nanesena je tutkalno-kredna osnova te je izvedena imitacija tekture izvornoga slikanog sloja. Površine su retušire podslikavanjem akvarelnim bojama, a završno lakirnim bojama tehnikom višeslojnog toniranja. Izvorna tehnika izvedena je tankim slojem boje ispod kojega se nazire tamnocrvena osnova. Slika je impregnirana zaštitnim lakom na bazi mastiksa, a s poleđine zaštićena beskiselinskim zaštitnim kartonom.

š. v.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Domašinec

Lokalitet Gorica

Antika

Voditeljica programa: Marijana Krmpotić

Suradnici: Ivana Hirschler Marić, Eva Buća, Vedran Koprivnjak, Martina Miletic, Tomislav Zojčeski

BROJ DOSJEA: 2284, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu programa Arheološkog parka Turčišće-Goričan, 2016. godine provedena su probna arheološka istraživanja lokaliteta Domašinec-Gorica. Lokalitet je smješten na blago povišenoj gredi smjera sjeverozapad – jugoistok, na kojoj se prostire i današnje naselje Domašinec. Tijekom 2016. istražena je površina od 52,5 m². Rezultati istraživanja pokazali su da se na tom položaju nalaze ostaci zidanog antičkog objekta, vjerojatno rimske *ville rustice*, kao i ukopi antičkih jama.

Na osnovi pokretnih nalaza, lokalitet se može datirati u razdoblje od 2. do 3. stoljeća. Usporedno s istraživanji-

ma na Gorici, provedeno je arheološko rekognosciranje dijela Općine Domašinec na površini od 23 km². Primijećena je tendencija grupiranja arheoloških lokaliteta u tri zone: jedna je uz tok rijeke Trnave, a ostale dvije na blago povišenim gredama na kojima leži i dio današnjeg naselja Domašinec (toponimi Gornjak-Vrti i Gardišće).

m. k.

Slika 1. Ostaci zidanog antičkog objekta

Slika 2. Brončana rimska koljenasta fibula

Donja Stubica

Stari grad
Arheološko drvo
Srednji vijek
Voditelj programa: Mladen Mustaček
Suradnik: Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 1528/3, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJIMA HRVATSKOG ZAGORJA

Tijekom 2016. godine započeti su konzervatorski i restauratorski radovi na drvenoj gredi s nalazišta *Srednjovjekovna utvrda Donja Stubica – Stari grad*. Drvena greda zaprimljena je cjelovita i u mokrom stanju pa je za potrebe procesa konzervacije osmišljena i izradena posebna kupka sa sustavom za grijanje u koju je greda pohranjena.

U tijeku je postupak konzerviranja drvene grede metodom impregnacije otopinom polietilen glikola. Nakon

završetka konzervatorsko-restauratorskih radova izradit će se pisana dokumentacija o provedenim zahvatima s preporukama za čuvanje i održavanje.

m. mu.

Slika 1. Drvena greda, stanje prije radova

Slika 2. Drvena greda, proces impregnacije

Draga Baščanska

Župna crkva sv. Elizabete

Oltar Pohođenja Blažene Djevice Marije sv. Elizabeti

Venecijanska radionica (?), I. pol. 17. st.

Drvo, rezbarije, polikromija, 324 x 160 cm

Voditeljica programa: Ksenija Šestek Ručević

Suradnici: Mateja Šilobod, Anita Bojović, Miriam Koščec, Ivan Bujan, Željka Geber, Jurica Škudar, Tomislav Rovičanac, Margareta Klofutar, Martina Wolff Zubović, Igor Oros

BROJ DOSJEA: 6975, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar Pohođenja Blažene Djevice Marije sv. Elizabeti, nekad glavni oltar crkve, tijekom jedne od obnova smješten je na današnju poziciju uz trijumfalni luk. Njegov središnji i ujedno ikonografski najvažniji dio čini skulpturalna kompozicija koja prikazuje susret dviju rođakinja, svete Marije i svete Elizabete, opisan u Evandelju po Luki. Vrsno rezbarena skulpturalna skupina smještena je u središnjoj niši oltara zaključenoj velikom lepeza-stom školjkom, te stupovima odvojena od nižih bočnih niša u kojima su danas umjesto izvornih skulptura sv. Grgura pape i sv. Roka smještene skulpture sv. Josipa i sv. Ivana. Preinakama crkvenog interijera možemo prisati i uklanjanje dvaju sjedećih anđela s atike oltara te njihovo smještanje na tavan, odakle su s početkom radova na oltaru vraćeni na izvornu poziciju. Prema tipološkim značajkama arhitekture, oltar se pripisuje venecijanskim altaristima iz prvih desetljeća 17. stoljeća. Konzervatorsko-restauratorski radovi na oltaru obavljeni su u nekoliko etapa. U srpnju 1990. godine preuzet je kip sv. Ivana Krstitelja i jedna kerubinska glavica s oltara radi istraživanja slikanih slojeva i proba uklanjanja preslika. Nakon dezinsekcije i provedenih istraživačkih radova kip je 1995. godine uvršten u redovite programe Ministarstva kulture RH te je nakon završetka konzervatorsko-restauratorskog zahvata vraćen i postavljen na izvorno mjesto na oltaru. Oltar je 2008. godine ponovo uvršten u program Ministarstva i od tada se na njemu kontinuirano obavljaju zaštitni radovi. Restauriranje je počelo cjelovitim zahvatom na prije demontiranoj kerubinskoj glavici i dva sjedeća anđela koji su pronađeni na tavanu crkve.

Sljedeće godine su na oltarnoj arhitekturi *in situ* provedena opsežna opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja slikanih slojeva, kako bi se uz pomoć sondi

i mikropresjeka dobio potpuniji uvid u njihovo stanje. Potkraj 2009. godine oltar je demontiran i otpremljen u ludbrešku radionicu na dezinsekciju dušikom. Zatim je restaurirana središnja skulptura Marije i Elizabete te je polovicom 2010. godine vraćena u crkvu. Iste godine počinje i zahtjevan proces uklanjanja tvrdokornog preslika s predele oltara. Radovi su nastavljeni konsolidacijom crvotočnih konstruktivnih dijelova predele te stolarskom sanacijom i rekonstrukcijom nedostajućih dijelova profilacije. Uklonjen je i preslik s plitkih bočnih niša te je utvrđeno da pozadinske daske nisu izvorne, nego rezultat kasnije obnove te da im nedostaje izvorni oslik. Konzervatorsko-restauratorski radovi na pojedinim dijelovima oltarne arhitekture kontinuirano se izvode od 2011. do 2014. godine, a obuhvaćaju uklanjanje preslika, stolarsku sanaciju te rekonstrukciju i rezbarije nedostajućih dijelova. Tijekom 2013. godine obavljen je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na skulpturi sv. Josipa te radovi kitanja i pripreme drvenog nosioca pojedinih dijelova oltarne arhitekture i dekorativnih elemenata za polaganje kredne preparacije. Do kraja 2015. godine svi dijelovi oltara su kreditirani, a podloga je pripremljena za retuš i rekonstrukciju oslika i pozlate. Nakon što su retuširani i rekonstruirani oslik i pozlata na svim dijelovima oltarne arhitekture, dekoracije i kipova, oltar je vraćen u crkvu sv. Elizabete.

k. š. r., m. w. z.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Draguć

Naselje Draguć

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2361, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM NERA D.O.O.

Od kolovoza 2015. do svibnja 2016. godine provodio se arheološki nadzor izgradnje sanitарне kanalizacije naselja Draguć, čiji je investitor tvrtka IVS (Istarski vodozaštitni sustav). Kako je naselje Draguć zaštićeno kao kulturno dobro rješenjem Ministarstva kulture RH, Konzervatorski odjel u Puli propisao je posebne uvjete, između ostalog i provedbu arheološkog nadzora u vrijeme zemljanih radova. Arheološki nadzor provodio se od vodospreme na padini brda Stari Draguć do unutrašnjosti naselja u trima glavnim ulicama kojima se preko glavnog trga dolazi na zapadni kraj naselja. Nadzorom je utvrđeno da su kuće građene izravno na matičnoj stjeni koja se pojavljivala odmah ispod današnje hodne površine. Takva je situacija uvjetovala potpuni izostanak arheoloških slojeva te pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza. Deblji sloj nasipa dokumentiran je jedino na

južnoj strani glavnog trga, no ponovno bez arheoloških nalaza. Tim se nasipom povećala površina trga do renesansne kule na jugozapadnom kutu. Radovi arheološkog nadzora završili su popločavanjem glavne ulice u Draguću te iskopom kanala prema kolektoru. Tijekom arheološkog nadzora nisu pronađeni nikakvi kulturni slojevi zbog kojih bi strojni radovi bili prekinuti. Osobita je zanimljivost da nije prikupljen ni jedan ulomak pokretnog arheološkog materijala.

s. p.

Slika 1. Kopanje kanala u glavnoj ulici u Draguću

Slika 2. Popločavanje glavne ulice u Draguću nakon postavljenih instalacija

Dubrovnik

Biskupska palača (palača Sorkočević)

Dva naslonjača

Nepoznati autor, I. pol. 18. st.

Drvo, rezbarije, pozlata, 126 x 75 x 756 cm

Voditeljica programa: Tijana Annar Trputec Strčić

Suradnici: Miljenko Zvonar, Maja Sučić Miklin, Ida Gnjatović, Radovan Pavlek, Tomica Vreš, Nena Meter Kiseljak, Nikolina Oštarijaš, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8732, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Naslonjači su bogato rezbareni u visokom reljefu te odražavaju ukus visokog baroka. Ukraseni su andelima na prednjim nogama i stražnjim dijelovima rukonaslova te glavicama andela ispod rukohvata. Prednje i bočne strane između nogu te rukohvate oblikuju vitice, motivi školjaka i voća te listovi akantusa. Cijela je površina pozlaćena. Sjedalo i naslon za leđa tapecirani su crvenim damastom s florealnim uzorkom. Naslonjači su mogli nastati po uzoru na djela Andree Brustolona, venecijanskog kipara u drvu koji je pod utjecajem Berninija virtuozno rezbario namještaj. Brustolonovi su naslonjači prepoznatljivi jer su na prednjim nogama i rukonaslonima imali figuralne skulpture i bogatu, minuciozno razradenu ornamentiku.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su stolarsku konsolidaciju spojeva te su pojačani spojni dijelovi nogu i sjedala drvenim ojačanjima učvršćenim moždanicima.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Podlijepjeni su nadignuti dijelovi pozlate s podlogom toplim ljepilom te *Plestolom* na mjestima na kojima ih nije bilo moguće učvrstiti tutkalom. Cijela je površina očišćena od nečistoća i premaza kombinacijom mehaničkog i kemijskog čišćenja. Izrezbarene su rekonstrukcije nedostajućih dijelova u drvu lipe. Na nove i oštećene dijelove rezbarija postavljen je i obrađen kredni sloj. Nakon nanošenja slojeva žutog i crvenog bolusa, izvedena je sjajna pozlata 23 i pol-karatnim zlatnim listićima. Mat pozlata izvedena je na podlozi bijelog bolusa s uljnim 12-satnim mikstionom. Nakon izvođenja retuša i prilagođavanja novih dijelova originalu, površina je zaštićena kako bi se umanjio moguće habanje izloženih dijelova naslonjača.

Radovi tapeciranja naslonjača izvedeni su izvan HRZ-a.

t. t. s., n. m. k.

Dubrovnik

Biskupska palača (palača Sorkočević)

Zidne slike u stubištu i prizemlju, *fresco-secco*

Nepoznati autor, 18. st.

Voditeljica programa: Veronika Šulić

Suradnice: Fani Župan, Paula Borković, Kartarina Gavrilica

BROJ DOSJEA: 1565/4, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zidni oslik palače Sorkočević prekriva sve zidne i stropne plohe ulaznog predvorja i dvokrakog stubišta na tri kata s odmorištima na međukatovima. Palača je u svojoj bogatoj povijesti više puta obnavljana, a obnova s kraja 17. stoljeća, koja je trajala i u prvim desetljećima 18. stoljeća, smatra se najvažnijom. Povećanjem vanjskog korpusa palače i preinakom unutarnjih rasporeda prostorija, palača se i danas karakterizira kao barokna, iako se tijekom 19., pa i 20. stoljeća interveniralo manjim obnovama. Tijekom 2016. godine završena je faza čišćenja površinskih slojeva iznad zidne slike u stubištu na trećem katu prema potkovlju. Zidni oslik na južnom zidu podesta prema potkovlju je očišćen. Manjih je dimenzija zato što je i raspoloživa visina zida manja. Prikazuje slikanu nišu sličnu onima naslikanim na podestima ispod slikanih alegorijskih figura na nižim katovima. Tijekom čišćenja upotrebljavali su se mehanički alati (kirurški skalpeli, dlijeta i čekići) te kemijska sredstva (rastvor A3) i parni čistač.

U navedenoj oslikanoj niši jednostavnom monokromnom gamom od svijetlih bjelkastih tonova do tamnočađave sive prikazana je vaza s girlandama i profilom muškarca unutar manjeg ovalnog medaljona. Niša završava podestom obogaćenim akantovim ukrasima kao na nižim katovima palače. Osnovna razlika kvalitete i izved-

be oslika u nižim katovima stubišta i onoga na podestu prema potkovlju jest u podložnoj žbuci koja je izvedena od sitnog agregata u ciglasto pastelnom tonu sirove *sienne*. Velika oštećenja u tom dijelu stubišta nadomještene su žbukanim zakrpama na kojima nema oslika.

Izrađena je grafička dokumentacija zidnog oslika ulazne prostorije u prizemlju palače. Grafička dokumentacija sadrži prikaz oslika zatečenoga stanja 2016. godine te prijedlog prezentacije s rekonstrukcijom nedostajućih dijelova zidnog oslika u digitalnom formatu. S obzirom na to da su na zapadnom i južnom zidu velika oštećenja oslika, pokušalo se metodom analogije nedostajuće dijelove nadomjestiti i rekonstruirati digitalnim alatom. Međutim, tijekom posla postalo je jasno da se oslik ne ponavlja te da se ne može preklopiti i ponoviti analogijama i prijenosom s jednog zida na drugi. Budući da bi inzistiranje na cjelovitoj rekonstrukciji vodilo vodilo proizvoljnoj interpretacij, grafičkim su crtežom istaknuta mjesta na kojima dolazi do jasnih razlika u crtežu i nemogućnosti rekonstrukcije.

v. š.

Slika 1. Prizemlje, ulazna prostorija, strop, zatečeno stanje

Dubrovnik

Državni arhiv u Dubrovniku

Stotinu dokumenata i dva rukopisa (Codex Ragusinus i Lamenta Stagni)

13. st.

Rukopis na pergamentu i papiru

Voditeljica programa: Ana Pušić

Suradnici: Sanja Serhatlić, Samir Serhatlić, Nataša Treursić, Gabrijela Palameta

BROJ DOSJEA: 1485/7, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S DRŽAVNIM ARHIVOM U DUBROVNIKU I DRUŠTVOM PRIJATELJA DUBROVAČKE STARINE

Prema količini pohranjenoga gradiva, Državni arhiv u Dubrovniku jedan je od najbogatijih u ovome dijelu Europe. Kao komuna koja je cijeli svoj razvitak temeljila na trgovini, Dubrovnik je još tijekom 12. i 13. stoljeća sklopio više ugovora o prijateljstvu i slobodi trgovanja sa sličnim komunama šireg jadranskog kulturnog kruga. Uz njih, sačuvane su brojne povelje o miru i trgovini s vladarima i velikanima iz bližeg i daljeg balkanskog zaleda, s kojima je Dubrovnik nerijetko bio u sukobima. Dokumenti koji su dio programa suradnje Hrvatskoga restauratorskog zavoda i Društva prijatelja dubrovačke starine pripadaju najstarijim dokumentima pohranjenima u Arhivu. Program se sastojao od tri dijela. Prvi dio obuhvaćao je dvomjesečni terenski rad djelatnika HRZ-a u prostorima spremišta Arhiva; pregledano je stanje gradiva i izrađen je plan prioriteta za konzervatorsko-restauratorsku obradu. Drugi dio odnosio se na preventivnu zaštitu dvaju rukopisa, *Codex Ragusinus* (119 folgia) i *Lamenta Stagni* (184 + 4 folgie), koji su bili u veoma lošem stanju. Treći dio programa činile su potpuna konzervacija i restauracija sto dokumenata o ugovorima o prijateljstvu i slobodi trgovanja sa sličnim komunama šireg jadranskog kulturnog kruga te povelje o miru i trgovini s vladarima i velikašima iz bližeg i daljeg balkanskog zaleda koje je Dubrovnik sklopio tijekom 13. stoljeća. Zbog starosti, neadekvatne pohrane i neprimjerenih mikroklimatskih uvjeta, dokumenti i rukopisi pretrpjeli su kemijska, fizička i biološka oštećenja i njihovo je stanje zahtijevalo nužni konzervatorsko-restauratorski zahvat. Nakon zaprimanja dokumenata i knjiga u restauratorsku radionicu, izrađena je detaljna dokumentacija zatečenog stanja. Potom se pristupilo mehaničkom uklanjanju površinskih nečistoća. Analize stabilnosti tinta u kontaktu s vodom i drugim otapalima pokazale su da je tekst napisan tintama postojan, dok su pečati i natpisi s poleđina nestabilni na sva otapala. Nestabilne tinte fiksirane su otopinom *Paraloida B-72* u toluenu. Na pergamentnim dokumentima na kojima su bile vidljive

ljubičaste mrlje nastale djelovanjem bakterija, pljesni i gljivica provedena je dezinfekcija 0,5 %-tnim ortofenil-fenolom. Uklanjanje nečistoća mokrim postupkom provedeno je tamponima vate s otopinom 96 %-tnog etilnog alkohola i destilirane vode (u omjeru 1:1). Za proces vlaženja odabранa je metoda „sendviča“ od *Sympatex* folija. Nakon toga provedeno je zatezanje. Pregibi, nedostajući dijelovi i poderotine nosioca ojačani su ili rekonstruirani japanskim papirom i ljepilom (4,5 %-tnom *Tylosem MH300P*). Retuš je izведен pastelama.

Na rukopisu *Lamenta Stagni* mehanički su uklonjene površinske nečistoće. Potom su provedene analize stabilnosti tinta na vodu i druga otapala. Nakon razvezivanja svežnjeva uslijedilo je ojačavanje poderotina i sličnih oštećenja japanskim papirom i vezivom (4,5 %-tni *Tylose MH300P*). Neutralizacija je izvedena suhim sredstvom *Bookkeeper*. Svežnjevi su uvezani u blok knjige po uzoru na izvorno stanje. Izrađene su nove pergamentne koriče. Prva faza preventivne zaštite i djelomične konzervacije-restauracije rukopisa *Codex Ragusinus*, *Privilegia*, vol. 1, uključila je mehaničko uklanjanje površinskih nečistoća. Analize stabilnosti tinte na vodu i druga otapala pokazale su da je smeđa tinta stabilna, dok se crvena pokazala nepostojanom. Za proces dezinfekcije korišten je 0,5 %-tni ortofenil-fenol. Listovi su parcijalno ojačani, bez razvezivanja knjige, trakama japanskog papira i vezivom (4,5 %-tnim *Tylosem MH300P*). Listovi koji su ispadali iz bloka parcijalno su uvezani tankim konopom po uzoru na zatečeno stanje. Hrbat je spojen s blokom knjige ljepilom *colla mista* (smjesa PVA i 4,5 %-tnog veziva *Tylose MH300P*, u omjeru 3:1).

Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, za sve dokumente i knjige izrađeni su paspartui i kutije od beskiselinskog kartona za adekvatnu pohranu te su vraćeni vlasniku.

g. p.

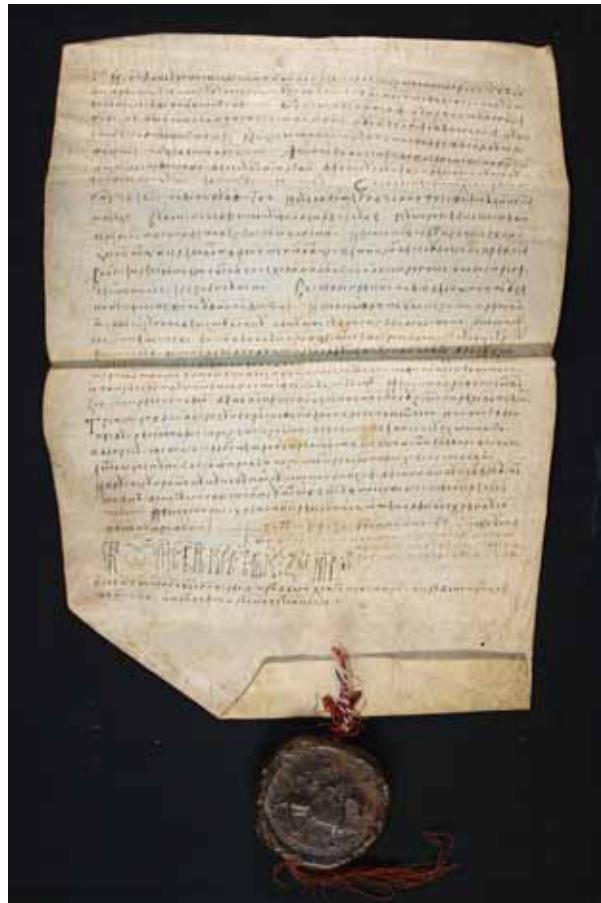
Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Diplomata et acta br. 220, stanje prije radova

Slika 2. Diplomata et acta br. 220, stanje poslije radova

Slika 3. Rukopis *Lamenta Stagni*, stanje prije radova

Slika 4. Rukopis *Lamenta Stagni*, stanje poslije radova

Dubrovnik

Dubrovačka biskupija

1. Kodeks *Procesus civilium et criminalium* (svezak 14), 1706. – 1713. g., rukopis na papiru, 27,7 x 20,5 x 1,8 cm
2. Kodeks *Procesus civilium et criminalium* (svezak 17), 1727. – 1735. g., rukopis na papiru, 30,5 x 22,6 x 4 cm

Voditeljica programa: Vanja Vučković

Suradnice: Sanja Serhatlić, Gabrijela Palameta

BROJ DOSJEA: 1565/52, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U obnovljenom dijelu samostana sv. Klare u Dubrovniku 2004. godine otvoren je arhiv Dubrovačke biskupije s više od 30.000 knjiga. Dubrovačka biskupija godinama uspješno surađuje s Hrvatskim restauratorskim zavodom te se svake godine izdvajaju najvrjedniji i najoštetećeniji predmeti i predaju na konzervatorsko-restauratorsku obradu. Za 2016. godinu izdvojena su dva kodeksa. Odabrani kodeksi pisani su na ručno rađenom papiru s više vrsta tinti. Zatećeni su u veoma lošem stanju. Neadekvatna pohrana i neodgovarajući mikroklimatski uvjeti uzrokovali su brojna kemijska, biološka i fizička oštećenja. Dio teksta napisan je tintama kisele pH-vrijednosti koje su oksidirale i progorjele papir. Na nekim mjestima tinte su se razlile i trajno onemogućile čitkost teksta. Papir je postao krt zbog pucanja celuloznih veza te se počeo pretvarati u prah. Najveća biološka oštećenja uzrokovale su kolonije pljesni i gljivica na papiru i koricama. Zbog nedostatka korica predmeti su i fizički oštećeni.

Kodeks *Procesus civilium et criminalium* (svezak 14) trebalo je podlijepiti japanskim papirom prije drugih intervencija. Nakon numeracije i razvezivanja pristupilo se mehaničkom uklanjanju nečistoća gumom u prahu i mekom četkom. Analiza topivosti tinte pokazala je njenzinu stabilnost. Izmjerena pH-vrijednost papira bila je blago kisela.

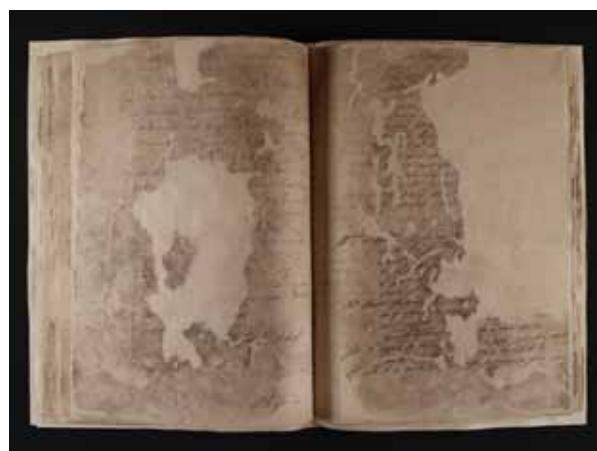
Zbog osjetljivosti papira, vlažno uklanjanje nečistoća obavljalo se na pelpor ploči i bugaćici između dva poliesterska platna otopinom vode i 96 %-tnog etilnog alkohola. Nakon što su se listovi osušili, uklonjen je podlijepljeni japanski papir te je postavljen novi. Rekonstrukcija nedostajućih dijelova obavljena je japanskim papirom odgovarajuće teksture, debljine i boje. Nakon rekonstrukcije papiri su ponovno podlijepljeni sa suprotne strane. Izrađene su nove korice. Blok knjige s predlistovima uvezan je pamučnim koncem preko dva rebra od konopa. Nakon uvezivanja, hrbat je ojačan organdinom u dimenzijama hrbata koja se lijepila PVA ljepilom. Korice su povezane s blokom knjige preko dva kožna ukrasa.

Zbog velike količine gljivica i pljesni, kodeks *Procesus civilium et criminalium* (svezak 17) dezinficiran je u digestoru 0,5 %-tnim ortofenil-fenolom. Uslijedilo je mehaničko uklanjanje nečistoća. Listovi su ojačani japanskim papirom na mjestima na kojima su pljesni i gljivice bile najaktivnije. Nakon sušenja listova, kodeks je suhim postupkom neutraliziran Bookkeeper otopinom. Po završetku zahvata, za kodekse su izrađene zaštitne kutije od beskiselinskog kartona za adekvatnu pohranu.

g. p.

Slika 1. *Procesus civilium et criminalium* (svezak 14), stanje prije radova

Slika 2. *Procesus civilium et criminalium* (svezak 14), stanje poslije radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Etnografski muzej

Muški kaputić, koret

Nepoznati autor, 19./20. st.

Tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, vunena tkanina, pamučno platno, ukrasne pletene trake od tekstilnih i metalnih niti, gajtani, 61 x 64 cm

Voditeljica programa: Ada Vrtulek Geric

Suradnice: Maja Vrtulek, Štefica Nemeć Panić, Vesnica Abramović, Margareta Klofutar, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: RCL 70.3.1., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kaputić – koret iz Zbirke narodnih nošnji Dubrovačkog primorja i Elafita iz Etnografskog muzeja u Dubrovniku pripada muškoj nošnji dubrovačkoga kraja (Konavle, Župa dubrovačka i Dubrovačko primorje). Prema obilježjima pripada dinarskom kulturnom arealu, a niz elemenata svojstven je i nošnjama levatinskog tipa s izrazito orijentalnim utjecajem. Taj tip kaputića dio je svatovske narodne nošnje.

Kratki kaputić dugih rukava sašiven je od tamnomodre vunene tekstilne tkanine. Na bočnim stranama i na rukavima ima kratke prorene. Na vratnom otvoru, uz rub pojasa i proreza, duž vertikalnih rubova prednjica s vanjske strane te na bočnim dijelovima ispod pazuha kaputić je ukrašen crvenom gajtan-trakom. Na rukavima uz donji spoj i rameni dio ukrašen je pletenom trakom od tekstilnih i metalnih niti. Dodatni ukrasi u ramenom dijelu i na rukavima izvedeni su terzijskim vezom geometrijskih motiva (vitica, spirala, krugova). Kaputić je u cijelosti podstavljen platnom, žuticom.

Predmet je sav bio onečišćen prašinom i prljavštinom. Bila su vidljiva mehanička oštećenja gornje tkanine, flotirajuće niti te neprimjereni popravci izvedeni ručnim šivanjem debljim crnim koncem nepravilnim bodom.

U 2015. godini provedena je prva faza konzervatorsko-restauratorskih radova. Kaputić je dopremljen na Odsjek za tekstil Restauratorskog centra Ludbreg. Provedena je

dezinsekcija predmeta plinovitim dušikom. Na predmetu je provedeno uzorkovanje tekstilnih i metalnih niti za utvrđivanje sastava. Uz konstruktivna svojstva i dimenzije predmeta, utvrđen je i temeljni vez svake tkanine. Suhim postupkom s predmeta je u cijelosti uklonjena površinska prašina i prljavština. Uklonjene su sve neprihvjetene prethodne intervencije zatečene na kaputiću, a gornja tkanina izravnata je vlaženjem.

U 2016. godini ostvarena je druga faza radova. Mesta oštećenja izvornika podložena su novom vunenom tkaninom obojenom u lokalni ton izvornika i učvršćena šivanjem kombiniranom tehnikom. Šivanjem su učvršćene i sve flotirajuće niti odvojene od osnovne tkanine na ukrasnim trakama, terzijskom vezu i crvenim gajtan-trakama. Sanirana su i sva mesta oštećenja na podstavi novom, pamučnom, obojenom tkaninom. Za sigurno čuvanje i transport, za kaputić je izrađena kutija od beskiselinskog kartona s popunom od PES-termo vate i paropropusne, vodoootporne zaštitne folije koja prati dimenzije i oblik predmeta. Kaputić je vraćen u Etnografski muzej u Dubrovniku.

a. v. g.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Kulturno-povijesni muzej
 Bogorodičin poliptih
 Krug Blaža Jurjeva, 1440. g.
 Tempera i pozlata na drvu, 116 x 70 cm, 135 x 48 cm, 116 x 79 cm
 Voditelj programa: Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 366/76, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Bogorodičin poliptih, pripisan krugu Blaža Jurjeva i datiran oko 1440. godine, čine tri zasebno uokvirena segmenta. Na središnjem polju prikazane su scene iz života Bogorodice: Bogorodica s Djetetom i scena pod križem. Na dvije bočne table prikazano je po šest svetača. U donjoj zoni svetački likovi izvedeni su kao cjelovite figure, dok su u gornjem dijelu prikazani do pojasa. Paneli su sastavljeni od više bačvasto iskrivljenih dasaka, ali s čvrstim i stabilnim spojevima. Na pozadinu panela postavljen je parketažni sustav sastavljen od tri segmenta koji čine drvene vodilice fiksirane za poleđinu panela kroz koje prolazi traversa kao ukruta. U prethodnoj restauratorskoj intervenciji retuš je izведен lokalnim tonom bez rekonstrukcije prikaza. Akutni problem na panelima bilo je odizanje slikanoga sloja sa slojem osnove na velikom dijelu površine. Posljednjih godina periодично су na slikama provodeni zahvati mjestimičnog podljepljivanja, ali su se odignuća i dalje nasumično po-

navljala. U velikoj je mjeri to bilo uzrokovanrigidnim, predimenzioniranim parketažnim sustavom i okvirima čvrsto fiksiranim za panele.

U radionicama Hrvatskog restauratorskog zavoda paneli su demontirani iz okvira. Odignuća slikanoga sloja podlijepljena su injektiranjem akrilata ili nanošenjem kistom preko japanskog papira na lice slike. Prije radova na poleđinama panela, oslik s lica je zaštićen. Radovi na parketažnom sustavu obuhvatili su modifikaciju postojećeg sustava stanjivanjem traversi i unutarnjih stijenki ukrasnog okvira. Velike količine voska, koje su čak na mjestima sljepljivale i traverse, uklonjene su mehanički. Manje lakune i oštećenja slikanoga sloja zapunjeni su kitom. Nakon obrade površine izведен je retuš i integracija s izvornim oslikom. Završno je, mjestimično, nanesen sloj laka radi ujednačavanja sjaja.

a. b.

Slika 1. Detalj, zatečeno stanje

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Kulturno-povijesni muzej
 Knjiga Posjetitelji otoka Lokruma
 Više autora, 1869. – 1899. g.
 Rukopis na papiru, koža, mjestene pločice, 30,3 x 23,5 cm
 Voditeljica programa: Vanja Vučković
 Suradnica: Nataša Treursić

BROJ DOSJEA: 366/79, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB
 PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Knjiga *Posjetitelji otoka Lokruma* pisana je različitim rukopisima posjetitelja otoka s više vrsta tinta, od 1869. do 1899. godine. Drvene korice knjige presvučene su smedom kožom koja je ukrašena slijepim tiskom i kopčama izrađenim od mjeda.

Tijekom vremena došlo je do znatnih oštećenja. Svi su listovi bili deformirani i diskolorirani zbog oscilacija vlage u zraku te vrlo oštećeni, s velikim brojem poderotina, mrlja i nedostajućih dijelova. Uz rub hrpta uočavale su se i mrlje od hrde. Uglavnom je korištena željezno-galna tinta kisele pH-vrijednosti koja je na nekim mjestima progorjela papirnatu podlogu.

Nataložene površinske nečistoće mehanički su uklonjene mekom četkom i gumom, dok su tvrdokornije uklonjene skalpelom. Izvorna je numeracija stranica pregledana te je na mjestima na kojima je nedostajala dopisana nova, a zatim je knjižni blok odvojen od korica knjige. Kako bi se odredio daljnji tijek konzervatorsko-restauratorskog procesa, provedene su analize pH-vrijednosti materijala, stabilnosti tinte u dodiru s vodom i drugim otapalima, prisutnosti lignina i debljine papira.

Zbog dokazane topivosti tinti, nečistoće i ostaci ljepila s listova očišćeni su tamponima vate s gelom od neionskog celuloznog etera *Tylose* i 96 %-tnog etilnog alkohola. Nakon uklanjanja nečistoća provedeno je ojačavanje papira trakicama te rekonstrukcija nedostajućih dijelova japanskim papirom odgovarajuće debljine i boje. Listovi su vlaženi radi opuštanja i ravnanja, nakon čega su složeni u svežnjeve i uvezani bijelim pamučnim koncem preko četiri platnene vezice, po uzoru na izvorni uvez. Na kožnatim koricama također je proveden konzervatorsko-restauratorski postupak: uklonjene su površinske nečistoće suhim i mokrim postupkom čišćenja, poderotine su konsolidirane komadima nove kože, a pojedini dijelovi retuširani su akvarelnim bojama. Korice su premazane mikrokristalinskim voskom i knjižni je blok vraćen u njih. Za knjigu je izrađena zaštitna kutija od beskiselinskog kartona za primjerenu pohranu.

n. t.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Kulturno-povijesni muzej

1. Marija Magdalena, Petar Mančun (Pietro Mancion), 19. st., bakropis, 48,7 x 36,5 cm
2. Mater Amabilis, Petar Mančun, 19. st., bakrorez, 57,5 x 43,5 cm
3. Portret Urbana Appendinija, P. F. Martecchini, 1841. g., litografija, Venecija, 48 x 42 cm
4. Portret Angiola Dalmistra, G. Maina, 19. st., bakrorez, 28 x 91,5 cm
5. Portret Pietra Bemba, R. Lasino, 19. st., bakropis, 22 x 16 cm
6. Portret Faustina Galjufija, P. F. Martecchini, 1841. g., litografija, Venecija, 35,5 x 28,6 cm
7. Prikaz hrvatskog vojnika kako ljubi djevojku, C. Lanzedelli, litografija, 19. st., 36 x 27,5 cm
8. Veduta Dubrovnika i ples u prirodi (Nezaboravni dan), nepoznati grafičar, litografija, 1780. g., 18,5 x 15,5 cm
9. Veduta Dubrovnika, Giuseppe Rogaccio, bakropis, Venecija, 1598. g., 19,5 x 25 cm, 19,5 x 28,5 cm
10. Giovanni Francesco Camocio, 1598. g., bakropis, 28 x 91,5 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Nataša Treursić

BROJ DOSJEA: 366/73, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Deset grafika na papiru, od bakropisa i bakroreza do litografija, iz razdoblja od 16. do 19. st., dio je veoma vrijedne zbirke od oko 1200 grafika Kulturno-povijesnog muzeja u Dubrovniku.

Veći dio listova na kojima su tiskane grafike bio je potamnio, s izraženim crvenkastim mrljama (*foxing*), što je bilo najprisutnije na portretima Pietra Bemba i Angiola Delmistra – gdje je neadekvatna oprema grafika s mapama od kiselih kartona prouzročila negativne promjene na grafičkim listovima. Uz donji rub grafike s portretom Urbana Apendinija nedostajala su dva veća dijela papira. Po cijelom listu zatečen je veći broj vrlo izraženih smedih mrlja. Samoljepive trake nalijepljene preko poderotina na poleđini te grafike potamnjele su i ostavile tamnosmeđi trag ljepila. Zatečeno stanje grafika je dokumentirano, kao i sve sljedeće faze konzervatorsko-restauratorskih radova. Površinsko čišćenje provedeno je suhim postupkom: četkom je uklonjena sva krupnija, nevezana površinska nečist, a laganim struganjem sk-

alpelom i gumom *Wishab* detaljnije su uklonjene preostale površinske nečisti. Provedene su probe topivosti boja i mjerjenje kiselosti papira. Uslijedilo je odvajanje grafika od kartona skalpelom, dok su ostaci samoljepive trake uklonjeni u sljedećoj fazi čišćenja potapanjem grafika u vodu. Nakon pranja, predmeti su neutralizirani vodenom otopinom kalcijeva hidroksida. Dok je papir bilo mokar, nastavilo se s fazom bijeljenja. Kao sredstvo za bijeljenje upotrijebljen je kalcijev hipoklorit. Zatim je proveden „anti-klor tretman“ octenom kiselinom. Uslijedilo je dugotrajno ispiranje u tekućoj vodi. Postupak neutralizacije je ponovljen, nakon čega su grafike osušene na sobnoj temperaturi. Cijele ili parcijalno, ovisno o stupnju oštećenja, grafike su konsolidirane podlijepljivanjem. Za adekvatnu pohranu izrađeni su paspartui od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

sam. se.

Slika 1. *Mater Amabilis*, stanje prije radova

Slika 2. *Mater Amabilis*, stanje poslije radova

Slika 3. *Prikaz hrvatskog vojnika kako ljubi djevojku*, stanje prije radova

Slika 4. *Prikaz hrvatskog vojnika kako ljubi djevojku*, stanje poslije radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Kulturno-povijesni muzej

1. Presvlake naslonjača (četiri sjedala i četiri naslona), nepoznati autor, 19. st., tkanje, tisak, tapeciranje, 69 x 65 cm (sjedala), 58 x 47 cm (nasloni)

2. Presvlaka stolice, nepoznati autor, 19. st., plet, tapeciranje, tisak, 57 x 50 cm

Voditeljica programa: Gordana Car

Suradnici: Radovan Pavlek, Tomica Vreš, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8875 (1), 8876 (2), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi na inventaru Kneževa dvora na Odjelu za tekstil, papir i kožu Zavoda počeli su 2006. godine. Od tada su provedeni konzervatorsko-restauratorski radovi na tri rokoko muška odijela, dva rokoko muška prsluka i tekstilnim dijelovima kreveta s baldahinom iz kneževe spačave sobe. U drugoj polovici 2016. na konzervatorsko-restauratorsku obradu zaprimljene su relativno nove i naizgled neoštećene presvlake naslonjača i stolice, s ciljem pravovremenog zaustavljanja procesa destabilizacije tkanina te dovršenja radova na tekstilnim predmetima u postavu kneževe spačave sobe, kojemu pripadaju dvije stolice s naslonjačima.

U starom inventaru Kneževa dvora nailazimo na podatak da je stolica datirana u sredinu 18. st. i venecijanske je provenijencije, dok su drveni naslonjači datirani također u sredinu 18. st. i đenoveške su provenijencije. Oba su drvena okvira izrađena od rezbarene orahovine, s tim da je kod naslonjača ornament dodatno i pozlaćen. Navodi se da naslonjači potječu iz palače Bonda (Bundić) u talijanskome Gradu.

Otisnuti uzorak pamučne tkanine kretona bogati je stilizirani motiv akantove vitice sa sitnim cvijećem i lišćem uzdužnog usmjerenja i prugasti motiv po središnjem dijelu tkanine koji je ukrašen tankom linijom od mesinga po rubovima, a dijeli osnovni motiv u dva zrcalno simetrična polja. Dekorativni su motivi izvedeni u bordo crvenoj boji, dok je boja podloge ružičasta.

Izvorno su i poleđine naslona naslonjača bile presvučene, no ta tkanina nije zatečena.

Vanjski okvir stolice i naslonjača izrađen je od orahovine, dok su dijelovi prekriveni tapecirungom izrađeni od drva smreke, ariša i topole. Tapecirani dio ispunjen je životinjskom dlakom, najvjerojatnije konjskom. Gornja i donja tkanina su lanene, kao i trake za ojačanje odozdo. Na rubnim krojnim dijelovima sjedala jednog od naslonjača pronađen je nepotpuni pravokutni pečat s vidljivim dijelom natpisa: (R?)AMS BOT(?), (?)ALL & MA(?). Moguće je da taj podatak upućuje na grad Ramsbottom u Velikoj Britaniji koji je tijekom 19. st. bio jedan od središta tekstilne proizvodnje, posebice pamuka, s tvornicama za predenje, tkanje te printanje kretona i općenito pamuka, a između ostalog, u gradu se nalazila

i poznata talionica mesinga (mjedi) i željeza. Na sjedalu stolice pronađen je vanjski obris okruglog pečata, bez prepoznatljivih znakova. Zahvaljujući tim otkrićima, a i u skladu s tehnikom izrade i dekorativne tipologije koja nije karakteristična za razdoblje rokokoa, moguće je dataciju presvlaka pomaknuti u 19. st., čime se dovodi u pitanje izvornost zatečenih tkanina.

Najuočljivije zatečeno oštećenje na presvlakama je foto-kemijska degradacija strukture tkanine uzrokovanu izlaganjem sunčevoj svjetlosti. Rezultat toga štetnog utjecaja je niz povezanih oštećenja koja uključuju promjenu boja, istanjenost i pucanje strukture tkanine (pukotine, rupe). Zatečene su i razne površinske i dubinske mrlje, vodenim otocima i recentni zahvati stabiliziranja oštećenja šivanjem i podlaganjem komada izvorne tkanine.

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su odvajanjem presvlaka s tapeciranih nosača i podjepljivanjem jednog drvenog okvira. Uklonjeni su recentni zahvati zatvaranja oštećenja. Usljedilo je mehaničko čišćenje tapeciranih nosača usisavačem i finim četkanjem presvlaka.

Pranje nije izvedeno zbog metalnog nanosa u tisku. Zbog vrlo krhkog stanja tkanina, odlučeno je postaviti podložnu potporu cijelom površinom. Nabavljeni podložna tkanina obojena je i prišivena na presvlake u mrežastom rasteru, počevši od sredine prema rubnim dijelovima, okomito prateći linije pruga (šest linija za sjedala naslonjača, četiri za sjedalo stolice i naslone naslonjača), a vodoravno u tri linije. Na tako pripremljenim presvlakama, područja oštećenja zatvorena su šivanjem restauratorskim bodom svilenim filamentima odgovarajućih nijansi. Da bi se izbjeglo zabijanje čavlića u oštećenu tkaninu i oštećena područja drvenih konstrukcija sjedala i naslona, odlučeno je rubno prišiti pamučnu keper-traku, kroz koju su novi mesingani čavlići pribijeni u zdravo drvo preko gornjeg sloja filca na izvornim pozicijama. Nakon završetka radova, i poleđine naslona stolica s naslonjačima uređene su prišivanjem neutralnog tamnocrvenog pamučnog satena.

g. c., m. b.

Slika 1. Stolica 6o/P, prije radova

Slika 2. Sjedalo stolice 6o/P, sprijeda, nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji, Pomorski muzej

1. Portret Ivana Lizze, crtež na papiru, 19. st., 36,4 x 46,8 cm
2. Pomorska karta Adriatico Costa orientale Da Capo Planca a Scoglio, Istituto Idrografico della R. Marine, Genova, 1930. g., tisak na papiru, 98 x 71 cm
3. Pomorska karta Istočna i zapadna jadranska obala, nepoznati kartograf, Engleska, poč. 20. st., tisak na papiru, 142 x 107 cm
4. Pomorska karta Mediterranean Sea, W. H. Smith, London, 1827. g., tisak na papiru, 78 x 177,8 cm
5. Geografska karta Turquie D'Europe, Gilles Robert de Vaugondy, Venecija, 1802. g., tisak na papiru, 58 x 82 cm
6. Geografska karta Carte de la plus Grande Partie de la Turquie d'Europe, Palma Gaetan, Trst, 1811. g., bakrorez na papiru, koloriran, 79 x 59 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnice: Sanja Serhatlić, Nataša Treursić

BROJ DOSJEA: 1096/15, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Uz hrvatsku kartografsku školu, u zbirci Pomorskog muzeja u Dubrovniku čuvaju se pomorske i zemljopisne karte francuskih, talijanskih, nizozemskih, austrijskih i engleskih kartografa koje se postupno, dugogodišnjom suradnjom s Hrvatskim restauratorskim zavodom, zavladaju na konzervatorsko-restauratorsku obradu.

U radionici Odsjeka za papir u Dubrovniku predmetni crtež i karte dokumentirani su u zatečenom stanju, zatim su suho očišćeni mekim gumama i četkama, nakon čega se pristupilo analiziranju i probama koje su odredile daljnji tijek restauracije. Probe topivosti tiskarskih boja u vodi i etanolu u različitim omjerima dokazale su njihovu stabilnost na navedena otapala, dok su druge mrlje i zapisi plavim i crvenim tintama te pečati bili izrazito topivi. Prema pH-vrijednosti papira na kojima su tiskane karte i izveden crtež, kao i nalijepljenih papira na poledini, bili su blago kisele vrijednosti. Mjerenje mikrometrom pokazalo je istanjenost papira na više mjesta. Tijekom istraživanja mikroskopom portret Ivana Lizze uočeno je da se ne radi o grafičkoj tehnici, nego o laviranom crtežu crnim tušem koji je skiciran grafitnom olovkom. Crtež je bio laminiran tako da se tek uklanjanjem laminiranog sloja uočila vrijednost djela. Folija kojom je laminiran portret uklonjena je parama acetona i teflonskom špahtlom, dok je ljepilo s površine papira uklonjeno izravnim djelovanjem acetona. Sve topive tinte i pečati fiksirani su *Paraloidom B-72* prije mokrih tretmana. Posebno osjetljivu fazu činilo je uklanjanje mrlja od tinti, masnih mrlja i prijašnjih intervencija na kartama. Ondje gdje je to bilo nužno, provedeno je mjestimično bijeljenje ili bijeljenje cijele površine kal-

cij-hipokloritom. Posebno je bilo zahtjevno restauriranje pomorske karte *Istočna i zapadna jadranska obala* zbog krtosti papira i prijašnjih nestručnih intervencija. Bilo je nužno ojačati lice karte, i to tako da prilikom pranja postavljena zaštita (*facing*) ostane na licu grafike. Za tu svrhu u restauratorskoj praksi upotrebljava se akrilna disperzija *Primal AC33*. Tijekom rada pokazalo se da primjenom *Primala AC33* voda slabije penetrira u papir pa rezultati pranja nisu bili zadovoljavajući, ali su bili jedino moguće rješenje zbog krtosti i veličine karte. Nakon suhih tretmana i fiksiranja uslijedili su mokri tretmani uklanjanja kiselina i nečisti s papirnatih nosilaca. Karte i crtež oprani su u hladnoj i u mrlkoj vodi. Time su uklonjene vezane nečisti, kiseline s papira, kao i topivi ostaci ljepila na poledini karata. Potom je proveden proces neutralizacije kalcijevim hidroksidom, pH-vrijednosti 9. Svi papiri osušeni su na sobnoj temperaturi. Nastavilo se postupkom spajanja razdvojenih dijelova i konsolidacijom poderotina. Konsolidirani i podlijepljeni papiri bili su spremni za daljnji proces izrade integracija prethodno tomiranim papirima koji bojom i debljinom odgovaraju originalu te za zapunjavanje površinskih oštećenja, pukotina i manjih nedostataka celuloznom pulpom. U završnoj su fazi razdvojeni dijelovi karte spojeni te su izrađeni paspartui od adekvatnih kartona. Zbog dimenzija pomorske karte *Mediterranean Sea*, paspartu je izrađen od spojenih kartona.

sam. se.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Portret Ivana Lizze, snimka pod kosim svjetлом, stanje prije radova

Slika 2. Portret Ivana Lizze, stanje poslije radova

Slika 3. Pomorska karta Istočna i zapadna jadranska obala, stanje prije radova

Slika 4. Pomorska karta Istočna i zapadna jadranska obala, stanje poslije radova

Dubrovnik

Palača Restić

Nepoznati autor, posljednja četvrтina 18. st.

Štuko-masa, oslikano *fresco-secco*

Voditeljica programa: Danuta Misiuda

Suradnici: Vanina Topić, Krešimir Valentak, Josip Cvrtila, Tomislav Rovičanac, Ante Čulo, Anamarija Bezek, Josip Demo, Mirko Gnajtović, Petra Horvat, Ivana Pegan Baće, Tjaša Kolačko, Claudia Pezzi, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 1773, ZAGREB, VOČARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM GRAĐEVINAR-QUELIN D.D. I ZAVODOM ZA OBNOVU DUBROVNIKA

U sklopu višegodišnje cjelovite obnove palače Restić u Dubrovniku, Hrvatski restauratorski zavod bio je angažiran za konzervatorsko-restauratorske radove na štukodekoraciji i zidnom osliku stubišta te prostorija prizemlja, prvog i drugog kata.

Istraživanja građevne povijesti palače i elaborat povjesno-umjetničke valorizacije sa smjernicama obnove izradio je, prema narudžbi Zavoda za obnovu Dubrovnika, Zavod za restauriranje umjetnina iz Zagreba 1988./1989. godine.

Provedenim istraživanjima utvrđena je povijesna slojvitost građevine, čiji najraniji sačuvani dijelovi, nekadašnja „kula“, a sada zapadno krilo, datiraju iz kasnog 15. ili početka 16. stoljeća.

Današnja je shema prostorne organizacije nastala oko sredine 18. st. kad je prijašnja zgrada, koja danas predstavlja glavno krilo, proširena i preoblikovana, a „kula“ joj je dodana kao bočno krilo. Tim je zahvatom nova cjelina dobila L-tlocrtni oblik. Palača je kao jedinstvena građevinska cjelina spajanjem starijih prostornih jedinica potkraj 18. st. preoblikovana i ukrašena štukaturom i geometrijski koncipiranim zidnim obojenjem u svojim najvažnijim dijelovima – predvorju, stubištu i reprezentativnim salonima prvog i drugog kata.

Motivi štukatura izrazito su plastično profilirani okviri oko vrata i prozora, višestruko profilirani stropni vijenci i nadvoji, različiti florealni i geometrijski motivi na stropovima te stupovi u stubištu, izrađeni tehnologijom imitacije različitih vrsta mramora. Sačuvana oprema unutrašnjosti palače Restić, sa štukaturom kao najizrazitijim dekorativnim motivom, vrijedna je cjelina u kontekstu dubrovačkih reprezentativnih profanih građevina.

Precizniji podaci o štukaterskoj radionici koja je obavila ukrašavanje toga prostora zasad su nepoznati, ali bi predstojeća istraživanja arhivske grade mogla pomoći u otkrivanju imena i opusa tih majstora. Komparativni primjeri štuko-ciklusa u palači Kerša (Palača festivala) te, u nešto jednostavnijoj inačici, ukras palače Bunić na Bunićevoj poljani br. 1, svojim motivima i tehnologijom izvedbe pokazuju pripadnost najvjerojatnije istoj štukaterskoj radionici i istom vremenu nastanka.

Sredinom 2012., u svrhu pripreme i procjene konzervatorsko-restauratorskih radova na štuko-ukrasima, Odjel za štukaturu Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je dodatna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, utvrđivanje i dokumentiranje vrste i opsega oštećenja, snimanje profilacija oko vrata i prozora, laboratorijske analize materijala, izradu opisne, fotografске i grafičke dokumentacije zatečenog stanja te opis i troškovnik za izvedbu radova.

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat na štukaturi, obavljen u deset prostorija prizemlja, prvog i drugog kata te na stubištu, od razine prizemlja do tavana, može se podijeliti u tri skupine radova.

Prvu skupinu čine radovi na oštećenim, ali uglavnom sačuvanim štuko-ukrasima koji se izvode *in situ*, a obuhvaćaju učvršćivanje i konsolidaciju elemenata odvojenih od nosioca, ekstrakciju soli, uklanjanje brojnih naknadnih naličja kojima je djelomice izmijenjen izvorni oblik i izgubljena finoća detalja, zatvaranje pukotina i mehaničkih oštećenja površine, izvedbu dijelova nedostajućih profilacija, modeliranje i rekonstrukciju oštećenih dijelova te završni retuš oslika na stropovima, vezanog izravno uz štuko-ukrase. Posebnu vrstu radova *in situ* čine zahvati na stupovima u stubištu, koji su izvedeni u tehniци štuko-mramora, u talijanskoj literaturi nazivanoj tehnikom *marmorino*.

Drugu skupinu čine radovi na rekonstrukciji štuko-ukrasa koji su potpuno nedostajali, a koji se izvode djelomice u radionicama, a djelomice *in situ*. Rekonstrukcija tih elemenata bila je moguća na temelju sačuvanih obrisa otučenih detalja, analize arhitektonskih i fotografiskih snimki koje su snimljene prije oštećenja i uz pomoć komparativnih primjera. Rekonstrukcijski su radovi obuhvatili izrade nacrta/crteža i modela, izrade kalupa i potom lijevanje ornamentalnih ukrasa, odnosno izrade šablonu i izvedbu profiliranih elemenata te završne montaže svih rekonstruiranih motiva.

Treća skupina radova odnosi se na zidni oslik na stubištu. Oslip prikazuje geometrijski raster koji raščlanjuje bočne zidove stubišta i predvorja te ukrasni oslik ornamentalnih motiva, izrađen prema šablonama u dvije

prostorije na drugom katu, a razrađen je na temelju sačuvanih detalja izvornika i arhivskih fotografija.

Konzervatorsko-restauratorski radovi trajali su, s kraćim prekidima, od listopada 2012. do kraja lipnja 2013. godine te od listopada 2015. do kraja lipnja 2016. godine. U

radove je, *in situ* i u radionicama, bilo stalno uključeno šest, a povremeno i dvanaest restauratora.

d. m.

Slika 1. Stanje štuko dekoracija prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova

Slika 2. Rekonstrukcija nedostajućih dijelova stropnih štuko dekoracija

Slika 3. Detalj stubišta tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova

Slika 4. Detalj stubišta nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova

Dubrovnik

Velika Onofrijeva fontana

1438. g.

Klesani kamen

Voditelj programa: Mate Roščić

Suradnici: Marin Barišić, Vinka Marinković, Mate Pavin, Vedran Pehnec, Ivan Sikavica, Ivana Hodak, Iva Paduan, Frane Orebić, Toni Paladin, Malik Palčok

BROJ DOSJEA: 443/1, 443/3, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM GRAĐEVINAR-QUELIN D.D.

Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku zatečena je u dobrom stanju. U dva mjeseca, koliko je restauriranje trajalo, kameno oploše fontane očišćeno je hidromehanički i kemijski od naslaga površinskih nečistoća i mikroorganizama. Stare sljubnice i mortovi uklonjeni su mehanički uz upotrebu finih klesarskih alata. Nedostajući dijelovi kamene plastike rekonstruirani su smještem umjetnog kamena (*Mar Grip*). Rekonstruirana područja obrađena su klesarskim alatima i tonirana kako bi se bojom i teksturom uskladila s okolnim kamenom. Prilikom rekonstrukcije posebna pažnja posvećena je figuralnim prikazima maskerona. Razina rekonstrukcije određena je za svaki maskeron zasebno, na osnovi povijesne fotodokumentacije i razine sačuvanosti reljefa.

Prilikom ispuna sljubnica i žbukanja vertikalnih ploha korišteni su akrilno-vapneni mortovi, koji su kemijski kompatibilni s kamenom te estetski i funkcionalno prilagođeni izgledu građevine. U sklopu projekta restaurirana je i kamena skulptura psa za koju se prepostavlja da je izvorno bila postavljena na krunište fontane. Nakon završenog restauriranja skulpture (što je uključivalo lijepljenje razlomljenih dijelova i zahvate rekonstrukcije), napravljen je njezin odljev, koji je postavljen na prepostavljeni izvorni položaj.

v. ma.

Slika 1. Stanje prije zahvata

Slika 2. Stanje nakon zahvata

Dubrovnik

Župa Velike Gospe
 Kantual za Festu sv. Vlaha
 Nepoznati autor, 1774. g.
 Rukopis na papiru, polukožni uvez, 46 x 32 x 2 cm
 Voditeljica programa: Sanja Serhatlić
 Suradnica: Nataša Treursić

BROJ DOSJEA: 483/16, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB
 PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM VELIKE GOSPE U DUBROVNIKU

Kantual za Festu sv. Vlaha je notni zapis koji se čuva u Glazbenom arhivu dubrovačke katedrale Velike Gospe. Riječ je o vrijednoj rukopisnoj zbirci liturgijske glazbe i misa stranih i domaćih autora. Kantual datira iz sredine 18. stoljeća i sadrži psalme. Počinje notama za svečanu večernju službu uoči Feste sv. Vlaha. U želji da se sačuvaju njegovi materijalni i nematerijalni aspekti, kantual je potpuno konzerviran i restauriran. Na koncertu uoči Feste sv. Vlaha, održanom u veljači 2016. godine, kantual je bio izložen javnosti, a Dubrovački simfonijski orkestar odsvirao je najstarije dijelove iz notnog zapisa. Kad je zaprimljen na Odjel za papir HRZ-a u Dubrovniku, rukopis je bio u vrlo lošem stanju. Papirnata je podloga bila prekrivena znakovima starenja, ponajprije u vidu požućivanja i krtosti, što je rezultat kemijskog raspadanja, fizičkog oštećenja i loših mikroklimatskih uvjeta spremišta u kojem se nalazio. Kemijska ošteće-

nja očitovala su se u koroziji tinte koja je počela dezintegrirati papir. Mehanička oštećenja bila su najočitija uz rubove listova (poderotine, pregibi, nabori, uvijanja i nedostaci papirnatog nosioca). Vidljive su bile i brojne mrlje: vodene, masne, od voska i prašine. Zahvatom je provedena potpuna konzervacija-restauracija papirnate podloge rukopisa, kartonskih korica i kožnatog hrpta – od izrade dokumentacije, istraživačkih radova, suhih i mokrih tretmana uklanjanja nečistoća i kiselina na nosiocu do ojačavanja papira, rekonstrukcije nedostajućih dijelova (metodom ručne restauracije i nadolijevanjem celulozne pulpe), restauracije uveza i izrade kutije za pohranu.

n. t.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Fažana

Crkva sv. Marije od Karmela

Nepoznati autor, 14./15. st.

Zidni oslik, *fresco-secco*

Oko 80 m²

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnice: Tea Trumbić, Matea Ormuž

BROJ DOSJEA: 2279/1, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPNIM UREDOM U FAŽANI

Zidni oslici na svodu crkve sv. Marije od Karmela u vrlo su lošem stanju. Slikani sloj je pulveriziran, rahli, izrazito tanak i djelomično ispran, ljudska se, a kohezija između slojeva je vidljivo oslabljena. Osim zadnjeg slikanog sloja, vidljiva su još dva starija; prvi sloj oslika koji prikazuje posvetne križeve i drugi jedva vidljiv, najvjerojatnije izveden neposredno nakon oslikavanja posvetnih križeva, koji nalazimo na sjeverozapadnom zidu.

Tijekom 2016. godine izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi sastojali su se od: pretkonsolidacije zidnih oslika otopinom *NanoRestore* razrijеđenom u 2-izopropanolu u omjeru 1:4, injektiranja šupljih i izdignutih dijelova zidnog oslika smjesom PLM-a, kao i slojeva žbuka

na kojima se nalazi sam zidni oslik, zamjene neadekvatnih obruba novom, i to finom vapneno-pješčanom žbukom u omjeru 1:3, te od izrade fotodokumentacije.

Na kraju radova ponovljen je postupak nanošenja otopine *NanoRestore* na sve fragmente zidnog oslika. Lakune i oštećenja u žbukanom sloju donje zone, a mjestimično i u gornjoj zoni crkve, nadomještene su novom restauratorskom vapnenom žbukom u dva sloja i zatim površinski obrađene.

t. š.

Slika 1. Pogled na svodni oslik prije preventivnih radova
Slika 2. Pogled na svodni oslik nakon radova

Fažana

Župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Nepoznati autor, 14./15. st.

Zidne slike, *fresco-secco*

Oko 5 m²

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Tea Trumbić, Maja Bačić, Građevinski obrt Erte

BROJ DOSJEA: 2119/4, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPNIM UREDOM U FAŽANI

Župna crkva sv. Kuzme i Damjana smještena je na trgu u fažanskoj luci. Riječ je o jednobrodnoj gotičkoj crkvi s istaknutim pravokutnim svetištem koja je u današnjem obliku sagrađena u 15. stoljeću. Prilikom demontaže drvenog oltara Gospe od Ružarija sa sjevernog zida crkve, sredinom 2015. godine pronađeni su fragmenti zidnih oslika iz 15. stoljeća. Utvrđen je stariji sloj zidnih slika s crvenim posvetnim križevima na bijeloj podlozi te mlađi sloj narativnih scena iz Kristova života. Tada su izvedeni najnužniji preventivni zahvati koji su uključivali parcialno obrubljivanje oštećenog zidnog oslika vapneno-pješčanom žbukom, preventivno podlijepljivanje i parcialno injektiranje odignutih žbukanih slojeva.

U kolovozu 2016. nastavljeno je sa zaštitnim radovima na zidnim slikama. Najprije je u suradnji s Građevinskom tvrtkom „Erte“ saniran zid i zazidan dio niše, a potom su izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnom osliku.

Najugroženiji dijelovi zidnog oslika, odnosno starijega slikanog sloja, podlijepljeni su vezivnom otopinom 4 %-tne *Tylose* u destiliranoj vodi te su popravljeni obrubi zidnih slika vapneno-pješčanom žbukom. Fragmenti drugog sloja oslika učvršćeni su injektiranjem PLM-a zbog slabe kohezije između slojeva i odvojenosti od zida, ponegdje vidljive golim okom.

Tijekom injektiranja skinut je zaštitni sloj japanskog papira sa svih oslikanih površina.

Provedene su probe mehaničkog i kemijskog čišćenja. U probama koje su izvedene mehanički, kombiniran je sitan alat: skalpeli, drveni štapići, *wishab* spužvice, kistovi i mekane gumice. Mehaničkim dočišćavanjem uklonjeni su vapneni premazi i deblji slojevi nakupljene površinske nečistoće. Kemijsko čišćenje izvedeno je pažljivo, nakon nekoliko inicijalnih proba koje su pokazale zadowoljavajuće rezultate upotrebom celuloznog tampona i destilirane vode. Ponegdje se slikani sloj lagano brisao u kontaktu s vodom, a najugroženiji su bili dijelovi ljubičastog, crvenog i zelenog pigmenta.

Na kontaktnim zonama zida i na mjestu na koje će se vratiti postojeći drveni oltar, napravljene su dodatne sonde. Tako je u zoni zabata oltara otkriven slikani sloj prekriven višeslojnim naknadnim premazima koji su uklonjeni mehanički.

Prije vraćanja restauriranog drvenog oltara Gospe od Ružarija na izvorno mjesto, svi su dijelovi zidnih oslika premazani *NanoRestoreom* za dodatnu konsolidaciju slikanih i žbukanih slojeva.

t. š.

Slika 1. Pogled na nišu i zidne slike prije radova

Slika 2. Pogled na nišu i zidne slike nakon radova

Fažana

Župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Oltar Majke Božje od Krunice

1. Arhitektura oltara: nepoznati autor, kraj 16./poč. 17. st., drvo, rezbarenje, polikromija, 310 x 175 cm

2. Bog Otac blagoslovilja okružen kerubinima, nepoznati mletački autor, I. pol. 17. st., ulje na platnu, 60 x 145 cm

3. Otajstva sv. Ružarija, nepoznati mletački autor, I. pol. 17. st., ulje na platnu, 155 x 120 cm

Voditelji programa: Marijana Galović (arhitektura oltara), Zoran Durbić (oltarne slike)

Suradnici: Marko Ćurković, Renata Duvančić, Miroslav Pavličić, Branka Regović, Veljko Bartol, Davor Filipčić, Marijana Fabečić, Margareta Klofutar, Ljubo Gamulin, Nikolina Oštarijaš, Andrija Zidar, Martina Wolff Zubović, Matija Marić

BROJ DOSJEA: 8741, 8471.01 (1), 8741.02 (2), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM SV. KUZME I DAMJANA U FAŽANI

Oltar Gospe od Krunice odlikuje se jednostavnom konstrukcijom mirnog i zatvorenog obrisa. Središnji dio flankiraju dva kanelirana pilastra oslonjena na postamente u zoni predele koji nose snažni profilirani vjenac s jednostavnim segmentnim zabatom. Zabat dekorira slika *Bog Otac blagoslovilja okružen kerubinima*, a prostor između središnje niše s procesijskom skulpturom Bogorodice s Djetetom i arhitekture oltara ispunjava slika *Otajstvo sv. Rožarija*. Obje su slike prilično kvalitetan rad mletačkog slikara iz prve četvrtine 17. stoljeća. Kolorit prikaza je topao, prevladavaju crvene i smeđe nijanse draperije, a slikar prilično vješto oblikuje harmoničnu kompoziciju tradicionalnog ikonografskog rješenja toga prikaza.

Od 2014. do 2016. godine na oltaru Gospe od Krunice obavljeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi.

Na terenu su obavljena minimalna istraživanjima koja su obuhvatila probu uklanjanja preslika i uzimanje uzoraka polikromiranog sloja za izradu mikropresjeka. Utvrđeno je da se ispod sadašnjeg preslika nalaze dva sloja polimentne pozlate. Retabl je demontiran i transportiran u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Prije početka radova na retablu je preventivno provedena dezinfekcija. Radovi su počeli odvajanjem niše sa skulpturom Bogorodice te slika na platnu s retabla. Kako bi se utvrdio broj preslika, način njihova uklanjanja te očuvanost pojedinih slojeva, obavljena su detaljna konzervatorsko-restauratorska istraživanja kojima je ustanovljeno da je sloj izvorne pozlate ispod više slojeva preslika vrlo dobro očuvan. Stoga je odlučeno da se svi naknadni preslici uklone i da se prezentira izvorna pozlata.

Nakon uklanjanja dijela preslika prema tragovima na slici *Otajstvo sv. Rožarija*, pristupilo se izradi adekvatne manje niše za procesijsku skulpturu, stolarskoj sanaciji retabla i rekonstrukciji nedostajućih dijelova na predele. Uklanjanjem naknadnih preslika, rekonstruiranjem

oštećenja i nedostajućih dijelova na retablu i slikama te primjerenim retušima postignut je likovno uravnotežen izgled cjeline, a dijelovi oltara nastali u sasvim različitim vremenskim razdobljima uspješno su objedinjeni uz očuvanje povijesne slojevitosti. Na procesijskoj skulpturi Bogorodice s Djetetom provedena je rekonstrukcija oštećenja polikromije, retuš i konsolidacija drvenog nosioca.

Cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na slikama s retabla izvedeni su u radionici za štafelajno slikarstvo, također u Zagrebu. Platno slike *Bog Otac blagoslovilja okružen kerubinima* na rubovima je bilo zakucano čavlićima te djelomično zalijepljeno na podložnu dasku. Prije delikatnog postupka skidanja s daske podlijepljena je otopinom termo-plastične smole *Plexisol* u *White spiritu* i uklonjeni su čavlići. Oštećeni rubovi slike uglačani su toplinskom špahtlicom. Provedene su probe topivosti površinske nečistoće i laka te je slika u cijelosti očišćena adekvatnim otapalom. Nekoliko manjih perforacija te veći dio rubova slike nadoknađeni su umetanjem platnenih intarzija. Na njih je nanesen akrilni kit koji je površinski obrađen da prati teksturu izvornog slikanog sloja. Slika je dublirana novim platnom, a na novopostavljenu preparaciju nanesen je podložni sloj boje akvarelom. Lakirana je damar lakom i završno retuširana smolnim bojama.

Slika *Otajstva sv. Ružarija* bila je nejednoliko zalijepljena tutkalom na drveni nosilac pa je najprije vrlo oprezno mehanički odvojena od nosioca. S poledine slike potom je očišćen dio tutkala koji je ostao na platnu nakon odjepljivanja. Budući da je u donjem dijelu dio slike bio izuzetno neravan, slika je položena između bugaćica i izravnata. Zbog lošeg pranja slojeva, slika je s poledine i lica premazana otopinom *Plexisola*. Nakon učvršćivanja slojeva, provedene su probe topivosti površinskih nečistoća i starog laka te je potom u cijelosti očišćena adekvatnim otapalom. Uz rubove, osobito uz donji rub, platno je bilo oštećeno te su na mjestima na kojima je

nedostajalo umetnute intarzije. Cijela slika bila je oštećena mnoštvom sitnih perforacija koje su također zakrpane komadićima platna. U sredini donjeg dijela slike nedostajao je dio prikaza, točnije gornji dio kartuše s natpisom te glavice anđela koji su oslonjeni na nju. Na temelju istraživanja komparativnog materijala te u dogovoru s ovlaštenom konzervatoricom, izrađena je rekonstrukcija nedostajuće forme akvarelnim bojama. Sva zakrpana područja i područja na kojima je otpao slikani sloj i preparacija nadomještena su akrilnim kitom. Slika je potom dublirana novim platnom na niskotlačnom stolu, a zatim napeta na novi podokvir. Oštećenja su

podložena akvarelnim bojama, a dijelovi izvorne pozlate retuširani zlatnim prahom. Nanesen je sloj damar laka i slika je završno retuširana smolnim lazurama, a na poleđinu je postavljen zaštitni karton.

Konzervatorski-restauratorski radovi na izvornoj odjeći skulpture Bogorodice s Djetetom provest će se 2017. godine na Odjelu za tekstil Hrvatskog restauratorskog zavoda, a Bogorodica će do završetka radova biti prezentirana u privremenoj odjeći.

m. g., z. d., m. w. z., m. m.

Slika 1. Stanje oltara prije radova

Slika 2. Stanje oltara nakon radova

Generalski Stol

Lokalitet Crkvišće – Bukovlje

Prapovijest / kasna antika / srednji vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Petar Sekulić, Ivana Hirschler Marić, Valerija Gligora, Tomislav Marketin, Općina Generalski Stol, obrt Škrtić

BROJ DOSJEA: 2216, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja lokaliteta Crkvišće, Gornje Bukovlje, općina Generalski Stol, trajala su od 29. kolovoza do 16. rujna 2016. godine. Općina Generalski Stol otkupila je zemljiste na kojem se nalazi kasnoantička crkva te je i podmirila razliku u trošku izrade zaštitnog krova. Lokalitet Crkvišće jedan je od najvažnijih sustavnog istraživanih lokaliteta iz razdoblja kasne antike na području sjeverozapadne Hrvatske. Riječ je o kasnoantičkoj visinskoj utvrdi na strateškom položaju nad rijekom Mrežnjicom. Prirodno zaštićen položaj osnažen je obrambenim zidovima debljine oko dva metra te najmanje dvjema kulama. Na najvišem dijelu platoa nalazi se jednobrodna crkva sa sačuvanim ožbukanim subselijem, katedrom i vjerojatno sakrarijem, koji su uobičajeni namještaj kasnoantičkih crkava. Radiokarbonska analiza potvrdila je dataciju crkve u 5. stoljeće. Do sada je istražena apsida kasnoantičke crkve u 2012. godini, sonda s uglavnom prapovijesnim nalazima u 2013. godini, sonda s kasno-

antičkom prostorijom u 2014. godini i jedna u 2015. godini.

Arheološka istraživanja 2016. godine bila su usmjereni na istraživanje crkve. Izdvojeno je 78 posebnih nalaza, uzeto je 15 uzoraka žbuke i gara te su definirane 52 stratigrafske jedinice (dio su slojevi, a dio zidane strukture). Prilikom istraživanja izdvojeni su brojni nalazi kasnoantičke keramike, vojne opreme i oružja te predmeta svakodnevne uporabe. Izdvojene su i životinjske kosti koje su predane na analizu na Veterinarski fakultet. Anđažirani su i psi tragači koji su locirali grobove pa će se grobovi istražiti sljedeće godine.

Izveden je zaštitni krov od jelovih greda i daski iznad crkve, a služit će kao zimska zaštita, zaštita od atmosferskih i propadanja dok se zidovi crkve ne obnove.

a. a. b.

Slika 1. Prepostavljena situacija nakon istraživanja 2016. godine

Slika 2. Zaštitni krov iznad crkve

Gorjani

Kapela Sveta tri kralja

16. st., 1837., 1929. g.

Voditeljica programa: Irena Pauk Sili

Suradnici: Željko Hnatjuk, Dejan Pajić, Vesna Giener, Zlatko Karač

BROJ DOSJEA: 2253, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela Sveta tri kralja nalazi se u selu Gorjani, sjeverozapadno od Đakova u Osječko-baranjskoj županiji. Pravokutnog je tlocrta, s jednostavnom obradom unutrašnjosti i pročelja. Iznad potkrovnoga vijenca glavnoga pročelja uzdižu se atika i zabat, čiji vrh prekida vertikalna zvonika pokrivenoga piramidalnom kapom. Bočna pročelja raščlanjena su po jednim prozorskim otvorom segmentnoga zaključka. Kapela je zidana opekom uz primjenu vapnene žbuke. Struktura zida i raščlanjenost vidljive su na svim pročeljima, s obzirom na to da pročelja nisu ožbukana.

Programom su provedena konzervatorsko-restauratorska istraživanja u unutrašnjosti kapele. Sa zidova su uklonjeni zatečeni naknadni slojevi žbuka sve do sloja izvorne vapnene žbuke koja je konzervirana i opšivena. Otvorene su i prezentirane sve zazidane puškarnice, slijede niše i otvor za grede te je izvedena rekonstrukcija

svih lučnih otvora puškarnica. Na naknadno pronađenim drvenim gredama koje čine dio puškarnica i zidne konstrukcije provedena je preventivna zaštita. Sve zidne površine su fotodokumentirane u svim fazama radova. U tijeku je digitalna obrada prikupljenih podataka, izrada grafičkih priloga i laboratorijsko ispitivanje žbuka. Rezultati opsežnih istraživanja potvrđili su da se radi o vrlo slojevitom i složenom objektu u kojem su zastupljeni elementi arhitekture osmanskoga vremena, kasnoga baroka te intervencije iz 19. i 20. stoljeća.

Prema dosadašnjim istraživanjima, građevina je sagradena kao turska obrambena kula. Današnji izgled dobiva 1837., kad je preuređena u kapelu Sveta tri kralja.

i. p. s.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Unutrašnjost kapele, zatečeno stanje svetišta prije nastavka istraživačkih radova 2015. godine
Slika 2. Izgled svetišta nakon završenih istraživanja 2016. godine

Gornja Bistra

Dvorac Oršić

18. st.

Voditelj programa: Petar Puhmajer

Suradnici: Suzana Purišić, Ivan Čamber, Hedom d.o.o.

BROJ DOSJEA: 314/2, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Trokrilni jednokatni dvorac sagrađen je za grofa Krstu Oršića oko 1773. godine, a odlikuje se iznimnim arhitektonskim obilježjima, poput središnje, oslikane i bogato ukrašene Ovalne dvorane prvog kata, koja je konveksno istaknuta na glavnom pročelju. U dvorani je izvrsno sačuvan izvorni *terazzo* pod iz 18. stoljeća. Dvorac je danas u neprimjerenoj funkciji Bolnice za kronične bolesti djeće dobi Gornja Bistra.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na dvoru Oršić provode se kontinuirano posljednjih petnaestak godina, a uključivali su kompletну obnovu krovišta i pročelja te zidnih slika u Ovalnoj dvorani. U godinama 2015. i 2016. rađena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja *terazzo* poda u Ovalnoj dvorani te kamenog poda u hodniku prvog kata. Za oba poda izrađeni su konzerva-

torski elaborati. U 2016. počela je sanacija *terazzo* poda u dvorani, za koju je angažirana tvrtka Hedom d.o.o. iz Zagreba. Obavljen je čišćenje površine poda, uklanjanje naknadnih i nehomogenih dijelova, učvršćivanje i konsolidacija svih žbukanih slojeva, sanacija pukotina i udubljenja te izvedba proba završne obrade. Na mjestima većih rupa žbukani je sloj izведен po uzoru na postojeći, prema recepturi koja je odabrana nakon izvedenih proba. Postojeći sloj, izlizane površine, njegovan je žbukanjem plitkih oštećenja te vlaženjem tijekom rada. Usljedilo je ujednačavanje svih površina, poliranje i završna obrada.

p. p.

Slika 1. Grafička dokumentacija s prikazom rastera *terazzo* poda u Ovalnoj dvorani

Gornja Stubica

Utvrda Samci, dvorac Oršić

Keramički arheološki nalazi

Novi vijek

Voditelj programa: Mladen Mustaček

Suradnik: Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 1331/1, 1331/1/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJIMA HRVATSKOG ZAGORJA

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na keramičkim arheološkim nalazima s nalazišta *Utvrda Samci, Dvorac Oršić*. Obradeno je i rekonstruirano osam keramičkih predmeta. Keramika je čišćena mehanički i kemijски, a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*.

Nedostajući dijelovi su restaurirani gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. mu.

Slika 1. Keramički pećnjak, stanje prije radova

Slika 2. Keramički pećnjak, stanje nakon radova

Gornji Martijanec

Lokalitet Gomila

Prapovijest

Voditeljica programa: Marijana Krmpotić

Suradnja: Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2396, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

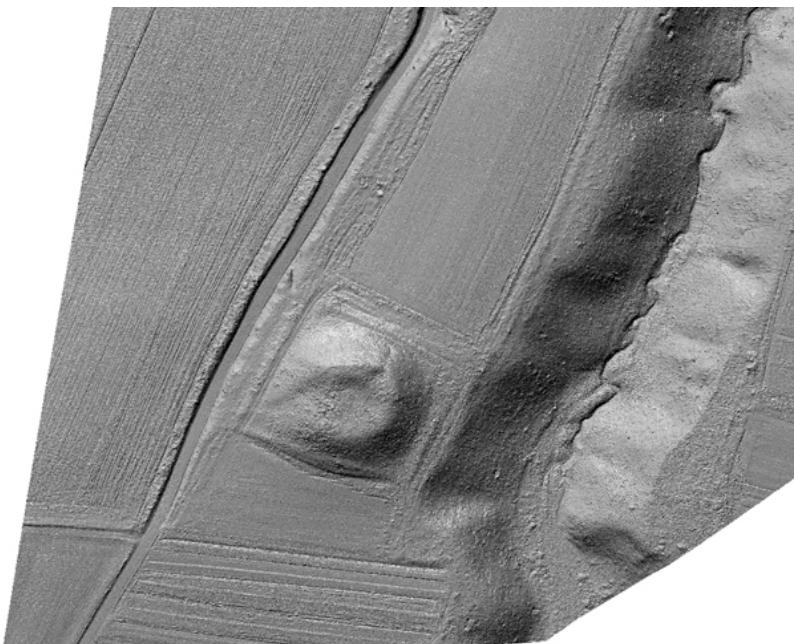
Lokalitet Gomila dio je arheološke zone „Pri Gomili“, koja se nalazi oko dva kilometra južno od naselja Donji Martijanec, odnosno oko tri kilometra sjeveroistočno od Gornjega Martijanca. Gomilu predstavlja izrazito veliki grobni humak, promjera od oko 80 m, izdignut oko 10-15 m iznad okolne površine. Prema dimenzijama pripada, kao i obližnji tumul u Jalžabetu, najvećim grobnim humcima srednjoeuropskog prostora. S obzirom na njegovu veličinu, pretpostavlja se da je riječ o tzv. kneževskom tumulu, odnosno grobnoj konstrukciji podignutoj

na mjestu pokopa istaknutog člana zajednice tijekom starijeg željeznog doba.

Do sada humak Gomila nije bio arheološki istraživan. Godine 2016. provedena je aerofotogrametrijska i LiDAR izmjera šireg područja, kako bi se dobio digitalni model reljefa same Gomile te ustanovilo ima li u širem arealu još neotkrivenih grobnih humki.

m. k.

Slika 1. 3D snimka humke Gomila

Gradina, otok Vis

Terme antičke Isse

Salonitanska radionica mozaika, I./2. st.

Podni mozaik, *opus tessellatum*

280 m²

Voditeljica programa: Antonija Gluhan

Suradnici: Tonči Borovac, Ivana Jerković, Petar Gudelj, Josipa Borozan

BROJ DOSJEA: 1366, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Terme antičke *Isse* smještene su u neposrednoj blizini mora, na padinama brežuljka Gradina. Građene su i proširivane u nekoliko navrata tijekom I. stoljeća poslije Krista. U istočnom dijelu termi sedam mozaičkih tapeta prekriva približno 280 m² površine, ukrašavajući gotovo sve prostorije. Prikazane jednostavne geometrijske dekorativne forme, primjer ranorimskoga mozaičkog stvaralaštva istočne jadranske obale, oživljene su figuralnim prikazom dvaju parova antitetički postavljenih dupina kao poveznice s prijašnjim, helenističkim mozaicima. Mozaičke dekoracije nastale su pod okriljem salonitanske škole mozaika, radionice sa središtem u Saloni.

Termalni podni mozaici antičke Isse prezentirani su *in situ* bez nadstrešnice koja bi taj vrijedni arheološki materijal štitila od štetnih vanjskih utjecaja. Radove, provedene u rujnu 2016. godine, možemo svrstati u dvije osnovne skupine. U prvu skupinu ubrajaju se radovi koji se odnose na održavanje lokaliteta (uklanjanje sezonske vegetacije i saniranje oštećenja, obnova obruba, injektiranja, čišćenje površina, retuš i rekonstrukcije), a provedeni su na svim mozaičkim površinama.

Detektiranje iznimno oštećenog područja mozaičkih tapeta te radovi podizanja tih segmenata mozaika pripa-

daju drugoj skupini. Prema redoslijedu uspostavljenom temeljem stupnja oštećenosti, pristupilo se podizanju sjeverozapadnog dijela mozaičkog tapeta prostorije D. Potpuni gubitak povezanosti *tesselatuma* i podloge, nastao zbog degradacije žbuke nukleusa, dovodi do odvajanja, dislokacije i potpunog gubitka *tesserae*. Mogućnost potpunog gubitka mozaičke površine bio je razlog podizanja približno 15 m² mozaika. Mozaik je u segmentima odvojen od površine i podignut. Podignuti segmenti nakon očišćene poledine preneseni su u splitsku radionicu HRZ-a gdje će se nastaviti s njihovom obradom do povratka na izvorno mjesto.

Prema planiranom programu za 2016. godinu, jedanaest segmenata mozaika prostorije D, podignutih 2012. godine, trebalo je vratiti na izvorno mjesto, no to nije učinjeno zato što nije sagrađen potreban potporni zid koji će pridržavati podnicu mozaika.

a. g.

Slika 1. Zatećeno stanje

Slika 2. Stanje tijekom retuša

Grižane

Kaštel Grižane

Kasni srednji vijek / rani novi vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnik: Petar Sekulić

BROJ DOSJEA: 2355, KOŽARSKA 5, ZAGREB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Od 12. do 22. rujna 2016. godine Služba za arheološku baštinu provela je drugu fazu dokumentacijskih radova na postojećem stanju srednjovjekovnog kaštela Grižane u Općini Vinodol. U radovima su sudjelovali studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Zbog velike površine odlučeno je da će se čistiti samo raslinje i vegetacija oko arhitektonskih ostataka, čime bi se omogućilo snimanje i dokumentiranje njihovih ostataka. Dokumentiranje je izvedeno snimanjem totalnom geodetskom stanicom Leica TSo6 Flexline, dok su vidljivi i očuvani pogledi zidova dokumentirani fotoskicama. Dio nedostupnih dijelova snimljen je zračnim fotografiranjem bespilotnom letjelicom. Izrada nacrtnе dokumentacije postojećeg stanja je u postupku izrade.

Prilikom radova dokumentirane su strukture (zidovi, suhozidi) na zapadnom rubu litice na kojoj se nalazi kaštel, a radi se o ostacima obodnog zida i dijelova nekih objekata. U unutrašnjosti platoa dokumentirano je samo nekoliko suhozidnih struktura, dok su na području samog kaštela/utvrde dokumentirani njegovi zidovi sa zapadne strane te dogradnje nastale tijekom Drugog svjetskog rata.

Usporedno s radovima izrađena je povijesno-archivska studija.

a. j.

Slika 1. Zračna snimka lokaliteta

Grohote, Šoltansko polje, otok Šolta

Crkva sv. Mihovila

Nepoznati autor, 14. st.

Zidni oslik, *fresco-secco*

15 m²

Voditeljica programa: Ivana Jerković

Suradnici: Tonči Borovac, Antonija Gluhan, Maja Kiršić, Petar Gudelj, Andjela Razlog

BROJ DOSJEA: 2230/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

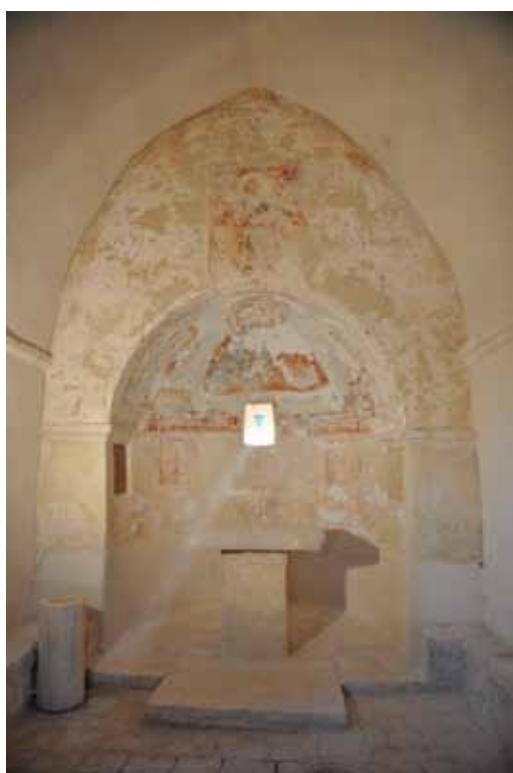
Gradnja crkve sv. Mihovila u šoltanskom polju na istoimenom otoku smješta se u kraj 14. stoljeća. Unutrašnjost je djelomično ukrašena srednjovjekovnim freskama. Prvi preventivni zaštitni radovi na oslicima obavljeni su 1975., a nastavljeni od 2012. godine. Tijekom 2015. i 2016. zaštitni zahvati obuhvatili su čišćenje i konsolidaciju slikanoga sloja na trijumfalnom luku i svetištu. Pojedine metode čišćenja nepoželjnih naslaga sa slikanog sloja odabrane su na temelju sondažnih ispitivanja 2014. godine. Čišćenje je provedeno mehaničkim i kemijskim metodama. Alati za mehaničko čišćenje bili su kirurški skalpeli i stakleni štapići, dok su se za kemijsko čišćenje upotrijebili različiti kemijski preparati: gel AB57 i Vulpex te gelovi na bazi limunske kiseline. Zajedničkim djelovanjem tih dviju metoda uklonjene su nečistoće i višeslojne žbukane naslage. Nakon provedene faze čišćenja, slikani sloj je dodatno neutraliziran

i konsolidiran. Konsolidacija je također temeljena na provedenim sondažnim istraživanjima slikanog sloja s različitim konsolidantima. Sva manja i veća mehanička oštećenja ispunjena su u dva sloja, dok je završni sloj prekriven vapnenom masom za zaglađivanje, koja tekućom odgovara završnom slikanom sloju. Na pojedinim dijelovima popravljen je obrub radi zaštite izloženih rubova žbuke od mogućega većeg gubitka nukleusa i slikanog sloja. Na pojedinim mjestima bilo je potrebno povezati različite slojeve tekućim vapnom koje je injektirano u već postojeće male supljine i pukotine. Nakon provedenih osnovnih zaštitnih zahvata, sljedećih godina provest će se manji preventivni zahvati te će se pratiti stanje objekta.

i. j.

Slika 1. Zatećeno stanje oslika iz 2016.

Slika 2. Stanje oslika nakon provedenih radova u 2016.

Grubišno Polje

Šuma Obrovi
 Metalni arheološki nalazi
 Srednji vijek
 Voditelj programa: Marko Nemeth
 Suradnici: Asta Dvornik, Mladen Mustaček

BROJ DOSJEA: 2370/1, ZAGREB, KAMENITA 15
 PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM GRUBIŠNO POLJE

Tijekom 2015. i 2016. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na metalnim arheološkim nalazima s lokaliteta Grubišno Polje – šuma Obrovi. Obrađeno je petnaest željeznih i jedan brončani predmet. Proveden je proces uklanjanja soli iz željeznih predmeta u sulfitnoj kupki. Željezni predmeti čišćeni su mikropjekarenjem i mikromotorom. Za konsolidaciju i rekonstruiranje upotrijebljena je epoksidna smola s grafitnim punilom i pigmentima. Površina predmeta zaštićena je

lakom *Paraloid B-72* i voskom *Cosmoloid H80*. Brončani predmet je mehanički očišćen te je provedena aktivna stabilizacija benzotriazolom i površinska zaštita lakom *Paraloid B-72* i voskom *Cosmoloid H80*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Željezna kopča, stanje prije radova

Slika 2. Željezna kopča, stanje nakon radova

Grubišno Polje

Šuma Obrovi 2
 Metalni arheološki nalazi
 Srednji vijek
 Voditelj programa: Marko Nemeth
 Suradnik: Mladen Mustaček

BROJ DOSJEA: 739/14, ZAGREB, KAMENITA 15
 PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na metalnim arheološkim nalazima s lokaliteta Grubišno Polje – šuma Obrovi 2. Obradeno je pet željeznih, devet brončanih i jedan srebrni predmet. Proveden je proces uklanjanja soli iz željeznih predmeta u sulfitnoj kupki. Željezni predmeti čišćeni su mikropjekarenjem i mikromotorom. Za konsolidaciju i rekonstruiranje upotrijebljena je epoksidna smola s grafitnim punilom i pigmentima. Površina predmeta zaštićena je

lakom *Paraloid B-72* i voskom *Cosmoloid H80*. Brončani predmet je mehanički očišćen te je provedena aktivna stabilizacija benzotriazolom te površinska zaštita lakovom *Paraloid B-72* i voskom *Cosmoloid H80*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Brončani prsten, stanje prije radova

Slika 2. Brončani prsten, stanje nakon radova

Hrastovljani

Kapela sv. Benedikta, zvonik

18. st.

Voditelj programa: Duško Čikara

Suradnici: Alma Orčić Vukašin d.o.o., EURO-LINE d.o.o., Konzervatorski odjel u Varaždinu

BROJ DOSJEA: 1799, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela se spominje od 1705. godine. Današnji oblik rezultat je radikalne adaptacije iz 1880. prema projektu Giovannija Venchiaruttija. Kapela ima povišeni kvadratični presvođeni brod s užim, oblo završenim svetištem (nekad pravokutnim) i oktogonalnim zvonikom, sagradjenim u prvoj polovici 19. stoljeća. Unutarnji prostor je svoden te raščlanjen pilastrima. Unutar prvog traveja u brodu izvedeno je zidano pjevalište. Interijer je obogaćen vrijednim baroknim inventarom. Glavno pročelje raščlanjeno je pilastrima profiliranih kapitela, rastvoreno lučnim portalom i prozorom te zaključeno oblim zatvorom s bočnim volutama i središnjom lučnom nišom. Polukružno završeni kameni okviri prozora na bočnim pročeljima lađe u zahvatu iz druge polovice 19. stoljeća također su povišeni. Zvonik s naslikanim kutnim kva-

drima rastvoren je pravokutnim ulazom s kamenim okvirom od sekundarno upotrijebljenih kamenih greda, uskim prozorskim otvorima u obliku puškarnica te lučnim otvorima lože za zvona. Kapela se obnavlja od 2012. godine. Trogodišnjim radovima obuhvaćena je unutrašnjost zvonika. Nakon što je postavljen novi kameni pod, rekonstruirani su, odnosno djelomično restaurirani, svi degradirani drveni dijelovi: masivno zavojito stubište u prizemlju, međukatne konstrukcije i podovi, penjalice te nosač zvona na posljednjoj etaži – sve izvedeno u masivnoj hrastovini. Zidovi su ožbukani i postavljene su zaštitne mrežice na otvore manjeg formata.

d. č.

Slika 1. Prvi kat zvonika, pogled prema zapadu, zatečeno stanje

Slika 2. Prvi kat zvonika, pogled prema zapadu, stanje nakon radova obnove

Hrvatski Čuntić

Utvrda Čuntić

Oko 1552. g.

Voditelj programa: Boris Mostarčić

Suradnja: Vektra d.o.o., C. D. Gradnja, LuGa Projekt d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2234/2, 2234/3, ZAGREB, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S MINISTARSTVOM KULTURE RH I SISAČKO-MOSLAVAČKOM ŽUPANIJOM

Tijekom 2016. godine provedeno je cijelovito arheološko istraživanje unutrašnjosti utvrde. Novoistraženi dio zidne mase dokumentiran je metodom 3D laserskog skeniranja (tvrtka Vektra d.o.o., prema čemu je izrađena dopuna postojeće nacrte dokumentacije i fotografiranje). Također je nastavljeno s građevinskim radovima konzerviranja koji su obuhvatili zapunu lakuna, izdavanje lica zida, kao i rekonstrukcije zidne mase i puškarnica. Ponovljeni su zahvati na zidnoj masi primjenjeni i prethodne godine. Prije svega se uređivalo lice vanjskog zida kule.

Konsolidirane su tri puškarnice X-presjeka na najnižoj etaži i rekonstrukcija po jedne puškarnice na drugoj i trećoj etaži. Konsolidacija i rekonstrukcija otvara izvedena je temeljem zatečenih tragova (utori u koje su bile umetnute drvene konstrukcije koje se nisu sačuvale) te analogno prije izvedenim rekonstrukcijama. Građevinske je radove izvela tvrtka C. D. Gradnja uz građevinski nadzor djelatnika tvrtke LuGa Projekt d.o.o.

b. m.

Slika 1. Pogled s istoka na utvrdu nakon radova konstruktivne i građevinske sanacije

Hum Košnički

Dvor Veliki Tabor

16. – 19. st.

Voditelj programa: Boris Mostarčić

Suradnici: Blanda Matica, **Branimir Rašpica**, Miroslav Jelenčić, Petar Pal, Petra Uglešić, Ramona Mavar, Josip Brekalo, Adela Filip, Bojan Braun, Tonko Fabris, Ivan Jengić, Daniel Štimac, Ivan Pavičić, Andelko Pedišić, Ana Dumbović, Natalija Vasić, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 241/, 241/1 I 241/3, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine nastavljeni su prije započeti radovi. U 2016. osigurana su dodatna finansijska sredstva s obzirom na izvanredne troškove nastale zbog promjene energenata za zagrijavanje dijela objekta (kule A i B te dijelom kule C) temeljem zahtjeva korisnika za izmjenu ogrjevnih tijela u dijelu objekta koja je postavilo Hrvatsko muzejsko vijeće te za potrebu izvođenja dodatnih stolarskih stavki kako bi se zatvorili svi otvori na objektu i omogućilo grijanje prostora.

Završeni su radovi uređenja svih unutarnjih prostora te uređenja dvorišta (uključujući novo metalno stubište ispred kule A, dovršetak popločenja, montaža krune bunara i drvena krovna konstrukcija nad bunarom). Uređenje unutarnjih prostora uključivalo je izvedbu nove međukatne konstrukcije (na mjestima na kojima su utvrđeni ležajevi prije izvedene konstrukcije u kuli A), izvođenje svih podnih slojeva (većinom drveni daščani podovi ili podovi od opeke, drveni daščani pod u dvije prostorije prvog kata kule D izведен je od zatečenih restauriranih podnih dasaka), žbukanje i ličenje zidova,

izvedba stropova, ugradnja stolarije i izvedba svih projektiranih instalacija.

Početkom 2016. dovršeni su konzervatorsko-restauratorski zaštitni radovi na nalazima zidnog oslika u unutrašnjosti prvog kata sjevernog krila i prvog kata kule D. Izведен je i konzervatorsko-restauratorski zahvat na podu erkera u prvom katu kule D gdje je temeljem pronađenih tragova izvedena rekonstrukcija podnog oslika. Tijekom godine dovršeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici.

U tijeku je dovršetak na vanjskom platou ukopanog prostora za vanjske klimatizacijske jedinice, žbukanje dijela prizemlja unutarnjeg dvorišta dvora, završetak i ispitivanje instalacija te upotpunjavanje sve potrebne dokumentacije kako bi se mogao obaviti tehnički pregled izvedenih radova.

b. m.

Slika 1. Erker na prvom katu kule D s restauriranim zidnim i podnim oslikom dovršenim 2016. godine

Slika 2. Drugi kat spojnog krila nakon završetka radova uređenja poda, zidova i stropa (daskanje) te postave novog drvenog stubišta 2016. godine

Slika 3. Opločenje unutarnjeg dvorišta 2016. godine

Slika 4. Novo čelično evakuacijsko stubište i pristup prostorima kule A, dovršeni 2016. godine

Hum Košnički

Dvor Veliki Tabor
 Metalni arheološki nalazi
 Srednji vijek
 Voditelj programa: Mladen Mustaček
 Suradnik: Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 241/4/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJIMA HRVATSKOG ZAGORJA

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na željeznim arheološkim nalazima iz fundusa muzeja Dvor Veliki tabor. Obrađena su 23 željezna predmeta, na kojima je proveden je proces uklanjanja soli u sulfitnoj kupki. Predmeti su čišćeni mikropjeskarenjem i mikromotorom. Za konsolidaciju i rekonstruiranje upotrijebljena je epoksidna smola

s grafitnim punilom i pigmentima. Površina predmeta zaštićena je lakom *Paraloid B-72* i voskom *Cosmoloid H80*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. mu.

Slika 1. Fragment željezne sjekire, stanje prije radova

Slika 2. Fragment željezne sjekire, stanje nakon radova

Hvar

Benediktinski samostan sv. Ivana Krstitelja i sv. Antuna opata

1. Kazula, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 17. st., svileni damast, pamučno i laneno platno, pozlaćene trake, 104 x 72,5 cm

2. Stola, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 17. st., svileni damast, laneno platno, pozlaćene trake, 232 x 22,5 cm

3. Bursa, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 17. st., svileni damast, pamučno platno i traka, 21,3 x 21,3 cm

Voditeljica programa: Petra Franić Haniš

Suradnici: Marta Budicin, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Suzana Kallay

BROJ DOSJEA: 8843 (1), 8844 (2), 8845 (3), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prugasti komplet iz benediktinskog samostana u Hvaru sastoji se od kazule, stole i burse. Glavna tkanina kompleta je damast od svilene osnove u pet boja i bijele lanene potke. Komplet je datiran u prvu četvrtinu 17. st. i rad je nepoznatog autora, vjerojatno talijanske provenijencije. Površina glavne damastne tkanine ukrašena je uzdužnim prugama zelene, oker i smede boje širine 4,5 cm, a njih dijele šira žuta između dviju tanjih bijelih linija širine 0,5 cm. Smeda i zelena pruga sadrže stilizirane cvjetne motive pozicionirane uspravno, dok je oker pruga ukrašena realistično prikazanim karanfilima i tulipanima naizmjenično okrenutim na lijevu, odnosno desnu stranu.

Prva je pojava prugastog motiva s cvijećem datirana u kraj 16. st. i primjenjuje se do prvog desetljeća 19. stoljeća. Najveća je produkcija potkraj 16. i sredinom 17., potkraj 18. i na prelasku iz 18. u 19. stoljeće.

Posebnost te tkanine je u svilenoj osnovi, u lanenoj potki, zbog čega se naziva *serolinum*, *serolino* ili *mezza seta*. Takve su tkanine manje vrijednosti i veće otpornosti bile namijenjene prekrivanju namještaja, ali je od njih često izrađivano i liturgijsko ruho.

Na sva tri predmeta zatečen je sloj prašine, oštećenja u vidu puknuća te prethodne intervencije izvedene neod-

govarajućom debljinom i bojom konca. Fotografirano je stanje predmeta prije, u tijeku i nakon radova. Oštećenja su grafički dokumentirana i uzeti su uzorci za mikroskopsku analizu materijala. Svi su predmeti očišćeni suhim postupkom. Podstava kazule je u cijelosti odvojena, podstava stole djelomično, dok podstava burse nije odvojena. Uklonjene su sve neprimjerene prethodne intervencije. Podstava prednje strane kazule očišćena je i mokrim postupkom, a podstava poledine zamijenjena je novom lanenom tkaninom. Glavna tkanina površinski je kemijski očišćena te su sva tri predmeta relaksirana vodenom parom i izravnata staklenim utezima. Oštećenja glavne tkanine podstavljeni su novom svilenu tkaninom i zatvorena šivanjem svilenum filamentom. Ručnim šivanjem odgovarajućim koncem predmeti su spojeni u cjelinu. Nabavljeni je kutija od beskiselinskog kartona, izrađene su popune za kutiju i za svaki predmet posebno po mjeri te su predmeti vraćeni vlasniku.

p. f. h., m. b.

Slika 1. Kazula, prednja strana prije radova

Slika 2. Kazula, prednja strana nakon radova

Hvar

Crkva Sv. Duha

Glavni portal

Nepoznati autor, 15. st.

Klesani kamen

4.07 x 2 m

Voditelj programa: Ivan Sikavica

Suradnici: Marin Barišić, Vinka Marinković, Vedran Pehnec, Mate Roščić

BROJ DOSJEA: 1704/4, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Duha sagrađena je potkraj 15. stoljeća, pravokutnog je tlocrta s polukružnom apsidom. Na pročelju je klesani portal ukrašen motivom užeta i naizmjeničnim zupcima, a iznad je luneta šiljastog oblika u koju je smješten reljef s posjednutim likom Stvoritelja unutar trilobne arkade. Ispod grede nadvratnika su dvije konzole u obliku lavljih glava. Na petama luka lunete, a iznad nadvratnika, smještena su dva kapitela ukrašena motivom povijenog lišća.

Portal crkve zatečen je u dobrom stanju, s dobro očuvanom plastikom. Strukturna oštećenja (aktivno ljuskanje) evidentirana su na konzolama s lavljinim glavama. Površina portala zatečena je djelomično prekrivena površinskom nečistoćom: odumrlom vegetacijom (alge, lišajevi) i crnom skramom, dok je najveće onečišćenje evidentirano na reljefu Stvoritelja u luneti. Sljubnice između blokova su propale, s unutar lunete evidentirani su parcijalni ostaci vapnene žbuke.

Potkraj rujna 2016. godine podignuta je radna skela i proveden je temeljit pregled portala uz izradu fotodokumentacije postojećega stanja. Izvedena su dijagnostička istraživanja kojima je obuhvaćeno uzorkovanje kamena i

žbuke u svrhu analize koncentracije štetnih topljivih soli te kemijske analize žbuke unutar lunete. Uzorci su uzeti s postojećih oštećenja i nestabilnih zona. Analizom su utvrđene iznimno visoke koncentracije soli u kamenu. Reljef iz lunete privremeno je demontiran i pohranjen unutar crkve.

Konzervatorsko-restauratorskim radovima kamena površina portala očišćena je hidromehanički uz prethodnu upotrebu biocidnog sredstva (3 %-tnom otopinom). Nečistoće koje nisu uklonjene tom metodom docišćene su laserskim uređajem, dok je reljef iz lunete potpuno očišćen laserom. Stare sljubnice između blokova uklonjene su mehanički, klesarskim alatima. Žbuka unutar lunete je sondirana, no nisu pronađeni tragovi oslike. Sva je stara žbuka uklonjena i zamijenjena novom vapnenom. Nakon čišćenja i dokumentiranja, reljef s prikazom Stvoritelja vraćen je na izvornu poziciju. Konsolidacija i desalinizacija nestabilnih zona izvedena je metodom amonij-barij uz upotrebu celuloznih pulpi.

v. ma.

Slika 1. Stanje prije zahvata

Slika 2. Stanje nakon zahvata

Hvar

Katedrala sv. Stjepana I.

1. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, kraj 17. st., čipka, laneni konac, 20,5 x 412 cm
2. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, kraj 17. st., čipka, laneni konac, 23 x 222 cm
3. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, 17./18. st., čipka, laneni konac, 18 x 362 cm
4. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, kraj 17. st., čipka, laneni konac, 20,5 x 412 cm
5. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, sred. 17. st., čipka, laneni konac, 24,5 x 337 cm
6. Čipka, nepoznati autor, milanska, moguće flamanska provenijencija, kraj 17. st., čipka, laneni konac, 15 x 324 cm
7. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, 17./18. st., čipka, laneni konac, pamučni konac, svilena tkanina, 58 x 283 cm
8. Čipka, nepoznati autor, milanska, moguće flamanska provenijencija, kraj 17. st., čipka, laneni konac, 28 x 364 cm
9. Čipka, nepoznati autor, venecijanska provenijencija, sred. 17. st., čipka, laneni konac, 22 x 388 cm
10. Čipka, nepoznati autor, milanska, moguće flamanska provenijencija, 17./18. st., čipka, laneni konac, 23,5 x 361 cm
11. Čipka, nepoznati autor, milanska provenijencija, 17./18. st., čipka, laneni konac, 24 x 352 cm
12. Čipka, nepoznati autor, talijanska provenijencija, 1600. g., čipka, laneni konac, 13 x 98 cm
13. Tamnocrvena kazula, nepoznati autor, 15. st., tkanje, vez, 77 x 134 cm

Voditeljica programa: Katija Hrepic

Suradnici: Petra Haniš Franić, Tihana Čelebić, Sandra Lucić Vujičić, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 8748 (1-12), 8878 (13), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U staklenoj vitrini katedralnog muzeja u Hvaru dugi je niz godina bilo izloženo dvanaest fragmenata čipki različitih dimenzija. Datirane su od 17. do 18. st. i talijanske su, moguće flamanske provenijencije. Izrađene su od lanenog konca dvjema tehnikama čipkanja – na iglu (9 i 12) i batiće (1-8, 10, 11). Čipke većih dimenzija pripadale su svećeničkoj odjeći, albama ili roketama, a za čipke manjih dimenzija, primjerice br. 2 i 12, nije moguće sa sigurnošću utvrditi jesu li bile dio odjeće, oltarnika ili nečega trećeg.

Uglavnom su ukrašene motivom sitnih i nešto većih uvijenih grančica s lišćem i cvijećem (1, 3, 4, 7, 8, 9 i 11) te srednje velikih stiliziranih akantovih vitica ili lisnatih grana (2, 5, 6, 10), a čipka 12 ukrašena je šesterolatičnim stiliziranim cvjetom života. Prema dekorativnoj tipologiji i tehnicu izvedbe čipka 12 je najstarija, može se datirati u 1600. godinu i talijanske je provenijencije. Potrebno je napomenuti da je ta čipka prema dekorativnoj tipologiji najbliža đenoveškim čipkama tradicionalno ukrašenima brojnim varijantama stiliziranog cvijeta života, no ona je izrađena na iglu, što nije slučaj s đenoveškim čipkama koje su bez iznimke izrađivane na batiće. Tamnocrvena kazula datirana je u 15. st., rad je nepoznatog autora i venecijanske je provenijencije. Izrađena je od svilenog baršuna, lanene i svilene zelene tkanine. Središnji dio prednje strane i poledine ukrašen je stolonom od ukrasne trake s izvezenim svecima u tehniči zlatoveza i sviloveza. Na prednjoj su strani u stojećem stavu prikazani sv. Ivan Krstitelj, sv. Stjepan Prvomučenik i sv.

Katarina, a u krakovima križa je prikaz scene Navještenja s poprsjima arkandela Gabrijela i Bogorodice. U stolonu na poledini u stojećem su stavu prikazani apostoli sv. Petar i sv. Pavao, zatim sv. Rok i u dnu nepoznata mučenica. U krakovima križa prikazana su poprsja crkvenih otaca sv. Jeronima i sv. Ambrozija.

Svetački su likovi aplicirani na zelenu svilenu tkaninu koja je prišivena za lanenu tkaninu. Primjena arhitektonske kompozicije s jednom kupolom te prikaze vezuje uz grupu veziva naziva *Miracoli* prema crkvi Santa Maria dei Miracoli u Veneciji koja je nadsvođena kupolom, a ima i poligonalni toranj. Grupu *Miracoli* koja se pojavljuje potkraj 15. i tijekom 16. st. karakterizira formalna heterogenost, a dijeli se u tri tipa, od kojih su za tip *Miracoli II* karakteristični prikazi tornjeva.

Od tehnika veza na navedenoj kazuli prisutni su *opus anglicanum* izrađen razdjelnim bodom svilenum nitima u nekoliko nijansi smeđe boje na glavama svetaca te *opus veneto* izrađen jednostavnim prišivanjem određene boje svilenu nit razdjelnim bodom različitim svilenum koncima na odjeći svetaca.

Oštećenja na kazuli vidljiva su u vidu nedostatka veza, odignutih metalnih i svilnih niti, mrlja, intervencija krapanjem i postavljanjem zakrpi, nedostatka niti osnove ili potke na baršunu, lanenim tkaninama i zelenoj tkanini. Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su izradom fotografске i grafičke dokumentacije zatečenog stanja. Izvedeno je uzorkovanje i identifikacija niti. Podstava je odvojena od glavne tkanine kako bi se konzervirala

oštećenja na ukrasnoj traci. Glavna tkanina očišćena je suhim, a podstavna tkanina mokrim postupkom. Oštećenja na baršunu i lanenoj podstavi podložena su novim tkaninama i sanirana odgovarajućim bodom sviljenim koncima. Konzerviran je vez na ukrasnoj traci s prikazima svetaca. Na poleđini ukrasne trake pronađen je fragmentarno očuvani papir koji je konzerviran japan-

skim papirom i industrijskim škrobnim ljepilom. Dijelovi kazule spojeni su u cjelinu, kazula je pohranjena u kutiju od beskiselinskog kartona i predmeti su vraćeni vlasniku.

k. h., m. b.

Slika 1. Tamnocrvena kazula, detalj s likom sv. Ambrozija, stanje prije radova

Slika 2. Tamnocrvena kazula, stanje nakon radova

Ilok

Dvor knezova Iločkih
 Stakleni i keramički arheološki nalazi
 Novi vijek
 Voditelj programa: Mladen Mustaček
 Suradnici: Asta Dvornik, Jurica Škugor

BROJ DOSJEA: 739/2, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na staklenim i keramičkim arheološkim nalazima s nalazišta Ilok, Dvor knezova Iločkih. Ukupno je očišćeno i konsolidirano 28 staklenih i jedan keramički predmet. Stakleni i keramički predmeti očišćeni su od nečistoća i korozivnih naslaga mehanički i kemijски. Stakleni fragmenti lijepljeni su dvokomponentnim epoksidnim ljepilom *Araldit*, dok su keramički

fragmenti lijepljeni *Mecosanom*. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljeni su konsolidanti *Mowilith 50* i *Paraloid B-72*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. mu.

Slika 1. Stakleni fragment, stanje prije radova

Slika 2. Stakleni fragment, stanje poslije radova

Ilok

Franjevački samostan
 Vizija sv. Antuna Padovanskog
 Nepoznati slikar, 1706. g.
 Ulje na platnu, 230 x 162 cm
 Voditeljica programa: Tanja Rihtar
 Suradnica: Nena Meter Kiseljak

BROJ DOSJEA: 8784, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom obnove iločkog samostana i crkve početkom 18. stoljeća nastale su slike *Sv. Franjo Serafski* i *Vizija sv. Antuna Padovanskog*, a na obje se nalazio natpis: *Captaneus Bartolomeus Grossi Pisanus, Ducatus Syrmiensis Gubernator proprio aere curavit fieri Anno 1706.* (Kapetan Bartol Grossi iz Pise, Srijemskog vojvodstva upravitelj vlastitim novcem dao je izraditi godine 1706.). Sv. Antun Padovanski, odjeven u redovnički habit, prikazan je kako kleći pred otvorenom knjigom, pogleda usmjereno prema Djetetu koje sjedi na oblaku iznad njegove glave. U središtu donjeg dijela kompozicije još je jedan, oštećen i teško čitljiv natpis koji bi mogao upućivati na ime slikara i mjesto nastanka umjetnine: I • K a * * * * e t o F e c i t W * * * *. Natpis na poledini slike svjedoči o godini obnove slike: RENOVAT: Ao: 1762.

Tijekom 2016. godine na slici su izvedeni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Provedenim istraživanjima, koji su obuhvatili probe čišćenja te IR i UV snimanje, potvrđeno je postojanje zakita i preslika nastalih u prethodnim restauratorskim intervencijama. Slika je

prije radova konsolidirana s prednje strane rijetkim slojem veziva. Nakon uklanjanja starog dublirnog platna, slika je vlažena i izravnata na protočnom vakuumskom stolu. S lica su uklonjene naslage nečistoća, stari retuš, sloj potamnjelog laka te djelomično stari zakiti. Perforacije u sloju nosioca su sanirane te dodatno učvršćene s poledinje. Nakon rekonstruiranja sloja osnove, slika je dublirana novim lanenim platnom te napeta na novi drveni podokvir. Oštećenja na slikanom sloju i rekonstruirani sloj osnove podloženi su gvaš bojama. Slika je potom lakirana i retuširana smolnim bojama. Stolarski radovi na ukrasnom okviru uključivali su učvršćivanje konstrukcije te rekonstrukciju nedostajućih dijelova. Uklonjene su površinske naslage nečistoća, podlijepljeni slojevi polikromije i pozlate te rekonstruirani nedostajući slojevi podloge. Slika je postavljena u ukrasni okvir i vraćena vlasniku.

t. r., n. m. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Ilok

Muzej grada Iloka

Ukrasna vrpca, tekstilni fragmenti

Nepoznati autor, kraj 14./poč. 15. st.

Laneno vlakno, mjed, plet, 1 – 1,5 cm

Voditeljica programa: Maja Vrtulek

Suradnice: Ada Vrtulek Gerić, Katija Hrepic, Štefica Nemeć Panić, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: RCL 82.1.1., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA ILOKA

Fragmenti ukrasne vrpce pronađeni su tijekom arheoloških istraživanja 2015. godine u Iloku na lokalitetu Krstbajer – Adanski kraj. Fragmenti cvjetova činili su ukrasnu vrpcu na glavi pokojne djevojčice, a načinjeni su od tekstilnih niti oko kojih je obavijena metalna lamela. Djelomično je sačuvana podloga (tkanina?) na koju su cvjetovi najvjerojatnije bili aplicirani. Pregledom fragmenata u radionici Odsjeka za tekstil utvrđeno je da su načinjeni od metalnih lamela obavijenih oko tekstilnog vlakna. Fragmenti su bili onečišćeni raznorodnom prljavštinom i zemljom. Dugotrajna izloženost nepovoljnim mikroklimatskim uvjetima rezultirala je fotokemijskom degradacijom i trajnim oštećenjem fragmenata. Mikroskopskom analizom utvrđeno je da je riječ o lanenom vlaknu. Metalne niti analizirane su metodom rendgenske fluorescentne spektroskopije (XRF). Utvrđeno je da je riječ o leguri bakra i cinka, odnosno o mjedi.

Kako bi se usporilo daljnje propadanje, fragmenti su podvrgnuti suhom postupku čišćenja, a na siguran način uklonjene su i vodotopive nečistoće. Postupci uklanjanja nečistoća izvedeni su u mjeri kojom se osigurava integritet fragmenata. Rezultat su očuvani fragmenti koji još sadrže sitne čestice zemlje. Provedena je i dezinfekcija fragmenata 70 %-tnim etilnim alkoholom.

Za čuvanje fragmenata osigurana je kutija od beskiselinskog kartona. Fragmenti su u kutiju pohranjeni u zatvorenom sustavu na odgovarajućoj i predmetima prilagođenoj podlozi, čime je sprječeno njihovo pomicanje. Predmet je nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova vraćen Muzeju grada Iloka.

m. vr.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Ivanić Miljanski

Kapela sv. Ivana evanđelista
15. st., dogradnje u 18. i 19. st.
Voditeljica programa: Ivana Popović
Suradnici: Ivan Čamber, Suzana Purišić, SML d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1358, ZAGREB, ILLICA 44
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela sv. Ivana nalazi se na brijegu iznad naselja Ivanić Miljanski. To je jednobrodna kapela s poligonalnim sjetištem osvijetljenim dvama prozorima i svodenim križno-rebrastim svodom. Lađa je osvijetljena jednim prozorom i zaključena drvenom stropnom konstrukcijom. Ulaz u kapelu je na jugozapadnom zidu. Sa sjeverozapadne strane svetišta u 18. stoljeću je prigradaena sakristija, a sredinom 19. stoljeća pred jugozapadnim je pročeljem dograđen zvonik. Svi zidovi kapele osim ulaznog (jugozapadnog zida) oslikani su freskama iz sredine 15. stoljeća. Freska ukrašava i jugoistočno pročelje lađe. Kapela je građevinski sanirana, osim prizemnih dijelova pročelja (jugozapadno, sjeverozapadno, sjeverno, sjeveroistočno i istočno). Radovi na zidnim slikama u unutrašnjosti i na pročelju su dovršeni.

Godine 2012. uočen je novonastali odron zemlje pokraj sjeverozapadne strane lađe, pa je 2013. izrađena projektna dokumentacija za saniranje klizišta. Tijekom 2015. godine izvedeni su radovi sanacije sjeverne strane platoa te radovi na premještanju ispusta drenaže sa sjeverne strane na južnu stranu platoa.

Radove sanacije platoa izvodila je tvrtka SML projekt d.o.o., a stručni nadzor provodila je tvrtka Geoexpert projekt d.o.o., koja je izradila i projekt sanacije. Radovi su izvedeni sa sjeverne strane kapele. Nakon čišćenja dijela terena zahvaćenoga površinskim klizanjem humusa, otkrivena je velika velika ogoljena površina pješčenjaka od kojega je nastala glavica na kojoj je građena kapela. Ogoljeni dio padine prekriven je geotekstilom obostrano zaštićenim geomrežama koje pridržavaju sidra. Na polovici odrona, ispod ogoljene površine stijene, izведен je drenažni sustav u funkciji prikupljanja vode koja će se slijevati sa zaštićenog pokrova pješčenjaka. U protivnom bi ta voda opterećivala donji dio odrona koji se sastoji od humusa i pijeska odronjenog s gornjeg dijela. Donji dio trenutačno pridržava korijenje i sada izведен nasip u postojeći klanac. Kako se radilo o više od dva metra vertikalnog zasjeka, bilo je nužno zapuniti ga, što je većim dijelom i učinjeno.

i. p.

Slika 1. Sjeverna padina kapele sv. Ivana, prosinac 2016.

Ivanić Miljanski

Kapela sv. Ivana evanđelista

Kućište pozitiva

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, rezbarenje, polikromija, 84 x 75 cm

Voditeljica programa: Ksenija Škarić

Suradnici: Ines Palčić, Veljko Bartol, Martina Wolff Zubović

BROJ DOSJEA: 8897, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S UMJETNIČKOM RADIONICOM HEFERER

Pozitiv iz kapele svetog Ivana u Ivaniću Miljanskom predstavlja najmanji tip pozitiva u Hrvatskoj te je u tome srođan pozitivu iz Kapelščaka koji se čuva u Muzeju za umjetnosti i obrt, a potječe iz 1779. – 1784. godine. Pozitiv je pregledan u atelijeru Heferer, gdje su provedeni opsežni radovi obnove instrumenta i započeta je obnova kućišta. Kućište pozitiva preneseno je na Institut Ruđer Bošković na dodatnu dezinsekciju i dezinfekciju gama-zračenjem. Uzeti su uzorci za izradu mikropresjeka. Premda makroskopskim pregledom prijašnji povijesni oslik nije zapažen, na mikropresjeku vitice zamijećeni su slojevi koji bi mogli pripadati ranijoj povijesnoj fazi.

Učvršćena je klimava bravica s prednje strane i zaklopci sa stražnje strane. Metalni dijelovi premazani su sredstvom za zaštitu od korozije. Ljuske korozije uklonjene su potom mehanički, a površina je lakirana.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Demontiran je lisnati ukras na kojem su izrezbarenii nedostajući vrhovi lišća. Uklonjena je površinska nečistota, drveni nosilac mjestimice je konsolidiran, a odignuti slojevi polikromije su učvršćeni. Manja oštećenja u sloju drvenog nosioca zatvorena su kitom. Na područja marmorizacije nanesena je bijela kredna osnova, dok je na područja oslikom imitirane orahovine nanesena tonirana. Nova osnova je obrađena i retuširana u skladu s okolnim oslikom. Dva nova dijela koja su dodana kućištu pozitiva – gornji i stražnji poklopac – jednobojno su tonirana. Naposljetu je površina zaštićena lakom.

k. š.

Kalnik

Crkva sv. Brcka

Zidni oslik, 14. – 18. st.

Voditelj programa: Josip Brekalo

Suradnice: Adela Filip, Jelena Duh

BROJ DOSJEA: 355, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi u unutrašnjosti crkve sv. Brcka izvedeni su tijekom lipnja, srpnja i kolovoza 2016. godine. Radovi su obuhvatili zahvate na zidnim natpisima u lađi i zidnim plohamama unutrašnjosti svetišta. Zidni natpisi nalaze se iznad lučnih otvora bočnih kapela te u gornjoj zoni gotičkoga trijumfalnog luka. Navedeni natpisi vezani su za važne datume i događaje iz povijesti crkve i datiraju iz različitih povjesnih razdoblja. Na natpisu iznad ulaza u sjevernu kapelu obavljeno je samo čišćenje, dok su na natpisima na otvoru južne kapele i trijumfalnoga luka izvedeni cijeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvati koji uključuju čišćenje, dočišćavanje i nadoknade u žbukanom i slikanom sloju. Sve faze radova dokumentirane su fotografijama i opisno.

U svetištu crkve 2016. započeti su sustavni konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim plohamama. U tu svrhu najprije je izrađena fotodokumentacija postojećega

stanja, zatim je postavljena mreža i izvedena temeljna grafička dokumentacija zatečenoga stanja zidnoga oslike. Izvedene su stratigrafske sonde unutar prozorske niše na južnom zidu. Provedene su probe čišćenja oslike i probe čišćenja naknadnih slojeva naliča u donjim zonama zidova. Naknadni slojevi naliča uklonjeni su mehanički. Prirodoslovni laboratorij HRZ-a angažiran je za uzimanje uzoraka žbuke za granulometrijske analize, prisutnost štetnih soli i uzorke pigmenata. Uklonjene su stare neadekvatne žbuke u donjoj zoni zidova sjevernoga i sjeveroistočnoga zida svetišta. Zatečeno stanje i sve faze radova zabilježeni su fotografijama, grafički i opisno.

j. b.

Slika 1. Natpis na trijumfalnom luku prije početka radova
 Slika 2. Natpis na trijumfalnom luku nakon radova

Kampor, otok Rab

Franjevački samostanski kompleks sv. Bernardina Sijenskog

Srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Krasanka Majer Jurišić

Suradnici: Josip Višnjić, Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 1874, VODNJAN-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM SV. BERNARDINA SIJENSKOG

U sklopu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i izrade elaborata graditeljskog sklopa franjevačkog samostana i crkve sv. Bernardina u Kamporu, provodila su se i arheološka sondiranja te snimanje georadarom u crkvama sv. Bernardina i sv. Eufemije radi otkrivanja i dokumentiranja mogućih starijih struktura. Arheološko sondiranje provedeno je na četiri lokacije u sklopu samostana: u crkvi sv. Bernardina, u klaustru samostana, u blagovaonici te u crkvi sv. Eufemije. Veličina i smještaj sondi određivali su se prema prostorima u crkvi sv. Bernardina, u klaustru i blagovaonici, odnosno prema rezultatima snimanja georadarom u unutrašnjosti crkve sv. Eufemije. U crkvi sv. Bernardina pronađen je otisak starijeg popločenja, čiji otisak u estrihu odgovara dimenzijama pronađenog ulomka tavele, te ostaci žbuke na zidu s vidljivim dvjema paralelnim crvenim linijama koje su vjerojatno ostatak neke starije nивелације. Crvene linije na vapnom ličenom zidu bile su uobičajeni način

označavanja postavljanja primjerice visine poda u 15. i 16. stoljeću. U sondi na jugozapadnom kutu klaustra istraženi su samo zemljani slojevi s malo pokretnog arheološkog materijala te su otkriveni temelji sjevernog zida refektorija i zidića cisterne. U sondi u blagovaonici nije bilo pokretnih arheoloških nalaza ni slojeva jer se matična stijena pojavljuje petnaestak centimetara ispod hodne površine. Sonda u crkvi sv. Eufemije postavljena je uz južni zid crkve. Otkrivene su dvije grobnice, od kojih je jedna potpuno istražena. Grobnica je bila zatrpana većim neobrađenim kamenjem ispod kojega je dokumentirano više ljudskih kostura. Snimanja provedena GPR metodom u crkvama sv. Bernardina i sv. Eufemije otkrila su moguće grobnice.

s. p.

Slika 1. Otisak starijeg popločenja u crkvi sv. Bernardina

Slika 2. Sonda 4 s otkrivenim grobnicama u crkvi sv. Eufemije

Kampor, otok Rab

Franjevački samostanski kompleks sv. Bernardina Sijenskog

Sred. 15. st. – poč. 20. st.

Voditeljica programa: Krasanka Majer Jurišić

Suradnici: Ana Škevin Mikulandra, Edita Šurina, Ivan Jengić, Ivana Drmić, Kristina Krulić, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Ljubo Gamulin, Osanna Šašinka, Ivan Braut, Marina Fernežir, Igor Oros, Marta Budicin, Marijana Galović, Renata Duvančić, Veljko Bartol, Miroslav Pavličić, Ksenija Škarić, Goran Bulić, Ana Rušin Bulić, Daniela Ratkajec, Domagoj Mudronja, Marijana Fabečić, Margareta Klofutar, Mirjana Jelinčić, Lea Sović, Morana Novak, Josip Višnjić, Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović, Tomislav Tomulić, Dominik Šotić, Martina Krstinić, Ladislav Dobrica, Ana Marinković, Vendor ekspert d.o.o., Miljenko Domijan, Igor Fisković, Konzervatorski odjel u Rijeci

BROJ DOSJEA: 1874, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM SV. BERNARDINA SIJENSKOG

Franjevački kompleks sv. Bernardina Sijenskog nalazi se u Uvali sv. Eufemije sa zapadne strane otoka Raba. Uklapljen je u okolicu, nenametljivo smješten južno od glavne ceste, na terenu koji se terasasto spušta prema obali. Čine ga dvije jednobrodne crkve, crkva sv. Bernardina Sijenskog i crkva sv. Eufemije, samostan i kapelica sv. Katarine. Te tri sakralne građevine omeđuju cjelinu sa sjeverne i zapadne strane. Crkva sv. Bernardina i crkva sv. Eufemije su izduljenih tlocrta i usmjerene prema istoku, dok je kapela smještena okomito na sv. Eufemiju i znatno je manjeg tlocrta. Samostan je okružen zelenim površinama, vrtovima i nižim i višim raslinjem, grobljima sa sjeveroistoka i sa zapada. S južne strane nalaze se gospodarske zgrade (orsan i mlinica) te ribnjak. Franjevački kompleks dvojakog je oblikovanja. Zatvorena struktura vanjskog ziđa, osobito onog s istočne i sjeveroistočne strane, jednostavnost i skromnost oblikovanja cjeline skrivaju razvedenost tlocrta i deniveliranost unutarnjih prostora čija se raznolikost i vrijednost temelji prije svega na detaljima.

Gradnja samostana, zahvaljujući sredstvima koja je darovao rapski plemić Petar Car, započeta je 1446. godine i trajala je do 1453., a crkva sv. Bernardina posvećena je 1466. godine. Crkva je barokizirana potkraj 17. i tijekom 18. stoljeća, a znatna preuređenja u unutrašnjosti i crkava i samostana dogodila su se početkom i tijekom 20. stoljeća. U samostanskim se zbirkama čuvaju umjetnine

nastajale od starog vijeka do druge polovice 20. stoljeća. Godine 2016. Zavod je obavio konzervatorsko-restauratorska istraživanja cijelog franjevačkog sklopa, koja su obuhvatila povjesno-umjetnička i arhivska istraživanja, pregled stanja i analizu vanjskine i prostornog rasporeda svih građevina, izradu fotodokumentacije, arheološka istraživanja i pregled poda georadarom, sondiranje prostorija, ispitivanje zidnih obojenja i žbukanih slojeva, pregled stanja kamena, drvenine, okova, podnih obloga, prijašnjeg prostornog rasporeda, svođenja, veličine i oblika otvora, građevinskih konstrukcija i dekorativnih kamenih elemenata na pročeljima. Također su obavljena i restauratorska istraživanja polikromije i slika te pregled stanja zbirke fra Ambroza Testena. Provedena su laboratorijska istraživanja i analize pigmenata, veziva i grude te ispitivanje soli i vlage. Izrađeni su grafički prilози i ostala prateća dokumentacija. Rezultati svih istraživanja, zajedno s tekstom o povijesti gradnje i uređenja i arhitektonskim karakteristikama kamporskog sklopa, s valorizacijom, prijedlogom prezentacije i smjernicama za obnovu sadržani su u *Elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja franjevačkog samostanskog kompleksa sv. Bernardina Sijenskog u Kamporu na Rabu*.

e. š., k. m. j.

Slika 1. Pogled na kamporski franjevački kompleks iz zraka

Slika 2. Zapadno pročelje crkve sv. Bernardina Sijenskog

Slika 3. Crkva sv. Bernardina, oslikani tabulat iz 1669. godine

Kloštar Ivanić

Franjevački samostan i župna crkva Blažene Djevice Marije

1. Piramidalni relikvijari (četiri primjerka), nepoznati autor, 19. st., metalni okvir, drvena kutija, drvena ploča, kosti, papir, posrebrena žica, pozlaćena žica, metalne lamele, voštane pločice, kartonska ploča, pozlaćeni papir, svilena tkanina, titranke, perllice, staklo, 57 x 32 x 9 cm, 62 x 33 x 5 cm, 63 x 28 x 6 cm, 70 x 33 x 9 cm
2. Relikvijar u kutiji, nepoznati autor, 19. st., drvena kutija, kosti, papir, posrebrena žica, pozlaćena žica, metalne lamele, voštane pločice, kartonska ploča, pozlaćeni papir, svilena tkanina, titranke, perllice, staklo, 23 x 28 x 6,3 cm
3. Relikvijar bez kutije, nepoznati autor, 19. st., drvena kutija, kosti, papir, posrebrena žica, pozlaćena žica, metalne lamele, voštane pločice, kartonska ploča, pozlaćeni papir, svilena tkanina, titranke, perllice, staklo, 23 x 28 x 6,3 cm
4. Ploča s relikvijama, nepoznati autor, 19. st., drvena ploča, kosti, papir, posrebrena žica, pozlaćena žica, metalne lamele, voštane pločice, kartonska ploča, svilena tkanina, titranke, perllice, staklo, 29,5 x 38,5 cm
5. Dvije trake s relikvijama, podloga za voštani medaljon i dva fragmentarna voštana medaljona, nepoznati autor, 19. st., 4 x 33 cm, 4 x 28,5 cm

Voditeljica programa: Lana Čačić

Suradnici: Dragutin Furdi, Siniša Cvetković, Ana Dumbović, Marko Horvat, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8300 (1), 8298 (2), 8753 (3), 8299 (4), 8299.01 (5), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Relikvijari ulaze u upotrebu u 4. st., i to najprije u istočno-kršćanskim crkvama, u skladu s vjerovanjem da sveća tijela sadržavaju božansku milost i imaju iscjeliteljska svojstva. Najraniji su relikvijari bili oblika kutije ili u formi crkve. U vrijeme Karla Velikog u zapadnom kršćanstvu svaki je oltar obavezno sadržavao relikviju. Od 10. st. počinju se izrađivati relikvijari u obliku dijela tijela koji je u njima bio pohranjen. Od kasnog srednjeg vijeka osobito su popularne pokaznice, obično se izrađuju od plemenitih kovina i ukrašavaju dragim i poludragim kamenjem, a služe za izlaganje posvećene hostije. U vrijeme nastanka navedenih relikvijara, odnosno u viktorijansko doba (1837. – 1901.) koje je posebnu pažnju posvećivalo običajima i praksama vezanim uz smrt i grobnu ikonografiju, relikvije su bile posebno popularne.

Sedam relikvijara pronađeno je u manjoj prostoriji pod stubištem u prizemlju riznice župne crkve Blažene Djevice Marije u Kloštar Ivaniću. Datirani su u 19. st. i rad su nepoznatog autora. Među sedam relikvijara razlikujemo tri skupine: relikvijari piramidalnog oblika s metalnim ukrasnim okvirima, relikvijari pravokutnog oblika u drvenoj kutiji, pravokutni relikvijar bez kutije i relikvijar od kojega je ostala samo drvena ploča s relikvijama i ukrasima. Pronađene su i dvije trake s relikvijama, podloga za voštani medaljon i dva fragmentarna voštana medaljona. Relikvijari su pronađeni u izrazito lošem stanju, prekriveni debelim slojem pljesni, prašine, žbuke i stakla, nagnjećenih ukrasnih elemenata i nedostajućih konstruktivnih dijelova.

Konzervatorsko-restauratorski radovi započeti su 2013., kad su predmeti zbog vrlo lošeg stanja i nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta hitno evakuirani. Pohranjeni su u kutije od beskiselinske ljepenke i prevezeni na Institut Ruđer Bošković, gdje su podvrgnuti gama-zračenju zbog velike onečišćenosti pljesnima. Dopremom na Odjel za tekstil, papir i kožu HRZ-a, tijekom 2015. i 2016. provedeno je detaljno čišćenje usisavačem, četkanjem i alkoholom. Kod piramidalnih relikvijara trebalo je odvojiti konstruktivne dijelove kako bi na metalnim okvirima stručnjak za restauriranje metala obavio čišćenje, ravnanje, rekonstrukciju i posrebrivanje. Na svim relikvijarima modelirani su metalni elementi te lijepljeni odvojeni ukrasi. Papirnati i voštani elementi očišćeni su i podlijepjeni kao i podloge. U stolarskoj radionici izvedena je rekonstrukcija drvenih kutija i izrada nedostajućih kutija i drvenih elemenata relikvijara, a na Odsjeku I za drvenu polikromiranu skulpturu restaurirana je i retuširana izvorna pravokutna kutija te je izrađena nova prema postojećoj. Piramidalni relikvijari opremljeni su pokrovom od pleksiglasa, sastavljeni u cjelinu i izloženi u župnoj crkvi Blažene Djevice Marije u Kloštar Ivaniću. Pravokutni relikvijari, ploča s relikvijama i naknadno nađeni elementi pohranjeni su u beskiselinske kutije i ostavljeni u župnoj kući dok se za njih ne pronađe trajni smještaj.

1. ča., m. b.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Piridalni relikvijar A, stanje prije radova

Slika 2. Piridalni relikvijar A, stanje nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 3. Pravokutni relikvijar s kutijom, stanje prije radova

Slika 4. Pravokutni relikvijar s kutijom, stanje nakon radova

Slika 5. Ploča s relikvijama, zatečeno stanje

Slika 6. Ploča s relikvijama, stanje nakon radova

Komin

Crkva Sveta tri kralja

Poč. 17. st.

Voditelj programa: Domagoj Mudronja

Suradnica: Marijana Fabecić

BROJ DOSJEA: 434/5, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S BELOVARSKO-KRIŽEVAČKOM ŽUPANIJOM

Barokna crkva Sveta tri kralja nalazi se na brežuljku iznad sela Komin. Selo pripada župi Bisag. Crkva je okružena cintorom koji na jednoj strani ima ugrađena mjesta za trgovanje.

Prema ugovoru sklopljenom s Bjelovarsko-križevačkom županijom, provedeno je istraživanje o stupnju vlage zidova te mikroklimi.

Ustanovljeno je da je vлага zidova normalnih vrijednosti te da vodotopljive soli nisu dokazane u štetnoj količini. Vrijednosti relativne vlage zraka cijele godine više su od 80 %, dok je prosječna vrijednost relativne vlage zraka za cijelu godinu 90,9 %.

d. mu.

Komiža, otok Vis

Crkva Gospe G菽arice

Triptih Mistične zaruke sv. Katarine sa sv. Rokom i sv. Antunom opatom

Nepoznati autor, 16. st.

Ulje i pozlata na drvu, 135,7 x 162,7 cm

Voditeljice radova: Ratka Kalilić (2012.), Zrinka Lukić (2013. – 2016.)

Suradnica: Monika Petrač (2015.)

BROJ DOSJEA: 746/3, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U crkvi Gospe G菽arice, sagrađene početkom 16. stoljeća u blizini mora u dnu komiške uvale, smješten je glavni oltar posvećen Bogorodici. Kameni oltar s početka 17. st., pripisan radionici Bokanić, sadrži u ostakljenoj niši s drvenim pozlaćenim okvirom iz istog razdoblja slikani triptih uokviren drvenim pozlaćenim okvirom s atikom. U središnjem polju triptiga prikazana je Bogorodica s Djetetom i sv. Katarinom Sijenskom, bočno su prikazi sv. Roka i sv. Antuna opata, a u zoni atike je slika Boga Oca. Unatoč preslicima, na triptigu se raspoznavaju upravo renesansne odlike. Opsežnim istraživanjima definirana je kronologija od izvornog do zatečenog stanja umjetnine, utvrđeno je da su na triptigu već provedene tri restauratorske intervencije, te je triptih dvaput bio preslikan. Mikropresjeci uzoraka i sonde upućivali su na nestabilan izvorni bojeni sloj koji se odvaja od podloge, a na njega je dobro vezan prvi preslik koji ga na mjestima sondi istovjetno ponavlja. Zbog rizika oštećivanja izvornika, odlučeno je da se preslici zadrže. Nakon konsolidacije odignutih oštećenja slikanoga sloja na triptigu i pozlate na okviru, lak s površinskom nečistoćom i imitacija zlata uklonjeni su kemijski. S poledine triptiga uklonjen

je parketažni sustav, čavli, kit i deblji nanos katrana. Na bočnim slikama zatečen je izvorni sustav kliznog ojačanja nosioca koji je vraćen u funkciju umanjujući ukrutu, kako bi se spriječile moguće raspukline. Izvorni klizni sustav ukrućivanja središnje slike nije sačuvan. Poštujući izvorni koncept, izrađen je novi. Oštećenja u drvenom nosiocu i podlozi rekonstruirana su drvom balse i akrilno-celulozno-krednom preparacijom. Za integriranje oštećenja u bojenom sloju i pozlati, rekonstrukcije su izvedene mimetičkom metodom retuširanja: slike su podslikane gvašem i retuširane restauratorskim bojama, a okvir je pozlaćen zlatnim listićima na crvenom bolusu. U crkvi na glavnom oltaru uklonjena je rasvjeta koja je bila instalirana izravno na dijelove oltarne građe te je drveni reljefni pozlaćeni okvir vratnica niše saniran *in situ*. Na okviru vrata niše obavljena je konsolidacija pozlate, rekonstrukcija nedostajućih dijelova drvene građe okvira u lipi i balsi, rekonstrukcija oštećenja u podlozi te pozlata zlatnim listićima.

z. l.

Slika 1. Triptih, stanje prije radova

Slika 2. Triptih, stanje nakon radova

Konjščina

Župna crkva sv. Dominika

14. – 20. st.

Voditeljica programa: Daria Škarpa Dubreta

Suradnici: Anka Ćurić, Bernarda Ratančić, Igor Oros, Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2371, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva sv. Dominika smještena je na početku naselja Donja Konjščina, neposredno uz glavnu cestu. Crkva je podignuta na platou, danas ograđenom podzidom, s blagim padom prema jugu. Volumen crkve čine toranj na sredini zapadnog pročelja, jednobrodna lada i svetište ravnog zaključka sa sakristijom prislonjenom uz sjevernu stranu. Nad lадom se diže dvostrešno krovište, dok je nad svetištem niži krov na tri vode koji se spušta i nad sakristiju. Zvonik je zaključen baroknom lukovicom. Crkva je vjerojatno građena potkraj 13. ili početkom 14. stoljeća. Obitelj Konjski ju je, nakon preseljenja na posjed Selnica (današnja Konjščina), obnovila u drugoj polovici 15. stoljeća. Zvonik je sagrađen 1722. godine, a veliki građevinski zahvat, kojim je lada bila proširena, produžena i svođena, izvodio se od 1726. do 1730. godine. Stara je sakristija 1777., zbog trošnosti, bila zamijenjena novom. Posljednju, temeljitu obnovu crkve poduzeo je župnik Ubald Košiček 1911. godine.

Pročelja zvonika, lade i sakristije su obnovljena (2009.-2013.), a nakon obijanja žbuke pročelja svetišta, prona-

đena su tri srednjovjekovna prozora s kamenim okvirima. Radovi na obnovi pročelja su zaustavljeni, a Ministarstvo kulture je u listopadu 2015. dodijelilo sredstva za provedbu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja te za izradu arhitektonske dokumentacije.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja obuhvaćala su analizu dostupne arhivske građe, objavljene literaturu te terenska istraživanja popraćena arhitektonskom i fotografskom dokumentacijom. Tijekom konzervatorsko-restauratorskih istraživanja primijenjena je metoda vizualne analize građevine i fizičko sondiranje građe, a osim pročelja svetišta, analizirana je i sondirana građa u prostoru potkrovla lađe, svetišta i sakristije. Prema rezultatima provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja izrađen je konzervatorski elaborat s prijedlogom konzervatorskih smjernica za obnovu i prezentaciju pročelja svetišta crkve.

d. š. d.

Slika 1. Pogled na zapadni dio južnog pročelja svetišta prije istraživanja

Slika 2. Pogled na zapadni dio južnog pročelja svetišta nakon istraživanja

Koprivnica

Franjevački samostan

1. Bijela misnica, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih i metalnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, 106,5 x 76 cm
2. Zelena misnica, nepoznati autor, 19. st., tkanine, ukrasna traka od tekstilnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, 107,1 x 62,1 cm
3. Ljubičasta misnica, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, 107,8 x 63 cm
4. Bijela misnica, nepoznati autor, 18. st., tekstilne tkanine, metalne niti, ukrasna traka od tekstilnih i metalnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, 106 x 65,5 cm
5. Crna misnica, nepoznati autor, 19. st., tkanine, metalne i tekstilne niti, ukrasna traka od tekstilnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, 107,3 x 74,6 cm
6. Crvena misnica, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, 105,3 x 74 cm
7. Zelena misnica, nepoznati autor, 18. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih i metalnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, 123 x 114,6 cm
8. Zelena stola, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, 99 x 18 cm
9. Crna stola, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih niti, tkanje, krojenje, šivanje, 101,5 x 19 cm
10. Crni pluvijal, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, tekstilne i metalne niti, rese od metalnih niti, metalne kopče, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, 291 x 105,2 cm
11. Bijeli pluvijal, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, ukrasna traka od tekstilnih niti, metalne kopče, tkanje, krojenje, šivanje, 278,5 x 139,7 cm
12. Zastava, nepoznati autor, 19. st., tekstilne tkanine, tekstilne i metalne niti, rese od metalnih niti, ulje na platnu, tkanje, krojenje, šivanje, vezenje, slikanje, 46 x 104 cm, medaljoni: 48 x 64 cm, rese: 3,5 cm

Voditeljica programa: Maja Vrtulek

Suradnice: Venija Bobnjarić-Vučković, Ada Vrtulek Gerić

BROJ DOSJEA: RCL 83.1., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U KOPRIVNICI

Zbirka povijesnog misnog ruha čuva se u prostoriji franjevačke knjižnice na prvom katu starog dijela samostana na adresi Franjevačka ulica br. 1 u Koprivnici. Na zahtjev gvardijana samostana Koprivnica, ruho je pregledano te je izdvojeno desetak predmeta povijesnog stila koji se prema stilskim karakteristikama uglavnom mogu datirati od sredine do druge polovice 19. stoljeća. Riječ je o sedam misnicama, dva plašta i zastavi. Predmeti su preuzeti kako bi se na njima provedlo preventivno konzerviranje. Središnje trake šest od sedam izdvojenih misnicu izrađene su od tkanina posebno tkanih za liturgijsku odjeću ili su na njima izvezeni karakteristični motivi kršćanske simbolike: pasionski cvijet, vitice vinove loze, cvijet čička, monogram IHS. Bočni dijelovi tih misnicu izrađeni su od jednobojnog damasta s utkanim uzorcima stiliziranih vegetabilnih motiva ili neorenesansnih rozeta. Za izvedbu veza najčešće je korištena tehnika tamburiranja, kojom su u višebojnoj svili i zlatu izvezeni

motivi ili je pak cijela površina starije i oštećene tkanine ispunjena tim bodom vezenja specijalnom iglom. Toj skupini pripada crni plašt i ljubičasta zastava.

Posebno treba izdvajati bijelu misnicu i plašt jer su na njima, iako samo djelomično, sačuvani izvorni elementi veza raznobojsnom svilom i zlatnim nitima i tkanine koje se najvjerojatnije mogu datirati u prvu polovicu i sredinu 18. stoljeća. Izdvaja se i misnica gotičkog tipa izrađena od tamnozelenog baršuna s bogatim vegetabilnim uzorkom listova akanta, cvjetova božura ili ruže te detalja čipke/rešetke, motivima koji su bili vrlo omiljeni i rašireni sredinom 18. stoljeća.

Misno je ruho bilo pohranjeno u starijem drvenom ormaru, izravno položeno na drvene police, a pojedini predmeti bili su presavijeni i više puta. Ruho je zatećeno uglavnom u dobrom stanju, ali vidljivo prašno i zaprljano. Mjestimično su vidljiva mehanička oštećenja na tkaninama i ukrasnim tkanim trakama te mrlje nepoznatog

podrijetla. Na dijelu predmeta vidljive su neprimjerene restauratorske intervencije, a na nekim predmetima dodane su i nove tkanine koje su zamijenile stare i oštećene.

Crkveni tekstil podvrgnut je dezinfekciji s inertnim plinom dušikom u komori Restauratorskog odjela u Lumbregu. Svi predmeti očišćeni su muzejskim usisavačem od površinske prašine i prljavštine. Izrađena je fotografска, grafička i pisana dokumentacija zatečenih stanja predmeta.

Crkveno ruho vraćeno je u franjevački samostan u Koprivnici, gdje je pohranjeno u postojeći drveni, pretodno dobro očišćeni ormar. Odabrani su najvrjedniji predmeti koji su izloženi u vitrinama na prvom katu samostana.

m. vr., v. b. v.

Slika 1. Koprivnica, franjevački samostan, misno ruho u izložbenoj vitrini

Koprivnički Ivanec

Crkva sv. Ivana Krstitelja

18. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnja: Intrados projekt d.o.o., Švenda građenje d.o.o., Mario Kragujević

BROJ DOSJEA: 423, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva je jednostavna barokna građevina sagrađena sredinom 18. stoljeća. Oslikana je sedamdesetih godina toga stoljeća vrijednim kasnobaroknim freskama s motivima iz života sv. Ivana Krstitelja, autora Josepha Antona Lerchingera.

U 2016. godini izvedeni su opsežni radovi na konstruktivnoj sanaciji, a obuhvatili su postavu radne skele i doradu drvenog grednika poda svetišta, i to tako da su dodatne grede učvršćene za vezne grede vijcima i podložnom pločicom (kao priprema za ugradnju ukrižanih dasaka), potom ugradnju ukrižanih sidara na spoju sakristije i svetišta te ugradnju karbonske užadi na spoju zida trijumfalnog luka i uzdužnih zidova.

Župnik Nikola Bukovčan financirao je restauratorske radove injektiranja oslika u svetištu crkve pod nadzorom djelatnika Hrvatskog restauratorskog zavoda i radove na ugradnji čeličnih sidara na spoju svetišta i lađe. Preventivnu zaštitu zidnog oslika jednog dijela svetišta zbog slabe adhezije oslika, a tijekom radova staticke sanacije, izveo je konzervator-restaurator za zidne slike.

a. š. m.

Slika 1. Pogled na sjeverno pročelje crkve nakon radova konstruktivne sanacije zidane nosive konstrukcije

Slika 2. Pogled na detalj nakon ugradnje čeličnih šipki i karbonske užadi na južnom pročelju crkve

Koprivnički Ivanec

Muzej grada Koprivnice

Rubac (svilnak)

Nepoznati autor, poč. 20. st.

Tkanje, krojenje, šivanje, svilena tkanina, pletene rese, 214 x 139 cm

Voditeljica radova: Maja Vrtulek

Suradnice: Štefica Nemeć Panić, Ada Vrtulek Gerić, Vesnica Abramović, Margareta Klofutar, Nikolina Oštarijaš

BROJ DOSJEA: RCL 31.1.3., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

U 2011. godini provedena je preventivna zaštita i konzerviranje osam svilenih rubaca iz Etnografske zbirke teštila iz fundusa Muzeja grada Koprivnice. To je ujedno bila prva faza projekta sustavne i planirane zaštite i očuvanja pokretnog kulturnog dobra, materijalne i nematerijalne lokalne baštine koju čine uporabni i odjevni predmeti. Tim projektom bio je obuhvaćen i rubac svilnak inv. br. 952. Rubac je dio ivanečke, ženske svečane narodne nošnje. Trokutastog je oblika, izrađen od crne tkanine cvjetnih motiva izvedenih u tkanju i vezu raznobojnim nitima (ljubičasta, crvena, plava, zelena). Uz vanjski rub, s obiju strana, ukrašen je pletenim resama naizmjence u crnoj i ljubičasto boji.

Na rupcu su bila vidljiva veća oštećenja tekstilnog nosioca u vidu poderotina i nedostajućih dijelova, najvjerojatnije nastalih uporabom i starenjem tekstilnog materijala. Uz desni vanjski rub vidljive su intervencije (ručno

šivanje) na mjestima oštećenja, što je stvaralo nabore i napetosti na tekstilnom izvorniku. U 2016. godini izведен je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na predmetnom rupcu. Provedena je kvalitativna analiza tekstilnih vlakana. S predmeta su uklonjene neprimjerenе intervencije. Izgužvane i oštećene niti tretirane su ultrazvučnim raspršivačem pare, pri čemu su tekstilne niti paralelizirane i izravnate. Rubac je u cijelosti podložen novom svilrenom tkaninom u tonu obojenja izvornika, a mesta oštećenja učvršćena su šivanjem. Izrađena je pisana, grafička i fotografska dokumentacija prije, tijekom i nakon konzervatorsko-restauratorskih radova. Rubac je pohranjen na roli od beskiselinskog kartona s poliester-skrom popunom te vraćen Muzeju grada Koprivnice.

m. vr.

Slika 1. Stanje tijekom radova, prije podlaganja novom tkaninom

Slika 2. Stanje nakon radova

Korčula

Katedrala sv. Marka

Kameni ciborij

Marko Andrijić, kraj 15. st.

Klesani kamen

Voditelj programa: Ivan Sikavica

Suradnici: Marin Barišić, Nenad Lešina, Vinka Marinković, Mate Pavin, Toni Paladin, Vedran Pehnec, Mate Roščić

BROJ DOSJEA: 210/14, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH, GRADOM KORČULOM I ŽUPOM SV. MARKA

Kameni ciborij smješten je nad glavnim oltarom katedrale. Podigao ga je Marko Andrijić između 1486. i 1490. godine. Današnji izgled ciborija rezultat je baroknog zahvata s kraja 18. stoljeća, kad je njegov gornji dio bio potpuno prekrojen. Cijeli završni (četvrti) kat tada je uklonjen, čime je poremećena cijelokupna proporcija spomenika. Navedenom intervencijom teško je narušena stabilnost ciborija jer su nakon demontaže kameni elementi krova ponovo sastavljeni u položaj koji ne odgovara izvornom. Spojevi su improvizirani, a među elementima je došlo do koncentracije napona koja je uzrokovala oštećenja kamena.

Tijekom 2016. izrađen je projekt radne skele i stabilizacije kamenog ciborija (Canosa inženjering d.o.o) te geodetsko mjerjenje i 3D skeniranje cijelog ciborija (Vektra

d.o.o). Nakon izrade skele i sigurnosne potkonstrukcije, izvedena je demontaža krovišta ciborija te transport kamenih elemenata u radionicu HRZ-a (u suradnji s tvrtkom Građevinar-Quelin d.d.).

Elementi ostavljeni *in situ* (četiri stupa s bazama i kapitelima, arhitravi i skulpture Navještenja) u cijelosti su očišćeni laserskom metodom. Na kamenim elementima transportiranim u radionicu izvedeno je lasersko čišćenje i uklanjanje željeznih trnova.

Za povijesnu analizu ciborija i izradu konzervatorskog elaborata angažiran je dr. sc. Goran Nikšić.

v. ma.

Slika 1. Zatečeno stanje ciborija

Slika 2. Dijelovi ciborija nakon demontaže u radionici HRZ-a

Korčula

Katedrala sv. Marka, Riznica

1. Matica krštenih grada Korčule, više autora, 1583. – 1592., rukopis na papiru, 30 x 10 cm
2. Pjesmarica Bratovštine Svih svetih, Matej Picico (?), 17. st., rukopis na papiru, 23,5 x 15 cm

Voditelj programa: Samir Serhatlić

Suradnica: Sanja Serhatlić

BROJ DOSJEA: 210/16, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM SV. MARKA U KORČULI

Matica krštenih grada Korčule dokument je od izuzetne arhivske važnosti. U njemu je upisano stanovništvo i obitelji grada Korčule od 1583. do 1592. godine. Pisan je različitim rukopisima na papiru. *Pjesmarica Bratovštine Svih svetih* iz 15. stoljeća sačuvana je u prijepisu iz 17. stoljeća. Važna je, između ostalog, i zato što je pisana i hrvatskim jezikom, koji su njegovale pučke bratovštine, uz dominantni latinski jezik kao službeni jezik Crkve. Oba su rukopisa pisana smedom tintom kisele pH-vrijednosti na ručno izrađenim listovima. Istrošenost stranica stoljetnom uporabom uočljiva je na oba rukopisa, više kod Matice, kojoj nedostaju korice, osnovna zaštita bloka rukopisa. Pjesmarica također nije imala korice, ali je pisana na papiru bolje kvalitete. Listovi su bili potamnjeli, istrošeni, s brojnim pederotinama i većim nedostacima nosioca (izraženije kod Matice) te brojnim vodenim i drugim mrljama. Na *Matici krštenih grada Korčule* kiselina tinta blago je progordjela papir, uz djelomično razlijevanje oko pisanih slova. Po sredini hrpenog dijela bio je uočljiv veći, nepravilan, nedostajući dio papira prouzročen djelovanjem glodavaca. Konac kojim su bili uvezani rukopisi bio je također istrošen i krt te na više mjesta pokidan; nije ispunjavao funkciju držanja svežnjeva u jedinstvenom bloku.

Zatečeno je stanje dokumentirano. Nakon suhog uklanjanja površinske nečisti mekim četkama i gumama, rukopisi su numerirani, razvezani su svežnjevi i odvojeni

listovi. Zaključeno je da su listovi *Pjesmarice* pogrešno numerirani, što je nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata potvrđio i dr. sc. Vinicije Lupis te je pomogao u pravilnom slaganju listova i svežnjeva, čitajući starohrvatski. Zbog vidljivog aktivnog djelovanja pljesni provedena je dezinfekcija ortofenilfenolom. Analizirana je vrsta papira, topivost tinte, proveden je test dokazivanja željezno-galne tinte i izmjerena pH-vrijednost i debljina papira mikrometrom. Provedeno je pranje u vodi i neutralizacija listova kalcijevim hidroksidom. Ojačavanje je izvedeno premazivanjem listova 1,5 %-tним neionskim celuloznim eterom *Tyloseom*. Nakon sušenja napravljene su zakrpe prethodno toniranim japanskim papirom odgovarajuće boje i debljine, a rubovi listova i dijelovi nagorjeli tintom ojačani su veoma tankim, transparentnim japanskim papirom i metilceluloznim ljepilom. Pregibi su ojačani trakama tankog japanskog papira. Restaurirani listovi uvezani su koncem preko tri rebra. Izrađene su nove korice za zaštitu listova, u koje je umetnut blok rukopisa. Rukopisi su pohranjeni u kartonsku kutiju arhivske kvalitete.

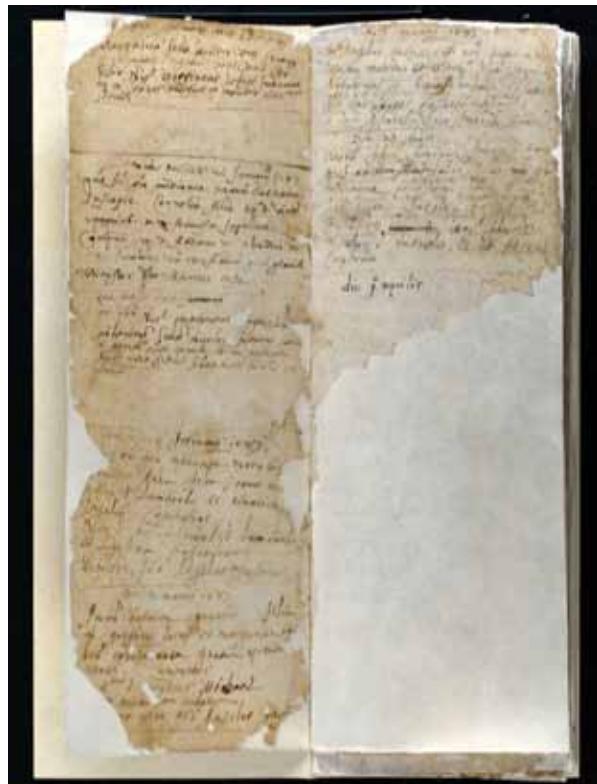
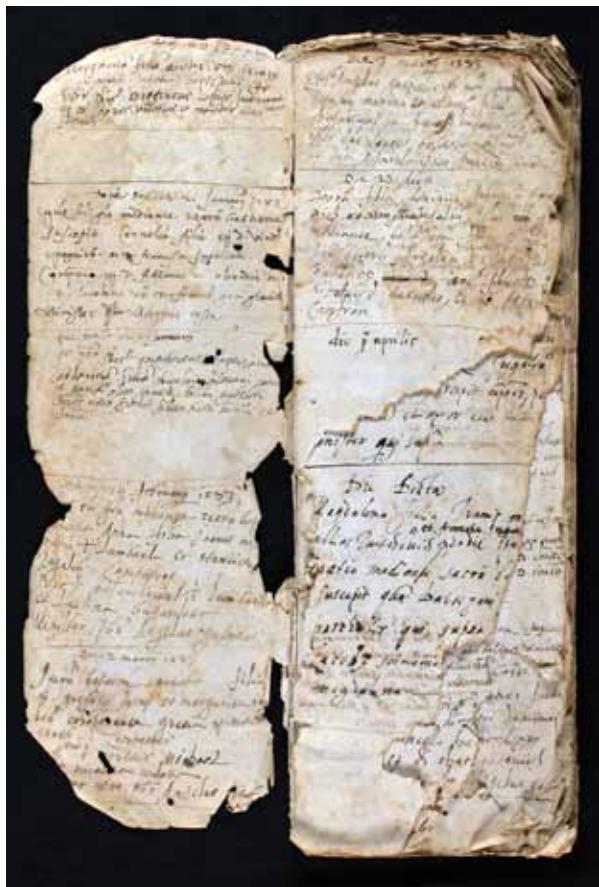
s. se.

Slika 1. Matica krštenih grada Korčule, stanje prije radova

Slika 2. Matica krštenih grada Korčule, stanje poslije radova

Slika 3. Korčulanska pjesmarica Bratovštine Svih svetih, stanje prije radova

Slika 4. Korčulanska pjesmarica Bratovštine Svih svetih, stanje poslije radova

Kostel

Stari grad Kostel

14. – 18. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnici: Duško Čikara, Andrej Janeš, Intrados projekt d.o.o., BEL-BAU d.o.o., Konzervatorski odjel u Krapini

BROJ DOSJEA: 2085/1, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kasnosrednjovjekovna utvrda Kostel sagrađena je na zavrnjrenom vrhu brijege (srednja visina 427 mm) nad okukom rječice Kosteljine, a danas je okružena šumom. Eliptičnoga je oblika (70 x 30 m), izdužena u smjeru istok – zapad. Sastoje se od vanjskoga obrambenog zida s kulama te jezgre s palasom.

Radovi obnove na zidu palasa počeli su pripremom građilišta, budući da su se izvodili na teško dostupnoj lokaciji bez nužnih priključaka vode i struje te uz ručnu dopremu materijala za zidanje. Usljedio je postav obostrane skele oko zida, dobava i doprema kamena, zidanje

porušenih dijelova te uređenje lica i gornjega ruba zida, fugiranje i injektiranje, sanacija i rekonstrukcija lučnih nadvoja i ugradnja ravnih drvenih nadvoja te povezivanje lica zida ukrižanim štapnim sidrima.

Izrađen je projekt sanacije i konsolidacije ostataka zidova (baterijske kule i plašta), čime je upotpunjena projektna dokumentacija za sanaciju i konsolidaciju Staroga grada Kostela.

a. š. m.

Slika 1. Pogled na unutarnji zid palasa prije radova sanacije i rekonstrukcije

Slika 2. Pogled na unutarnji zid palasa nakon radova sanacije i rekonstrukcije

Kotari

Crkva sv. Leonarda

16. – 18. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnja: Kontrol-biro Prister, Tanković obrt, Konzervatorski odjel u Zagrebu

BROJ DOSJEA: 115, 115/6, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I RKT ŽUPOM SV. LEONARDA IZ KOTARA

Barokna crkva i samostan sv. Leonarda smješteni su na zapadnim obroncima Plešivice. Osnutak seže u 1531. godinu, no četverokrilna zgrada samostana podignuta je potkraj 17. stoljeća. Crkva je povećana 1733., a od 1775. u sklopu samostana djeluje škola, ukinuta 1789. godine. S vremenom su uklonjena tri krila samostanske zgrade, a do danas je preostalo zapadno krilo i dio sjevernog krila koji tvore L-tlocrt postojeće zgrade. Kraćim krilom samostan je povezan s crkvom koja pripada tipu jednobrodnih dvoranskih crkvi pravokutnog tlocrta s užim pravokutnim svetištem. Crkva je svođena bačvastim svodom sa susvodnicama, a u unutrašnjosti je sačuvan vrijedan inventar.

Godine 2016. saniran je pokrov koji je bio oštećen pretходne godine. Kako bi se preventivno zaštitala crkva od daljnog propadanja, početkom godine postavljena je skela uz istočno pročelje i izvedeno je privremeno pokrivanje daščane oplate nepropusnom folijom u organizaciji vlasnika kulturnog dobra. Uslijedila je korek-

cija postojeće skele, demontaža oštećene i postav nove daščane oplate, uz ponovnu ugradnju dijela postojeće daščane oplate. Nakon postavljanja krovne folije, pristupilo se izradi falcanog bakrenog pokrova, dimenzijama i oblikom traka u skladu s postojećim, postavi odzračnika i snjegobrana, grebenskih i sljemenskih limova, bakrenog žlijeba i vertikala za odvodnju oborinskih voda te opšava zabata. Nakon izvedenih radova, испитана je gromobranska instalacija te je obavljena primopredaja radova.

Kako bi se realizirao financijski zahtjevan program, Hrvatski restauratorski zavod je s RKT župom sv. Leonarda u Kotarima potpisao ugovor o sufinanciranju radova na krovištu te su prema odluci samoborskog gradonačelnika osigurana sredstva za nabavu bakrenog lima.

a. š. m.

Slika 1. Pogled na istočno pročelje crkve prije sanacije pokrova

Slika 2. Pogled na istočno pročelje crkve nakon sanacije pokrova

Krapina

Franjevački samostan s crkvom sv. Katarine

17. st.

Voditeljica programa: Borka Milković

Suradnici: Ivana Drmić, Edita Šurina, Alan Vlahov

BROJ DOSJEA: 1748, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Samostan s crkvom sv. Katarine utemeljen je 1641. godine na zemljištu koje je franjevcima darovala obitelj Kegelević. Jednokatna samostanska zgrada organizirana je oko klaustra, u obje etaže okruženog hodnikom. Jednobrodna crkva s pravokutnim svetištem i poligonalnom bočnom kapelom sv. Antuna Padovanskog smještena je na jugozapadnoj strani samostana. Uz sjeveroistočnu stranu lađe podignut je zvonik s glavnim ulazom u samostan. U unutrašnjosti i na pročeljima sačuvane su barokne zidne slike. U 2016. godini obavljeno je kontrolno geodetsko opažanje repera ugrađenih u tlo i zidove samostana, radi praćenja evidentiranih nestabilnosti pokosa prema željezničkoj pruzi uz istočno pročelje samostana. Djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda, Odjela za zidno slikarstvo i mozaik, nastavili su radove na zidnoj slici u starom refektoriju u prizemlju samostana. Nastavljena je desalinizacija freske preparatima

koje je preporučio Prirodoslovni laboratorij. Obavljeno je čišćenje površine freske od ekstrahiranih soli, mjestimičnih naknadnih preliča i prljavština. Žbukane su kontaktne zone freske prema ostatku zida na koje je recentno bila nanesena cementna žbuka. Radovi na fresci nastavljaju se u sljedećim fazama provedbe programa radovima reintegracije u žbukanom i slikanom sloju. Djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda, Odjela za kamenu plastiku, nastavili su konzervatorsko-restauratorske radove na glavnom portalu crkve. Nastavljen je i postupak neutralizacije štetnih soli u kamenom portalu nanošenjem i periodičnom zamjenom pulpi na donjem dijelu portala. Započeta je priprema za izvođenje rekonstrukcija.

b. mi.

Križevci

Grkokatolička katedrala Presvete Trojice

Mato Celestin Medović, kraj 19. st.

Zidna slika, *secco*

Voditelj programa: Bojan Braun

Suradnici: Srđan Ivanković, EURO-LINE d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1370/1, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi u grkokatoličkoj katedrali Svete Trojice u Križevcima provedeni su u posljednjem tromjesečju 2016. godine. U tom razdoblju restaurirano je svodno polje ispred ikonostasa u brodu crkve. Na svodnom polju nalazi se prikaz sv. Marka evanđelista okruženog dekorativnom bordurom, autora Celestina Medovića. Slika je smještena na južnoj strani, na visini od 7 do 9,2 metra. Konsolidirana je metil-hidroksi-etilnim celuloznim eterom K 300. Nadoknada slikanog sloja izvedena je

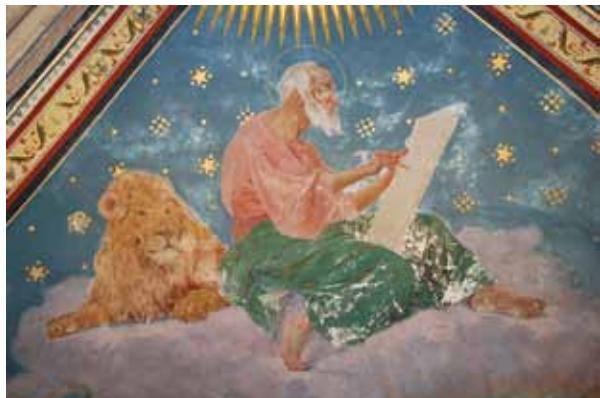
akrilnom disperzijom *Primal WS 24*. Figuralni prikaz je likovno reintegriran tehnikom retuša *trateggio*, a dekorativni šablonski elementi su ponovljeni.

Zatečeno stanje i provedeni radovi su fotografски, grafički i opisno dokumentirani.

b. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Kršan

Kaštel Kršan

Srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2388/1, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM KRŠAN

Tijekom lipnja 2016. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je arheološki nadzor i zaštitna arheološka istraživanja u sklopu nastavka radova građevinske i konstrukcijske sanacije kaštela Kršan na kvadratnoj kuli. Nadzor je bio nužan s obzirom na to da su u sklopu građevinskih radova trebali biti odraćeni i pripremni radovi, koji su obuhvaćali zemljane iskope. Cjelokupno istraživanje financirala je Općina Kršan.

Predmetni arheološki nadzor proveden je na dvije lokacije unutar kule. Prva se nalazila u prizemlju objekta, gdje je bila natačena veća količina otpada koji se u njoj nakupljao u dugom vremenu napuštenosti, dok se druga lokacija nalazila na najvišoj platformi kule, nad križno-rebrastim svodom. Tu je, zbog pronađenih nalaza, nadzor proširen u zaštitno arheološko istraživanje.

Tijekom radova došlo se do važnih novih spoznaja, unatoč relativno maloj površini predviđenoj za radove. Ra-

dovima u prizemlju kule definirana je razina podnice objekta, no pokazalo se i da je sama kula vjerojatno bila korištena relativno dugo, a djelomično i čišćena u recen-tnom vremenu.

Radovima na platformi kule pronađen je do sada nepo-znat sustav odvodnje povezan sa sačuvanim vodorigama i križno-rebrastim svodom, koji se na temelju stilskih karakteristika može datirati u drugu polovicu 15. stoljeća. Njegovo postojanje pokazuje da kula, bar od kasnog srednjeg vijeka, nije bila prekrivana krovnom konstruk-cijom.

Nakon provedenih radova stvoreni su uvjeti za izradu projekata uređenja kule, čijom bi realizacijom ona po-novno trebala biti stavljen u funkciju, dok će dio pro-nađenih građevinskih struktura moći biti i prezentiran.

j. v.

Slika 1. Kaštel gledan sa sjeveroistoka

Slika 2. Platforma kule s ostacima sustava odvodnje

Krupa

Srpski pravoslavni manastir Uspenja Bogorodičinog
Georgije Mitrofanović, 1622. g.
Zidne slike, *fresco-secco*
Oko 280 m²
Voditelj programa: Tonči Borovac
Suradnici: Antonija Gluhan, Petar Gudelj, Danijela Skelin

BROJ DOSJEA: 2056/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU SA SRPSKIM PRAVOSLAVNIM MANASTIROM USPENJA BOGORODIČINOG U KRUPI

Šezdesetih godina 20. stoljeća otkrivene su freske u manastirskoj crkvi Uspenja Bogorodičinog u manastиру Krupa koje je vjerojatno oslikao hilendarski monah Georgije Mitrofanović 1622. godine. Rekonstruktivni zahvati izvedeni su sedamdesetih godina 20. stoljeća. Zbog nedostupnosti bilo kakve dokumentacije nastale u vrijeme tog otkrića i kasnijih rekonstruktivnih zahvata, uskraćeni smo za brojne korisne informacije o tehnika-ma, metodama i detaljima na temelju kojih bi se mogla razraditi strategija zaštite i potrebnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata.

U središnjem dijelu kupole prikazan je Krist Pantokrator, a niže zone prikazuju nebesku liturgiju. Prozori u kupoli ukrašeni su biljnom ornamentikom. Između prozora naslikani su proroci i anđeli koji nose proročanske svitke. Ispod razine prozora, u medaljonima su naslikana poprsja svetih očeva, okružena biljnim motivima. Na dnu unutrašnjosti kupole nalazi se konveksni prsten na kojem je upisan tekst dviju drevnih crkvenih himni u slavu Bogorodice. Neposredno ispod kupole, na sfernim trokutima (pandativima) nalaze se prikazi četvorice evanđelista. U jugoistočnom je sv. Matej, kojem andeo donosi knjigu (glava anđela vješto je izvedena i jedna je od najbolje sačuvanih), u jugozapadnom je smješten sv. Jovan, u sjeverozapadnom sv. Luka (najljepše izveden, s arhitekturom u pozadini i najbolje očuvan) i sv. Marko u sjeveroistočnom sfernem trokutu. Gornje plohe zidova podno kupole opisuju ciklus Tajne večere sa scenama Kristove patnje (sačuvani su samo fragmenti). U nižoj zoni su poprsja svetih mučenika u medaljonima. Ispod

medaljona je zona stajaćih figura s prikazima svetih mučenika, ratnika i srpskih svetaca s početka 13. st. (sv. Simeon Nemanja i sv. Sava). Na dnu zidova nalaze se biljni ornameenti, stilizirano palmino lišće. Crkva i sačuvane freske svjedoče o povjesnoj i umjetničkoj tradiciji neprocjenjive kulturne važnosti. Dosadašnjim konzervatorsko-restauratorskim radovima uspjelo se spriječiti daljnje propadanje fresaka.

Tijekom 2016. godine (studeni i prosinac) uklonjena je dotrajala bijela vasprena žbuka, koja je na mnogim mjestima bila vidno destabilizirana statičkim poremećajima zidova, štetnim kemijskim procesima izazvanima vlagom, dotrajalošću, slabljenjem vezivnih svojstava i neprimjerenom pripremom podloge pri njezinu postavljanju. Uklanjanjem su neutralizirana rizična gnezda vlage sa započetim štetnim procesima i kritična mjesta odvajanja od podloge. Tim zahvatom omogućena je primjerena konsolidacija podloge i njezina priprema za prihvrat novih slojeva vaspnene žbuke. Nova je žbuka postavljena do izvornih rubova fresaka, što bi se trebalo tretirati uobičajenim postupkom obrublivanja kao tampon-slojem između izvorne žbuke fresaka i novopostavljene vaspnene žbuke. Tim zahватом se znatno upotpunjuje vizualni doživljaj oslikanog svetišta, a u tehničkom smislu omogućuje homogenost prisutnih slojeva žbuka, i izvornih fresaka i novopostavljenih slojeva.

t. b.

Slika 1. Dijelovi izvorne freske obrubljeni žbukom od pijeska i akrilnog veziva

Slika 2. Izgled unutrašnjosti svetišta nakon postavljanja završnog sloja

Kuzminec

Crkva sv. Kuzme i Damjana

Antun Jožef Lerchinger, 18. st.

Zidne slike, *fresco*

Voditelj programa: Josip Brekalo

Suradnici: Adela Filip, Bojan Braun, Ramona Mavar, Petra Uglešić, Ana Grđan, Dijana Fadljević, Ivana Vanja Martinović, EURO-LINE d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1588/3, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnom osliku u unutrašnjosti crkve sv. Kuzme i Damjana izvođeni su tijekom rujna, listopada, studenoga i prosinca 2016. godine. Prema programu i planu, predviđeni su radovi unutar prvoga traveja lađe crkve koji obuhvaća svod i zapadnu susvodnicu. Unutar središnjega medaljona oslikana je apoteoza sv. Kuzme i Damjana s raskošnom iluzionističkom arhitekturom u pozadini.

Nakon montaže skele, pripremnih radova, izrade fotodokumentacije i pregleda zatečenoga stanja, pristupilo se sustavnom čišćenju zidnoga oslika. Temeljem pret-hodno izvedenih proba, uklanjanje nataloženih prljavština, nečistoća i preslika izvedeno je suhim kistovima, a potom tamponima namočenim u destiliranu vodu. Na pojedinim je mjestima, koja su izvorno oslikana, monokromno korištena morska spužva i destilirana voda. Dočiščavanje površina izvedeno je *wishab* spužvicama i restauratorskim gumičama. Manji dijelovi preslika koji su jače prionuli uz površinu oslika uklonjeni su mehanički, odnosno skalpelom, te kemijski – otopinom anionske i kationske smole. Istovremeno s procesom čišćenja izvedeno je i konsolidiranje odvojenih dijelova žbukanih

slojeva. U tu je svrhu korištena smjesa za injektiranje *PLM-AL*, pomiješana s destiliranom vodom. Nadoknade u žbukanim slojevima i zapunjavanje pukotina izvedeni su u skladu s dubinom oštećenja. Kod dubljih je oštećenja nanošena vapneno-pješčana žbuka grublje granulacije, a potom i završna vapneno-pješčana žbuka finije granulacije. Žbuka je pripremljena na tradicionalan način, miješanjem gašenoga vapna i pijeska u omjeru usklađenom s rezultatima laboratorijskih analiza. Istim žbukom izvedene su i zamjene već postojećih zakrpa koje su bile neadekvatnoga sastava i izvedbe. Nadoknada slikanog sloja unutar medaljona izvedena je tehnikom *traggio*. Za vezivo je upotrijebljjen industrijski proizvod *Tylose MH 300* i pigmenti mineralnoga porijekla. Izvorna pozlata na susvodnicama i svodnim petama bila je očuvana u tragovima te je izvedena njezina nadoknada i zaštita. Zatečeno stanje i sve faze radova dokumentirane su fotografiski i opisno.

j. b.

Slika 1. Apoteoza sv. Kuzme i Damjana, stanje prije radova

Slika 2. Apoteoza sv. Kuzme i Damjana, stanje nakon radova

Labin

Crkva sv. Kuzme i Damjana

Nepoznati autor, sred. 15. st.

Zidne slike, *fresco-secco*

Oko 80 m²

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Tea Trumbić, Matko Kezele, Maja Bačić, Matea Ormuž, Silvija Đolonga, Teodora Šalov, Goran Čvrljak, Građevinski obrt Erte

BROJ DOSJEA: 2359/1, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM LABINOM

Crkva sv. Kuzme i Damjana smještena je u podnožju starog grada Labina, na križanju putova koji vode iz središta grada prema Rapcu i Plominu. Riječ je o manjoj jednobrodnoj crkvi s istaknutim pravokutnim svetištem. Crkva je sagrađena sredinom 15. stoljeća, nakon čega je cijela unutrašnjost oslikana.

Zbog izrazito lošeg građevinskog stanja crkve, 2013. godine pokrenuta je građevinska sanacija (zahvati na temeljima, zidovima i krovu crkve). Tijekom srpnja 2015. djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda proveli su konzervatorsko-restauratorska istraživanja, na temelju kojih su dane smjernice za daljnje radove na zidnim slikama.

Zahvati na zidnim slikama počeli su izradom fotodokumentacije zatečenog stanja; nakon toga pristupilo se uklanjanju recentnih žbukanih slojeva. Uklanjanje se izvodilo mehanički, dlijetom i čekićem, skalpelom, staklenim nitima i *wishab* spužvicama. Kako su i izvorna žbuka i zidni oslik prilikom otkrivanja bili u prilično lošem stanju, izvedeni su preventivni zahvati opšivanja oštećenih rubova vapneno-pješčanom žbukom te injektiranja odignutih i odvojenih dijelova smjesom *PLM-A* s destiliranim vodom (1:1).

Nakon uklanjanja svih recentnih žbuka, nastavilo se s uklanjanjem naknadnih vapnenih premaza, što se također izvodilo mehaničkim metodama. Zbog čvrstog

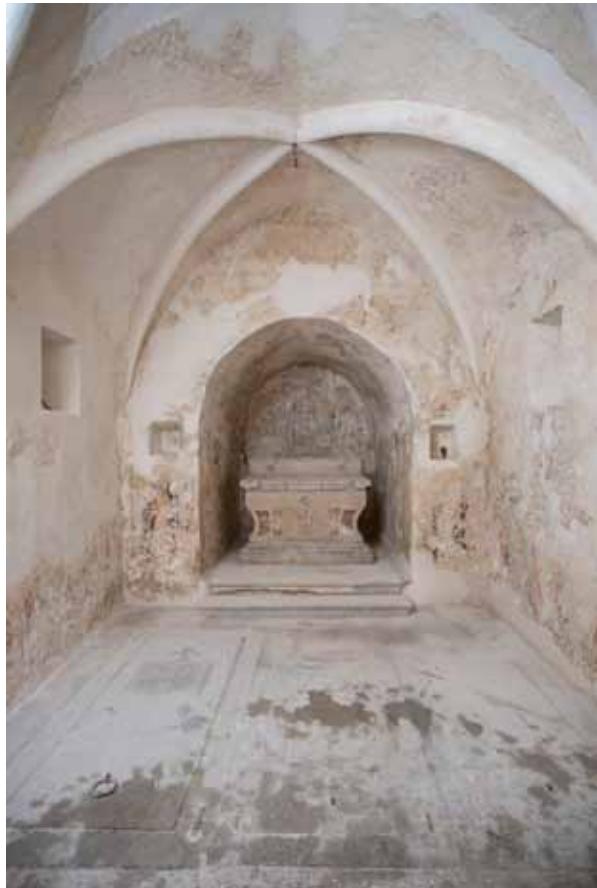
prianjanja vapnenih premaza na izvornu žbuku i oslik, uklanjanje je bilo iznimno teško, a mjestimično se još više oštećivao slikani sloj, zbog čega se odustalo od uklanjanja takvih premaza. U sljedećoj su fazi konsolidirani slikani i žbukani slojevi uz pomoć nano-vapna (*NanoRestore*). Dodatna konsolidacija izvedena je na svodu, gdje je izvorna žbuka bila odignuta i raslojena pa je upotrijebljena već navedena smjesa *PLM-A* i destilirane vode. Prije završne faze dočićavanja oslika i žbukanja lakuna izrađena je fotografска i grafička dokumentacija izvornih dijelova žbuke i oslika te njihovih oštećenja.

Žbukanje većih lakuna izvodilo se nanošenjem žbuke u dva sloja. Prvi se sloj sastojao od grublje žbuke od gašenog vapna i šljunka (4 mm) u omjeru 1:4, nanesene na zid u debljini od 1 cm. Drugi se, fini sloj sastojao od tonirane žbuke gašenog vapna i kamenog brašna (do 1,5 mm) u omjeru 1:3. Male su lakune ispunjavane samo finom, završnom toniranom žbukom. Nakon radova pripremljena je završna fotodokumentacija. Pojedine luke dodatno su tonirane prema potrebi.

t. š.

Slika 1. Pogled na zapadni zid nakon uklanjanja recentne žbuke

Slika 2. Pogled na zapadni zid nakon žbukanja

Lastovo

Crkva sv. Marije u polju
Bogorodica s Djetetom, svećima i donatorom (Sveti razgovor)
Francesco Bissolo, 1516. g.
Ulje na drvu, 220 x 144 x 2,5 cm
Voditeljica programa: Žana Matulić Bilač

BROJ DOSJEA: 2262/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM SV. KUZME I DAMJANA U LASTOVU

Crkva sv. Marije u polju nalazi se usred lastovskog groblja. Sazidana je u gotičko-renesansnom stilu, vjerojatno na mjestu srednjovjekovne crkve, koja se u arhivskim spisima naziva „sv. Marija stara“. Crkvu „sv. Mariju novu“ gradi 1414. don Marin Vlahanović. Među četrnaest umjetnina njezina pokretnog inventara, kvalitetom i važnošću izdvaja se oltarna pala glavnog oltara, smještenog u dubokoj polukružnoj apsidi, koja je na mjestu srušene izgrađena 1517. godine prema mjerama slike i prethodnog, drvenog oltara. Današnji mramorni oltar sagrađen je 1807. godine. Slika ima oblik okomitog pravokutnika s lučnim završetkom, a prikazuje Bogorodicu s Djetetom na prijestolju, u pejzažu, okruženu svećima i donatorom (sv. Ivan, sv. Sebastijan, sv. Jerolim i sv. Petar, uz svirača lutnje i donatora Dobra Dobričevića, te sa Stvoriteljem iznad Svetog razgovora). O autorstvu slike svjedoči potpis: FRANCISCVS BISSOLVS .V. Pala je sastavljena od šest dasaka postavljenih okomito, čvrsto priljubljenih i povezanih ostacima triju povijesnih oblika učvršćenja, te aluminijsko-drvenom parketažom iz 1978./1979. godine. Osim lijeve srednje daske, koja je gotovo sasvim ravna, ostalih pet je blago bačvasto izvitopereno, više u gornjoj polovici slike. Daske podnose određeni pritisak koji nastaje širenjem i skupljanjem drva, koji je blokiran i ne može se osloboditi savijanjem uz rubove zbog postojeće krute parketaže. Središnji je dio, pak, područje najintenzivnijeg oslobođanja akumuliranih sila koje nastaju blokiranjem dasaka te zona najvećih odizanja slikanoga sloja. Uljeni oslik je vrlo tanak, žućkast, suh i krt. Zbog toga se na njemu odražavaju svi, pa i najmanji pritisci odozdo. To je problem koji je na toj slici već u ranijoj fazi njezine povijesti uzrokovao šatorasta odignuća slikanoga sloja, koja bi se zatim raspršila i otpala. Higrofobiziranje dasaka u dva prethodna zahvata ublažilo je proces, ali bilo je nemoguće zaustaviti ga. U Restauratorski odjel u Splitu slika je dopremljena nakon izložbe u Zagrebu 2012. godine, umotana u zračnu foliju, bez sanduka. Već se počelo manifestirati

razdvajanje fragilnog slikanog sloja od nosioca, nastalo zbog ekstremnih vibracija u postupku transporta slike. Slika je postavljena u prostor s reguliranim relativnom vlažnošću zraka. Svakodnevnim praćenjem stanja slikanoga sloja, odignuća su konsolidirana istovremeno s njihovim pojavljivanjem. Bilo ih je više od stotinu, od vrlo malih do promjera od nekoliko centimetara. Desetak manjih lakuna u slikanome sloju rekonstruirano je krednim kitom, retuširano gvašem i bojama pripremljenim od pigmenata i kanadskog balzama. Slika je lakirana tankim slojem damara u *White spiritu* (16 %). Nakon zahvata, slika je ostala u prostorima Zavoda radi daljnog praćenja, te usporednog analiziranja stanja u crkvi na Lastovu, kao i u matičnoj i župnoj crkvi, koja je bila mjesto potencijalnog novog smještaja. Postavljeni uređaji za praćenje uvjeta u župnoj i matičnoj crkvi pokazali su da su mikroklimi tih dviju crkava vrlo slične te da je ukupna relativna vlažnost zraka na području Lastova izrazito viša nego u ostalim razmatranim područjima dalmatinske obale (stalno iznad 60 %). Zaključeno je da nije potrebno izvesti nepropusnu vitrinu za postavljanje slike, budući da joj odgovara ukupna relativna vlažnost zraka iznad 60 %. Ne treba ni premještati sliku u župnu crkvu, zbog neprikladnih uvjeta. Nakon dugotrajne konsolidacije, u najvećoj su mogućoj mjeri smanjeni rizici za sliku. Ipak, ostaje još problem konstrukcije parketaže, koju je potrebno mijenjati u dogledno vrijeme (unutar pet do sedam godina). Parketažni sustav je u sklopu programa modificiran opuštanjem vijaka i zamjenom zona pritiska filcom te je tako malo ublažena njegova krutost. Jedna raspuklina je zalijepljena, slika je lakirana, stari retuši korigirani, a sjaj slike uskladen lakiranjem.

ž. m. b.

Slika 1. Stanje prije radova, detalj

Slika 2. Stanje nakon radova

Lepoglava

Bivši pavlinski samostan
Ivan Krstitelj Ranger, sred. 18. st.
Zidne slike u prostoriji 10
Fresco-secco
Voditelj programa: Miroslav Jelenčić
Suradnici: Matija Deak, Tomica Paradi

BROJ DOSJEA: 121/13, ZAGREB, RADIČEVA 26
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cilj konzervatorsko-restauratorskih radova na fragmen-tarno očuvanim zidnim slikama na svim zidovima pro-storije 10 u prizemlju sjevernoga krila (samostanska ljekarna) provedenih 2016. godine bio je u što većoj mjeri nanijeti slojeve završne žbuke na zidove kako bi se bolje prosušili prije izrade rekonstrukcije slikanoga sloja (re-tuša), a na dijelovima zidnih slika početi s izradom retuša. Na sve je zidove ljekarne nanesena završna žbuka na kojoj je rekonstruiran slikani sloj na položaju marmori-ziranoga vijenca, koji s donje strane uokviruje naslikane prizore, i žućkastoga vijenca, koji prati lukove svoda. Na svim je zidovima također u praznini između novoga svoda i izvornoga luka zidne slike nanesena završna prezentacijska žbuka. U donjim zonama zidova nanesena

je fina žbuka kao priprema za završni glet kojim će se prezentirati stariji neoslikani sloj žbuke ispod naslika-nih prizora.

Na južnom zidu u dvije oslikane lunete gotovo je u cijelosti izведен retuš naslikanih prizora lazurama (2 %-tina tiloza u destiliranoj vodi) te rekonstrukcija žućkastoga vijenca uz luk svoda pastelima, kao prijedlog rekonstrukcije za ostale zidove.

Svi zidovi dodatno su injektirani smjesom *PLM-I* i doku-mentirani *in situ*.

m. j.

Slika 1. Južni zid ljekarne nakon radova 2016. godine

Lepoglava

Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije

Ivan Krstitelj Ranger, 1735. – 1737. g.

Zidna slika, *fresco-secco*

Oko 36 m²

Voditelj programa: Petar Samuel Pal

Suradnici: Marijana Fabečić, Ljubo Gamulin, Domagoj Mudronja, Lea Sović, Andrea Vujnović

BROJ DOSJEA: 121/19, ZAGREB, RADIČEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Predmetna zidna slika nalazi se na južnom, zapadnom i sjevernom zidu pjevališta na visini od 2,4 m od razine poda pjevališta. Visina slike je 2 m. Na južnom zidu duga je 4,5 m, na zapadnom zidu 8 m i na sjevernom zidu 5,5 m. Ukupna površina iznosi oko 36 m².

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su potkraj srpnja i trajali su do 25. studenoga 2016. godine. Kako bi se omogućio početak radova, uz dobivenu suglasnost župnika župe Bezgrešnog začeća BDM u Lepoglavi, mons. Andrije Kišičeka, postavljena je radna platforma uz sjeverni zid pjevališta. Neposredno nakon postavljanja radne platforme izrađena je ortogonalna fotografkska dokumentacija zatečenog stanja zidne slike na svim zidovima pjevališta.

Na dijelu zidne slike na sjevernom zidu izvedene su probe suhog mehaničkog uklanjanja nataložene prašine i nečistoće (mekim kistovima i spužvama za suho čišćenje zidnih slika). Probe su pokazale dobre rezultate pa je čišćenje nastavljeno na taj način. Otvoreno je devet stratigrafskih sondi. U otvorenim sondama na gornjem dijelu zidne slike, ispod danas vidljivog bijelog naliča,

pronađen je slabo sačuvan izvorni slikani sloj te nekoliko oker naliča. Provedene su probe mehaničkog uklanjanja bijelog, vjerojatno vapnenog naknadnog naliča ispod kojega je pronađen slikani sloj, te probe uklanjanja oker tonirane naknadne žbuke na središnjem dijelu zidne slike kojom su zapunjene velike lakune. Uzorkovano je više vrsta žbuka i pigmenata za izradu kvantitativnih i kvalitativnih laboratorijskih analiza te mikropresjeka u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a. Izrađena je radna grafička dokumentacija zatečenog stanja i radova izvedenih 2016. godine na zidnoj slici na sjevernom zidu pjevališta.

Usporedno s radovima na terenu provedena je povijesno-umjetnička i ikonološko-stilska analiza zidne slike te je prikupljena konzervatorsko-restauratorska i fotografkska dokumentacija iz arhiva HRZ-a i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

p. s. p.

Slika 1. Ortogonalna fotografkska dokumentacija zatečenog stanja zidne slike na sjevernom zidu pjevališta 2016. godine

Lepoglava

Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije

Kožnati jastuk s geometrijskim motivom

Nepoznati autor, venecijanska provenijencija, kraj 17., poč. 18. st.

Posrebrena koža, oslikana lazurama, uljanim bojama i puncirana, 46 x 33 cm

Voditeljica programa: Daniela Ratkajec

Suradnici: Marta Budicin, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 6478.02, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U bogatom inventaru župne crkve Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije i bivšeg pavlinskog samostana u Lepoglavi nalazi se osam kožnatih jastuka datiranih u 17. i 18. stoljeće. Pet jastuka (inv. br. T 7.1.1, 7.1.2, 7.1.3, 7.1.4, 7.1.5) pohranjeno je u sakristiji lepoglavske crkve u kutijama br. 4, 5 i 6. Na tri preostala jastuka izvedeni su u Hrvatskom restauratorskom zavodu od 2006. do danas konzervatorsko-restauratorski radovi; na kožnatom jastuku s florealnim motivom, tzv. kožnatom jastuku te kožnatom jastuku s geometrijskim motivom.

Predmetni kožnati jastuk s geometrijskim motivom rad je nepoznatog autora, vjerojatno venecijanske provenijencije. Oslikan je stiliziranim akantovim viticama i pozlaćenim cvijećem na crvenoj podlozi, a površina je bogato ukrašena različitim puncama – kvadratnim, u obliku kokošjeg oka, od mreže sitnih rombova, u obliku pera, odnosno riblje kosti, ravnih linija, okruglih s tankim zrakama te kraćih, ravnih linija s točkicama.

Dekoracije u obliku vegetabilnih motiva izvedene su tehnikom posrebrivanja te oslikavanja kože, a detalji koji imitiraju zlato dobiveni su nanošenjem određene lazure na podloženo srebro. Jastuk je sastavljen od nekoliko komada kože različitih dimenzija spojenih debljim koncem. Opšiven je kožnatim trakama koje u kutovima završavaju uvijenim resama, a ispunjen prirodnim tekstilnim vlaknom, vjerojatno kudjeljom.

Na jastuku su zatečena različita oštećenja, koja su varirala od tvrdokorne površinske nečistoće i mrlja različitog porijekla do oštećenja nastalih djelovanjem insekata i mehaničkih oštećenja u vidu poderotina i perforacija. Naličje jastuka bilo je oštećeno u središnjoj zoni u tolikoj mjeri da je nedostajao veći fragment kože. Na površini je zatečen tvrdokorniji sloj površinske nečistoće pa da se oslikani i puncirani uzorak samo nazirao. Koža je zbog izlaganja neprimjerenim mikroklimatskim uvjetima po-

stala isušena i krta te je zatečena u degradiranom stanju. Nakon pisanog i fotografskog dokumentiranja zatečenog stanja, započeto je suho čišćenje površinskih nečistoća – muzejskim usisavačem, suhom četkom i spužvicama. Na taj je način uklonjena nataložena prašina s površine. Izvedene su probe čišćenja kako bi se pronašlo odgovarajuće sredstvo za čišćenje slojevite nečistoće. Jastuk je nakon provedenih proba potpuno očišćen vodenim gelom na bazi celuloznog ljepila *Tylose MH300* s dodatkom etanola i dočišćen destiliranim vodom. Potom je izvedeno umekšavanje, hranjenje i ravnanje kožnate podloge emulzijama *Leather saver* na uljnoj bazi i *Leather conditioner* na bazi otapala te sredstvom za omekšavanje *Lederweicher SR*. Usljedila je konsolidacija oštećenja i rekonstrukcija nedostajućih dijelova, što se najviše odnosilo na ukrasne resice u kutovima jastuka, manje perforacije i poderotine, kao i na veći nedostajući fragment u središnjem dijelu. Kao materijal kompatibilan za rekonstrukciju nedostajućih dijelova odabrana je govedska koža primjerene debljine. Na konsolidiranim dijelovima izведен je retuš lokalnim tonom u nekoliko slojeva kako bi se što manje razlikovao od zagasitog tona izvornog oslika, pri čemu su korištene boje za kožu *Roda dye NF*. S obzirom na nedostatak informacija o izvornom izgledu većeg nedostajućeg fragmenta kože u središnjoj zoni jastuka, odlučeno je da se kožnata dopuna uklopi u cjelinu retušem lokalnim tonom. Nakon završetka radova izrađena je kutija po mjeri od beskiselinskog muzejskog kartona, a jastuk je vraćen vlasniku.

d. r., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Letovanić

Kapela sv. Fabijana i Sebastijana

1721., obnova 1771. g.

Voditelji programa: Andelko Pedišić, Teodora Kučinac

Suradnici: Bernarda Ratančić, Iva Grgić, Ivan Pavičić, Ana Dumbović, Nikolina Oštarijaš, Maja Kamenar, Šime Demo, Goran Tomljenović

ŠIFRA: 286/1/1, 286/2, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Jednobrodna drvena kapela pravokutnog tlocrta zaključena trostranim svetištem smještena je u središtu naselja Letovanić. Kapela je podignuta oko 1721. godine, a sredinom 18. stoljeća drvena oplata zidova oslikana je vrpčastim geometrijskim i vegetabilnim motivima te je nabavljen novi glavni oltar na dvije razine. Godine 1771. kapela je obnovljena i proširena. Potkraj 18. stoljeća na oplati zidova lade i svetišta te na plohamama svoda izveden je kvalitetan dekorativni oslik, koji je u 19. stoljeću prekriven šablonskim. Kompoziciju u zaključku apside izveo je slikar J. Bruckner 1895. godine.

Program za 2016. godinu realiziran je u suradnji službi za nepokretnu i pokretnu baštinu. Izrađena je arhitektonska snimka postojećeg stanja kapele u AutoCAD-u na temelju podataka dobivenih terenskim snimanjem totalnom geodetskom stanicom. Snimka sadrži tlocrte kapele na razini +100 cm te +350 cm iznad razine praga, dva uzdužna i dva poprečna presjeka te nacrte pročelja. Isrtana su dva kompleta nacrta, kotirani i nekotirani primjerak.

U elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja predstavljeni su rezultati arhivskih i povijesnih istraživanja, analiza i fotodokumentacija postojećeg stanja te rezultati istraživanja oslikane drvene oplate lade i svetišta. Također su predstavljeni rezultati konzervatorsko-restauratorskih i laboratorijskih istraživanja glavnog oltara. Na temelju rezultata izrađeni su grafički prikazi idealne rekonstrukcije prve i druge faze oslike lade i svetišta te izvorne polikromije oltara. Zaključno, objekt je valoriziran te su dane smjernice obnove i prijedlozi prezentacije s potrebnim radovima, uz što je priložen terminski plan izvođenja. Arhitektonsko snimanje i izrada elaborata dovršeni su u prvom tromjesečju 2017. godine.

t. k., b. r.

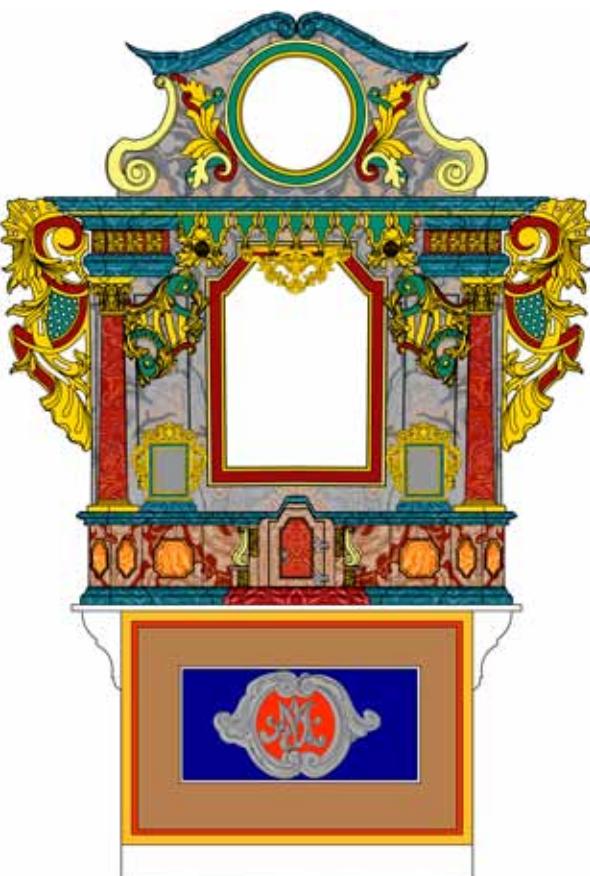
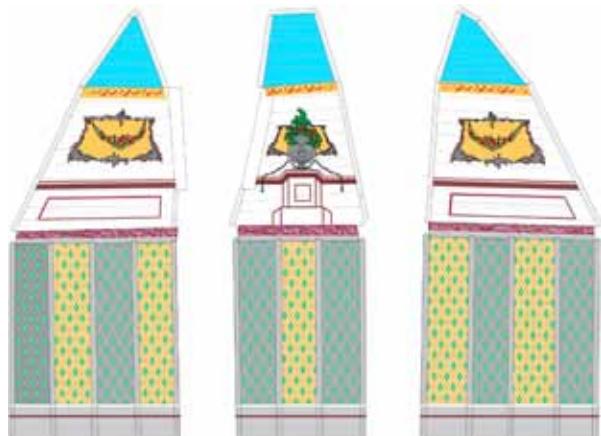
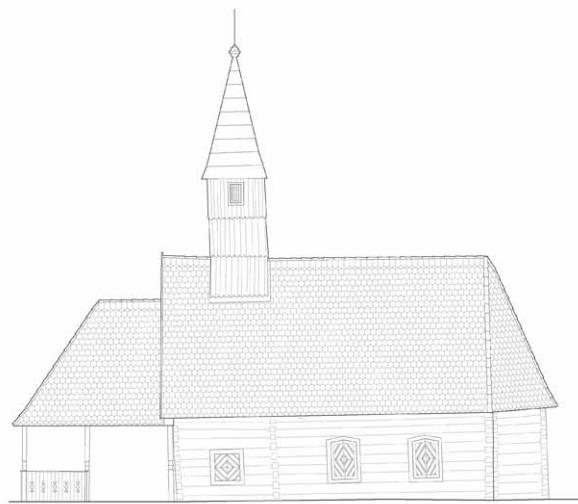
Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Pogled na unutrašnjost kapele, postojeće stanje

Slika 2. Arhitektonska snimka južnog pročelja

Slika 3. Grafički prikaz idealne rekonstrukcije prve faze oslika zidova lađe i svoda

Slika 4. Grafički prikaz idealne rekonstrukcije izvorne polikromije oltara

Lobor

Majka Božja Gorska

Metalni nalazi

Antika / srednji i novi vijek

Voditelj programa: Mihail Golubić

BROJ DOSJEA: 1740/5, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S CENTROM ZA RANOSREDNJOVJEKOVNA ISTRAŽIVANJA ZAGREB-LOBOR

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na metalnim nalazima s nalazišta Lobor – Majka Božja Gorska. Taj se lokalitet istražuje već niz godina pod vodstvom prof. dr. sc. Krešimira Filipca. Konzerviran je i restauriran 41 nalaz novca i nakita od bakrene legure, srebra i kositra iz vremena antike, srednjeg i novog vijeka. Predmeti od bakrene legure čišćeni su mehanički: skalpelima, mikromotorom i ultrazvučnim iglama, tretirani blokatorom korozije benzotriazolom, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B-72*

i voskom *Cosmoloid H80*. Srebro i kositar obrađeni su mikropjeskarenjem, finim četkicama i laboratorijskim priborom uz upotrebu binokularnog povećala. Srebro je površinski zaštićeno premazom laka *Paraloid B-72*, a kositar voskom *Cosmoloid H80*. Rekonstrukcije i konsolidacije su (gdje je to bilo potrebno) izvedene epoksidnom smolom uz dodatak pigmenata ili srebrnog praha.

m. go.

Slika 1. Srebrna trojagodna naušnica, stanje nakon radova
 Slika 2. Pozlaćena srebrna S-fibula, stanje nakon radova

Lopatinec

Crkva sv. Jurja, cinktor

18. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnja: Intrados projekt d.o.o., P.Z. Elektro d.o.o., Kontrol-biro Prister, Arhitektonski fakultet u Zagrebu, obrt Graditelj, Konzervatorski odjel u Varaždinu

BROJ DOSJEA: 240/1, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kompleks se sastoji od župne crkve iz 18. stoljeća s izrazito bogatim baroknim pročeljem konveksno-konkavnih oblika te poligonalnog cinktora. Cinktor ima reprezentativno pročelje s portalom u rokoko stilu te dvjema kružnim kulama pokrivenim lukovičastim kapama. Prvi put se spominje 1779. godine. Građen je od opeke i ožbukan, s dvostrešnim krovioštem i pokrovom od bibercrijepa. Ima 54 stupa. Ovogodišnji radovi izvedeni su u skladu s Građevinskom dozvolom koju je izdao Upravni odjel za prostorno uređenje, gradnju i zaštitu okoliša Međimurske županije te u skladu s *Glavnim projektom rekonstrukcije cinktora crkve sv. Jurja na Bregu* (HRZ, glavni projektant – Ana Škevin Mikulandra, siječanj 2015.) i odobrenjem i rješenjem nadležnog konzervatorskog odjela u Varaždinu. Izvedeni su radovi konstruktivne i građevinske sanacije koji uključuju rekonstrukciju i uređenje sanitarnog čvora sa svim pripadajućim instalaterskim radovima, sanaciju zidane konstrukcije i te-

melja zida cinktora te izvedbu dijela vanjske i završetak izvedbe unutarnje drenaže. Ovogodišnjim sredstvima okončani su radovi na izvedbi unutarnje drenaže koja je izvedena u dužini od 137 m. Uzimajući u obzir vrlo aktivnu župu te crkvu sv. Jurja u koju svakodnevno dolaze vjernici, radovi na rekonstrukciji sanitarnog čvora određeni su kao prioritetski zbog velikog broja vjernika. Postojeća betonska konstrukcija prigradnje razorila je na mjestu spoja izvorni zid od opeke te su radovima sanirani nadvojni vrata te lice zida, kao i pukotine na mjestu spoja. Financijska sredstva za sanitarnu opremu i pripadajuću galeriju te rasvjetna tijela i keramičke pločice osigurao je župnik, vlč. Ivica Puškadija. Konzervatorsko-restauratorske radove na skulpturama portala izveli su djelatnici Odjela za kamenu plastiku HRZ-a.

a. š. m.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Pogled na jugozapadno pročelje cinktora prije radova

Slika2. Pogled na jugozapadno pročelje cinktora tijekom radova rekonstrukcije i izvedbe vanjske drenaže

Slika 3. Pogled na jugozapadno pročelje cinktora nakon radova rekonstrukcije

Lopud

Crkva Gospe od Šunja

Nepoznati autor, 17. st.

Zidni oslik, *fresco*

33 m²

Voditeljica programa: Fani Župan

Suradnici: Ivan Srša, Katarina Gavrilica

BROJ DOSJEA: 1055/11, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi u crkvi kontinuirano se izvode od 2006. do 2014. godine. Restauracija zidnih slika u finalnoj je fazi rekonstrukcije/reintegracije oslika, čime će se dobiti cjelovitiji pogled na oslik i poveznicu s oltarom, svetištem i nebnicom.

Dosadašnjim zahvatima sve lakune na južnom zidu zapunjene su novom žbukom blago hrapave površine. Ona je izvedena neznatno ispod razine *intonaca*, oponašajući njegov podložni sloj (*arriccio*). Teksturom, bojom i izvedbom ta je žbuka skladno uklopljena u očuvane oslikane i neoslikane fragmente *intonaca*.

U podnožju južnoga zida jednim dijelom izvedeni su integracija *intonaca* te integracija i rekonstrukcija slikanog sloja. Istim pristupom namjerava se nastaviti punjenje manjih lakuna finom žbukom (na mjestima na kojima još nisu popunjene), a potom na njima integrirati sliktani sloj. Veće lakune na kojima nema dovoljno pouzdanih elemenata za integraciju slikanog sloja, tonski će se uskladiti s površinom izvornog *intonaca* na kojoj je izbrisana ili ispran slikani sloj. Na veliku središnju lakuunu koja je već ožbukana donjim grubljim slojem žbuke (*arriccio*), dovoljno je „prskanom crtom“ označiti podje-

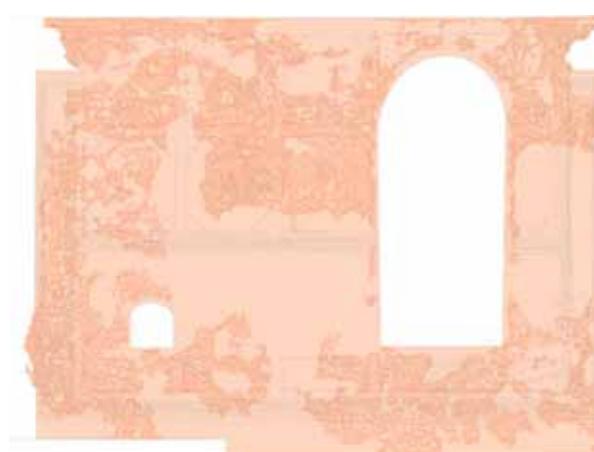
lu zidne površine na pravilne četvrtaste (i unutar njih osmerokutne) plohe u kojima su nekad bile naslikane scene koje sad nedostaju. Ako se usporedbom gornjega ruba sakristijskih vrata na sjevernom zidu s vodoravnom razdjelnom trakom između oslikanih polja na južnom zidu utvrdi da su iste razine, moguće je „prskanom crtom“ i na sjevernom zidu podijeliti zidnu plohu na polja jednakih oblika i dimenzija kao ona na južnom zidu. Na taj bi se način i manji očuvani oslikani fragmenti na praznoj plohi sjevernog zida smjestili u cijelinu kojoj su pripadali. I time će se omogućiti bolje razumijevanje izvornog oslikavanja obaju zidova, a u kontekstu s oltarom i svodom, i bolje razumijevanje ukrašavanja cijelog svetišta.

Prikaz idejne reintegracije/rekonstrukcije na temelju sačuvanih fragmenata uključuje računalnu vizualizaciju, da bi se mogli uočiti eventualni problemi, daljnja reintegracija/rekonstrukcija i njezine korekcije.

f. ž.

Slika 1. Idejna reintegracija/rekonstrukcija

Slika 2. Reintegracija/ rekonstrukcija

Lopud

Crkva Gospe od Šunja

Oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije

Nepoznati autor, 16. st.

Drvo, polikromija, 534 × 389 cm

Voditeljica programa: Nađa Lučić

Suradnici: Elio Karamatić, Martina Poša, Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 1022/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na oltaru Uznesenja Blažene Djevice Marije iz crkve Gospe od Šunja izvedene su dvije zasebne faze konzervatorsko-restauratorskih radova. Prvom je fazom obuhvaćeno zapunjavanje oštećenja u sloju osnove na predeli, stupovima i bočnim reljefima tutkalno-krednim kitom te mehanička površinska obrada zapunjениh luka na. Drugi segment radova obuhvatilo je izvedbu spojnog sustava i probnu montažu cjelokupne arhitekture oltara u prostorima radionice.

Imajući u vidu veličinu i složenost umjetnine, dimenzije arhitekture oltara (534 × 389 cm), dimenzije panela (332 × 236 cm), uz skulpturalnu grupu od dvanaest apostola, visine 130 cm, postupak montaže je uz sveobuhvatno statičko rješenje, tj. zajamčenu trajnost i sigurnost, osmišljen i s ciljem olakšanog transporta i pojednostavljene izvedbe montaže na terenu, ali i svake buduće demontaže. Osim toga, bitni primijenjeni kriteriji zahvata

bili su modularnost celine, minimizirana upotreba alata i manipuliranja već restauriranim umjetninom, ali i što bolja podesivost/prilagodljivost geometrije strukture eventualno izmijenjenim uvjetima u prostoru apside. Prema osmišljenom konceptu specifičnog sustava spašanja i montaže, izrađena su uobičajena struktorna ojačanja, ali i niz umjetnini prilagođenih konstruktivnih drvenih i metalnih dodataka u funkciji montaže. Tomu treba pribrojiti i različite elemente i sustave za pričvršćivanje za zid te niz spojnih sklopova koji će povezati celinu. Izvedeni zahvat popraćen je iscrpnom dokumentacijom svih postupaka i rješenja uz tehničke nacrte u odgovarajućim formatima.

n. l.

Slika 1. Stanje nakon radova 2016. godine

Lopud

Crkva Gospe od Šunja, župni muzej

Plašt Mihe Pracata

Nepoznati autor, II. pol. 16. st.

Laneno-pamučna tkanina, metalne ukrasne trake, 122 x 203 cm, 5 x 43 cm

Voditeljica programa: Suzana Kallay

Suradnici: Sandra Lucić Vujičić, Katija Hrepic, Marija Zupčić, Lana Čačić, Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Lea Sović

BROJ DOSJEA: 8841, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Plašt Mihe Pracata pripisuje se hrvatskom pomorcu, banaru i dobrotvoru te zaslужnom građaninu Dubrovačke Republike rodom s otoka Lopuda. Miho Pracat (1522. – 1607.) većinu je svojega bogatstva ostavio u dobrotvorne svrhe. U povijesti je zabilježeno i da je bio poznat po otkupu dubrovačkih i lopudskih robova, po velikoj pomoći siromašnim građanima Dubrovačke Republike te po gradnji crkava na Dančama i Lopudu. Zbog njegovih zasluga dubrovačka mu vlada 1633. podiže spomenik u dvorištu Kneževa dvora, a taj se spomenik i danas nalazi ondje; dovršava ga talijanski kipar P. P. Jacometti potkraj 1637. godine. Na postolju kipa je natpis: „Miho Pracat, zaslужni građanin 1638.“ Spomenik prikazuje Pracata u polufiguri, ognuta plašt em nalik na onaj iz Župnog muzeja Gospe od Šunja. To je jedini spomenik koji dubrovačka vlada podiže jednom građaninu-pučaninu.

Glavna tkanina plašta je vrlo tanko, bijelo platno istkano od pamučnih i lanenih niti. Plašt je ukrašen posrebrenim i pozlaćenim metalnim trakama širine 2 cm i s dvije pozlaćene i posrebrene kićanke na krajevima pozlaćenih uzica za vezanje. Krojen je od osam pravokutnih dijelova tkanine koji su međusobno spojeni i obrubljeni pozlaćenim i posrebrenim ukrasnim trakama, a ovratnik je izrađen od tri krojna dijela.

Izvorno je plašt bio izrađen od vrlo tanke lepršave i podatne pamučno-lanene tkanine. Nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata (koji je trajao od 2001. do 2003., a između ostalog je uključivao i podlijepljivanje cijelog predmeta), izgubila se lepršavost, pa plašt poprima izgled sjajne plastičnosti. Po cijeloj unutarnjoj površini plašta bio je vidljiv visoki sjaj nanesenog ljepila, a na vanjskoj strani sjaj je bio najizrazitiji na otvorima i rupama. Osim novonastale krutosti, zbog nepravilne su

pohrane nastali nabori po cijeloj površini. Otvori i rupe, zatvoreni tadašnjim metodama, postali su izrazito vidljivi. Najviše oštećenja osnovne tkanine zatečeno je uz donji rub plašta, na vratnom i ramenom dijelu. Ukrasne su trake prilikom konzervatorsko-restauratorskog zahvata (2001. – 2003.) konzervirane (podlijepljene svilenom tkaninom i prišivene).

Predmet je fotografiran prije, tijekom i nakon radova. Fotografirana su sva oštećenja, detalji, spojevi i sve faze radova. Fotografirani su i određeni detalji predmeta digitalnim mikroskopom. Grafički su prikazana oštećenja na glavnoj tkanini i ukrasnim trakama.

Sastavljena je povjesno-umjetnička bilješka, a tkanina je tehnološki i kemijski analizirana. Nakon mnogobrojnih proba uklanjanja ljepila, u različitim omjerima destilirane vode i etilnog alkohola, predmet je uronjen u otapalo (96 %-tni etanol, bez destilirane vode) i položen na niskotlačni stol koji je usisao ostatke ljepila i izravnao nabore na predmetu. Sva su oštećenja na plaštu prilikom prvog konzervatorsko-restauratorskog zahvata bila zatvorena, ali su rupe i otvori ostali prilično vidljivi zbog gotovo prozirne podložne tkanine. Plašt je zbog velikog broja tako vidljivih oštećenja podložen cijelom površinom toniranim, tankim, pamučnim platnom, a oštećenja su zatvorena šivanjem sviljenim filamentima. Za pohranu i izlaganje dorađena je izložbena lutka. Plašt je u čuvaonici Dubrovačke biskupije postavljen na lutku i prekriven prethodno sašivenim pokrivalom od paropropusne, vodootporne folije.

s. k., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Lovran

Vila Deneš

Attilio Maguolo, poč. 20. st.

Kamena plastika na pročeljima

Voditelj programa: Eduard Hudolin

Suradnici: Dinko Ramljak, Stjepan Lucić, Tomislav Markić, Iva Abičić, Darija Cvitan, Vesna Giener

BROJ DOSJEA: 2385/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM ABAU D.O.O.

Vilu Deneš projektirao je arhitekt Attilio Maguolo kao ljetnikovac obitelji Stefanie de Sarkady na samom početku 20. stoljeća. Godine 1935. vilu je kupio Adolf Deneš, po čijem imenu je danas čuvamo kao spomenik graditeljske baštine unutar zaštićene kulturno-povijesne celine naselja Lovran.

Riječ je o gotovo pravilnoj kvadratnoj građevini s tek plitko naznačenim bočnim rizalitima te plitkim krovištem. Vertikalno je građevina strukturirana od niskog prizemlja (ili suterena), prvog i drugog kata te potkrovla. Sva pročelja su u većem postotku pokrivena kamenom. Radi se o tri vrste vapnenca, najvjerojatnije lokalnog porijekla. Osim mjestimičnih mehaničkih oštećenja na balustrima, kamenim okvirima vrata i prozora, stupovima te kamenim plohamama pročelja, vidljiv je bio i utjecaj

ekstrakcije vodotopljivih soli koje su uzrokovale strukturalno stradanje kamena.

Na mjestima na kojima su prepoznata oštećenja nastala negativnim djelovanjem soli, prije faze čišćenja provedeno je kemijsko tretiranje radi konsolidacije kamene strukture.

U sklopu sanacije kombinirano je mehaničko čišćenje ručnim alatima, čišćenje vodom pod kontroliranim tlakom, čišćenje abrazivnim materijalima te po potrebi kemijske metode (ponajprije da bi se uklonila nakupljena sol u kamenu).

e. h.

Slika 1. Glavno stubište nakon mlaznog čišćenja

Slika 2. Dekoracija bifore nakon mlaznog čišćenja

Lovran

Župna crkva sv. Jurja

Radionica Vincenta iz Kastva, 15. st.

Zidne slike, *fresco-secco*

Oko 110 m²

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Ivan Srša, Anka Ćurić, Toni Šaina, Marko Buljan, Mirta Cvetko, Ivana Pavleka, Andrea Knežević

BROJ DOSJEA: 2025/1, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine počelo se s uklanjanjem restauratorskih intervencija izvedenih sredinom 20. stoljeća, na temelju odluke stručne komisije. Uklonjene su restauratorske žbuke na južnom i sjevernom zidu svetišta na području zazidanih prozorskih otvora. Na južnom je zidu uklonjen postojeći opečni zazid te ponovno zazidan novom opekom. Slijedilo je pripremanje podloge te žbukanje u dva sloja, a nanesen je sloj *arriccia* izведен prema prethodnim probama.

Na sjevernom je zidu uklonjena restauratorska žbuka sa zazida naknadnog prozorskog otvora. Potom je odzidan dio zida da se utvrди dubina niše i oslik u prozorskoj niši. Područje na kojem je restauratorska žbuka otučena, žbukano je slojem žbuke *arriccia*. Okolna je žbuka, najvjerojatnije barokna, sačuvana. Rubovi koji su bili na višoj razini od izvornog gotičkog oslika otučeni su u širini od 3 do 5 cm. Prilikom uklanjanja rubova otkriven je fragment zidne slike koji bi prema stratigrafiji mogao odgovarati razdoblju prije postojećega gotičkog oslika. Fragment je prezentiran. Rubovi su obrubljeni te su me-

đuprostori između izvornih gotičkih i barokih (?) žbuka zapunjeni slojem *arriccia*. Naknadno su na istom području provedene probe završnog sloja žbuke, *intonaca*. U donjim zonama iza klupa na sjevernom i južnom zidu svetišta uklonjene su naknadne žbuke bez retuša. Uz istočni je zid potom postavljena prostorna skela te se počelo s radovima uklanjanja restauratorskih zakrpa, ponovnim kitanjem, čišćenjem slikanoga sloja i retušem. Nakon uklanjanja zakrpa i čišćenja slikanog sloja istočnoga zida, napravljena je precizna orto-fotosnimka i prijedlog reintegracije slikanoga sloja.

Postojeće električne instalacije su uklonjene i provedene nove, prema projektu elektrifikacije i rasvjete. U donjoj zoni južnog pročelja montiran je nedostajući dio oluka radi preusmjerenja oborinskih voda koje su izravno močile zid svetišta.

k. k.

Slika 1. Istočni zid, detalj, stanje prije radova

Slika 2. Istočni zid, detalj, stanje nakon radova, 2016.

Slika 3. Južni zid, stanje nakon radova uklanjanja restauratorskih žbuka, 2016.

Ludbreg

Arheološki lokalitet Vrt Somodži

Antika

Voditeljice programa: Tajana Pleše, Borka Milković

Suradnica: Teodora Kučinac

BROJ DOSJEA: 1976, ZAGREB, KOŽARSKA 5, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pojmom Arheološko nalazište „Vrt Somodi“ obuhvaćeni su arheološki ostaci rimske arhitekture istraženi na jednom većem slobodnom prostoru u središtu današnjega grada Ludbrega, južno od glavnoga gradskog trga.

Na spomenutom prostoru u cijelosti su istražena dva rimska objekta: kupalište, Objekt 1, koje tipološki pripada skupini manjih kupališta, te Objekt 2, rimska građevina organizirana oko pravokutnoga (nenatkrivenog) dvorišta i određena sa zapadne strane trijemom. Rimski Objekti 1 i 2 tipološki su najsličniji vili portik i peristil tipa.

Može se pretpostaviti da su predmetne građevine bile izgrađene u drugoj polovici 1. stoljeća te napuštene najkasnije do 420. godine.

U 2016. godini započeti su radovi na prezentaciji arheološkoga lokaliteta. Provedeno je konzerviranje i rekonstruiranje zidova, a počelo se od jugozapadnoga ugla kupališta. Izvedeni radovi dio su ukupno projektiranih radova predviđenih odobrenom dokumentacijom izrađenom u prethodnim fazama provedbe programa. Da bi se nalazište prezentiralo u cjelini, radovima su precizno utvrđena specifična rješenja pojedinih detalja i obrada površina. Radovi se nastavljaju i u sljedećim fazama provedbe programa, ovisno o visini ubuduće odobrenih sredstava.

b. mi.

Slika 1. Stanje jugozapadnoga dijela Objekta 1 nakon završenih istraživanja 2011. godine

Slika 2. Stanje jugozapadnoga dijela Objekta 1 nakon radova 2016. godine

Ludbreg

Cinktor župne crkve Presvetog Trojstva

1721., nadogradnja 1779. g.

Voditeljica programa: Alma Orčić Vukašin

Suradnici: Duško Čikara, Dejana Brdarić, **Kamenko Klofutar**, Tonko Fabris, Daniel Štimac, Azra Grabčanović,

Geoexpert-projekt d.o.o., EURO-LINE d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1470, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na cinktoru župne crkve nastavljaju se radovi iz prethodnih godina.

Godine 2011. obnovljeno je južno krilo cinktora. Izvedena je građevinska sanacija temelja i cijelog južnog zida od opeke. Otvorene su i očišćene komore kripte pod cijelim južnim trijemom. Izvedena je plitka drenaža s dvorišne strane trijema. Pojedinačni temelji stupova su prezidani i sve kamene baze stupova zamijenjene su novima. Također je zamijenjeno i kameno tijelo jednoga stupa. Uklonjen je betonski pod i nasip zemlje i šute ispod njega pa je plitki opečni svod kripte očišćen, zaklinjen drvenim kajlama, fugiran i premazan vapnenim mortom s gornje strane. Svod je premoščen armirano-betonskim prefabriciranim pločama (kako bi se rastertio) na koje je postavljen pod od starih, zdravih opeka. Otvori u kriptu zatvoreni su novim kamenim pločama, a na jednom je otvoru, prema izvorniku, postavljen i novi kameni okvir. Na ploče su restauratori uklesali jednostavne latinske križeve. S dvorišne strane trijema izведен je odvodni kanal od granitnih kocki s odvodnim rešetkama do kojih se spuštaju lanci za odvodnju oborinske vode. Zidovi i svodovi unutar trijema, kao i južno pročelje, ožbukani su pojačanom vapnenom žbukom i obijeljeni industrijskom silikatnom bojom. Na južnom pročelju je u žbuci izvedena profilacija oko polukružne niše iznad zazidanog južnog ulaza. U trijemu je izvedena električna instalacija i postavljene su bijele rasvjetne kugle na svod u svakom drugom svodnom polju.

Na svim kamenim stupovima sjeverozapadnog i južnog krila cinktora izvedeni su 2012. godine konzervatorsko-restauratorski radovi: čišćenje tijela i kapitela stupova od

starih „zakrpa” u žbuci, dopuna oštećenih i nedostajućih dijelova masom od umjetnog kamena te popravak forme novih tijela stupova u sjeverozapadnom krilu brušenjem kamena na licu mesta. Nakon restauratorskih radova, svi stupovi sjeverozapadnog i južnog krila zaštićeni su vapnenom bojom s dodatkom kamenog brašna. Podovi od opeke južnog i istočnog krila premazani su vodoobojnim premazom.

Obnova cinktora nastavljena je 2014. godine. Izrađen je izvedbeni projekt drenaže s vanjske strane sjeverozapadnog krila cinktora i izvedbeni projekt radne skele ispred portala cinktora. Kamena polikromirana skulptura Marije *Immaculatae* demontirana je iz niše iznad sjeverozapadnog portala i prevezena u Zagreb u restauratorsku radionicu Odjela za kamenu plastiku HRZ-a. Konzervatorska istraživanja skulpture provedena su 2015. godine, nakon čega su izvedeni i konzervatorsko-restauratorski radovi. Obnovljena skulptura vraćena je u uređenu nišu iznad sjeverozapadnog portala 2016. Iste godine je kamena skulptura Tužnoga Krista demontirana iz niše iznad sjevernog portala i odvezena na restauraciju u Zagreb.

Početkom 2015. obijena je oštećena žbuka sa zidova i svodova u sjevernom dijelu već obnovljenoga istočnog krila jer su se žbuka i boja stalno trusile zbog isoljavanja. U jesen 2016., nakon gotovo dvije godine isušivanja, ti su dijelovi trijema ponovno ožbukani, a 2017. i obijeljeni.

a. o. v.

Slika 1. Južno pročelje južnog cinktora prije radova

Slika 2. Južno pročelje južnog cinktora nakon radova

Slika 3. Trijem južnog krila cinktora nakon radova

Ludbreg

Restauratorski odjel Ludbreg, dezinsekcija umjetnina:

1. Tabulat, kapela sv. Petke (Marije Magdalene), Donja Kovačica, nepoznati autor, 18. st., drvo, oslikano, daske raznih dimenzija
2. Četiri skulpture i pozadinska stijena propovjedaonice, crkva Sv. Trojstva, franjevački samostan, Slavonski Brod, nepoznati autor, 18. st., drvo, polikromirano, pozlaćeno, posrebreno, raznih dimenzija
3. Ukrasni okvir oltarne slike Vizija sv. Antuna Padovanskog, franjevački samostan, Ilok, nepoznati autor, 1706. g., drvo, rezbareno, pozlaćeno, 258 x 188 x 10 cm
4. Skulptura sv. Doroteje, Muzej likovnih umjetnosti, Osijek, nepoznati autor, II. pol. 18. st., drvo, rezbareno, 54 x 34 x 22 cm
5. Osamnaest komada liturgijskoga tekstila (misnice, dalmatike, plašt, stole, manipul), crkva sv. Martina, Martijanec, nepoznati autori, 19./20. st., razne tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, raznih dimenzija
6. Baldahin, nepoznati objekt, Zagrebačka nadbiskupija, nepoznati autor, 19. st., tkanina, raznobojni konac, vučene rese, tkanje, vezenje, šivanje, 127 x 156,5 cm
7. Dvanaest komada liturgijskoga tekstila (misnice, plašt, stole, zastava), franjevački samostan, Koprivnica, nepoznati autori, 19./20. st., razne tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, raznih dimenzija
8. Dvadeset osam komada liturgijskoga tekstila (misnice, velumi, stole, manipuli, burse), crkva sv. Kuzme i Damjana, Kuzminiec, nepoznati autori, 19./20. st., razne tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, raznih dimenzija
9. Sedam komada liturgijskoga tekstila (misnice, stole), kapela sv. Jelene, Kutnjak, nepoznati autori, 19. st., razne tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, raznih dimenzija
10. Trideset pet komada liturgijskoga tekstila, crkva Sv. Trojstva, Legrad, nepoznati autori, 19./20. st., razne tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, raznih dimenzija
11. Lutka u narodno nošnji, Etnografska zbirka Gradskega muzeja, Bjelovar, nepoznati autor, oko 1950. g., tkanina, žica, karton, čipka, tkanje, šivanje, kačkanje, šupljanje, 55 x 25 x 12 cm
12. Zastava HORKUD-a Golub, Povjesna zbirka Gradskega muzeja, Bjelovar, nepoznati autor, 19./20. st., tkanina, raznobojna ukrasna traka, drvo, metal, 1,35 x 1,5 m
13. Tri komada vatrogasne uniforme (dva kaputa i hlače), Povjesna zbirka Muzeja Međimurja, Čakovec, nepoznati autori, poč. 20. st., tkanina, šivanje, 40 x 50 x 13 cm
14. Trideset šest panoa s nacrtima/planovima obnove Zadra, Hrvatski državni arhiv, Zadar, razni autori, 1953. g., lesnit, šperploča, papir, 170 x 120 cm, 104 x 83 cm
15. Dva ormarića i komoda iz privatne zbirke Miljenka Tršinskog, Zagreb, nepoznati autor, poč. 20. st., drvo, furnir, raznih dimenzija
16. Sofa, tri fotelje, dvije stolice, Kulturno-povjesna zbirka, Gradska muzej Varaždin, nepoznati autor, 18. st., drvo, rezbareno, pozlaćeno, tkanina, 92 x 148 x 46 cm, 90 x 68 x 61 cm, 96 x 63 x 48 cm
17. Pet skulptura s baldahina propovjedaonica, crkva Sv. Trojstva, franjevački samostan, Slavonski Brod, nepoznati autor, 18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, posrebreno, raznih dimenzija
18. Biskupski tron, crkva sv. Vlaha, Dubrovnik, nepoznati autor, 18. st. drvo, rezbareno, pozlaćeno, baršun, 146 x 102 x 90 cm

Voditelj radova: Stanko Kirić

Suradnica: Venija Bobnjaric-Vučković

BROJ DOSJEA: RCL 28.6 (2), T.22 (5), T.23 (6), RCL 83.1 (7), T.19 (8), T.21 (9), T.20 (10), RCL 28.6 (16), LUDBREG, TRG SV. TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S MINISTARSTVOM KULTURE RH, HRVATSKIM DRŽAVNIM ARHIVOM U ZADRU, FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U KOPRIVNICI, MUZEJOM GRADA BJELOVARA, MUZEJOM MEĐIMURJA ČAKOVEC, GRADSKIM MUZEJOM VARAŽDIN I FIZIČKIM OSOBAMA

Tijekom 2016. godine u komori Restauratorskog centra provedena je dezinsekcija umjetnina zaraženih drvnim insektima i drugim nametnicima. Dezinsekcija se provodi anoksi metodom, primjenom inertnog plina dušika, u trajanju od deset tjedana. Postupak je proveden i na slikama, skulpturama, tabulatima, namještaju, tekstilnim predmetima od svile, vune, krvna ili pamuka iz zbirki muzeja, župa i samostana.

Dio tretiranih predmeta nakon dezinsekcije vraćen je vlasnicima (muzejima i arhivima), dio je pohranjen u

depou Restauratorskog odjela u Ludbregu gdje čeka nastavak konzervatorsko-restauratorskih radova, a na jednom dijelu predmeta nastavljeni su radovi preventivne zaštite ili konzervatorsko-restauratorski radovi u sklopu redovitog programa rada za 2016. godinu u radionicama Zavoda u Ludbregu, Osijeku i Zagrebu.

v. b. v.

Ludbreg

Restauratorski odjel Ludbreg, Tekstiloteka

Prikupljanje, obrada i pohrana povijesnog tekstila:

1. Osamnaest komada liturgijskoga ruha (misnica, stola, manipul, dalmatika, pluvijal), crkva sv. Martina u Martijancu, nepoznati autori, 19./poč. 20. st., različite tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, različite dimenzije
  2. Trideset jedan komad liturgijskoga tekstila (misnica, stola, manipula, velum, bursa, pala), crkva sv. Kuzme i Damjana u Kuzminku, nepoznati autori, 19./poč. 20. st., različite tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, različite dimenzije
  3. Sedam komada liturgijskoga ruha (misnica, stola), kapela sv. Jelene u Kutnjaku, nepoznati autori, 19./poč. 20. st., različite tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, različite dimenzije
  4. Trideset pet komada liturgijskoga tekstila (misnica, dalmatika, plašt, stola, procesijsko nebo), crkva Sv. Trojstva u Legradu, nepoznati autori, 19./poč. 20. st., različite tehnike izrade i ukrašavanja tkanina, različite dimenzije
  5. Procesijski baldahin, nepoznati lokalitet Zagrebačke nadbiskupije, nepoznati autor, 19. st., tkanina, konac u boji, vučene rese, tkanje, vezenje, šivanje, 156,5 x 127 cm
- Voditeljica programa: Venija Bobnjarović-Vučković
 Suradnice: Maja Vrtulek, Ada Vrtulek Gerić

BROJ DOSJEA: T.22 (1), T.19 (2), T.21 (3), T.20 (4), T.23 (5), LUDBREG, TRG SV. TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Bjelovaru, Zavod je preuzeo na pohranu i čuvanje liturgijsko ruho iz triju crkvi: župne crkve sv. Kuzme i Damjana u Kuzminku, kapele sv. Jelene u Kutnjaku i crkve Sv. Trojstva u Legradu (ukupno 73 predmeta). U suradnji s Konzervatorskim odjelom u Krapini, preuzet je na pohranu procesijski baldahin s nepoznatog lokaliteta. U suradnji s Konzervatorskim odjelom u Varaždinu, preuzeto je na pohranu liturgijsko ruho iz župne crkve sv. Martina u Martijancu (ukupno 19 predmeta).

Prikupljeno liturgijsko ruho transportirano je u Ludbreg, podvrgnuto dezinfekciji u komori, nakon čega je proveden postupak suhog čišćenja površinske prljavštine. Izrađena je grafička, pisana i fotografска dokumentacija zatečenog stanja. Predmeti su nakon obrade pohranjeni u metalne ladičare ili kutije od beskiselinskog kartona u Tekstiloteci pri Restauratorskom odjelu u Ludbregu.

v. b. v.

Mali Komor

Lokalitet Vrci

Prapovijest

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: Josipa Caričić, Tomislav Zojčeski

BROJ DOSJEA: 2393, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

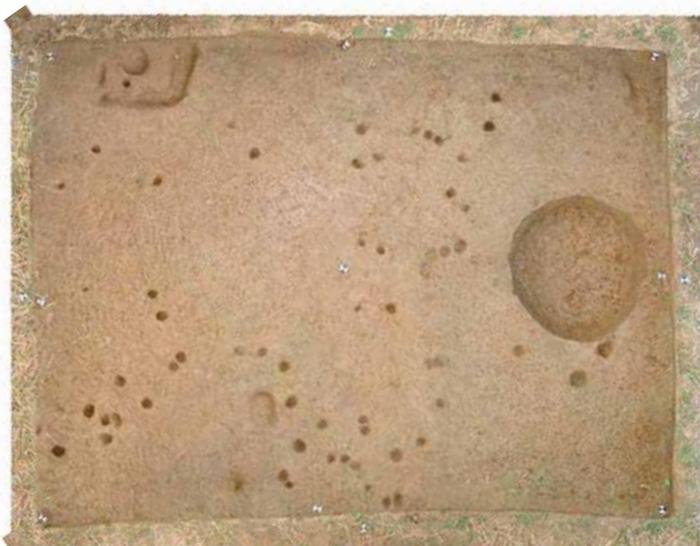
Lokalitet Vrci u Malom Komoru smješten je na blagoj terasi podno jugozapadne padine brda. Tijekom probnih arheoloških istraživanja provedenih u srpnju 2016. istraženo je devet sondi ukupne površine 56 m².

Bogata arheološka stratigrafija pokazala se u sondama 3, 6 i 7, gdje su osim prapovjesnih keramičkih i kamenih nalaza uočeni i ukopi. Posebno su zanimljive bile sonde 6 i 7, u kojima se u zdravici ocrtavao velik broj rupa od kolaca i stupova (ukupno 103). Ti nam nalazi svakako dokazuju postojanje nadzemnog stambenog objekta. U sondi 7 je iznad zdravice pronađena plitka jama većih dimenzija s mnoštvom arheoloških nalaza, ukopana u prapovjesni sloj. Stratigrafska situacija u toj sondi upućuje na postojanje dvaju horizonata naseljavanja. Iz jed-

ne rupe od stupa, uzorak ugljena datira horizont ukopa kolaca i stupova u sondama 6 i 7 (stariji horizont naseљavanja) u razdoblje 46. st. pr. Kr. Keramički nalazi, koji uglavnom potječu iz navedene jame mlađeg horizonta, pokazuju velike sličnosti s keramikom kasne sopotske i kasne lendelske kulture. Navedena je jama zasigurno mlađa od ukopa stupova i kolaca u zdravici. S obzirom na to da je ukopana u relativno tanak sloj koji leži na zdravici, čini se izglednim da nije nastala mnogo kasnije od navedenih ukopa.

l. č.

Slika 1. Ortofotografija sonde 7

Marija Bistrica

Zavjetni pil Andjela čuvara

18. st.

Voditelj programa: Alan Vlahov

Suradnici: Azra Grabčanović, Ivan Jengić, Kristijan Smok, Domagoj Mudronja, Natalija Vasić, Zoran Vukosavljević

BROJ DOSJEA: 2121, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zavjetni pil Andjela čuvara nalazi se nasuprot ulazu u mjesno groblje, uz cestu koja vodi prema središtu Marije Bistrice. Izrađen je od kamena pješčenjaka, a sastoji se od arhitektonskih elemenata (podnožja sa stubom, postolja, stupa i kapitela) te kipa Andjela čuvara na vrhu spomenika. Pil je bio blago nagnut u smjeru jugoistoka jer je temelj klizio prema rubu padine zaravni na kojoj je smješten. Na arhitektonskim dijelovima (podnožju, postolju, stupu i kapitelu) bila su vidljiva oštećenja nastala atmosferskim djelovanjem i štetnim solima. Ista vrsta oštećenja primjećena je i na kipu Andjela čuvara (naročito na rukama i licu), kao i tragovi nekadašnjih obnova neprimjerenum materijalom (sivim cementom) te slojevi naknadno nanesenih naliča. Hrvatski restauratorski zavod počeo je 2011. godine s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima i izradom dokumentacije kamele plastike zavjetnog pila. Godine 2012. počeli su radovi na kipu Andjela čuvara, a sljedećih godina (do 2015.) nastavljen je konzervatorsko-restauratorski zahvat na pojedinim arhitektonskim elementima pila. Tijekom 2016. godine izrađen je statički proračun zbog potreba radova predviđene montaže spomenika u Mariji Bistrici. Zatim je u suradnji s Odjelom za integralni pristup građiteljskom naslijedu Hrvatskog restauratorskog zavoda

izrađen projekt novog temeljenja zavjetnog pila. Uslijedila je izrada elemenata novog stubišta (prema projektu temeljenja) u masi umjetnog kamena. Novi elementi (stube) izvedeni su tako da je izrađena armatura od nerđajućeg čelika polagana u već unaprijed pripremljene kalupe, tako da su stube izlivene u masi umjetnog kamena na bazi nekoliko vrsta kamenog agregata i bijelog cementa. Istodobno su na terenu u Mariji Bistrici izvedeni građevinsko-obrtnički radovi izrade novih temelja (armiranobetonske jezgre sa završnim slojem izolacijskog premaza). Spomenute radove, kao i radove dobane, montaže i demontaže radne skele financirao je Grad Marija Bistrica. Nakon što su se novi temelji stabilizirali, montirane su nove stube te skulptorski i arhitektonski elementi zavjetnog pila Andjela čuvara na njihovo izvorno mjesto ispred groblja u Mariji Bistrici. Nakon toga su obavljeni radovi završnog kiparskog retuširanja na izvornim elementima i na dijelovima faksimila. Sve faze konzervatorsko-restauratorskih radova popraćene su fotografskom i pisom dokumentacijom.

i. j.

Slika 1. Detalj stupca i kipa Andjela čuvara prije radova

Slika 2. Detalj stupca i kipa Andjela čuvara nakon radova

Mikleuška

Pavlinski samostan i crkva Blažene Djevice Marije

Srednji vijek

Voditeljice programa: Tajana Pleše, Teodora Kučinac

Suradnici: Alan Vlahov, Zoran Vukosavljević, Adela Filip, Miroslav Jelenčić, Suzana Čule, C.D. gradnja d.o.o., Vektra d.o.o., Kaznionica u Lipovici

BROJ DOSJEA: 2039, 2039/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I SISAČKO-MOSLAVAČKOM ŽUPANIJOM

Podno najvišeg vrha Dugačkog brda na Moslavačkoj gori nalazi se najstariji pavlinski samostan na području današnje Hrvatske. Pretpostavlja se da je samostan Blažene Djevice Marije osnovan zakladnicom magistra Tiburcija u drugoj polovici 13. stoljeća. Redovnici su tijekom 14. i 15. stoljeća brojnim darovnicama i oporukama postali vlasnici velikog broja posjeda, priskrbivši time i samostanu veću političko-ekonomsku važnost. Pavlini su samostan napustili zbog sve osjetnije opasnosti od napada osmanlijskih postrojbi između 1520. i 1544. godine.

Tijekom 2009. i 2010. godine djelomično je istražena jednobrodna samostanska crkva Navještenja Marijina (31,55 x 10,3 m), a od 2011. do 2013. godine izvedeni su građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije kojima su bili obuhvaćeni sjeverni zid lađe te zapadno pročelje crkve. Tijekom 2014. istražen je prostor lađe do razine podnice, sjeverni dio dvorišta klaustra te hodnik koji ga povezuje s dvorištem ispred zapadnog pročelja crkve; ujedno su izvedeni građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase cijelog južnog zida lađe te sjevernog pročelja zida hodnika. Tijekom 2015. istraženo je svetište samostanske crkve; pronađen je velik broj arhitektonskih profilacija kao i *in situ* sačuvane svežnjašte službe, glavni oltar, portal prema sakristiji kasnogotičkih karakteristika, sedilija, sakrarij te nadgrobna ploča S. pl. Kaštelanovića. Istražene strukture su fotografirane i grafički dokumentirane. Dovršeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na oba zapadna portala.

Tijekom 2016. glavnina radova usmjerenja je na konzerviranje i restauriranje *in situ* sačuvanih arhitektonskih profilacija u svetištu, dokumentiranje i katalogiziranje arhitektonskih profilacija pronađenih u urušenoj građevnoj masi u svetištu te prateće građevinske radove konzerviranja i rekonstrukcije zidova svetišta samostanske crkve.

Prije početka radova uklonjen je urušeni građevni materijal uz cijelu južnu vanjsku građevinsku liniju svetišta. Novoistraženo pročelje je dokumentirano metodom 3D

laserskog skeniranja te je izrađena detaljna nacrta dokumentacija.

Od srpnja 2016. provodili su se konzervatorsko-restauratorski radovi na elementima kamene plastike u svetištu i novootkrivenoj prostoriji s vanjske strane sjeveroistočnog zida. Svi kameni elementi arhitektonske plastike iskopani 2016. i 2017. godine su fotografirani te su obavljene pripreme za izradu nacrtnе dokumentacije pojedinih elemenata. Kameni dijelovi su grupirani prema prepoznatoj pripadnosti pojedinom elementu arhitektonskog oblikovanja. Nakon demontaže svežnjastih službi, sakrarija, sedilije, portala uz sediliju te portala novootvorene prostorije, dijelovi su obilježeni i dopremljeni u radionicu Odjela za kamenu plastiku u Zagrebu, gdje se provodilo čišćenje, konsolidacija strukture natapanjem sredstvom za učvršćivanje kamenja i tašeliranje. Također, odvojeni su svi dijelovi koje je moguće spojiti u cjelinu i pripremiti za prezentaciju na lokalitetu ili izložiti kao muzejski eksponat. Oni su pohranjeni u zatvorenoj zaštitnoj konstrukciji smještenoj na platou uz zapadno pročelje crkve. Izrada te konstrukcije finančirana je sredstvima Sisačko-moslavačke županije.

U sklopu pripremnih radova provedeno je dokumentiranje i strapiranje sačuvanih ostataka zidnog oslika. Radove su izveli djelatnici Odjela za zidno slikarstvo i mozaik. Zidni oslik sačuvan je u neznatnoj mjeri, a daljnje izlaganje vremenskim utjecajima uzrokovalo bi njegovo potpuno propadanje. Uklonjeni ostaci zidnog oslika će se konzervirati, a njihov smještaj riješit će se naknadno. Izvedeni su građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase zaključka svetišta.

t. p., t. k.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Zračna snimka crkve Navještenja Marijina u sklopu bivšeg samostana BDM nakon dovršetka arheoloških istraživanja jugoistočnih prigradnji uz svetište 2016. godine

Slika 2. Pogled na zaključak svetišta crkve nakon dovršetka konzervacije ostataka sjevernog, sjeveroistočnog i istočnog zida svetišta

Milna, otok Brač

Crkva Gospe od Blagovijesti

1783. g. (sakristija 1519. g., zvonik s prijelaza 16./17. st.)

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnici: Borka Milković, Boris Dundović, Marija Medoš, Ivan Pavičić, Ivka Lipanović Koračak

BROJ DOSJEA: 1879, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva Gospe od Blagovijesti u Milni sagrađena je 1783. godine u baroknom slogu prema projektu graditelja Ignacija Macanovića. Nalazi se na povišenom platou čije kamenno stubište vodi od ulaza do same luke. Uz nju se nalazi i prvotna manja crkva sagrađena 1519. godine, koja danas služi kao sakristija. Iz sakristije se pristupa zvoniku koji je nastao potkraj 16. stoljeća, a pripisuje se Trifunu Bokaniću, dovršitelju gradnje trogirskoga zvonika. Prostrani središnji brod crkve osvijetljen je bogatim prodom svjetlosti kroz velike prozorske otvore. Skladnu i proporcionalnu unutrašnjost crkve određuju monumentalni okrugli stupovi s dorskim kapitelima te lukovi i štukature, ali i bogat inventar, naročito sedam mramornih baroknih oltara. Na pročelju se također oči-

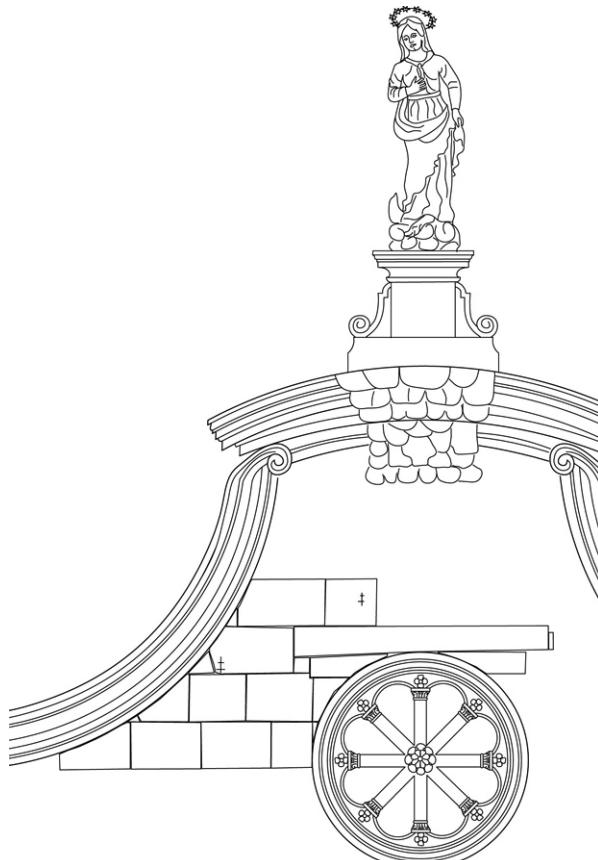
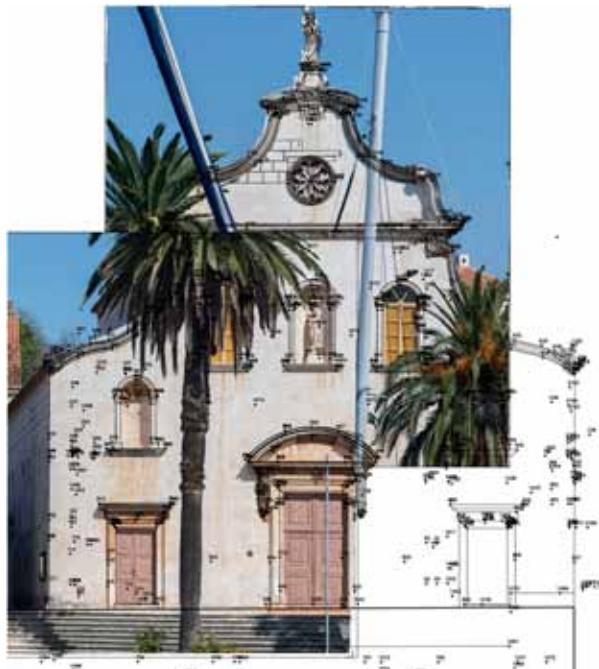
tuje sklad proporcija, a njegovojo monumentalnosti nad prilaznim stubištem pridonosi i bogata kamena plastika u čistim baroknim odnosima.

Izrađena je arhitektonska snimka postojećeg stanja crkve koja sadrži tlocrte svih etaža, karakteristične presjeke s pogledima na unutarnje zidove te pročelja s ucrtanim kamenom strukturuom i prikazom stanja kamene plastike. Svi nacrti, osim karakterističnih detalja, crtani su u mjerilu 1:50. Nacrti postojećeg stanja pohranjeni su u planoteci katastarskog ureda u Splitu, planoteci HRZ-a, u arhivu Župe te u arhivu Hvarske biskupije.

b. d.

Slika 1. Glavno pročelje

Slika 2. Glavno pročelje, detalj nacrta

Motovun

Ulica Rižanske skupštine, Ulica Angela Garbizza, stubište Rotonda
 Srednji vijek / novi vijek
 Voditelj programa: Josip Višnjić
 Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2307/1, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM MOTOVUN

Prilikom radova na rekonstrukciji i izgradnji sustava odvodnje sanitarno-otpasnih voda, odnosno gradnje kanalizacijskog sustava u Motovunu, provodio se arheološki nadzor. Radovi su se obavljali u dvije faze. Prva faza radova obuhvatila je 2015. godine dio Ulice Rižanske skupštine te Ulicu Angela Garbizza, dok se druga faza radova održavala tijekom svibnja, lipnja i početkom srpnja 2016. godine na dijelu starog uspona stubišta Rotonda, a predmetno područje evidentirano je kao arheološka zona. Kanalizacijski sustav je u prvoj fazi radova prolazio prometnicom koja vodi u staru jezgru Motovuna. Pri arheološkom nadzoru nisu dokumentirani arheološki slojevi, kao ni nepokretni arheološki nalazi. U drugoj fazi kanalizacijski je sustav prolazio stubištem Rotonda,

građenim na usponu s kamenim pojasmicama i zemljanim, odnosno kamenom površinom u nepravilnim razmacima. Mjesto predviđeno za kopanje i polaganje cijevi je prije početka radova trasirano, a svaki je kamen stuba numeriran kako bi se nakon završetka radova vratio na izvorno mjesto. Ostatak stubišta koje se nije uklanjalo, prekriveno je geotekstilom i zasuto pijeskom. Nakon uklanjanja dijela stubišta prilikom kopanja kanala, arheološkim nadzorom nisu utvrđeni arheološki slojevi, kao ni nepokretni arheološki nalazi; stubište je građeno direktno na zdravicu.

s. p.

Slika 1. Arheološki nadzor u Ulici Angela Garbizza

Slika 2. Stubište Rotonda nakon završenih iskopavanja

Mutvoran

Bedem i kula
 Prapovijest / antika / srednji vijek / novi vijek
 Voditelj programa: Tihomir Percan
 Suradnici: Andrej Janeš, Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 2411, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7
 PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM MARČANA

Zbog radova u sklopu projekta koji je financiralo Ministarstvo kulture, proveden je arheološki nadzor nad zemljanim radovima i nad radovima pri rekonstrukciji bedema i kule na prostoru naselja i arheološkog lokaliteta Mutvoran iznad doline Mandalene u Općini Marčana, i to na njegovu sjeveroistočnom dijelu. Prilikom obavljanja arheoloških radova djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda otkrili su više faza gradnje kaštela s popratnim kulturnim slojevima. Istraživanja su se provodila tijekom rujna i listopada 2016. godine, a cjelokupne radove financirala je Općina Marčana. S obzirom na to da su ovogodišnja istraživanja bila usmjerenja na prostor oko sjeveroistočnog kuta srednjovjekovnog bedema, iskop je bio usmjeren na slojeve

koji su donekle ostali neporemećeni i koji nisu erodirali. To se prije svega odnosi na prostor s unutarnje strane bedema, gdje je dobar dio slojeva sačuvao upravo postojeći bedem. Stoga su istraživanja provedena istočno i zapadno od navedenog kuta bedema. Na cijelom tom prostoru potvrđeno je postojanje nepokretnih arheoloških nalaza (zidovi bedema i kule, ostaci starijeg antičkog /?/ zida), a u kulturnim slojevima skupljeni su pokretni arheološki nalazi (keramika, kosti, staklo, metal, školjke, ugljen) koji se datiraju od brončanog doba pa sve do srednjega vijeka.

t. pe.

Slika 1. Pogled na istraženi sjeveroistočni kut kaštela iz zraka

Slika 2. Pogled na unutarnji sjeveroistočni kut bedema kaštela

Našice

Zavičajni muzej Našice

Bogorodica s Djetetom

Izidor Kršnjavi, 1877. g.

Papir, ugljen, bijela tempера, 142 x 100 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnici: Daniela Ratkajec, Andro Šimičić, Karmen Lečić, Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 4039, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crtež *Bogorodica s Djetetom* rad je slikara, povjesničara umjetnosti i političara Izidora Kršnjavog, a izrađen je 1877. u kombiniranoj tehnici ugljena i bijele tempere na papiru. Stilski je blizak nazarenskom i prerafaelitskom izričaju po mirnom i suzdržanom pokretu, ljupkoj fizionomiji, preciznom crtežu, konvencionalnoj kompoziciji i prigušenom koloritu u kojem su osvijetljeni dijelovi tijela istaknuti upotrebom bijele tempere.

Godine 1992. crtež je premješten iz Zavičajnog muzeja Našice u depo Hrvatskoga restauratorskog zavoda u Zagrebu. Crtež je bio deformiran i zamotan u rolu s izrazitim mehaničkim oštećenjima te raspadan na veće i manje fragmente. Papirnat je nosilac bio izrazito požutio, krt i lomljiv. Zatečene su nečistoće na licu i naličju; na licu u vidu tankog, sivog sloja čestica prašine. Na naličju su zatečene trake japanskog papira koje su povezivale odvojene dijelove i ojačavale mjesta poderotina. Prejak retuš isticao je poderotine na licu crteža. Na dijelovima koji su nedostajali bili su aplicirani komadi retuširanog japanskog papira. Na naličju su zatečene i samoljepive trake te smede mrlje nastale od ljepila koje je prodrlo u strukturu papira. Osim mrlja od ljepila, zatečene su i vodene mrlje.

Konzervatorsko-restauratorskom zahvatu na crtežu prethodila je izrada opisne i fotografске dokumentacije zatečenog stanja. S obzirom na osjetljivu tehniku, provedene su probe čišćenja prilikom kojih je utvrđeno da

se suho čišćenje može pažljivo provesti s lica umjetnine. Nakon suhog čišćenja uklonjene su trake s naličja, kao i velik sloj ljepila.

Proveden je i test postojanosti pigmenta na vodu, koji je kao najdjelotvorniju metodu mokrog čišćenja potvrđio uranjanje predmeta u otopinu destilirane vode i etanola. Postupak je temeljito proveden dva puta, a nakon toga je istom metodom, otopinom kalcijeva hidroksida, izvedena neutralizacija papirnatog nosioca.

Usljedila je priprema za podlijepljivanje crteža. Nakon sušenja, izrađene su popune od japanskog papira, a pukotine su konsolidirane papirnatom pulpom. Kako bi se rekonstruirani dijelovi uklopili u cjelinu, izведен je retuš – u podlozi temperom, a završno suhim pastelama u olovci. Pukotine su također retuširane suhim pastelama, nakon čega je uslijedilo fiksiranje tih dijelova.

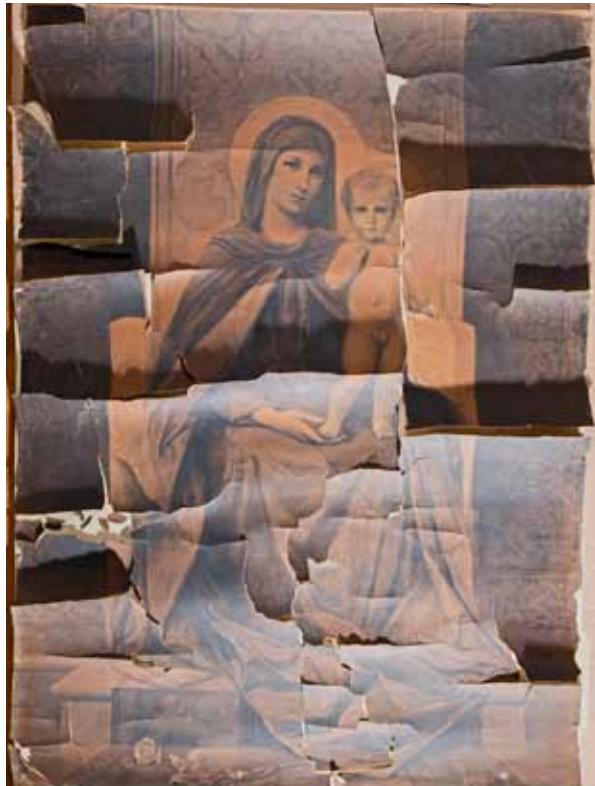
S obzirom na crtaču tehniku s intervencijama bijelom temperom koja je zbog tamnjenja papira postala preučljiva, minimalno je ublažen njezin intenzitet. Posebno se pazilo da se ne naruši izvorna umjetnikova ideja da dijelovi izvedeni temperom djeluju kao da sjaje.

Za umjetninu je izrađena oprema za pohranu od muzejskog, pH neutralnog kartona i folije *Melinex*. Sve faze rada su dokumentirane te je umjetnina vraćena vlasniku.

s. j., m. b.

Slika 1. Bogorodica s Djetetom, snimka pod kosim svjetлом, stanje prije radova

Slika 2. Bogorodica s Djetetom, stanje nakon radova

Nedelišće

Lokalitet Črečan

Prapovijest

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: David Bergant, Josipa Caričić

BROJ DOSJEA: 2012/2, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Probnim arheološka istraživanjima 2015. godine na uzvišenom položaju sjeverno iznad današnjeg ribnjaka u Črečanu istraženo je deset sondi ukupne površine 40 m². Tom su prilikom otkriveni tragovi naselja bakreno-dobne lasinjske kulture i oni iz razdoblja kasnog brončanog/ranog željeznog doba.

Arheološka istraživanja provedena u srpnju 2016. u Črečanu bila su usmjerena na istraživanje lasinjskog naselja, smještenog na južnom dijelu povišenog položaja. Istražena je sonda dimenzija 5 x 5 m, ukupne površine 20 m² (kontrolni profil širine 1 m ostavljen je po sredini sonde). Otkrivene su dvije jame i jedan veći objekt, a svi su izlazili izvan gabarita sonde pa nisu istraženi u cijelosti. Stratigrafija sonde govori u prilog postojanju dvaju vremenski veoma bliskih horizonata korištenja prostora, na što upućuju i tri radiokarbonska datuma, od kojih dva pripadaju istom razdoblju (4178. – 3974. g. pr. Kr.), a jedan je djelomično istovremen i nešto mladi (4081. – 3959. g. pr. Kr.).

Keramički nalazi jasno upućuju na pripadnost lasinjskoj kulturi (bikonične zdjele i lonci, vrčevi i zdjele ukrašeni paralelnim žlijeblijenim linijama i/ili ubodima), a 2016. godine pronađena je izuzetno velika količina žlica s tuljcem za nasad drška (više od 50 komada). Prikupljena je i velika količina glaćanih i cijepanih litičkih nalaza, među kojom se mogu izdvajati dvije strelice i nekoliko glaćanih sjekira. Na brojnim su posudama uočeni tragovi karbonizirane hrane, a prikupljeno je i nekoliko karboniziranih sjemenki. Prema pokretnim nalazima, navedeni je objekt, koji se protezao kroz gotovo cijelu sondu, vjerojatno imao funkciju kuhinje ili nekog sličnog mjesta vezanog uz obradu i konzumiranje hrane.

l. č.

Slika 1. Sonda SJ 27 tijekom istraživanja

Nerežića, otok Brač

Muzej otoka Brača, Pustinja Blaca

Kazula

Nepoznati autor, 16./17. st.

Svileni damast, svilene trake, svileno i laneno platno, 73 x 101 cm

Voditeljica programa: Olgica Mileusnić

Suradnici: Sandra Lucić Vujičić, Petra Franić Haniš, Suzana Kallay, Margareta Klofutar, Marta Budicin, Natalija Vasić, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 8840, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula inv. br. 21/VII rad je nepoznatoga autora, talijanske provenijencije. Izrađena je od tri različita damasta zelene boje s lanenom podstavom na prednjoj strani i svilenom podstavom na poledini. Glavna tkanina prednje strane je zeleni damast ukrašen stiliziranim motivom vase s cvijećem koju uokviruju bogate, stilizirane vitice akantova lišća, tvoreći šiljasti oval spojen većim stiliziranim fleronom. U trbuštoj, antiknoj vazi nalazimo uspravni cvijet karanfila, do njega je sa svake strane po jedan tulipan, a pokraj tulipana sa svake strane po jedan narcis. Vaza je u središnjem dijelu ukrašena ručkama s profilom kerubina. Porijeklo damasta te dekorativne tipologije najčešće se vezuje uz milansku radionicu, odnosno za lombardske i lukeške radionice. Navedeni tip damasta upotrebljavao se za uređenje svjetovnih i crkvenih interijera te za izradu liturgijskoga ruha; kontinuirano se pojavljivao u Italiji od druge polovice 16., cijelo 17. stoljeće te s ponekim primjerima iz 18. st., a temeljem dostupnih izvora, u historijatu njegova pojavljivanja ističe se biskupija u Novari na sjeveru Italije.

Središnji dio prednjice i leđne strane kazule zauzima uzdužna traka dvobojnog damasta širine 15,5 cm na prednjem dijelu, a 17 cm na poledini. Podloga damasta je zelene boje, a dekorirana je sitnim bež cvjetnim motivima karakterističnima za početak 17. stoljeća. Dekor se sastoji od otvorenih rombova, a u njihovu središtu nalazi se najveći cvijet, stilizirani karanfil i ljiljan, gornji i donji vrh romba ukrašen je osmerolatičnim cvjetom odvojenih, okruglih latica, a lijevi i desni stiliziranim osmerolatičnim cvjetom. Gornje stranice romba ukrašene su plodom šipka čiji su kratka stabljika i list okrenuti u lijevu i u desnu stranu, a donje su stranice romba ukrašene tulipanom na kratkoj stabljici ponovno okrenutim u lijevu, odnosno desnu stranu.

Glavna tkanina poledine i gornjeg dijela prednje strane također je izrađena od zelenog damasta i ukrašena je većim cvjetnim motivima. Primjena većih motiva, odno-

sno velikog raporta karakteristična je za drugu polovicu 16. st. te ponovno drugu polovicu 17. st., dok je početak 17. st. obilježen motivima manjih dimenzija. Radionice Luce i Genove u drugoj polovici 17. st. uvelike proizvode damaste s upravo takvim horizontalno poredanim većim cvjetnim motivima zakriviljenih izbojaka i kraćih stabljika, raspoređenih uljevo i udesno te gore i dolje po površini tkanine. Karakteristično je i to da su cvjetni motivi samostalni i nisu međusobno povezani te tvore rapport srednjih dimenzija.

Na navedenom je damastu prisutan stilizirani cvijet kapara s plodovima, čičak, ljiljan i šipak na kratkim stabljikama; motivi su samostalni i raspoređeni u svim smjerovima po tkanini.

Fotografirano je stanje prije, tijekom i nakon radova. Izrađena je grafička dokumentacija oštećenja i dimenzija te je provedena laboratorijska analiza materijala. Svilena podstava odvojena je od glavne tkanine te je kao međusloj pronađena plava lanena tkanina koja se proteže po cijeloj površini misnice. Najvjerojatnije je riječ o podstavi neke druge misnice jer su na njoj pronađeni konci žute, ružičaste i zelene boje kojima su bila zatvorena oštećenja glavne tkanine drugog predmeta. Međupodstava je bijele boje i zatečena je u središnjem dijelu leđa i prednjice.

Nabavljeni su nove svilene i lanene tkanine te obojene u zadane tonove. Nova svilena tkanina podložena je ispod glavne tkanine i podstave leđa, a lanena tkanina ispod podstave prednjice i međupodstave. Oštećenja originalnih tkanina i traka zatvorena su šivanjem. Dijelovi predmeta spojeni su u cjelinu. Nabavljena je kutija od beskiselinskog kartona, izrađene su popune za kutije i predmet je vraćen vlasniku.

o. m., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Nova Gradiška

Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije

Sv. Stjepan kralj

Leopold Kupelwieser, 1828. g.

Ulje na platnu, 210 x 120 cm

Voditeljica programa: Renata Majcan Šragalj

Suradnici: Nena Meter Kiseljak, Maja Sučević Milkin, Slobodan Radić, Dragutin Furdi, Nikolina Oštarijaš, Ljubo Gamulin

BROJ DOSJEA: 8823, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM BEZGREŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U NOVOJ GRADIŠKI

Slika *Sv. Stjepan kralj* iz župne crkve Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije u Novoj Gradiški izvorno je bila smještena na glavnom oltaru netom sagrađene crkve, tada posvećene sv. Stjepanu kralju. U gornjem desnom kutu slike nalazi se natpis *S. STEPHANVS. REX. A. D. MXXXVIII.* koji označava 1038., godinu smrti Stjepana I. Iz natpisa u donjem desnom kutu *Kupelwieser, Wien, 1828.* doznajemo mjesto i vrijeme njezina nastanka te autora slike. Leopold Kupelwieser (1796. – 1862.) bečki je slikar čiji opus spaja obilježja klasicizma i romantizma, a osim religijskih kompozicija autor je i uspješnih portreta.

Slika prikazuje Stjepana I., okrunjenog 1001. godine tzv. Stjepanovom krunom, prema kojoj su Ugarska, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija nazvane "zemljama krune sv. Stjepana". Svetac je prikazan kao bradati vitez ogrnut raskošnim kraljevskim plaštem. Lik je, ruku sklopjenih u molitvi i pogleda usmjerena prema nebu, smješten unutar arhitektonske kulise s idealiziranim pejzažem u pozadini. Kruna na njegovoj glavi karakteristične je zaoobljene forme s medaljonima i križićem na vrhu.

Nosilac slike je tanko, gusto laneno platno fine strukture, tkano u jednom komadu. U prethodnoj intervenciji slika je bila dublirana drugim platnom. Platno je zatećeno opušteno i valovito, naročito uz rubove, što je posljedica dotrajalog i deformiranog drvenog podokvira. Cijela površina slike bila je prekrivena debelim slojem prljavštine i požutjelim lakom. Podloga i boja bile su ispuçane. Krakelire uz rubove slike i na području neba iza lika sveca bile su jako izdignute. Na tom su području u najvećoj mjeri nedostajali dijelovi podloge i boje. Stari zakiti i retuši iz prethodne intervencije nalazili su se uz rubove slike, u zoni neba te na donjem dijelu plašta i okolnog pejzaža.

Restauratorski zahvat počeo je konsolidacijom izdignutih i krhkikh krakelira. Potom su one spuštane toplim glaćalom, optežavane i hlađene malim utezima. Nakon podljepljivanja podloge i slikanoga sloja, slika je skinuta sa starog dotrajalog podokvira i uklonjeno je staro dublirno platno. Slika je zatim konsolidirana s poleđine i dodatno izravnata na toplinskom vakuumskom stolu. Čišćenje slikanoga sloja izvedeno je otopinom alkohola koja je dala zadovoljavajuće rezultate na većem dijelu slike, dok su područja starih kitova i retuša čišćena lužnatim gelom. Sloj podloge i retuša na haljini, plaštu i dijelu okolnog pejzaža iz prethodne intervencije zadržan je zbog dobre očuvanosti i kvalitete. Djelomice su uklonjeni dijelovi starog kita, naročito onoga koji nije bio u razini slikanoga sloja. Taj je dio pažljivo očišćen od staroga laka. Nakon kemijskog čišćenja slikanoga sloja, mehaničkim su putem uklonjeni dotrajali stari kitovi te kit koji je nanesen preko izvornoga slikanog sloja. Platno je potom dublirano sintetskim ljepilom na novo laneno platno. Izvedena je rekonstrukcija osnove akrilnim kitom uz dodatak pigmenta; postojeći su kitovi dovedeni u odgovarajuću razinu. Potom je slika napeta na novoizrađeni drveni podokvir. Podložni retuš izведен je gvaš bojama u svjetlijim tonovima. Stari potamnjeli retuš na haljini ljubičaste boje je posvijetljen, a zatim je nanesen sloj izolacijskoga laka. Završni retuš izведен je lazurnim smolnim bojama i slika je završno lakirana sjajnim lakom.

n. m. k., r. m. š.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Novi Vinodolski

Utvrda Lopar

Kasna antika / srednji vijek

Voditelj programa: Andrej Janeš

Suradnik: David Bergant

BROJ DOSJEA: 2105, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka su istraživanja trajala od 29. kolovoza do 9. rujna 2016. U iskopavanjima su sudjelovali studenti s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i s Oddelka za arheologiju Filozofske fakultete u Ljubljani.

Istraživanja utvrde Lopar nastavak su iskopavanja započetih 2011. godine. Radovima u 2016. završeno je iskopavanje zapadnog dijela sjevernog dvorišta utvrde te je time ono u cijelosti istraženo. Uz srednjovjekovne slojeve u zapadnom kutu dvorišta, u cijelosti je istraženo ognjište otkriveno prethodne godine. Slojevi navedenoga ognjišta bogati su srednjovjekovnim materijalom te djelomično prekrivaju zapadni dio pregradnog zida koji dijeli utvrdu na dva dijela.

Iskopavanjima je definiran u cijelosti i južni zid sjeverne kule, kod kojega je evidentirano da je spoj sa zapadnim zidom sjevernog dijela utvrde uništen sadnjom stabala šezdesetih godina 20. stoljeća. Istraživanjima je potvrđeno da je taj zid bio srušen još u srednjem vijeku.

Definirana je puna širina zapadnog zida sjevernog dijela utvrde, a s njegove sjeverne strane, tj. vanjske strane utvrde, istraženi su kulturni slojevi bogati kasnoantičkim materijalom.

a. j.

Slika 1. Zračna snimka istraživane površine

Novo Mjesto

Kapela sv. Petra

13. st.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnik: Ivan Srša

BROJ DOSJEA: 1341/1, ZAGREB, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela sv. Petra u Novome Mjestu pokraj Svetog Ivana Zeline smještena je na maloj uzvisini i okružena opkopom. Riječ je o jednobrodnoj kapeli zidanoj opekom s četvrtastim svetištem nadsvođenim križno-rebrastim svodom. Romanička je kapela sagrađena sredinom 13. stoljeća, a u svetištu i lađi otkriveno je više slojeva zidnih slika, od kojih se najstariji datira u sredinu 14. stoljeća. Tijekom kolovoza 2016. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikama na trijumfalnome luku i zapadnom zidu. Građevinsko-obrtnički radovi izvode se prema *Rješenju o uvjetima građenja* iz 2009. na

osnovi *Idejnog projekta rekonstrukcije kapele*, kao i pratećim glavnim i izvedbenim projektima. Izrađen je troškovnik građevinsko-obrtničkih i specijalističkih radova. Izvode se radovi na ugradnji kamenih okvira na sakristiji, žbukanje i polaganje poda u sakristiji, postavlja se elektroinstalacija, a ljeti 2017. izrađuje se stolarija u prizemlju. Također se saniraju, montiraju i ponovo stavljaju u funkciju dva zvona.

t. k.

Nuštar

Dvorac Khuen-Belassi

Organski nalazi i izrada kopija

Srednji vijek

Voditeljica programa: Maša Vuković Biruš

Suradnici: Asta Dvornik, Ivan Gagro, Mihael Golubić

BROJ DOSJEA: 1467/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza, već više godina uspješno surađuje s Gradskim muzejom Vinkovci. U 2016. izvedeni su radovi na konzerviranju nalaza od organskih materijala, kao i izradi replike drvene vjedrice i kopija 15 brončanih predmeta. Konzervirano je sedam nalaza od kosti i drveta, od kojih je dio bio u kombinaciji sa željeznim dijelovima. Nažalost, dva komada drvene grede nije bilo moguće konzervirati jer su se potpuno rasušili i raspali prije nego što su došli na konzervatorsku obradu. Predmeti su očišćeni, dezinficirani, konzervirani konsolidantima *Paraloid B-72* i *Mowilith*, a ulomci slijepljeni u cjeline. Drvena vjedrica izrađena je prema nalazu PN 78 i dostupnoj literaturi. Okovi su načinjeni od bronča-

nog lima i žice. Drvene dašćice su krojene i mehanički obrađene te međusobno lijepljene kako bi struktura bila čvršća. Drveni dijelovi zajedno s brončanim limovima naknadno su patinirani da bi u što većoj mjeri odgovarali izvornom izgledu vjedrice. Kopije brončanih predmeta izrađene su od epoksi smole u silikonskim kalupima te su patinirane da bi bile što sličnije originalu. Kopije i kalupi omogućavaju izradu muzejskih suvenira u većim serijama. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografiskom dokumentacijom.

m. v. b.

Slika 1. Replika avarske vjedrice

Slika 2. Ukrasna aplika, kalup i kopije

Okešinec

Nalazište Sipćina

Antika

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: David Bergant, Eva Buća, Josipa Caričić

BROJ DOSJEA: 2180, 2180/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S MINISTARSTVOM KULTURE RH I OPĆINOM KRIŽ

Na antičkom nalazištu Sipćina prva arheološka istraživanja provedena su 1964., a sustavna arheološka i geofizička istraživanja od 2012. godine provodi Odjel za kopnenu arheologiju HRZ-a sa suradnicima.

Sonda II, istražena 2016., dimenzija 14 x 7 m, postavljena je na mjestu gdje se prema geofizičkim istraživanjima pretpostavilo postojanje arhitektonskih ostataka. Ispod plitkog površinskog sloja oranja pronađeni su ostaci građevine sa zidovima/temeljima sačuvanima u negativu ili u nekoliko redova zidanja. Prema stratigrafski, postojale su dvije faze korištenja prostora, odnosno dva objekta. Oba imaju gotovo identičnu orientaciju, ali stariji objekt ima dublje iskope za temelje zidova. Na sjevernoj strani on završava apsidom. Mlađi objekt ima jednu prostoriju s podnim grijanjem; otkrivena je donja podnica hipokausta s otiscima stupića koji su nosili njezin gornji dio. Svi su nepokretni nalazi izuzetno devastirani jer se nalaze na svega 20-30 cm ispod površine; zato

i ne iznenađuje činjenica što nisu sačuvane podnice, a zidovi eventualno u temeljima.

Od pokretnih nalaza najbrojnija je građevinska keramika (opeka, tubuli, tegule, imbreksi), dok ostali keramički nalazi nisu tako brojni, a metalnih je i staklenih nalaza relativno malo. Najvažniji nalaz u 2016. je srebrni denar kovan u Rimu 91. g. pr. Kr., za sada jedini nalaz novca sa Sipćine. Na aversu je prikazana Salusova glava zdesna, a na reversu Viktorija u bigi, koja drži palminu granu u lijevoj, a bić u desnoj ruci. Ispod njezina prikaza vidljivo je i ime SILANUS (D. Junius Silanus), koji ga je izdao. Na položaju Sipćina do sada je istraženo 304 m², a prema pokretnim i nepokretnim nalazima možemo zaključiti da se tu nalazila rimska *villa rustica*, koja je korištена od 1. do 4. stoljeća.

l. č.

Slika 1. Zračna fotografija sonde II

Slika 2. Avers novca sa Salusovom glavom

Orebić, otok Korčula

Crkva Gospe od Andela
 Oltar Uznesenja Bogorodice
 Nepoznati autor, 16./17. st.
 Drvo, polikromija, 530 × 320 cm
 Voditeljica programa: Nađa Lučić
 Suradnici: Elio Karamatić, Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 2399/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Intervencija na arhitekturi oltara obuhvatila je izvedbu potkonstrukcije koja je statički osigurala gornje dijelove velikog oltarnog retabla.

Zatečenim sustavom montaže oltara bilo je vidljivo da je stabilnost oltara iznad arhitrava dvojbena, a provizorno riješena konstrukcija nije osiguravala statičku stabilnost. Čela poprečne grede nisu bila ukopana u zid ni na neki drugi način vezana za njega, a metalne poveznice bile su samo oslonjene na friz i nisu imale nikakvu funkciju. Dva uspravna drvena stupića, uglavljeni između poprečne grede i svoda apside u svrhu podupiranja zabata, donjim su se krajevima oslanjala na gredu koju na mjestu drži samo njezina težina, a gornji su krajevi bili vrlo plitko uronjeni samo u žbuku svoda.

Izvedbom novog rješenja na stražnjoj strani oltara dobiven je cjelovit i statički zadovoljavajući sustav, k tomu

nevidljiv i razmjerno jednostavan za eventualnu demontažu. Na stražnji zid apside iznad samog friza montirana je greda. Povezivanjem te grede s već postojećom uz samu arhitekturu oltara dobiven je krut i nepomičan osnovni okvir. Montiranjem vertikala i ukrepa na spomenuti okvir nastao je kruti trokut čiji su uspravni segmenti vezani za konstruktivne dijelove oltara. Rješenjem se predviđa prilagodba sustava postojećoj geometriji oltara otklonom gredica po vertikalnoj osi.

Svi upotrijebljeni drveni segmenti tretirani su otopinom akrilata da bi se poboljšala trajnost, a svi korišteni metalni dijelovi izrađeni su od inoksa.

n. 1.

Osijek

Franjevački samostan Sv. Križa

Kameni elementi glavnog pročelja

Nepoznati autor, 18. st.

Klesani kamen

Voditelj programa: Dinko Ramljak

Suradnici: Stjepan Lucić, Eduard Hudolin, Darija Cvitan, Tomislav Markić, Iva Abičić

BROJ DOSJEA: 1439/6/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM SV. KRIŽA

U središnjem dijelu baroknog glavnog uličnog pročelja franjevačkog samostana smješten je lučni kolni ulaz flankiran dvama polukružnim kamenim odbojnicima koji čine fizičku zaštitu konstrukcije ulaza, a napravljeni su od vapnenca. Oba elementa bila su vrlo oštećena pa je bilo nužno zamijeniti ih, odnosno isklesati nove. Kamene konzole nalazimo postavljene ispod rizalitno istaknutog dijela glavnog pročelja.

Sve kamene konzole detaljno su očišćene od recentnih slojeva boje i nečistoća. Čišćenje kamene plastike izvodi se kombinacijom mehaničkog i mlaznog čišćenja. Prilikom čišćenja pazilo se da se ne prouzroče daljnja oštećenja izvorne građe. Nakon provedenog čišćenja, svi kameni elementi su konsolidirani, odnosno učvršćeni

esterom silicijeve kiseline KSE 300. Mehanička oštećenja na kamenoj plastici rekonstruirana su smjesom umjetnog kamena *Restaurermortel SK normal*, a površina restauriranih dijelova u najvećoj je mogućoj mjeri izjednačena, tonom i struktrom, s izvornom. U rekonstrukciji su upotrijebljeni trnovi od nehrđajućeg čelika i epoksidno ljepilo. Nakon obavljene rekonstrukcije, cijela površina kamene plastike zaštićena je vodonepropusnim i paropropusnim sredstvom za hidrofobizaciju *Funcosil FC*.

d. r.a

Slika 1. Zatečeno stanje odbojnika

Slika 2. Restaurirani odbojnik

Osijek

Grobljanska kapela sv. Ane

18. st.

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Vesna Giener, Dinko Ramljak, Stjepan Lucić, Željko Hnatjuk, Dejan Pajić, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA 1508/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S UREDOM OVL. ARH. BRUNE ANDRAŠIĆA

Barokna kapela sv. Ane longitudinalna je građevina klasičkih obilježja. Tlocrtno je riječ o jednobrodnoj kapeli koja se blago lomi i sužava prema svetištu, a završava nadograđenom poligonalnom sakristijom s kojom je povezana vratima smještenima iza oltara. Unutrašnjost je natkrivena zrcalnim svodom, a kroviste je, i nad brodom i nad sakristijom, višestrešno, pokriveno novim biber-crijepom. Glavno, istočno pročelje u središnjem dijelu ima tlocrtno istaknut zvonik koji se proteže kroz tri etaže. Na vrhu zvonika je barokna lukovica prekrivena limom na vrhu koje je metalni križ.

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima obuhvaćena su pročelja građevine. Izrađena je arhitektonska snimka zatečenoga stanja, provedena su arhivska i povijesna istraživanja, analiza postojećega stanja te sondiranja građevnih, žbukanih i bojenih slojeva. Istraživanjima su utvrđena izvorna oblikovna obilježja kapele te obrada i obojenje pročelja. Rezultati i zaključci istraživanja izneseni su u elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.

d. c.

Slika 1. Detalj karte grada iz 1758. s ucrtanom kapelom sv. Ane

Slika 2. Pogled na kapelu sa sjeveroistočne strane

Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Portret R. Wilhelma, Braniš Vojta, 1936. g., bronca, 60 x 45 x 30 cm
2. Kokoš, Branko Ružić, 1950. – 1957. g., bronca, 40 x 15 x 25 cm

Voditelj programa: Stjepan Lucić

Suradnici: Dinko Ramljak, Eduard Hudolin, Tomislav Markić

BROJ DOSJEA: 749/30, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM LIKOVNIH UMJETNOSTI U OSIJEKU

Predmetne skulpture iz fundusa Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku zatečene su zaprljane, površinska je patina bila oštećena abrazivnom četkom, a zaštitni sloj voska istrošen zbog dugogodišnjeg neodržavanja. U ne-povoljnijim uvjetima okruženja u kojem su skulpture boravile došlo je do oksidacije bronce.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat počeo je mehaničkim čišćenjem demineraliziranim vodom. Detaljnim uklanjanjem svih slojeva zaprljanja, primijećeno je da je brončani odljev u lošem stanju, odnosno da omjer me-

tala u slitini nije jednako raspoređen. Postupak patiniranja „sumpornim jetkanjem“ primijenjen je nekoliko puta kako bi se postigao željeni ton. Nakon završetka patiniranja skulpture su zaštićene voštanom pastom u nekoliko slojeva. Premazani sloj voska ispoliran je mehaničkim četkama i pamučnim krpicama. Skulpture su vraćene vlasniku uz preporuke za održavanje.

d. ra.

Slika 1. Stanje nakon radova

Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Sv. Dorotea, nepoznati autor, II. pol. 18. st., drvo, 50 x 34 x 22 cm
2. Prijе kupanja, nepoznati autor, 1910. – 1940. g., sadra, 63 x 39 x 17 cm
3. Pegaz, Damir Mataušić, 1998. g., bronca, posrebrenje, 13 x 24 x 17 cm
4. Bez naziva XIX, Stjepan Gračan, II. pol. 20. st, paljeni poliester, 190 x 63 x 30 cm
5. Raspeti Krist, Stjepan Gračan, II. pol. 20. st, poliester, 225 cm

Voditelj programa: Dinko Ramljak

Suradnici: Stjepan Lucić, Eduard Hudolin, Tomislav Markić

BROJ DOSJEA: 749/29, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pregledom predmetnih skulptura iz fundusa Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku primijećen je deboj sloj zaprljanja te fragmentiranost cjelina uzrokovanu nepravilnim rukovanjem i pohranom. Skulpturu *Sv. Dorotea* bilo je potrebno dezinficirati i dezinsekticirati. Nakon dubinskog uklanjanja svih štetnih tvari iz drva, skulptura je konzervirana, odnosno učvršćena otopinom *Paraloida B-72*.

Veće oštećenje gipsane skulpture *Prije kupanja* nalazilo se na predjelu desne ruke. Uklonjene su sve nečistoće na površini vaticama i demineraliziranom vodom. Preostala tvrdokornija zaprljanja (uglavnom na bazi voska) uklonjena su pastom *Arte Mundit*. Nedostajući dijelovi su nadomješteni modeliranjem u gipsu, nakon čega je skulptura patinirana prema izvorno zatećenom stanju te zaštićena voštanom pastom.

Na površini skulpture *Pegaz* došlo je do oksidacije koju je bilo potrebno ukloniti. Mehanički je uklonjen štetni sloj i površina je obrađena poliranjem.

Zahvat na skulpturi *Bez naziva XIX* od paljenog poliestera započet je čišćenjem površine. Riječ je o skulpturi

prirodne veličine, sačinjenoj od više komada spojenih u cjelinu. Gotovo su svi dijelovi na skulpturi popustili i bilo ih je potrebno ponovno učvrstiti. Spojevi su sani-rani mješavinom dvokomponentne poliesterne smole i staklene vate koja je služila kao armatura. Za nedostajuće dijelove (veća oštećenja prstiju obje ruke) izrađena je i aplicirana armatura od nehrđajućeg čelika. Na pri-premljenu podlogu nedostajuća je forma izmodelirana epoksidnim dvokomponentnim ljepilom. Nakon ovog zahvata ujednačeni su svi spojevi prema izvornoj građi. Paljenjem skoro sirovog, novonanešenog sloja poliestera dobiven je željeni ton, a potom je i cijela skulptura tonski ujednačena.

Na skulpturi *Raspeti Krist* bilo je potrebno samo ukloniti sloj nečistoća nataložen na površini. Čišćenje je provedeno visokotlačnim parnim čistačem.

d. ra.

Slika 1. Prije kupanja, stanje prije radova

Slika 2. Prije kupanja, stanje nakon radova

Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Siva crta na srebrnoj pozadini, Josip Vaništa, 1965. g., kombinirana tehnika, 140 x 180 cm
2. Vode, Božidar Kopić, 1981. g., ulje na platnu, 50 x 72 cm
3. Ribarska lađa, Emanuel Vidović, poč. 20. st., ulje na platnu, 46 x 98 cm
4. Nogometna utakmica, Omer Mujadžić, oko 1929. g., ulje na šperploči, 50 x 60 cm
5. Poluakt žene, Vladimir Becić, 1934. g., ulje na platnu, 59 x 73 cm
6. Orač, Vladimir Becić, 1920. g., ulje na platnu, 80 x 110 cm
7. Biskup Josip Juraj Strossmayer, Franjo Pfalz, 19. st., ulje na platnu, 74,5 x 62,5 cm
8. Grof Lothar Eltz, nepoznati slikar, 19. st., ulje na platnu, 65 x 53 cm
9. Ukrasni okvir slike Presveto Trojstvo / Prijestolje Milosti, 19. st., drvo, polikromija, 490 x 243 cm

Voditeljice programa: Vlatka Rudeš Vončina, Mia Krkač

Suradnici: Mirela Mateljak, Marko Begović, Sanda Milošević, Dragutin Furdi, Jurica Škudar, Željko Belić, Jurica Milinković, Azra Grabčanović, Ida Gnijatović

BROJ DOSJEA: 8830 (1), 8831 (2), 8832 (3), 8833 (4), 8834 (5), 8835 (6), 8836 (7), 8837 (8), 8327 (9), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U nastavku višegodišnje suradnje s Muzejom likovnih umjetnosti u Osijeku tijekom 2016. godine u Zavodu je konzervirano-restaurirano osam slika u ukrasnim okvirima. Radovi na slici *Siva crta na srebrnoj pozadini* bili su usmjereni na uklanjanje površinskih nečistoća, ravnanje platnenog nosioca bez skidanja slike s podokvira te na rekonstrukciju oslika. Trebalо je nadomjestiti slikani sloj istim tonom srebrne, odnosno sive boje, rekonstruirati zrnatost srebrnog pigmenta i sjaj površine. Na slici *Vode* radovi su obuhvatili rekonstrukciju nosioca, podlage i boje. Na slici *Nogometna utakmica* fiksirana je podloga i boja, provedeno je postupno uklanjanje nečistoća i laka emulzijama različitih pH-faktora, rekonstrukcija sloja podlage akrilnim kitom, podslik akvarelnim bojama i završna rekonstrukcija slikanoga sloja smolnim bojama. Na slici *Ribarska lađa* uklanjanje sloja nečistoće iz više je razloga bilo izrazito delikatno. Slika nije imala zaštitni sloj laka pa se nečistoća nataložila izravno u pore slike. Uz to, slikana je izrazito tankim slojem, a zbog smanjenog udjela veziva bojeni je sloj postao nestabilan, praškast. Nakon ravnanja i dubliranja rubova, na novi drveni podokvir napeto je tanko, sintetičko platno kao zaštita izvornog nosioca slike koji je pričvršćen preko njega. Rekonstrukcija bojenog sloja na mjestima na kojima je slika bila izgrebena i na mjestima djelomice uklonjenih starih potamnjelih retuša i kitova izvedena je tehnikom točkanja uz pomoć povećala; pratio se raspored vlakana platna kako bi se postigao istaknuti efekt prozračnosti. Kako bi se zadržao izvorni „suhi“ efekt završnoga sloja, na sliku je nanesen potpuno nevidljiv sloj zaštitnog matiranog laka s dodatkom sredstva protiv tamnjenja. S tankog ukrasnog okvira, čiji središnji dio tvori reljefni biljni ornament, uklonjena je površinska nečistoća te ostaci neu jednačenog i potamnjelog laka. L-

profilima učvršćeni su kutni spojevi. Kredna preparacija je konsolidirana i nedostajući dijelovi su rekonstruirani. Nakon rekonstrukcije pozlate i bojenog sloja uslijedilo je zaštitno lakiranje i patiniranje. Slika *Poluakt žene* u nekom je trenutku vjerojatno bila demontirana s podokvira i savijana, pa se podeblji slikani sloj prelomio i nastale su duboke i dugačke napukline kroz središnje osi slike, te nešto pliće krakelire na ostatku sloja boje i preprecaije. Rasušena i krta boja zajedno sa slojem preparacije odigla se od nosioca, pa je kvalitetna konsolidacija bila najnužniji zahvat za očuvanje te slike. Uz to, s površine slike trebalo je ukloniti nataloženu nečistoću koja se uvukla i u krakelire, a zatim i stare alterirane retuše te potamnjeli lak. Slika je izravnata, rekonstruirana su oštećenja u sloju nosioca, te je dublirana. Gubitaka bojenog sloja najviše je bilo uz rubove slike, što je valjalo rekonstruirati. Na kraju radova zaštićena je slojem laka s dodatkom UV filtra. Pri restauriranju slike *Orač* pozornost je usmjerena na rekonstrukciju slikanoga sloja. Na njoj je fiksirana podloga i boja, provedeno je postupno uklanjanje nečistoća i laka emulzijama različitih pH-vrijednosti, rekonstruiran je sloj podlage akrilnim kitom, izveden podslik akvarelnim bojama i završno rekonstruiran slikani sloj restauratorskim smolnim bojama. Slikani sloj slike *Biskup Josip Juraj Strossmayer* odvaja se od nosioca i bilo je nužno konsolidirati ga. Bio je tanak do te mjere da se pod njime prozirala preparacija. Formu portreta oblikuju fine lazure. Završni sloj laka koji je potamnio bio je prekriven nataloženim slojem nečistoće. Uklonjena je s oprezom, kako bi se očuvale tanke lazure. Na slici *Grof Lothar Eltz* slikani se sloj zajedno s preprecajom odvaja od nosioca, tvoreći žličaste krakelire, pa ga je trebalo konsolidirati i izravnati. S lica je bilo potrebno ukloniti nepripadajuće slojeve: nataloženu nečistoću,

požutjeli lak i alterirane stare retuše. Ukrasni okvir slike sastoji se od profilirane vanjske letvice i unutarnjeg paspartua ovalnog otvora. S cijelog je okvira uklonjena nečistoća i stari lak te je okvir konsolidiran. Rekonstruirana je nedostajuća cijela donja ukrasna letvica, nedostajući dijelovi cvjetnih ukrasa na paspartuu te oštećenja sloja pozlate. Zaštićen je slojem laka. Ukrasni okvir slike *Presveto Trojstvo / Prijestolje Milosti velikih* je dimenzija, bogatog visokog reljefa; u cijelosti je pozlaćen listićima pravog zlata. Na nosiocu naknadno pronađenog kruni-

šta (vrh) okvira, kao i stranica ukrasnog okvira trebalo je rekonstruirati nedostajuće dijelove rezbarenjem u drvu. Nakon uklanjanja površinskih nečistoća, rekonstrukcije nosioca, podloge, bolusa i pozlate listićima zlata na ukrasnom okviru i kruništu, krunište je inkorporirano u cjelinu ukrasnog okvira.

m. kr., v. r. v., m. be.

Slika 1. *Vode*, stanje prije radova

Slika 2. *Vode*, stanje nakon radova

Osijek

Muzej likovnih umjetnosti

1. Studija hrastove šume bez lišća, Adolf Waldinger, 19. st., papir, olovka, 43 x 59 cm
2. Studija krošnje bez lišća, Adolf Waldinger, 1874. g., papir, olovka, 26,5 x 33 cm
3. Šuma, Adolf Waldinger, 19. st., papir, ugljen, 25,5 x 33 cm
4. Poslje oluje, Adolf Waldinger, 19. st., papir, olovka 30,5 x 42,5 cm
5. Franjevačka crkva, Branko Šenoa, 1917. g., papir, akvarel, 30 x 23 cm
6. Porušeni bedemi, Branko Šenoa, 1917., papir, akvarel, 23 x 30 cm
7. Drvari u Splitu, Menci Klement Crnčić, I. pol. 20. st., papir, bakropis, 38,5 x 50 cm
8. Šuma uz krš, Menci Klement Crnčić, I. pol. 20. st., papir, ugljen, 55,5 x 59,5 cm
9. Čamci uz obalu, Menci Klement Crnčić, I pol. 20. st., papir, bakrorez u boji, 40 x 52,5 cm
10. Sv. Nikola, Miroslav Kraljević, 1905. g., papir, olovka, 29 x 21 cm
11. Ruševine Krndije, Hugo Conrad von Hötzendorf, 1863. g., papir, olovka, 27 x 38 cm
12. Pougljenjena stabla u podgoračkom lugu, Hugo Conrad von Hötzendorf, 1863. g., papir, olovka, 27 x 38 cm
13. Dolina kod Jankovca, Hugo Conrad von Hötzendorf, 1863. g., papir, olovka, 27 x 38 cm
14. Stara kula valpovačkog dvorca, Hugo Conrad von Hötzendorf, 1863. g., papir, olovka, 27 x 38 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnici: Karmen Lečić, Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8800 (1), 8801 (2), 8802 (3), 8803 (4), 8804 (5), 8805 (6), 8806 (7), 8807 (8), 8808 (9), 8809 (10), 8810 (11), 8811 (12), 8812 (13), 8813 (14), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Programom radova na umjetninama na papirnatom nosiocu iz Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku u 2016. godini obuhvaćeno je četrnaest umjetnina datiranih u 19. i prvu polovicu 20. stoljeća.

Na umjetninama je zatečena površinska nečistoća, a papirnatni nosilac uglavnom je požutio, s mrljama raznih vrsta i različitog podrijetla. Na poledini umjetnina zatečene su oznake i žigovi, razne trake lijepljene škrobnim ljepilom i tutkalom te samoljepive trake.

Četiri crteža Adolfa Waldingera bila su zalijepljena cijelom površinom poledine za kartonsku podlogu te marginama lica crteža za kartonski paspartu. Akvareli *Franjevačka crkva* i *Porušeni bedemi* bili su zalijepljeni kutovima poledine za kartonsku podlogu te su tako pripremljeni činili mapu. Drugu mapu čine četiri crteža Huga Conrada von Hötzendorfa koji su također zatečeni zalijepljeni kutovima za kartonsku podlogu. Samoljepive trake na krajevima kojima su crteži zalijepljeni za karton otpustile su ljepilo koje je prodrlo u strukturu papira te prouzrokovalo njegovu nepovratnu degradaciju. Na tim mjestima zatečene su žuto-smeđe mrlje i osipanje strukture papira. Uz to, na umjetninama su zatečeni pregibi, manje poderotine i perforacije na kutovima. Kiselošte neprimjerene kartonske opreme i ljepila stvorila je ozbiljna i nepovratna oštećenja na umjetninama.

Nakon preuzimanja, umjetnine su opisno i fotografski dokumentirane te je izrađen plan radova. Izmjerena je pH-vrijednost papirnatog nosioca svake umjetnine te su izrađene mikroskopske i mikrokemijske analize.

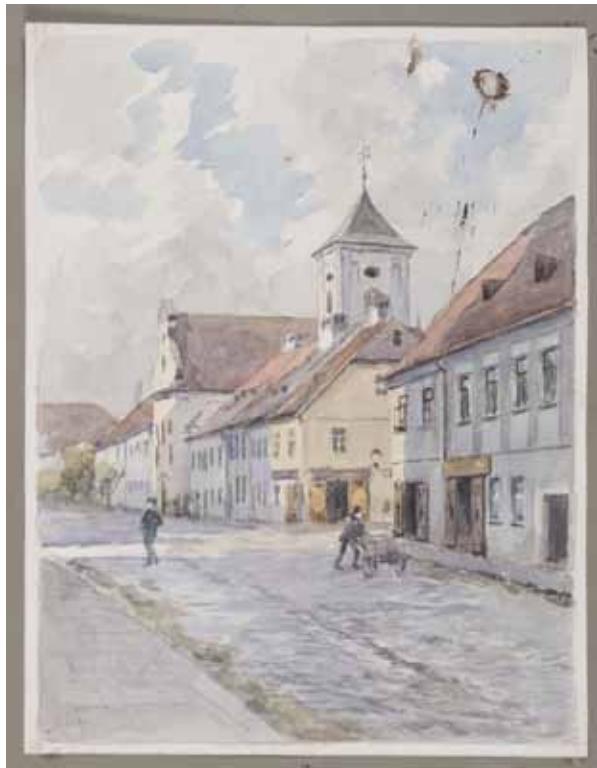
Uslijedilo je suho čišćenje i uklanjanje zatečene nepripravljene kartonske opreme i traka s poledine. Tako pripremljene umjetnине mokro su očišćene tehnikom uranjanja ili plutanja u otopini destilirane vode i etanola, a potom je na isti način, u otopini kalcijeva hidroksida, provedena neutralizacija papirnatog nosioca. Umjetnine koje zbog osjetljivosti bojenog sloja nije bilo moguće čistiti i neutralizirati metodom uranjanja, očišćene su djelomično, a neutralizirane raspršivanjem praha magnezijeva oksida na lice i poledinu.

Japanskim papirom odgovarajuće gramature ojačana su i konsolidirana mjesta s pregibima ili poderotinama, a nedostajući dijelovi rekonstruirani. Umjetnine su potom vlažene u komori, sušene i izravnate u hidrauličnoj preši. U završnoj fazi izведен je retuš suhim pastelama. Za sve umjetnine izrađena je oprema za pohranu od beskiselinskog kartona i folije *Melinex*. Umjetnine su fotografски dokumentirane te predane vlasniku.

s. j., m. b.

Slika 1. Franjevačka crkva, stanje prije radova

Slika 2. Franjevačka crkva, stanje nakon radova

Osijek

Zgrada u Ulici Lorenza Jägera 22

19. st.

Voditeljica programa: Darija Cvitan

Suradnici: Vesna Giener, Dinko Ramljak, Željko Hnatjuk, Dejan Pajić

BROJ DOSJEA: 2409, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ZAVODOM ZA STANOVANJE D.O.O. I SUVLASNICIMA ZGRADE

Zgrada u Ulici L. Jägera 22 jednokatna je višestambena kuća u nizu, građena potkraj 19. st. u duhu historicizma. Njezino glavno, ulično pročelje okrenuto je prema istoku i simetrično je oblikovano dvama ugaonom rizalitima s po jednom prozorskom osi, a između njih pročelje je podijeljeno četirima prozorskim osima. Plitko izvedene rizalite flankiraju pilastri koji se protežu kroz oba kata. U zoni prizemlja na pilastrima se izmjenjuju polja s kanelirama i istaknutijim poljima obradenim glatkom žbukom. Na katu su pak istaknuta polja rustikalno obrađena, a ostala su glatko ožbukana.

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima obuhvaćeno je glavno, ulično pročelje građevine. Izrađena je arhitektonska snimka zatečenog stanja, provedena su arhivska i povjesna istraživanja, analiza postojećeg stanja te sondiranje građevnih, žbukanih i bojenih slojeva. Istraživanjima su utvrđena izvorna oblikovna obilježja pročelja, njegova obrada i obojenje. Rezultati i zaključci istraživanja izneseni su u elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.

d. c.

Slika 1. Glavno, ulično pročelje zgrade

Slika 2. Oštećena uklada ispod prozora u prizemlju

Slika 3. Izvorno obojenje manufakturne plastike (sonda 9)

Slika 4. Izvorno obojenje zidnog plašta (sonda 3)

Osijek

Župna crkva sv. Mihaela arkandela

Oltar Blažene Djevice Marije Bezgrešne

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, polikromija, 500 x 650 cm

Voditeljica programa: Jasmina Budoš

Suradnici: Klara Debeljak, Vjekoslav Schmidt, Ivan Bošnjak, Željko Hnatjuk, Dejan Pajić, Darija Cvitan

BROJ DOSJEA: 1415/6/2, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva sv. Mihaela arkandela monumentalna je građevina, dvoranskog tipa, sa zaobljenim svetištem i dva masivna zvonika, izvedena u duhu kasnog baroka. Gradnja crkve počinje 1725., a pročelje je potpuno bilo završeno tek 1766. godine. Oltar Blažene Djevice Marije Bezgrešne, nazivan i „Bijeli oltar“ bočni je oltar, smješten na sjevernom zidu broda. Drugačiji je od ostalih bočnih oltara i nema svoj pandan, manjih je dimenzija, jednostavne forme i klasicističkih obilježja. Oltarna pala prikazuje Mariju Bezgrešnu (Immaculatu) koja s Isusom u naručju, okružena anđelima, stoji na polumjesecu te gazi edensku zmiju. Oltaru je nedostajao dio atike, s velikim ovalnim medaljonom.

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su 2011. i s prekidima su trajali do rujna 2016., kad je oltar vraćen u crkvu. Provedena istraživanja pokazala su da oltar izvorno nije bio bijele boje, pa mu je tijekom postupka vraćena izvorna polikromija – plavo-zeleno mramoriranje s pozlaćenim i posrebrenim elementima.

U prvoj fazi radova provedena je konsolidacija tutkalno-krednog slikanog sloja podlijepljivanjem, tutkalnom otopinom i glaćalom preko japanskog papira. Usljedi-

la je stolarska sanacija. Izmijenjeni su natruli dijelovi u donjoj zoni menze te na oba postamenta, rekonstruiran je nedostajući dio atike, medaljon, okvir medaljona i središnja ploča predele. Izrezbareni su nedostajući dijelovi pozlaćenih ukrasa. Preslici su uklanjani mehaničkim i kemijskim postupkom. Oštećenja u sloju drvenog nosioca te u slikanom sloju zapunjena su tutkalno-krednom otopinom, a površina je obrađena brusnim papirom, nakon čega je izolirana lakom. Za retuš oštećenja sličnoga sloja upotrijebljeni su pigmenti u prahu, miješani s vezivom gumiarabike. Rekonstrukcija i retuš pozlate i posrebrenja izvedeni su nakon nanošenja podloge (bolusa) zlatnim i srebrnim listićima te pigmentima u prahu. Elementi oltara zaštićeni su lakom.

j. bu.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje poslije radova

Otok Bisage (Kornatsko otočje)

Novi vijek

Voditeljica programa: Vesna Zmaić Kralj

Suradnici: Igor Mihajlović, Zoran Delibašić, Marin Cvitan, Damir Srzić, Vladimir Danilović

BROJ DOSJEA: 2143/1, ZAGREB, CVIJEĆE ZUZORIĆ 43

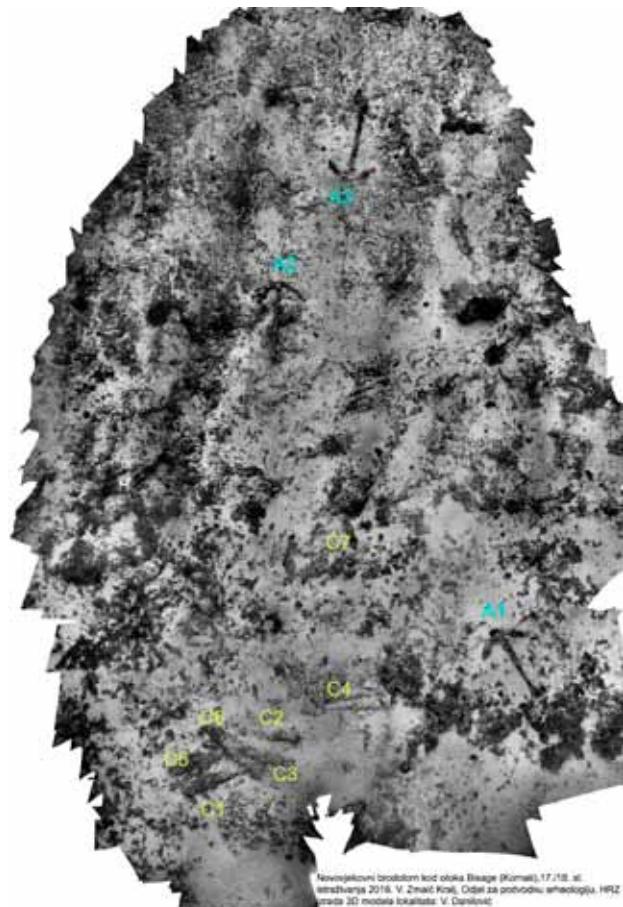
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U podmorju otočića Bisage (Kornatsko otočje), na dubini od 30 do 50 m, nalaze se ostaci brodoloma datiranog u 17./18. stoljeće. Riječ je o ostacima trgovačkog broda koji je prevozio orientalni teret namijenjen zapadnom tržištu. Naoružanje broda činilo je više topova s punjenjem s prednje strane, od kojih je do sada pronađeno šest velikih željeznih cijevi i jedna manja. Na dnu leže tri željezna sidra dužine tri metra i raspona krakova oko dva metra, dijelovi drvene brodske opplate te ostaci trgovačkog tereta u kojem prevladavaju osmanske glinene lule i keramičko posuđe. Istraživanje u listopadu 2016. obuhvatilo je detaljniju snimku postojećega stanja loka-

liteta i pregled šireg područja zbog pronalaska razvučenih, površinskih arheoloških nalaza te detaljnu fotografsku i video dokumentaciju u cilju izrade fotogrametrije i 3D modela nalazišta. U površinskom sloju pronađeno je više desetaka keramičkih lula osmanske provenijencije i drvene kamiše za lule, oslikane polukružne zdjelice proizvedene u keramičkim radionicama osmanskoga grada Kütahye te brončana aplika, tanjur i brus koji su pripadali posadi ili inventaru brodske kuhinje.

v. z. k.

Slika 1. Ortofotografija lokaliteta Bisage kod Kornata s označenim dijelovima brodske opreme

Otok Lastovo

Akvatorij PP Lastovo, više lokacija

Antika / novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjek

Suradnici: Pavle Dugonjić, Goran Trninić, Ana Skračić

BROJ DOSJEA: 1971/9, ZAGREB, CVIJEĆE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I PP LASTOVSKO OTOČJE

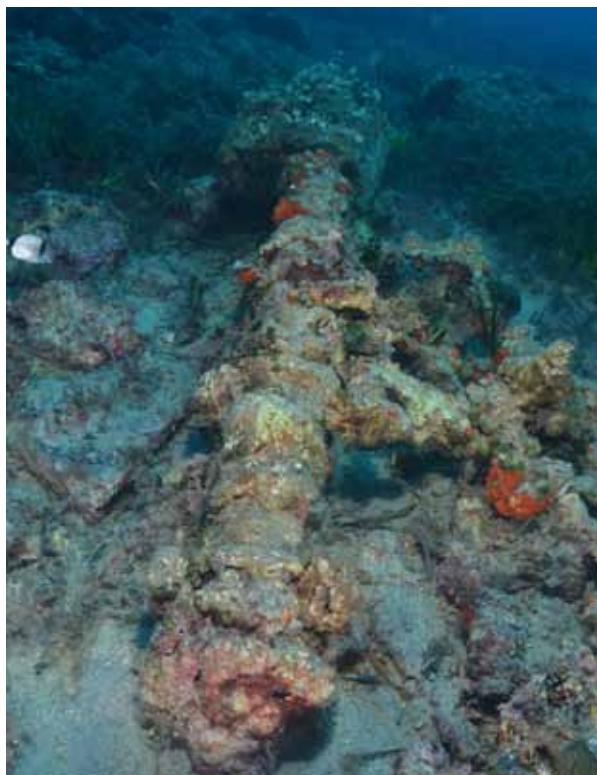
Dio programa zaštite kulturnog dobra *Dubrovačko podmorje u 2016. godini* ostvaren je provođenjem rekognosiranja u akvatoriju Parka prirode Lastovsko otočje. U sklopu programa zaštite podvodnih kulturnih dobara u dubrovačkom podmorju pregledane su i lokacije unutar Parka prirode Lastovo. Najzanimljivije je nalazište na rtu Cuf, na kojem je 2016. uočeno 14 komada željeznih topova, kakvi su izašli iz upotrebe još sredinom 16. stoljeća. U uvali Za planiku pregledano je arheološko nalazište zaštićeno kavezom, koji je potpuno prekriven obraštajem, kao i amfore unutar njega. Postojeći kavez ostvaruje primarnu svrhu zaštite, no prezentacija nije ostvarena na adekvatan način, a potencijalni rad unutar kaveza nije siguran; zbog toga je kavez višak i nagrdjuje podmorje. Na pličini Lukovac pregledano je poznato nalazište koje je sustavno devastirano i intenzivno pljačkano. Ipak, na nalazištu su i dalje vidljivi ulomci amfora i jedna olovna prečka antičkog sidra. Kod grebena Drašan

utvrđeno je postojanje ulomaka amfora grčko-italskog tipa. Olupina broda Peloro fotografirana je sa svrhom dokumentiranja postojećeg stanja 2016. godine. Na jugozapadnoj polini rta Prežba pronađeni su ulomci amfora i keramičkih posuda, ostaci devastiranog brodoloma. Na pličini Petrovac osim mjestimičnih nalaza ulomaka keramike i amfora nisu nađeni važniji arheološki ostaci. Kavez u uvali Saplun pregledan je da bi se ustvrdilo stanje kaveza i potencijalni tragovi devastacije na kavezu. Kao i na kavezu u uvali Za planiku, konstrukcija navedenog kaveza također je prekrivena debelim slojem obraštaja. Iako trenutačno stanje kaveza ispunjava primarnu svrhu, tj. zaštitu amfora i antičkog brodoloma *in situ*, kavez gubi prezentacijsku komponentu.

i. m.

Slika 1. Željezni top prekriven obraštajem, rt Cuf

Slika 2. Željezni top s vidljivim ojačanjima

Otok Mljet

Akvatorij NP Mljet, više lokacija

Antika / kasna antika / novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholječ

Suradnici: Pavle Dugonjić, Igor Mihajlović, Goran Trninić, Ana Skračić, Vesna Zmaić Kralj, Bruno Stanić, Vladan Strigo, Duje Bulaja, Bojan Bonin, Marko Polić

BROJ DOSJEA: 1971/3, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I JU NP MLJET

Dio programa zaštite kulturnog dobra *Dubrovačko podmorje u 2016.* godini ostvaren je rekognosciranjem akvatorija Nacionalnoga parka Mljet. Pregledom lokacija na južnoj strani akvatorija NP Mljet zaključeno je da tom području broj arheoloških nalaza nije zastupljen u velikoj mjeri, kao na zapadnom i sjevernom dijelu akvatorija NP Mljet, tj. otoka Mljeta. Razlog tomu vjerojatno je odabir plovnih putova kojima su se, zbog konfiguracije obale i uvala pogodnih za sidrenje, moreplovci koristili na sjevernoj strani otoka Mljeta. Pregledano je područje od uvale Zamedan do punte Križa (Rat Križa), no na tom potezu nije utvrđeno postojanje arheoloških nalaza. Na potezu od donje ponte Hljeba do uvale Procjep, jedina lokacija na kojoj je pronađen arheološki materijal je u uvali Procjep, gdje su nađene samo dvije amfore koje nisu ostaci brodoloma, s obzirom na to da uokolo nisu pronađeni drugi ulomci amfora. Nedaleko od mjesta Kozarica pregledan je lokalitet koji je 1997. pronašao i

prijavio Hrvoje Potrebica. Pregledano područje nalazi se zapadno od Kozarice, oko 100 m od same luke. Riječ je o nalazu amfora *Grande Africana* s još tri popratna tipa amfora, no preciznije će se definirati nakon podrobne analize. Na dnu ne postoji konkretna koncentracija amfora; nalazi su mjestimično razbacani po padini između stijena (u sloju pijeska) do dubine od 45 m. Pregledana je i pozicija u neposrednoj blizini otočića Galičnjak, gdje je na dubini od 6 do 15 m uočena veća skupina inkrustiranih amfora i njihovih popratnih ulomaka. Dno je prekriveno posidonijom, a između pojedinih (većih) područja prekrivenih posidonijom nalaze se navedeni ulomci amfora. Na dubini većoj od 25 m nisu pronađeni arheološki nalazi. Lokalitet je prijavio Miljenko Marukić.

i. m.

Slika 1. Amfora *Africana Grande*, Kozarica

Slika 2. Inkrustirani ulomci amfora, otok Galičnjak

Otok Mljet

Pličina Sv. Pavao, brodolom

Novi vijek

Voditelj programa: Igor Miholjeć

Suradnici: Damir Banković, Vladimir Danilović, Zoran Delibašić, Pavle Dugonjić, Arne Hodalić, Damir Onofri, Vlado Onofri, Domagoj Perkić, Ana Skračić, Goran Trninić

BROJ DOSJEA: 2014, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Djelatnici Odjela za podvodnu arheologiju od 14. do 23. rujna 2016. godine proveli su podvodno zaštitno arheološko istraživanje na programu zaštite kulturnog dobra *Otok Mljet, Pličina Sv. Pavao, brodolom 16. stoljeće*.

Istraživačka je kampanja bila orijentirana na definiranje i dokumentiranje nalaza u dubljim dijelovima lokaliteta. Otkriveni su nalazi među kojima valja izdvajiti nalaze kostiju (ponovno su nađeni životinjski rogovi, kao i u prijašnjim istraživanjima). Nadalje, valja izdvajiti i staklene nalaze čiji su identični primjeri nađeni u prijašnjim istraživanjima te nalaze kamenih topovskih kugli, čiji će kalibar biti utvrđen znanstvenom obradom. Posebice su važni nalazi izničke keramike koja je u dubljim nanosima pjeska ostala odlično sačuvana pa su nađeni cjeloviti tanjuri, primjeri *tazza*, slabije očuvani primjeri izničke keramike i drugi ulomci keramike. Između navedenih nalaza izničke keramike ističe se nalaz koji

dosad nismo imali priliku naći na lokalitetu, a to je vaza koja oblikom odudara od dosad pronađenih oblika na nalazištu i kao takva je unikatan nalaz. Godine 2016. pronađen je i drveni provodnik za užad na kojem su, čak i nakon više od 400 godina, kotačići još uvijek pokretni! Kako je vidljivo, na nalazištu još ima pokretnih nalaza iznimne arheološke vrijednosti jer izničkog posuda u svijetu, što u muzejima, što u privatnim zbirkama, ima samo tri tisuće komada, dok je na navedenom lokalitetu dosad pronađeno stotinjak komada većinom cjelovitog posuda.

i. m.

Slika 1. Mjesto iskopa na nalazištu

Slika 2. Nalazi nakon vađenja

Otok Mljet

Uvala Zaobraslo prijeslo, brodolom

Antika

Voditelj programa: Igor Miholječ

Suradnici: Pavle Dugonjić, Igor Mihajlović, Goran Trninić, Ana Skračić, Vesna Zmaić Kralj, Bruno Stanić, Vladan Strigo, Duje Bulaja, Bojan Bonin, Marko Polić

BROJ DOSJEA: 1971/3, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Djelatnici Odjela za podvodnu arheologiju su od 29. kolovoza do 13. rujna 2016. godine proveli podvodno zaštitno arheološko istraživanje u sklopu programa zaštite kulturnog dobra *Dubrovačko podmorje*. Zaštitno istraživanje provedeno je na nalazištu u uvali Zaobraslo prijeslo. Na lokalitetu je pronađen antički brodolom s teretom amfora koje je moguće datirati u 1. stoljeće. Prilikom istraživanja 2016. godine ponovno je otkriven sektor i s velikom koncentracijom amfora koji je fotografiran u svrhu izrade 3D modela i plana nalazišta. Prema rezultatima dobivenim iskopom sondi s istočne i jugozapadne strane sektora 1, kao i iskopa na dubljem dijelu nalazišta, teret prati formaciju dna, tj. leži na smjeru koji prati prirodnu morfologiju morskog dna (iz plićeg dijela prema dubini). Prilikom iskopa ustanovljen je i sloj koji sadrži vrlo gust nanos krupnijih i sitnijih oblutaka za koje je moguće prepostaviti da je riječ o balastu broda. U sondama su pronađeni raznovrsni nalazi: jedno dno stakle-

ne zdjele, ulomci kuhinjske keramike, čak i uljanice sa životinjskim prikazom i prikazom Mitre s frigijskom kapicom i čizmama. Nažalost, s obzirom na karakter tereta, moguće je prepostaviti da drveni ostaci brodske konstrukcije nisu sačuvani jer u dosadašnjem istraživanju nisu nađeni ostaci koji bi upućivali na postojanje brodske konstrukcije. Antički brodolom u uvali Zaobraslo prijeslo vrijedno je nalazište iz nekoliko razloga: riječ je o nalazištu koje nije devastirano i nalazi se unutar područja Nacionalnoga parka Mljet, čime ostvaruje dvojaku vrijednost: kulturnu i turističku. Prezentacija nalazišta *in situ* sigurno bi poboljšala turističku ponudu NP Mljet, a istraživanje nalazišta koje nije uništavano rijetkost je u arheološkoj struci.

i. m.

Slika 1. Sonda u sektoru 1

Slika 2. Skupina amfora u dubljem dijelu nalazišta

Otok Vis

Viška uvala

Novi vijek

Voditelj programa: Jurica Bezak

Suradnici: Igor Mihajlović, Pavle Dugonjić, Saša Denegri, Neven Lukas, Vladan Strigo, Vladimir Danilović

BROJ DOSJEA: 2395, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Rezultati sustavnog istraživanja novovjekovnog brodoloma u Viškoj uvali 2016. potvrdili su pretpostavke da su ostaci drvene brodske konstrukcije, kao i svi predmeti koji su bili na brodu u trenutku potonuća, potpuno sačuvani ispod površinskog sloja pjeska. Na lokalitetu su detaljno foto-dokumentirani svi površinski vidljivi nalazi, a izrađen je i novi foto-mozaik visoke rezolucije. Iskopom u probnoj sondi pronađeni su ostaci drvene brodske konstrukcije, dio rebara s vanjskom oplatom, koji su zahvaljujući anaerobnim uvjetima ostali kompaktni i dobro očuvani. Njihov položaj također je dokaz da je

brod nakon potonuća ostao položen na dno u smjeru istok – zapad. Nov, za interpretaciju i dataciju brodoloma bitan prilog jesu i nalazi iskopani u sondi A koji se mogu kronološki odrediti u isto razdoblje, između 1780. i 1820., kao i nalaz staklene boce izvadene s nalazišta 2014., na osnovi koje je postavljena preliminarna datacija brodoloma.

j. be.

Slika 1. Drvena brodska konstrukcija i nalaz keramičke posude u sondi

Otok Žirje

Plič Lumbarda, pličina kod rta Ljuta, uvala Balun

Antika, srednji/novi vijek, II. svjetski rat

Voditeljica programa: Vesna Zmaić Kralj

Suradnici: Igor Mihajlović, Zoran Delibašić, Marin Cvitan, Damir Srzić, Vladimir Danilović

BROJ DOSJEA: 2036, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološkim rekognosciranjem šibenskog podmorja provedenog u listopadu 2016. pregledano je podmorje Samogradskih vrata i otoka Žirja. Na pličini Lumbarda ubicirana su dva arheološka lokaliteta: prvi s ostacima tereta amfora tipa Agora G199 iz 2. st. i drugi s ostacima brodoloma iz 15./16. stoljeća. U blizini je pronađeno i veliko željezno sidro iz novovjekovnog razdoblja. Među ostacima brodoloma iz 15./16. st. evidentirani su brojni predmeti koji su pripadali drvenoj brodskoj konstrukciji i opremi broda: bakrena zaštitna oplata drvenog trupa, admiralsko željezno sidro i topovska cijev koja je pripadala topu tipa *bombarde*. Na pličini Ljuta kod otoka Žirja provjero je stanje antičkog lokaliteta s teretom krovne

građe (imbreksa i tegula) te amfora tipa Dressel 6B datiranih od sredine 1. do kraja 3. stoljeća. U uvali Balun na otoku Žirju pregledano je stanje zrakoplova tipa Junkers Ju 87 iz Drugog svjetskog rata, pronađenog 2014. godine. Uz opsežnu fotografsku i video dokumentaciju, izrađena je digitalna ortofotografija i 3D model zrakoplova *in situ*, radi što preciznije slike kulturnog dobra i njegova stanja te u cilju praćenja promjena i deformacija na njemu u određenim intervalima.

v. z. k.

Slika 1. Plič Lumbarda, osnovna dokumentacija cijevi željeznog topa tipa *bombarde* iz 15./16. st.

Pakoštane

Župna crkva Uzašašća Gospodinova

1. Ophodno raspelo, Venecija, 17. st., srebrni lim, drvo, lijevano, iskucavano, puncirano, 53 x 23 cm
2. Viseći svijećnjak, nepoznati autor, 18./19. st., srebrni lim, mqed, lijevano, iskucavano, puncirano, visina 82,5 cm, promjer vrata 32 cm

Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

Suradnice: Vlatka Janjić, Sonja Đuraš

BROJ DOSJEA: 2381/1, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ZADARSKOM NADBISKUPIJOM I ŽUPnim UREDOM PAKOŠTANE

Predmeti su dio crkvenog inventara iz crkve Uzašašća Gospodinova u mjestu Pakoštane.

Viseći svijećnjak ima oblik posude trbušastog spljoštenog tijela s ispučenim ovalnim mjehurima u sredini. Tijelo prelazi u konkavni vrat, na koji se nastavlja konveksni niz okruglih mjehura. Uporišta za lance izlivena su u obliku kerubina koji podižu ruku hvatajući lanac. Svijećnjak završava visokim rubom, unutar kojega je stakleni valjak koji daje obojenje svjetlu. Na zvonolikoj donjoj posudi ponavlja se motiv mjehura za kojim slijedi konkavni prsten, dok je dno izvedeno u obliku češera. Površina cijelog predmeta bogato je ukrašena biljnim motivima i sitnim puncama.

Ophodno raspelo smješteno je na vrh stijega sa zastavom sv. Antuna. Iznad jednostavnog stožastog drška, bez ukrasa, nalazi se okrugli nodus. Ukrašen je iskučanim vegetabilnim motivima, a za njim slijedi jednostavni četvrtasti međučlan, bez ukrasa. Na drvenog nosioca u formi latinskog križa čavlićima je pričvršćen srebrni lim. U sredini prednje strane lima nalazi se lijevano tijelo raspetog Krista. Osim iskucanog po jednog cvijeta u svim trilobama, lim nije dodatno ukrašen. Na bočnoj strani vidljivi su ostaci ukrasne trake s cvjetnim motivom, a na vrhu desne trilobe sačuvan je jedan lijevani florealni ornament.

Površine obaju predmeta bile su prekrivene slojem nečistoće i oksidirale su, zbog čega su poprimile tamnosivi ton. Svijećnjak je bio jako mehanički oštećen. Na mnogim mjestima bila su vidljiva udubljenja i puknuća lima

te brojni komadići lima zalemjenih mekim lemom iz prijašnjih intervencija. Osim nedostajućih ili puknutih karika, na lancima nije bilo drugih većih oštećenja.

Željezni čavlići kojima je metalno oplošje ophodnog raspela pričvršćeno su korodirali, a mjestimično su i nedostajali. Nedostajali su i donji čavlići kojima je pričvršćeno Kristovo tijelo, manji dijelovi bočne trake i većina bočnih ukrasa. Lim na krakovima bio je iskriviljen te su nedostajali pojedini komadi u trilobama, dok su ukrasni cvjetovi bili mjestimično nagnjećeni.

S obzirom na zatećeno stanje predmeta, bilo je nužno zahvat početi rastavljanjem. Uslijedilo je čišćenje površina i svih metalnih elemenata od nečistoća i oksidacija limunskom kiselinom modificirane pH-vrijednosti (6,5), s dodatkom anionskog deterdženta. Mehanička oštećenja ispravljena su alatima različitih profila, gumenim i plastičnim čekićima, na zagrijanoj i na hladnoj površini, ovisno o vrsti oštećenja. Deformacije i sve pukotine i rupe su sanirane. Uslijedilo je fino dodatno čišćenje te retuš srebrnim listićima na mjestima na kojima je to bilo potrebno. Svi nedostajući dijelovi rekonstruirani su prema sačuvanim izvornim elementima, ondje gdje je to bilo moguće. U završnoj fazi zahvata dijelovi predmeta sastavljeni su u cjelinu i površina je premazana 10 %-tom otopinom *Palaroida B-72* u ksilenu, budući da su predmeti još uvijek u upotrebi.

s. d.

Slika 1. Viseći svijećnjak, stanje prije radova

Slika 2. Viseći svijećnjak, stanje nakon radova

Slika 3. Ophodno raspelo, stanje prije radova

Slika 4. Ophodno raspelo, stanje nakon radova

Pakoštane

Župna crkva Uzašašća Gospodinova
 Retabl glavnog oltara
 Matio Rvina, 1699. g.
 Drvo, rezbarenje, polikromija, poliment, 528 x 310 x 80 cm
 Voditeljica programa: Ružica Ercegovac
 Suradnici: Jelena Zagora, Stjepan Krešić, Davor Gazde

BROJ DOSJEA: P-4493, SPLIT, PORINOVA 2A
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar tipološki pripada malobrojnim sačuvanim višedjeljnim drvenim oltarima iz 17. i 18. stoljeća u zadarskoj okolini, koji osim središnjeg otvora za palu ili niše za kip, te skulptura na atici, imaju i bočne niše s kipovima svetaca. Retabl je arhitektonski koncipiran kao slavoluk, s četiri stupa s korintskim kapitelima, koji ga dijele u tri polja. U središnjem, lučno zasvođenom polju je prostor za oltarnu sliku (na oltar je 1932. godine postavljena pala *Uzašašće Gospodinovo*, dok je stara s prikazom Bogorodice s Djetetom, sv. Mihovilom i sv. Petrom skinuta i izložena u crkvenoj lađi). U kutovima nad lučnim završetkom slike postavljena su dva reljefna anđela. Stupovi nose profilirani vijenac nad kojim se u središnjem dijelu izdiže visoki trokutasti zabat. U središtu timpanona reljefno je poprsje Boga Oca na oblacima koji širi ruke, a nad njim lebdi golubica Duha Svetoga. Na stranicama zabata i segmentnim lukovima atike položeni su kipovi anđela. U samom je vrhu kip Uskrstloga Krista sa zastavom.

Središnju nišu flankiraju plitke polukružne niše u interkolumnijima u kojima su na postoljima u obliku vaza ukrašenih prepletom vitica postavljeni izduženi kipovi sv. Ivana Krstitelja i sv. Jeronima.

Tijekom svibnja 2016. godine proveden je konzervatorsko-restauratorski zahvat hitnih intervencija na retablu oltara *in situ*. Oltar je zatečen cjelovit, na njemu je ujesen 2015. provedena dezinfekcija, ali je struktura drva bila mekana i spužvasta. Sanirana je površinska nestabilnost bojenog sloja i sloja preparacije koji su se odvajali od drvenog nosioca na cijeloj površini oltara. Konsolidacija navedenih slojeva provedena je ljepljenjem, nakon injektiranja zagrijane otopine kožnog tutkala u destiliranoj vodi. Drveni nosilac probno je učvršćen injektiranjem smjese od otopine koštanog tutkala u destiliranoj

vodi, drvene piljevine, etilnog alkohola i neionskog celuloznog etera *Tylose MH 300*. Uzeti su uzorci polikromije i polimenta radi izrade prijedloga konzervatorsko-restauratorskog zahvata.

Tijekom zahvata u crkvu je donesena glava kerubina, izvorno smještena u tjemenom luku oltarne pale, koja je dotad smatrana izgubljenom. Ona je prema načelu *par pro toto* postala uzorak za izvođenje postupaka koje u toj fazi nije bilo moguće provesti na oltaru: probe uklanjanja površinske nečistoće, nanošenje zaštitnih premaza, konsolidacija drvenog temeljnika na mjestu puknuća te spajanje ojačanog drvenog nosioca. Nakon obavljenih probnih radova, demontirana je glavica pohranjena kod župnika, s obzirom na to da se zbog spužvastog stanja drvenog temeljnika arhitekture oltara nije mogla monitorati.

Interventnim pregledom prije i u vrijeme provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova utvrđeno je da su konstruktivni dijelovi oltara, skulpture i spojevi dekorativnih elemenata izrazito oslabljeni djelovanjem crvotočine, vlage i koncentracije soli kojoj je, zbog blizine mora, izložen cijeli crkveni prostor. Izrađena je fotografkska i arhitektonska dokumentacija s crtežima postojećeg stanja i ucrtanim zonama oštećenja. Provedene su probe uklanjanja površinske nečistoće sa zlata i polikromije na umjetnini *in situ* i u restauratorskoj radionici. Potom je izrađen detaljni konzervatorsko-restauratorski elaborat s troškovnikom, uz zaključak da je jedina sigurna metodologija za zaštitu toga oltara demontaža i zahvat u kontroliranim uvjetima radionice.

r. e.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Glava kerubina, stanje prije radova

Slika 3. Glava kerubina, stanje nakon radova

Pavlin Kloštar (Streza)

Pavlinski samostan Svih svetih

Kasni srednji vijek

Voditeljice programa: Tajana Pleše, Ivana Hirschler Marić

Suradnja: Petar Sekulić, Vlasta Vyroubal, Banzek j.d.o.o., Coner d.o.o., Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1832, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan Svih svetih osnovan je 1374. godine zakladnicom Ivana Bisena. Nakon nešto manje od dva stoljeća prosperiteta, redovnici su zbog opasnosti od prodora osmanlijskih trupa napustili samostan između 1538. i 1547. godine te se preselili u Lepoglavu. Napušteni je samostan u idućim stoljećima razgradilo lokalno stanovništvo.

Dosadašnjim arheološkim istraživanjima (2006. – 2012.) okvirno su određeni vanjski gabariti samostanskog sklopa te je u cijelosti istražena samostanska crkva Svih svetih, smještena u njegovu JI dijelu. Uz suglasnost Konzervatorskog odjela u Bjelovaru, 2013. i 2014. godine istraženi je dio samostana tamponski konzerviran. Tijekom 2015. nastavljena su istraživanja kojima je obuhvaćen veći dio istočnog te istočni dio sjevernog hodnika klaustra te dva velika pravokutna prostora.

Tijekom 2016. godine istražen je sjeverni hodnik klaustra i hodnik postavljen okomito na njega. Prilikom reviziskog pregleda južnog hodnika klaustra pronađeno je

17 kosturnih ukopa. Također je ponovljeno dokumentiranje probnih sondi istraženih 2006. godine s ostacima temelja sjevernog i istočnog obrambenog zida. Nakon dovršetka istraživanja, novopronađene strukture su fotodokumentirane s kopna (HRZ) i iz zraka (Vektra d.o.o.) te su snimljene metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.). Sve su strukture nakon istraživanja tamponski konzervirane: prekrivene su zaštitnim materijalom na koji je potom nanesen 20-40 cm debeo sloj pijeska, koji je potom prekriven jednako debelim slojem zemlje (Coner d.o.o.). Radovi u 2016., provedeni u skladu s Rješenjem Konzervatorskog odjela u Bjelovaru, opisani su u godišnjem izvještaju uz priloženu nacrtnu dokumentaciju s pripadajućim tehničkim opisom.

t. p., i. h. m., p. s.

Slika 1. Pogled iz zraka na novoistraženi dio samostana

Paz

Kaštel Paz

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2323, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda nastavio je s projektom arheoloških istraživanja i građevinske sanacije najugroženijih dijelova kompleksa kaštela u Pazu. Arheološkim istraživanjima 2016. trebao se definirati prostor unutar gabarita nekadašnjeg palasa, na kojem je još prethodne godine utvrđen postupni razvoj građevinskih struktura koje su se sukcesivno dodavale i nadogradivale.

Prema sačuvanim ostacima čini se da je najstariji dio utvrde činio objekt koji je za sada tek djelomično definiran. U sljedećoj razvojnoj fazi na spomenuti je objekt, na njegovu jugoistočnom kutu, dozidana kula dimenzija $7,7 \times 7,7$ m. Pretpostavlja se da je u toj fazi razvoja kaštela na istočnoj strani kule bio sagraden još jedan manji objekt, od kojega je u dosadašnjem istraživanju pronađen tek zid usmjeren od kule prema istoku. U posljednjoj fazi razvoja spomenuta kula inkorporirana

je u novosagrađenu zgradu palasa koju i danas prepoznajemo na terenu, dok je na jugozapadnom kutu sagrađena nova kvadratna kula. Arheološki nalazi sugeriraju da su ti radovi izvedeni u 16. stoljeću. Među pokretnim arheološkim nalazima prevladavaju ulomci keramičkih posuda i različitih kaljevih peći, koji se po stilskim karakteristikama mogu datirati od kraja 15. do 18. stoljeća. Arheološka istraživanja prethodila su građevinskim radovima sanacije najugroženijih dijelova objekta. Kao početna točka obnove odabran je statički najugroženiji dio, odnosno istočni dio južnog zida palasa. Riječ je o dijelu objekta koji je u drugoj građevinskoj fazi razvoja bio korišten kao kula, a poslije je inkorporiran u zgradu palasa.

j. v.

Slika 1. Južni zid kaštela tijekom građevinskih radova

Slika 2. Pogled na arheološku sondu nakon istraživanja

Pazin

Palača Rapicio

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2412, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM KAPITEL D.O.O.

Program obnove i sanacije palače Rapicio obuhvatio je istočnu polovicu južnog zida i prostoriju koja je dozidana s vanjske strane kuće. Na predmetnom području provodio se arheološki nadzor prilikom uklanjanja urušenja u visini od 1,7 m kojim je bila zatrpana prostorija. Slijedila je sanacija zidova iz statičkih razloga i mogućeg rušenja zidova kuće kako bi se nesmetano mogli obaviti preostali arheološki radovi. Nakon završetka saniranja i konzervacije dijela južnog zida i vanjske prostorije kuće, provedeno je arheološko sondiranje uz južni zid, gdje su postavljene dvije sonde, te unutar dograđene prostorije u koju je postavljena treća sonda. Dok se u dvjema sondama uklanjao dio urušenja do matične stijene s pronađenim pokretnim arheološkim materijalom s početka 20. stoljeća, u sondi unutar prizidanog objekta, odnosno ispod kamenog popločenja, istraživali su se zemljani slojevi s pokretnim materijalom iz 15. i 16. stoljeća, s ulomcima glazirane keramike, te slojevi

s ulomcima grube keramike koja bi mogla biti i starija. Pokretni arheološki materijal iz sonde 5, ispod popločenja, okvirno nam datira gradnju toga dijela objekta u 16. stoljeće ili nešto kasnije. Ispod popločenja pronađena je i jedna strelica koja sugerira da je objekt, na mjestu gradnje palače Rapicio, imao neku drugu funkciju, možda obrambenu. Sonde su nakon završenih istraživanja pokrivenе geotekstilom i ponovno zatrpane zemljom. Unutrašnjost kuće je još uvijek zatrpana slojem urušenja, pijeska i crepova do maksimalne dubine od 40 do 50 cm. Sondama je utvrđeno da je matična stijena bila hodna površina, a eventualne škape i manje udubine ispunjavale su se sitnim kamenjem i zemljom, gdje je pronađen pokretni materijal s početka 20. stoljeća.

s. p.

Slika 1. Sonda 3 nakon istraživanja, u pozadini sonda 4

Slika 2. Sonda 5 nakon završenih istraživanja

Pazin

Župna crkva sv. Nikole biskupa

Sakristijski ormar

Nepoznati autor, 18. st.

Furnir orah, intarzije, rezbarenje, polikromija, 398 x 580 x 90 cm

Voditeljica programa: Tijana Annar Trputec Strčić

Suradnici: Radovan Pavlek, Tomica Vreš, Davor Filipčić, Nena Meter Kiseljak, Nikolina Oštarijaš, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8743, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sakristijski ormar iz 18. stoljeća rad je mjesne radionice. Sastoji se od škrinje – dubljeg donjeg dijela i pličega gornjeg s devet vratašaca na kojima su prikazani lukovi svetaca. Ormar je s obiju strana učvršćen uz oplatu s klečalom te s njom čini cjelinu. Iza svakih od devet vratašaca na gornjem dijelu nalazi se polica i mala intarzirana ladica. Donji je dio podijeljen u pet cjelina: tri cjeline s dvojim vratima i dvije s po pet intarziranih ladića. Vrpce furnira na vratašcima ormara stvaraju okvire za uložene figure svetaca. Na središnjim vratašcima je prikaz Raspeća, vijenac s godinom 1737. i prizor Navještenja. Na škrinju su ukomponirani biljni ukrasi, a na bočnim pilastrima životinjske figure.

Tijekom 2016. nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na sakristijskom ormaru započeti 2015. godine. Ormar je rastavljen i gornji su dijelovi zajedno s ladicama i vratima donjeg dijela dovezeni u radionicu za namještaj u Zagrebu. Na donjem dijelu ormara, zbog djelovanja vlage pa posljedično i gljiva i drvotočaca,

bilo je nužno zamijeniti cijelu podnicu i leđa *in situ*, pri čemu su dijelovi konstrukcije bili natapani konsolidantom. U radionici je obavljena konsolidacija većine konstruktivnih dijelova natapanjem *Paraloidom B-72* zbog izuzetne oštećenosti drva drvotočima. Očišćene su sve površine od debelog sloja potamnjelog laka ispod kojega su intarzije bile jedva vidljive. Zbog velikih oscilacija vlage i temperature u sakristiji tijekom godina, tutkalo je izgubilo svojstva te se, nakon uklanjanja laka koji ih je držao na mjestu, većina furnira i intarzija počela odvajati od podloge. Bilo ih je nužno vratiti na mjesto lijepljenjem, pri čemu su uklonjene sve naknadne intervencije imitacije furnira kitovima i neodgovarajućim vrstama drveta. Izvedene su rekonstrukcije nedostajućih dijelova na svim ladicama, vratnicama i profilacijama.

t. t. s., n. m. k.

Slika 1. Stanje prije radova, *in situ*

Slika 2. Rekonstrukcije u drvu, stanje tijekom radova

Pazin

Župna crkva sv. Nikole biskupa

Zidne slike u svetištu

15. st.

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Mirta Cvetko, Ivana Pavleka, Nives Jakovina, Danijela Skelin, Domagoj Mudronja, Martina Lesar Kikelj, Marta Bensa

BROJ DOSJEA: 1016/1, 1016/1/1, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM PAZINOM

Tijekom 2015. provedena su konzervatorsko-restauratorska, povjesno-umjetnička i arhivska istraživanja zidnih slika crkve sv. Nikole u Pazinu. Temeljem tih istraživanja, osobito proba čišćenja, 2016. godine počelo se s konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama svoda svetišta. Radovi su uključivali konsolidaciju slikanog sloja prema potrebi, čišćenje slikanog sloja kemijskim metodama – pulpom s 10 %-tom otopinom amonijeva karbonata. Tijekom kemijskog čišćenja utvrđeno je da je slikani sloj uglavnom u stabilnom stanju, a pulverizirani dio odnosi se na retuš izведен na izvornom slikanom sloju. Za postupak pretkonsolidacije upotrijebljen je proizvod *NanoRestore* (CTS) razrijeden u alkoholu izopropanolu u omjeru 1:6. Spomenuti retuš uklonjen je prilikom čišćenja jer je u kombinaciji s

prljavštinom i solima oslik činio nejasnim, neurednim i nečitkim. Retuš je uglavnom temeljen na dodavanju patine s pomoću *aqua sporce*. Restauratorske integracije u žbukanom sloju – velike oslikane zagrpe – nisu uklanjane. Svodna polja na kojima su se izvodili radovi prethodno su injektirana smjesom PLM-A, pri čemu su se preventivno kitale manje i veće pukotine vapneno-pješčanom žbukom.

Navedeni radovi odnose se na pretkonsolidaciju i čišćenje slikanog sloja i injektiranje osam svodnih polja te na računalnu obradu grafičke dokumentacije zatečenog stanja zidnih slika deset svodnih polja.

k. k.

Slika 1. Svodno polje prije radova

Slika 2. Svodno polje nakon radova

Peroj, Batvači

Crkva sv. Foške

Nepoznati autor, I. pol. 12. st.

Zidne slike, *fresco-secco*

Oko 50 m²

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Ivan Srša, Tea Trumbić, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 2164/2, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM VODNJANOM

Crkva sv. Foške smještena je u blizini Batvača pokraj Peroja na području Vodnjanštine. Riječ je o velikoj trobrodnoj crkvi s tri upisane četvrtaste apside zaključene kalotama na trompama. Brodovi su odijeljeni kolonadama od zidanih stupova i stubova. U svetištu crkve sačuvane su romaničke zidne slike. Visoko na zidu trijumfalnog luka prikazana je scena Uzašašća, odnosno Krist u mandorli koju nose četiri anđela, ispod čega je šest apostola. Ostaci zidnih slika vidljivi su u kaloti središnje apside, gdje je prikazana Bogorodica na prijestolju.

Konzervatorsko-restauratorski radovi 2016. godine počeli su izradom laserskog 3D skena svih apsida i trijumfalnog luka. Potom je montirana skela i uzeti su uzorci žrtvene žbuke, nanesene godinu dana prije, iz svih apsida radi ispitivanja količine soli i relativne vlažnosti. Također, uzorkovani su svi materijali kojima su rađene nove probe restauratorskih žbuka. U donjoj zoni središnje i južne apside djelomično je uklonjena žrtvena žbuka do građe i na tom su dijelu nanesene nove probe restauratorskih žbuka. Sve su probe izvedene kombinacijom gašenog vapna, pijeska i opeke različite granulacije. U donjoj je zoni središnje apside provedeno pet proba restauratorskih žbuka, od čega su pojedine napravljene u tri do četiri varijacije.

Na južnom zidu crkve, ispod drvene klupe, uočena je prisutnost vlage i mikroorganizama pa je žbuka na tom dijelu uklonjena do građe i uzeti su uzorci radi analize soli i vlage. Potom su izvedene još dvije probe restau-

ratorskih žbuka. Prilikom radova primijećena je odvojnost unutarnjeg lica zida od građe zida, a osim vidljive kondenzirane vlage, osjećalo se strujanje zraka unutar zida.

Uz donji rub fragmenta oslika središnje apside stavljen je celulozna pulpa s destiliranom vodom, s ciljem praćenja i proba izvlačenja soli iz izvorne žbuke. Izvedeno je šest proba učvršćivanja pulveriziranog slikanog sloja na sačuvanim fragmentima zidnog oslika i izvorne žbuke kombinacijom različitih materijala (*Calosil E50*, razrijeđeni *NanoRestore*, *NanoKalk*, vapnena voda razrijeđena etilnim alkoholom te procijeđeno vapneno mlijeko).

Na zidnoj slici Krista u mandorli provedene su probe brisanja pigmenata celuloznim tamponom i destiliranom vodom. Utvrđeno je da se svi pigmenti relativno lako brišu, osim bijelog pigmenta koji je nanesen u debljem sloju. Uzeti su uzorci svakog pigmenta, kao i izvorne trusne žbuke za laboratorijske analize. Također su izvedene probe konsolidacije zidnog oslika i izvorne žbuke otopinom sredstava *Calosil E50* (25 %), *NanoRestore* razrijeđen u alkoholu izopropanolu (1:4) te *NanoKalk*. Svi radovi popraćeni su fotografskom i grafičkom dokumentacijom, a relevantni podaci o osliku ucrtani su na fotografijama fragmenata zidnog oslika.

t. š.

Slika 1. Pogled na apside prije radova 2016.

Slika 2. Pogled na zidnu sliku s prikazom Krista na prijestolju u mandorli

Slika 3. Prikaz proba restauratorskih žbuka

Petrovac

Samostan sv. Petra

14. st.

Voditeljice programa: Tajana Pleše, Teodora Kučinac

Suradnja: Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1833/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Petrovac, najviši vrh Petrove gore, prostrana je šumovita visoravan s dva neznatno istaknuta vrška podjednake visine (Veliki i Mali Petrovac). Dugotrajni kontinuitet naseljavanja Malog Petrovca potvrđen je arheološkim istraživanjima tijekom kojih su pronađeni prapovijesni (II. – 9./8. st. pr. n. e.) i rimski (I. – 4. st. n. e.) nalazi. Vršni je plato bio naseljen i tijekom ranog srednjeg vijeka. U 14. stoljeću na Malom Petrovcu sagrađen je pavlinski samostan sv. Petra koji je u drugoj polovici 16. stoljeća prenamijenjen u vojni objekt, a na samom kraju 18. stoljeća u pravoslavni hram.

Samostan sv. Petra na Petrovoj gori osnovao je 1303./1304. godine otac Grdoš. Nakon osmanlijskih napada oko 1455. godine, redovnici su napustili zlatski samostan. Iako su se pavlini vratili na Zlat oko 1491. godine, zauvijek su ga napustili već sredinom 16. stoljeća zbog sve prisutnije opasnosti od osmanlijskih postrojbi. Nedugo potom, vojska Malkoč-bega opustošila je širi prostor Petroeve gore.

Neveliki je samostan sagrađen solidno, ali pomalo neuredni, od kamena lokalnog porijekla. S južne je strane bio određen jednobrodnim crkvom pravokutne lađe te nešto užeg i kraćeg, polukružno zaključenog svetišta. Za razliku od drugih pavlinskih samostana kasnosrednjovjekovnog slavonskog prostora, zlatski je imao samo jedno krilo izravno povezano s crkvom. U južnom dijelu toga krila bila je smještena kapitularna dvorana/refektorij. Kuhinja je pak bila smještena u njegovu sjevernom dijelu. Te su dvije prostorije bile povezane hodnikom, koji je služio i kao komunikacija s dvorištem, te vanjskim prostorom. Sjeverno od crkve nalazilo se pravokutno, nenatkriveno dvorište za koje se može pretpostaviti da je imalo i gospodarsku ulogu.

Već oko 1558. godine napušteni pavlinski posjed dobio je vojnu namjenu. Obavezu održavanja vojne posade s tri stražara preuzeли su knezovi Tržački, a 1580. godine

obranu vojnog objekta na Petrovcu preuzela je vojna uprava Hrvatske krajine. Širim prostorom Petroeve gore 1584. godine zagospodarila je osmanlijska vojska. Nakon pomicanja vojne granice na rijeku Unu 1654. godine, na ostacima crkvene lađe napuštenog samostana sagrađena je stalna vojna utvrda (čardak), koja je ostala u funkciji najkasnije do mira u Svištovu 1791. godine, kad je počelo naseljavanje stanovništva iz pograničnih krajeva na širi teritorij Petroeve gore. U tom je razdoblju na ostacima svetišta crkve napuštenog samostana sagrađen pravoslavni hram Silaska Svetoga Duha.

Pavlinski samostan sv. Petra (i njegove kasnije pregradnje) istražen je u cijelosti: prva, sondažna istraživanja provedena su 1987. i 1988. godine (Hrvatski povjesni muzej), a ona sustavna 2006. i 2007. godine (Hrvatski restauratorski zavod). Nakon dovršetka istraživanja izvedeni su konzervatorsko-restauratorski i građevinski radovi (2009. – 2015.) s ciljem prezentiranja pavlinskog samostana te njegove kasnije višestoljetne kontinuirane uporabe u sekundarnoj namjeni. Uređen je i prostor oko samostana.

Zlatski je samostan nakon dovršetka radova postao (za sada) jedini u cijelosti istražen kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnom slavonskom prostoru. Taj važni spomenik hrvatske kulturne baštine prezentiran je radi upoznavanja i boljeg razumijevanja onodobnog kulturnog pejzaža, smještenog usred raskošnih prirodnih bogatstava Petroeve gore.

Tijekom 2016. snimljeno je izvedeno stanje pavlinskog samostana sv. Petra i njegovih kasnijih pregradnji, a objekt je još jedanput snimljen iz zraka. U rujnu 2016. godine održana je prezentacija konzervirane ruševine.

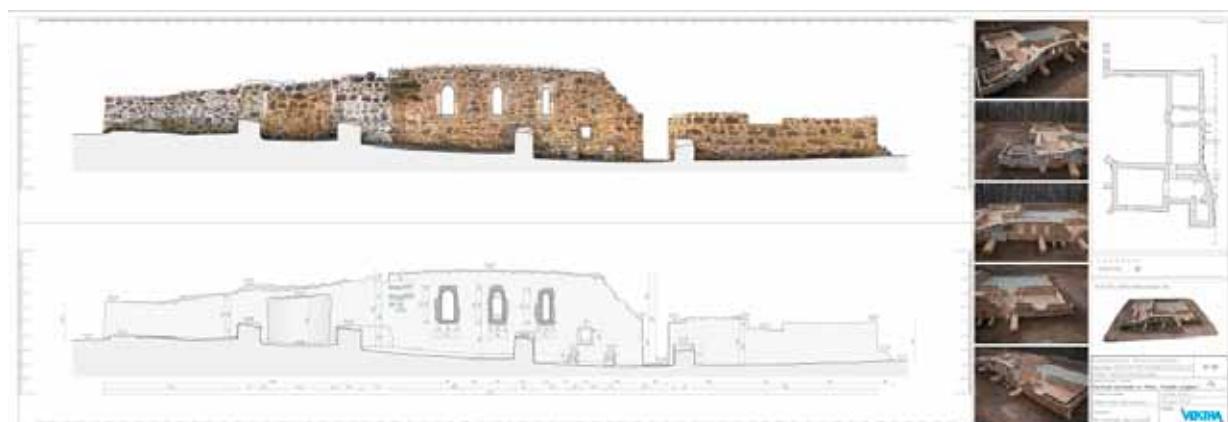
t. p., t. k.

Slika 1. Pogled iz zraka na samostan sv. Petra i njegove kasnije pregradnje nakon dovršetka radova

Slika 2. Pogled s istoka nakon dovršetka građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja

Slika 3. Grafička dokumentacija izvedenog stanja – pogled s istoka

Slika 4. Prikaz idealne rekonstrukcije

Plitvička jezera

Arheološki lokalitet Gradina Kozjak

Stari grad Krčingrad, branič-kula

13./14. st.

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnja: Vektra d.o.o., Petar Sekulić, Hrvoje Kekez

BROJ DOSJEA: 1992/2, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Krčingrad (Pliš, Krčin) nalazi se na gradini Kozjak, poluotoku između Kozjačkog i Gradinskog jezera u Nacionalnom parku Plitvička jezera. Cijeli grad bio je opasan obrambenim zidovima, sagrađenim od pravilnih klesanaca vapnenačke sedre. Njegova asimetrična tlocrtna dispozicija bila je uvjetovana geomorfologijom ježaste gradine. S južne su strane grad branile dvije kule: dominantna trokutasta kula te mala pravokutna kula smještena na samom južnom vrhu platoa.

Trokutasta kula sagrađena je na priklesanom kamenuživcu od fino obrađenih klesanaca vapnenačke sedre. Kula je sačuvana u visini prve etaže. Pronađene klesane arhitektonske profilacije stilskih obilježja 13./14. stoljeća upućuju na to da je građevina uz obrambenu imala i stambenu namjenu.

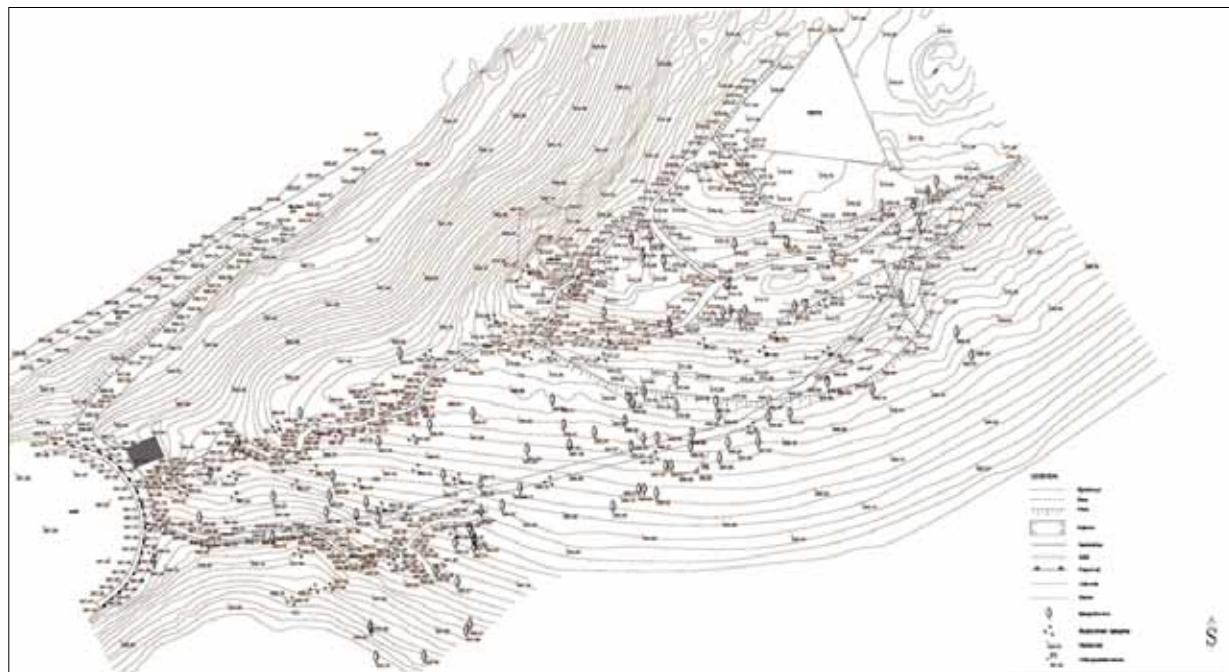
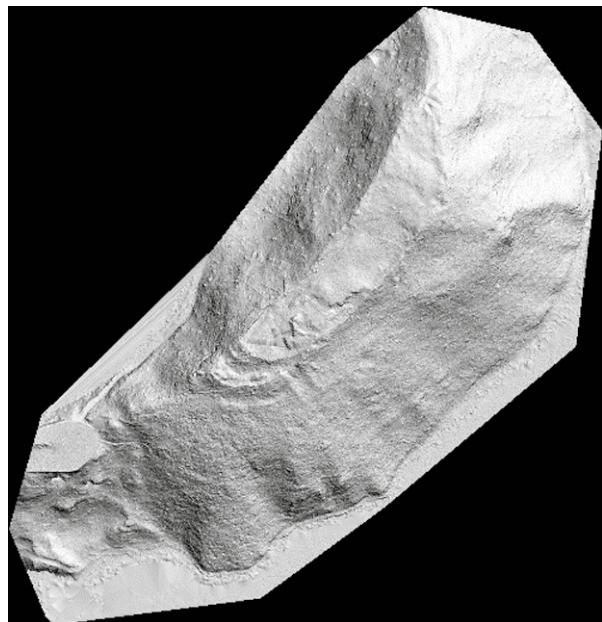
Radovi na krčingradskoj branič-kuli nastavak su istraživačkih radova unutar perimetra obrambenih zidina. Istraživanje je provedeno neinvazivnim metodama: aerofotogrametrijska i LIDAR izmjera iz zraka s geodetskom izmjerom kontrolnih točaka te mjerjenje georadarom. Rezultat je točna snimka obodnih zidova, prikazana u geodetskoj snimci, DTM i DTS model te tlocrtni prikaz identificiranih struktura u tlu nakon snimanja georadarom i profila koji pokazuju na kojim su dubinama identificirane strukture.

i. h., b. d.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. LIDAR snimka prije obrade podataka

Slika 2. Izvadak iz geodetske situacije

Plomin

Južni gradski bedem

Srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnik: Siniša Pamić

BROJ DOSJEA: 2331, VODNJAN-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM KRŠAN

U studenome i prosincu 2016. godine provodio se arheološki nadzor na dijelu južnog bedema u povijesnoj jezgri Plomina. Program obnove i sanacije južnog bedema u Plominu obuhvatio je dio od saniranog dijela bedema 2014. godine do k.č. 23/24. Na predmetnom području bio je sagrađen kameni zid povezan cimentnom žbukom, koji je uklonjen u cijeloj svojoj visini. Arheološki nadzor provodio se pri uklanjanju zida vrta i svih zemljanih radova, gdje su dokumentirani dijelovi originalnog južnog bedema i više međusobno povezanih struktura. Pronađene strukture bile su dio objekta koji nije sačuvan, ali je ucrtan na katastrima iz 1820. i 1870. godine. Ostaci zidova objekta nastavljaju se prema

sjeveru i nalaze se ispod preostale, neiskopane površine vrta. Objekt je bio pregrađen na dva dijela. Pronađeni su pregradni zidovi, između kojih je bio prolaz u sjeverni dio objekta. Unutarnja strana objekta bila je popločena neobrađenim kamenjem, a detaljnijim čišćenjem površine otkrivena je linija bedema koji je srušen u gradnji objekta. S vanjske, južne strane izvornog dijela južnog bedema dograđen je uži zid koji se širi prema dnu kao ojačanje samom bedemu.

s. p.

Slika 1. Pogled na istražene strukture

Slika 2. Pogled na sjeverni profil

Podgarić

Stari grad Garić-grad

Srednji vijek

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnja: BEL-BAU d.o.o.

BROJ DOSJEA: 26/2, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Garić, jedan od najznačajnijih kasnosrednjovjekovnih gradova kontinentalne Hrvatske, izgrađen je na jezičastom hrptu na obroncima Moslavačke gore, u neposrednoj blizini Podgarića. Grad je opasan dvostrukom linijom obrambenih zidova, a pristupalo mu se preko drvenoga mosta s južne strane. Podijeljen je na tri platoa: sjeverni, na kojem je sagrađena mala kula, središnji sa središnjom kulom i južni, neistraženi, vjerojatno stambeno-gospodarski dio. Kastrum se spominje još 1163. godine, a najvjerojatnije je izgrađen sredinom 13. stoljeća. Promijenio je mnogo vlasnika, a među njima su bili zagrebački biskupi, Čupori Moslavački te Erdödyjevi. Nakon napada osmanlijskih trupa 1544. godine, Garić-grad je zauvijek napušten.

Istraživanja staroga Garić-grada počeo je Povjesni muzej Moslavine 1960. i vodio ih sve do 1969. godine. Restauratorski zavod Hrvatske uključuje se 1970. godine planiranjem i vodenjem radova sanacije urušenih dijelova središnje kule do razine prvoga kata te narudžbom fotogrametrijske snimke cijelog grada. Istraživanja središnje kule provodi 1971. godine Povjesni muzej Hrvatske. Godine 1972. izrađeno je idejno rješenje prezentacije Garić-grada kao kultivirane i zaštićene ruševine unutar koje su obje kule trebale biti rekonstruirane u izvornim dimenzijama. Istovremeno je izrađen elaborat rekonstrukcije središnje kule. Rezultati postignuti arheološkim istraživanjima predstavljeni su na izložbi „Srednjovjekovni Garić-grad nekad i danas“ 1973. godine, a do 1974. dopunjena je projektna dokumentacija za radove na središnjoj kuli te je izrađeno idejno rješenje cijelog grada. Program namjene površina Garić-grada, rekonstrukcije prozorskih otvora središnje kule te rekonstrukcije gotičkih peća izrađen je 1975./1976. Građevinski radovi na središnjoj kuli počeli su 1978. godine. Napravljena je snimka postojećeg stanja objekta od početka radova do 1979. godine s dodatnim elementima rekonstrukcije otvora. Prekinuti građevinski radovi na središnjoj kuli nastavljeni su 1980. godine te je izrađeno novo idejno rješenje rekonstrukcije središnje kule. Planirani radovi zbog niza problema nisu dovršeni pa je uslijedila stagnacija od tri desetljeća.

S radovima na obnovi, održavanju i turističkoj promidžbi ponovo se počelo 2009. godine. Radove vodi Hrvatski restauratorski zavod u suradnji s Konzervatorskim odjelom Ministarstva kulture RH u Bjelovaru, a u održavanju i promidžbi sudjeluje i lokalna samouprava, Hrvatske šume d.o.o., Šumarija Garešnica, Turističke zajednice Bjelovarsko-bilogorske i Sisačko-moslavačke županije te Turističke zajednice Kutine i Čazme, Gradski muzej Bjelovar, Muzej Moslavine Kutina, Udruga Garić-grad, Povjesna udruga Moslavina, Družba Braća hrvatskoga zmaja te Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru.

Oko središnje kule uklonjene su velike količine građevinske šute, a s njezinih je pročelja uklonjena vegetacija. Napravljena je nova snimka postojećeg stanja središnje kule, a dokumentacija je uskladena s postojećom. Ujedno je napravljen i novi pristupni most starom gradu. Revizijski je istražen sjeverni plato koji je potom cijelovito dokumentiran.

Izrađen je glavni projekt obnove središnje kule te je prikupljena sva potrebna dokumentacija za početak građevinskih radova. Ciklus građevinske sanacije središnje kule Garić-grada započet je 2012. godine. Proteklih godina sanirani su zidovi i uglovi kule. Pri tome su većim dijelom definirane niže otvora, ali nisu izvođeni, a dijelom ni definirani, njihovi kameni okviri. Izведен je armiranobetonski serklaž na krunama zidova, na koji će se oslanjati krovna konstrukcija.

Tijekom 2016. nastavljena je građevinska sanacija središnje kule izvedbom privremene hidroizolacije najviše AB ploče koja je sada u funkciji ravnoga krova te radovima građevinske sanacije zida u unutrašnjosti, prezidanjem urušenih dijelova zida. Zatvoreni su i otvori radi sprečavanja ulaska neovlaštenim osobama na nedovršenu i neosiguranu kulu. Radovi se izvode prema potvrdi glavnoga projekta i prethodnom odobrenju Konzervatorskog odjela u Bjelovaru.

t. k.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Jugoistočno pročelje središnje kule

Slika 2. Sanirani sjeveroistočni zid u unutrašnjosti kule na razini 1. i 2. kata

Podgarić

Stari grad Garić-grad, mala kula

Kasni srednji vijek

Voditeljice programa: Tajana Pleše, Ivana Hirschler Marić

Suradnja: Petar Sekulić, Suzana Čule, C.D. Gradnja d.o.o., Kaznionica u Lipovici, Vektra d.o.o.

BROJ DOSJEA: 26/4, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Od pojavljivanja u sačuvanim vrelima u 13. stoljeću pa do osmanskog osvajanja područja Moslavacke gore sredinom 16. stoljeća, kao vlasnici Staroga grada Garića izmjenjivali su se slavonski banovi i zagrebački biskupi. Nakon protjerivanja osmanlijskih snaga s područja Moslavine potkraj 17. stoljeća, Stari grad Garić više nije obnavljan te je prepušten postupnom propadanju. Arheološka istraživanja i konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi provođeni su s prekidima od 1964. do 1981. godine. Od 2009. ponovno se provode arheološka istraživanja, konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi te se izrađuje detaljna nacrta dokumentacija. Tijekom 2016. godine počela su istraživanja male kule smještene na sjevernom dijelu Staroga grada Garić-grad-a. Tijekom istraživanja iz unutrašnjosti male kule uklo-njen je sloj debljine oko 400 cm, sastavljen od urušene građevinske mase i zemlje, nastao urušavanjem zidova kule. Nakon toga je, s ciljem utvrđivanja debljine preo-

stalog kulturnog sloja, u jugoistočnom kutu unutrašnjo-sti kule istražena sonda dimenzija 150 x 100 cm. Pritom je utvrđeno da se ispod preostalog sloja urušenja (SJ 2), debljine oko 100 cm, pojavljuje sloj žute prebačene gline (SJ 4) koji je nastao vjerojatno u gradnji zidova kule. Tijekom istraživanja pronađena je izrazito mala količina pokretnih arheoloških nalaza. Riječ je o nekoliko ulomaka kasnosrednjovjekovne keramike (ulomci stolnog posuđa i pećnjaka) koji se obrađuju na Odjelu za restau-riranje kopnenih arheoloških nalaza HRZ-a.

Nakon temeljitog čišćenja, sve novoistražene strukture dokumentirane su fotografiranjem s kopna i iz zraka te metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra d.o.o.). Prema tako prikupljenim podacima dopunjena je postojeća nacrta dokumentacija.

t. p., i. h. m., p. s.

Slika 1. Pogled na malu kulu nakon dovršetka radova 2016. godine

Poljana Lekenička

Kapela Sv. Duha i sv. Florijana

Oltar Duha Svetoga

Nepoznati autori, II. pol. 17. st.

Drvo, rezbarenje, polikromija, 193,5 x 150 x 36 cm

Voditelj radova: Tomislav Sikinger

Suradnici: Stanko Kirić, Dunja Lončar, Vesnica Abramović

BROJ DOSJEA: 75.1., LUDBREG, TRG SVETOGA TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na brežuljku izvan sela Poljana Lekenička nalazi se drvena kapela Sv. Duha i sv. Florijana. Iz latinskog teksta, koji je 1695. godine napisao arhiđakon katedralnog crkvenog okruga, saznajemo da se u kapeli nalazio oltar, čiji opis sa slikom odgovara današnjem oltaru u kapeli. Oltar Duha Svetoga je tektonski tip oltara s palom koja prikazuje Silazak Duha Svetoga, a flankirana je bogato rezbarenim i polikromiranim stupovima. Kutovi uz oltarnu sliku bili su ukrašeni glavama anđела, kao i bočno istaknuti postamenti predele. Na središnjoj plohi predele naslikan je ovalni medaljon u kojem je navedena i godina postavljanja oltara (1668.). Na plitki profilirani vijenac nastavlja se bogato razvedena atika s hrskavičnom ornamentikom te slikom s prikazom Boga Oca u središnjem dijelu atike. Zbog lošeg stanja oltar je iz kapele prebačen u depo Restauratorskog odjela u Ludbregu gdje je bio pohranjen do početka konzervatorsko-restauratorskih radova.

Zatečeno stanje evakuiranog oltara nije bilo cijelovito. Nedostajali su stupovi s retabla, atika je bila prelomljena po dužini na dva dijela, a njezin je gornji dio nedostajao. Nisu sačuvana ni ornamentalna krila na bočnim stranicama retabla. Od četiri anđeoske glave na oltaru sačuvana je samo jedna, na desnom postamentu predele. Drvo je mjestimično bilo vrlo crvotočno. Svi su slojevi polikromije također bili u lošem stanju, a sve površine oltara prekrivene slojem prljavštine i prašine.

Sondiranja su pokazala dva kronološka sloja polikromije pa je u dogovoru s nadležnom konzervatorskom služ-

bom prezentiran zatečeni sloj preslika koji temperom ponavlja izvornu vizualnu intenciju. Rekonstruirani su nedostajući konstruktivni dijelovi oltara radi uspostavljanja cjeline kao okvira oltarnoj slici.

Oltarna pala koja prikazuje Duha Svetoga u liku goluba nad apostolima restaurirana je u radionici Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Radovi na oltaru trajali su od 2014. do 2016. godine, nakon prethodno provedene dezinsekcije gama-zračenjem. Crvotočni dijelovi nosioca su konsolidirani. Izvedena je konsolidacija sloja preparacije i slikanoga sloja na arhitekturi oltara i skulpturi. Uklonjena je prašina i prljavština s površine. Izvedena je stolarska rekonstrukcija nedostajućih dijelova arhitekture oltara. Drvorezbarskim radovima rekonstruirani su nedostajući, ali poznati dijelovi oltara. Oštećenja kredno-tutkalne osnove, novi rekonstruirani i rezbareni dijelovi nanovo su kreditirani i nivelirani. Na mjestima na kojima je trebalo nadoknaditi zlato i srebro obavljeni su pozlatarski radovi. Na mjestima gdje je nedostajao slični sloj i na mjestima gdje su rađene nadoknade u sloju osnove izведен je retuš. U kapelici nije postojala menza pa je prema sugestijama konzervatora izrađen postament na tradicionalan način. Oltar je transportiran u kapelu u kojoj je montiran na izvornu poziciju.

t. s.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova *in situ*

Požega

Požeška biskupija

1. Ženski komplet Ane Filić, nepoznati autor, sred. 19. st., tkalačka, krojačka, pozamenterijska tehnika, kaputić dužine 55 cm, suknja dužine 105 cm, širine donjeg poruba 378 cm

2. Dokoljenke Kristine von Bunjik de Kisthind, rođ. Maljevac, nepoznati autor, I. pol. 19. st., pletačka, vezilačka tehnika, dužina 65 cm

Voditeljica programa: Gordana Car

Suradnici: Branka Regović, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8744.01 (1), 8744.02 (2), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Višegodišnja uspješna suradnja Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Konzervatorskog odjela Požega, Požeške biskupije i Odjela za tekstil, papir i kožu HRZ-a na zaštiti grobnog tekstilnog inventara kripte katedrale sv. Terezije Avilske traje od 2006. godine. U prvoj fazi, od 2006. do 2010., izvedeni su radovi preventivne zaštite i konzervatorsko-restauratorski radovi na pet haljina i na dvjema pripadajućim maramama.

Projekt atraktivne spomeničke građe predstavljen je javnosti dvjema izložbama u prostorima Konzervatorskog odjela Požega. Izložba *Memoria* održana je potkraj 2007., a druga, *Svileni tragovi*, potkraj 2014. i početkom 2015. godine.

U drugoj fazi, 2015., izvedeni su radovi preventivnog konzerviranja ostatka tekstilnog inventara. U namjeri zaokruživanja cjeline i realizacije ideje o obnovi i prezentaciji što više zanimljivih predmeta toga fonda, tijekom 2016. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na ženskom kompletu Ane Filić (supruge Emerika Filića, koja je umrla 1865., u 31. godini) i dokoljenkama Kristine von Bunjik de Kisthind, rođ. Maljevac (koja je umrla 1856., u 58. godini).

Ženski komplet sastoji se od kaputića i suknje, izrađenih od ručno šivanog bakrenosmeđeg, jednobojnog svilenog tafta. Prema konstrukcijskim obilježjima, tipičan je primjer krinolinske haljine viktorijanskog doba (1850. – 1860.), koju karakterizira oblik pješčanog sata (stegnuti torzo, uski struk, široka suknja i prema dolje širi, otvoreni rukavi). Jedini dekorativni elementi kompleta su rubno pozicionirane uske trake geometrijskog uzorka s crnim rezanim baršunom te fino izrađena puceta s valovitim metalnim okovima te staklenim smeđim površinama ukrašenima uvijenom niti bakrenog praha. Oštećenja zatečena na ženskom kompletu Ane Filić uzrokovana su specifičnim (kiselim) uvjetima grobnih nalaza. Zbog grobnih ostataka komplet je bio krut, izobličen i nefleksibilan, prepun masnih mrlja, kalcificiranih površinskih slojeva i diskolorirane tkanine. Na kaputiću su velikim dijelom bili odvojeni konstruktivni šavovi. Zbog debelog sloja korozije metalni su dijelovi puceta nečitki. Izvorni izgled suknje je narušen, budući da joj je inače gusto nabran gornji porub posve otparan.

Konzervatorsko-restauratorskim radovima prethodili su radovi preventivnog konzerviranja, a uključivali su provođenje dezinfekcije 70 %-tnim etanolom, pranje i pohranu.

U nastavku je najprije izvedeno dodatno čišćenje tkanine organskim otapalom (otopina 50:50 acetona i destilirane vode), kao i uklanjanje zaostalih grubljih nečistoća. Puceta su odvojena i stabilizirana uklanjanjem korozivnog sloja. Oštećena puceta podlijepljena su dvokomponentnim epoksidnim ljepilom te su izrađena dva nedostajuća puceta.

Prije zatvaranja oštećenja podlaganjem i šivanjem izведен je postupak ravnavanja tkanine relaksiranjem. Suknji je vraćen izvorni izgled oblikovanjem gornjeg poruba, a prišivena joj je i nova, donja rubna pamučna podstava. Oštećenja ukrasne trake od baršuna su stabilizirana prišivanjem gornjeg sloja tila. Za potrebe izlaganja doradom je oblikovana izložbena lutka te je izrađena podsuknja-krinolina.

Svilene, pletene i vezene dokoljenke Kristine von Bunjik de Kisthind pripadaju tipu vrlo finih, tankih, svilenih, pletenih i vezenih čarapa sa stiliziranim geometrijskim ili cvjetnim transparentnim uzorkom na području gležnja koje je nosilo plemstvo u cijelom 19. stoljeću, a obuhvaća više stilskih razdoblja – od rokokoa do edvardijanskog razdoblja.

Konstruktivno su izrađene od jednog komada pletiva te oblikovanjem usko prate liniju stopala i noge; duž stražnje strane je ručno izведен šav. Područje gležnja i gornje strane stopala ukrašeno je rukom izvedenim sviljenim vezom s geometrijskim uzorkom triju nizova uzdužnih transparentnih rombova.

I kod dokoljenki su specifični grobni uvjeti uzrokovali krutost materijala, diskoloraciju, izobličenje forme i skraćenje te nefleksibilnost tkanine s raznim mrljama i skorenim područjima.

Kao i komplet, dokoljenke su dodatno očišćene organskim otapalom (otopina 50:50 acetona i destilirane vode), uklonjene su zaostale nečistoće, a oštećenja zatvorena šivanjem prihvatanjem otvorenih očica.

g. c., m. b.

Slika 1. Kaputić, stanje prije radova

Slika 2. Suknja, stanje prije radova

Slika 3. Komplet, stanje nakon radova

Pučišća, otok Brač

Crkva sv. Ciprijana

Glavni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije

Nikola Radojković (?), 15. st.

Klesani kamen

Voditelj programa: Mate Roščić

Suradnici: Marin Barišić, Mate Pavin, Vedran Pehnec

BROJ DOSJEA: 2402/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkvica sv. Ciprijana ili Gospe od Batka podignuta je na predjelu Pučišća zvanom Batak. Sagrađena je u 15. stoljeću i zaštićeno je kulturno dobro. Na glavnom oltaru nalazi se renesansni kameni reljef u formi poliptika. U središnjem polju reljefa prikazana je Bogorodica s Djetetom koju na bočnim poljima okružuju sv. Nikola, sv. Antun opat, sv. Ciprijan i sv. Lovro. U zabatu je prikazan Krist Sudac kojem se klanaju andeli. Moguće je da je reljef rad Nikole Radojkovića.

U donjoj zoni zidova crkve mjestimično su vidljivi tragovi vlage. Na reljefu su evidentirana oštećenja nastala migracijom vlage i kristalizacijom štetnih topljivih soli (ljskanje i dezintegracija materijala). Intenzivno osipanje zamijećeno je na zabatu na likovima Boga Oca i desnog andela te na reljefu sv. Antuna opata. Mehanička oštećenja evidentirana su na Bogorodičinu vratu, njezinu lijevoj ruci, na štapu sv. Nikole te na liku sv. Stjepana. Oštećenja su bila sanirana gipsom i djelomično cementom. Evidentiran je niz onečišćenja: voskom, čađom, uljenim premazima. Crkva je recentno sanirana od vlage.

Tijekom 2009. godine Hrvatski restauratorski zavod proveo je dijagnostička ispitivanja na reljefu. Utvrđena je prisutnost topljivih soli u štetnim koncentracijama

(kloridi i djelomično nitrati). Tijekom veljače i ožujka 2017. izvedeno je uklanjanje cementnih sljubnica i zapuna. Uklanjanje je obavljen pažljivo, klesarskim dlijetom i skalpelom. Tim se zahvatom uklonio jedan od glavnih uzroka migracije soli u materijal, ali se i utvrdilo aktualno stanje spomenika i na osnovi toga plan dalnjih konzervatorsko-restauratorskih radova. Nakon uklanjanja cementa, definirane su zone koje treba (nakon desalinizacijskog zahvata) rekonstruirati u umjetnom kamenu te zone koje treba rekonstruirati u prirodnom kamenu. Sondiranjem je utvrđeno da je opseg oštećenja velik te da se reljefne ploče s lakoćom mogu demontirati. Navedena situacija otvara mogućnost desalinizacije reljefa metodom potapanja u desalinizacijske bazene *in situ*. Nakon uklanjanja cementa, sva oštećenja i sljubnice zatvoreni su vapnenim mortom.

Prilikom radova evidentirani su dijelovi ornamentike i figuralne plastike koji su otpali. Ulomci su pohranjeni u sakristiji.

v. ma.

Slika 1. Stanje prije istraživanja

Slika 2. Stanje nakon istraživanja

Pula

Franjevački samostan, kapitularna dvorana

Nepoznati autor, 2. st.

Podni mozaik

Oko 20 m²

Voditelj programa: Toni Šaina

Suradnici: Matko Kezele, Nikola Upevche, Luana Milotić-Bulić, Vanja Ujčić, Ivan Valušek, Alan Vlahov, Jovan Kliska, Dani Celija, Macuka d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1481/2/1, RIJEKA, UŽARSKA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U PULI

U staroj jezgri grada Pule, na zapadnoj padini između Foruma i Kaštela nalazi se kompleks franjevačkog samostana i crkva sv. Franje koji datiraju iz 13. stoljeća. Samostanski kompleks u kasnijim stoljećima doživljava manje i veće preinake, ali je do danas uspio zadržati izvorni oblik.

Tijekom uređenja muzejske zbirke u klustru samostana i kapitularnoj dvorani 1963. godine izvedena su arheološka istraživanja u sklopu kojih je otkriven rimski podni mozaik. Iako mu je središnji dio oštećen, mozaik je kvalitetno izведен i vrlo dobro očuvan te je konzerviran i prezentiran na izvornom mjestu, ispod današnje razine poda.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat počeo je izradom fotodokumentacije mozaika i kapitularne dvorane. Nakon dopreme materijala i alata, počelo se s uklanjanjem željezne rešetke i čeličnih greda iznad mozaika, u razini s podom. Potom je uklonjena preventivna zaštita od sloja pijeska i geotekstila te je površina mozaika pažljivo iščetkana i usisana usisavačem. Nakon izrade fotodokumentacije i uzimanja uzorka gaze za laboratorijska ispitivanja, pripremljena je detaljna grafička dokumentacija s planom podizanja mozaika u dijelovima. Sljubnice mozaika na mjestima odvajanja oslabljene su prije nego što se počelo s lijepljenjem (*Vinavil* 59) dvaju slojeva gaze. Na gazi su nakon sušenja ucrtani pravci, kote i pripadajući brojevi za lakše vraćanje fragmenata na izvorno mjesto nakon konzervatorsko-restauratorskih radova na poleđini fragmenata.

U privremenoj radionici fragmenti mozaika pažljivo su očišćeni od ostataka nevezane žbuke; upotrijebjeni su kistovi, četke, skalpeli i usisavač. Tesere koje su se tijekom čišćenja odvojile od gaze ponovo su zalijepljene. Nakon čišćenja na poleđini mozaika, nanesena je vodena

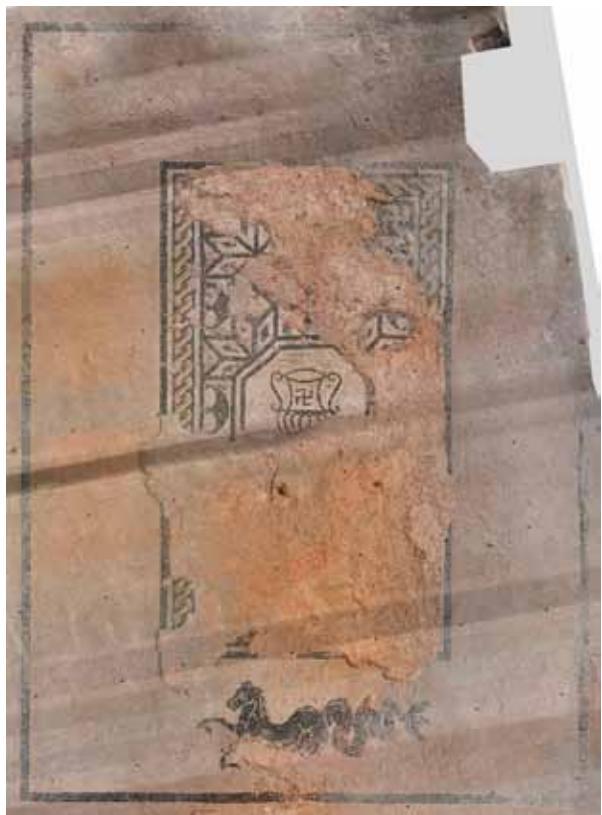
pulpa zbog izvlačenja štetnih soli. Budući da se tijekom sušenja pulpe ponovno stvorila pljesan, svi fragmenti su tretirani 5 %-tnom otopinom asepsola u vodi da bi se uklonili mikroorganizmi. Podnica mozaika, koja je tijekom demontaže minimalno oštećena, očišćena je od nevezanih dijelova žbuke četkama, kistovima i usisavačem. Oštećeni rubovi opšiveni su vapneno-pješčanom žbukom, a cijela površina je konsolidirana *Calosilom E50*. Zbog prisutnosti mikroorganizama, cijela površina podnice tretirana je 5 %-tnom otopinom asepsola u vodi. Radovi su potom nastavljeni pripremom novih aerolam ploča (*honey comb*). Prethodno je postavljen nosač od okomito postavljenih inoks cijevi, dimenzija 2 x 4 cm, koje su međusobno spojene varenjem. Nosači od inoksa fiksirani su na izvornu podnicu nanošenjem vapnene žbuke otprilike svakih 50 cm. Na inoks cijevi položene su aerolam ploče koje su zarezane i prilagodene rubu zidova. Ploče su za nosače, i međusobno, spojene epoksidnim dvokomponentnim ljepilom. Radi ojačavanja spojeva aerolam ploča, na svakih 60 cm postavljeni su inoks trnovi koji su zalijepljeni na jednak način.

Nakon sušenja ljepila, prema prethodno pripremljenoj dokumentaciji, na novoj podlozi povučeni su pravci i iscrtana je shema za vraćanje fragmenata mozaika. Mozaici su spojeni i zalijepljeni za novu podlogu vapnenom žbukom. Nakon sušenja žbuke, uklonjena je gaza s lica mozaika i uslijedilo je fino čišćenje površine. Manje lukune su rekonstruirane izvornim teserama, a veće lukune ispunjene su toniranom žbukom koja je završno obrađena.

t. š.

Slika 1. Mozaik prije radova

Slika 2. Mozaik nakon radova

Pula

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije

5. st. (zvonik 17. st.)

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnici: Toni Šaina, Željko Ujčić

BROJ DOSJEA: 730/2, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U Puli su u kasnoantičko doba sagrađene prve crkve, a katedrala iz tog vremena i danas je u funkciji. Katedrala sv. Marije nalazi se uz glavnu ulicu koja je s *viae Flaviae* vodila do Forum-a, u blizini gradskog bedema. Najstariji kršćanski sakralni objekt (građevina dvoranskog tipa, pravokutnog tlocrta) na tom mjestu nastala je u 4. stoljeću. U 5. stoljeću sagrađena je nova crkva: trobrodna bazilika longitudinalnog pravokutnog tlocrta. Ispred katedrale nalazi se zvonik iz 17. stoljeća. Katedrala je više puta pregradivana i dograđivana. Ranokršćanske tranzene još uvijek su ugrađene na prozorima srednjega broda, gotički prozori na bočnim zidovima, renesansni lukovi i stupovi koji drže krovnu konstrukciju te barokno pročelje sa zvonikom ispred njega.

U sklopu izvedenih zaštitnih radova popravljen je pokrov južnog pokrajnjeg broda, a ugrađeni su i novi limenini opšavi (spoj s glavnim brodom, uvala spoja s pročeljem i župnim dvorom) te je popravljen spoj s kamenim olukom. Spoj limenog opšava na spoju s glavnim brodom dodatno je ožbukan vapnenom žbukom radi zaštite spoja lima i zida. Provedeni su preventivni zaštitni radovi na mozaiku, opšivanje, čišćenje i uklanjanje cimentnog estirha uz mozaik u glavnom brodu. Izrađene su zaštitne podnice za mozaik u prostoru iza svetišta, kao već postojeće.

i. h.

Pula

Skladište br. 21, područje topničke bitnice i skupine objekata Fižela

19./20. st.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnja: Ivan Čamber, Kapitel d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2407, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nekadašnje skladište teritorijalne obrane/minolovne opreme nalazi se unutar područja topničke bitnice i skupine objekata Fižela. Izgradnja skladišta datira iz razdoblja u kojem Austrija određuje Pulu za svoju glavnu ratnu luku, od 1859. do 1918. godine. Zidano je uglavnom kamenom, s detaljima nadvoja u opeci te s izuzetnom drvenom unutarnjom konstrukcijom u koju su ugrađena i dva drvena teretna dizala. Na stupove se oslanaju uzdužne i poprečne grede preko kojih su položene mosnice koje čine strop, odnosno pod. Krov je izведен kao jednostavan, ravan i neprohodan. Prema sadašnjim spoznajama, jedinstven je među vojnim objektima na pulskom području. S obzirom na to da krov prokišnjava, dolazi do oštećenja unutrašnjosti, truljenja i propadanja drvene konstrukcije. Stoga je Konzervatorski odjel nalo-

žio izvođenje hitnih mjera zaštite na kulturnom dobru, popravak krovišta i oštećene međukatne konstrukcije. Identificirana su mjesta prodora oborinskih voda te oštećenja drvene konstrukcije koja je djelomično istrunula i urušila se. Izrađena je shematska snimka objekta i troškovnik. Zbog nedostatnih sredstava izvedena je prva faza radova hitnih mjera sanacije drvene konstrukcije i pokrova, koja je obuhvatila detaljniju izmjjeru i izradu specifikacija, projekt skele, nabavu drvene građe za sanaciju ugroženih dijelova konstrukcije, izradu poklopca na otvoru za pristup ravnom krovu te privremeno zatvaranje prozorskih otvora.

t. k.

Radoboj

Župna crkva Presvetog Trojstva

Misnica

Nepoznati autor, Francuska, 18. st.

Tkanje, krojenje, šivanje, svilena tkanina lansirana i broširana tekstilnim i metalnim nitima, laneno platno, tkane ukrasne trake od tekstilnih i metalnih niti, 102 x 74 cm

Voditeljica programa: Ada Vrtulek Gerić

Suradnice: Maja Vrtulek, Štefica Nemeć Panić, Vesnica Abramović, Margareta Klofutar, Nikolina Oštarijaš

BROJ DOSJEA: RCL 74.1., LUDBREG, TRG SVETOG TROJSTVA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Misnica je dio zbirke liturgijskog ruha župe Presvetog Trojstva u Radoboju. Jedna je od najstarijih i najvrjednijih misnica u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Na središnjoj je poziciji s prednje strane i poledine misnice ružičasta tkanina s broširanim i lansiranim motivom cvjetnih buketa, dok je na bočnim dijelovima obiju strana misnice svijetoplava tkanina s motivom široke, bijele istaknute vijuge sastavljene od vodoravnog prugastog motiva. Misnica je ukrašena tkanim ukrasnim trakama od tekstilnih i metalnih niti te podstavljeni neobojenim platnom.

Na cijeloj su površini misnice bila vidljiva zaprljanja. Riječ je o kontaktnim i aerosolnim prljavštinama nastalim uporabom i starenjem predmeta, najvećim dijelom u predjelu vratnog izreza i na podstavi. Temeljne tkanine i ukrasne trake bile su izgužvane, s vidljivim mehaničkim oštećenjima. Podstavna tkanina bila je u lošem stanju s vidljivim pigmentnim mrljama.

Misnica je 2014. godine dopremljena u radionicu Odsjeka za tekstil u Ludbregu gdje je provedena prva faza konzervatorsko-restauratorskih radova – dezinfekcija u modificiranoj atmosferi, identifikacija tekstilnih i metalnih niti, suhi postupak čišćenja i probe postojanosti boja. U 2015. godini provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na prednjoj strani misnice. S obzirom na opseg oštećenosti i loše stanje tkanina, provedena je dekompozicija prednjeg dijela predmeta. Na plavim i ružičastim tkaninama isključen je mokri postupak čišćenja, a izravnavanje tekstilnih niti na mjestima oštećenja provedeno je vlaženjem na membrani. Isti postupak primijenjen je i na podstavnoj tkanini. Međupodstava je izravnata vlaženjem ultrazvučnim raspršivačem pare, a isti postupak primijenjen je i na ukrasnim trakama. Za konsolidaciju na mjestima oštećenja pripremljena je nova svilena

tkanina. Bočni dijelovi podloženi su parcijalno, dok je tkanina središnjega dijela podložena u cijelosti. Flotirajuće tekstilne i metalne niti, kao i sva mesta oštećenja za novu tkaninu učvršćena su šivanjem konzervatorskim bodom i kombiniranom tehnikom. Tkane ukrasne trake na mjestima oštećenja podložene su novom pamučnom tkaninom, a oštećene niti učvršćene su šivanjem. Svi razdvojeni dijelovi potom su spojeni u cjelinu.

U 2016. godini provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na poledini misnice. Izvedena je djelomična dekompozicija predmeta, odvojena je podstavna tkanina i ukrasne trake s vanjskog ruba i vratnog izreza. Tkanine na bočnim dijelovima, središnjem umetku i međupodstavi navlažene su parnim raspršivačem uz prethodno razdvajanje slojeva folijom. Flotirajuće tekstilne niti su paralelizirane i vraćene na izvornu poziciju. Mesta oštećenja podložena su parcijalno novom svilrenom tkaninom i učvršćena šivanjem. Sanirana su oštećenja na međupodstavi i tkanim ukrasnim trakama. Podstavna tkanina tretirana je na niskotlačnom grijanom stolu, gdje je proveden postupak mokrog čišćenja s neionskim deterdžentom na Odjelu za tekstil, papir i kožu. Na mjestima oštećenja podstava je podložena novom lanenom tkaninom, a oštećene niti učvršćene su šivanjem kombiniranom tehnikom. Prednja strana i poledina misnice spojene su u cjelinu. Za čuvanje misnice izrađena je kutija od beskiselinskog kartona s odgovarajućom popunom. Nakon konzervatorsko-restauratorskih radova misnica je vraćena u Radoboj.

a. v. g.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Rakalj

Lokalitet Stari Rakalj

Prapovijest / antika / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Tihomir Percan

Suradnici: Andrej Janeš, Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 1925, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM MARČANA

Arheološki lokalitet Stari Rakalj, odnosno ostaci nekadašnje gradine i kaštela nalaze se na brežuljku nadmorske visine 93 m iznad rta Svetog Mikule. Zbog iznimnog strateškog položaja, s te uzvisine se tijekom prapovijesti i povijesti mogao vrlo dobro nadzirati plovni put Raškim kanalom, ali i velik dio Kvarnerskog zaljeva. Upravo je to jedan od razloga gotovo stalne naseljenosti Starog Raklja, od prapovijesne gradine do srednjovjekovnog kaštela, koji je naušten 1510. godine. U povijesnim izvorima prvi se put spominje 1312. pod nazivom *Castellare de Rachir*, kad ga gorički grof Henrik daje kao miraz svojoj kćeri Elizabeti i njezinu zaručniku Nikoli od Pramberga. Godine 1342. u diobnom ugovoru goričkih grofova spominje se kao *Castrum Novum*, a 1374. prelazi, zajedno s cijelom grofovijom, u vlast austrijskih Habsburgovaca. Prva arheološka istraživanja poduzeta su 2007. i nastavljena u kampanjama 2013., 2014. i 2015. godine.

Radovima u 2016. nastavljena su iskopavanja uz glavni obrambeni bedem i u samoj jezgri kaštela. Potvrđene su pretpostavke o nekoliko faza gradnje i bedema i stambenog dijela kaštela. Isto tako, pronađeno je popločenje dvorišta od tankih kamenih ploča s bunarom u sredini. Upravo će istraživanje zapune bunara biti prioritet u kampanji 2017. godine, s obzirom na to da je dosad otkriven tek gornji dio vijenca bunara građen od pravilnog masivnog klesanog kamenja promjera oko 1 m. Nadalje, evidentirane su stratigrafske jedinice iz brončanog doba i one iz srednjeg vijeka. U tim su kulturnim slojevima prikupljeni pokretni arheološki nalazi (keramika, kosti, staklo, metal, školjke, ugljen) koji se datiraju od brončanog doba sve do srednjeg vijeka.

t. pe.

Slika 1. Ostaci polukružnog zida dvorišta s popločenjem i bunarom u sredini

Slika 2. Vjenac bunara

Rijeka

Industrijski kompleks Rikard Benčić, ciglena zgrada – sušara tvornice duhana

1899. g.

Voditelj programa: Petar Puhmajer

Suradnici: Ivan Braut, Ivana Drmić, Andelko Pedišić, Natalija Vasić, Marin Čalušić, Mirjana Jelinčić

BROJ DOSJEA: 1570/8, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM RIJEKOM

Zgrada za baliranje i sušenje duhana sagrađena je 1899. godine, prema projektu mađarskog inženjera Mikse Schifferra, u bivšem industrijskom kompleksu "Rikard Benčić", kad je ondje djelovala državna tvornica duhana. Zgrada je istaknuti primjer industrijske arhitekture s kraja 19. stoljeća te ima sačuvanu izvornu građevinsku strukturu od opeke, mjestimično sa žbukanim arhitektonskim elementima, a u unutrašnjosti s pruskim svodovima i nizovima lijevanih željeznih stupova, izrađenih u Budimpešti. Tijekom 20. stoljeća doživjela je veće preinake, osobito u drugoj polovici stoljeća kad je u njoj bila smještена ljevaonica Tvornice motora "Rikard Benčić". Nakon stečaja tvornice početkom 1990-ih, zgrada je napuštena te se nakon dugo godina počela urušavati. Slijedom inicijative da se sklop bivše tvornice prenamjeni u kulturno središte Rijeke, u bivšoj sušari duhana predviđen je smještaj dječjeg odjela Gradske knjižnice. U tu svrhu izrađeni su projekti, a Hrvatski restauratorski zavod je tijekom 2016. angažiran za konzervatorske istraživačke radove i izradu elaborata.

Slika 1. Pogled na zgradu sa sjeveroistoka

S obzirom na to da se urušio krov, pristup drugom, trećem i četvrtom katu zgrade nije bio moguć pa je sondiranjem obuhvaćeno samo prizemlje i dio prvog kata. Cilj istraživačkih radova bio je ispitati građu zidova u unutrašnjosti kako bi se utvrdilo izvorno stanje i naknadne pregradnje. Srećom, arhivskim je istraživanjima pronađen izvorni projekt gradnje zgrade iz 1899. pa se vrlo precizno moglo utvrditi što je sagrađeno naknadno. Cilj istraživanja također je bio ispitati izvornu obradu žbukanih detalja na pročeljima (pilastrri, lezene, vijenci, prozorske nadstrešnice), kao i obradu i obojenje unutrašnjosti prostorija, lijevanih željeznih stupova i stolarije. Sva su istraživanja, uključujući smjernice za obnovu, opisana u konzervatorskom elaboratu te su popraćena pisanim, slikovnom i grafičkom dokumentacijom.

p. p.

Rijeka

Industrijski kompleks Rikard Benčić, H-objekt

18. – 20. st.

Voditelj programa: Petar Puhmajer

Suradnici: Krasanka Majer Jurišić, Ivan Braut, Andelko Pedišić, Kristina Krulić, Osanna Šašinka, Natalija Vasić, Marin Čalušić

BROJ DOSJEA: 1570/6, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM RIJEKOM

H-objekt je zgrada smještena u bivšem industrijskom kompleksu „Rikard Benčić“ u Rijeci. Sagrađena je u 18. stoljeću kao pogon za rafiniranje šećera, a u to vrijeme se sastojala od dvije velike samostojeće dvokatne građevine. Prenamjenom cijelog kompleksa u vojarnu u 19. stoljeću, zgrade su spojene nešto prije 1843. gradnjom središnjeg spojnog krila s reprezentativnim stubištem pa je cijeli sklop dobio karakterističan tlocrt u obliku slova H, po čemu se danas naziva H-objektom. Sredinom 19. stoljeća kompleks je prenamijenjen u tvornicu duhana, pa je uslijedila sveobuhvatna obnova zgrade. Povišena je za jedan kat, dobila je novi tlocrtni raspored i lijevane željezne stupove u unutrašnjosti. Poslije Drugog svjetskog rata u kompleks je smještena Tvornica motora „Rikard Benčić“, a u H-objektu su se nalazili njezini pogoni. Nakon stečaja tvornice, u istočnom krilu do danas djeluje pogon PIK-a Rijeka, a zapadno je krilo prenamijenjeno u Muzej suvremene umjetnosti. Slijedom toga je za zapadno krilo izrađen projekt obnove i prenamjene, a Hrvatski restauratorski zavod bio je početkom 2016. angažiran za konzervatorsko-restauratorska istraživanja i izradu konzervatorskog elaborata.

Istraživanja su uključivala izradu povjesne studije o kompleksu „Rikard Benčić“ s posebnim osvrtom na H-

objekt, potom konzervatorsko-restauratorsko sondiranje kojim je obuhvaćena unutrašnjost zapadnog krila, s ciljem utvrđivanja slijeda gradnje zidova i naknadnih promjena, odnosno općenito građevinskog razvoja zgrade. Pokazalo se da je unutrašnjost višekratno pregrađivana tijekom stoljeća, a da su od prvotne zgrade iz 18. stoljeća ostali tek vanjski zidovi, dok je svođenje u unutrašnjosti prizemlja rezultat obnove za vojarnu u prvoj polovici 19. stoljeća, a lijevani željezni stupovi element iz razdoblja tvornice duhana. U tako slojevitom građevinskom zdanju, prijedlogom prezentacije željelo se u najvećoj mogućoj mjeri sačuvati sve njegove arhitektonske vrijednosti bez obzira na razdoblje nastanka, pa je odlučeno da se, osim uklanjanja nekoliko kasnijih pregradnji, prezentira većinom faza druge polovice 19. stoljeća iz razdoblja tvornice duhana. Cilj istraživanja bila je i analiza obrade i obojenja unutrašnjosti, pročelja, lijevanih željeznih stupova i stolarije. Na temelju istraživanja donesen je prijedlog prezentacije i obnove, a elaborat je popraćen pisanim, slikovnim i grafičkom dokumentacijom.

p. p.

Slika 1. Unutrašnjost prvoga kata zapadnog krila zgrade s lijevanim željeznim stupovima iz doba tvornice duhana

Rijeka

Industrijski kompleks Rikard Benčić, upravna zgrada
1752., obnova i pregradnja 1785. g.
Voditeljica programa: Irma Huić
Suradnici: Danuta Misiuda, Toni Šaina

BROJ DOSJEA: 1570, ZAGREB, ILLICA 44
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zgrada je bila središnji objekt velikoga kompleksa rafinerije šećera kojom je upravljala Povlaštena tršćansko-riječka kompanija, a kroz svoju je povijest zadržala odlike barokne palače koja je veličinom i reprezentativnošću nesvakidašnji primjer povijesne arhitekture na našoj obali. Unutarnja predvorja trokatne jednokrilne građevine pružaju se kroz više etaže te su raščlanjena arkadama. Na prvom i drugom katu smješteni su reprezentativni saloni opremljeni štukaturama, zidnim oslicima i keramičkim pećima. Reprezentativno pročelje s balkonom ukrašeno je kamenim ukrasima i dekorativnom kovanom željeznom ogradom.

Nakon izrade glavnoga projekta obnove i izdavanja građevinske dozvole za obnovu upravne zgrade poduzeća „Rikard Benčić“ u Rijeci, a prije početka građevinskih

radova, u sklopu izrade izvedbenog projekta proširili smo postojeće građevinske sonde u prizemlju zgrade. Sonde su proširene na mjestima vertikalnih komunikacija prema glavnom projektu. Na mjestima proširenih sonda nisu pronađeni tragovi zidnih oslika. Provjerene su i ostale prostorije po katovima na mjestu prolaska dizala te su nalazi također bili negativni, odnosno nije pronađeno ništa novo.

i. h.

Rijeka

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka
 Keramička terina
 Prapovijest
 Voditeljica programa: Maša Vuković Biruš

BROJ DOSJEA: 1520/26, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S POMORSKIM I POVIESNIM MUZEJOM HRVATSKOG PRIMORJA RIJEKA

Tijekom svibnja 2016. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkoj posudi – terini (PPMHP-AO-PPZ 80) iz stalnog postava Pomorskog i povjesnog muzeja Hrvatskog primorja.

Posuda je prethodno bila restaurirana, ali i razbijena. Uklonjeni su dijelovi nekadašnjih restauratorskih zahvata, a površina keramike očišćena je kemijski i mehanički od naslaga kalcifikata do izvorne površine. Fragmenti su

tretirani 5 %-tnim konsolidantom *Mowilith 50*. Potom su ulomci zalijepljeni *Mowitalom B 30 H*. Nedostajući dijelovi su restaurirani alabasternim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. v. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Rijeka, Jelenje, Klana, Čabar

Obrambeni sustav *Clastra Alpium Iuliarum*

Antika

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Tihomir Percan, Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2147, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda nastavio je s projektom arheoloških istraživanja kasnoantičkog obrambenog sustava *Clastra Alpium Iuliarum*. Osim uobičajenih arheoloških metoda, poput arheološkog rekognosciranja, prilikom predmetnih istraživanja primijenjene su i neke suvremene nedestruktivne metode dokumentacije, poput LiDAR snimanja. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture RH.

Cilj rekognosciranja 2016. godine bilo je definiranje smjera komunikacija koje su s Grobničkog polja vodile prema dolini Mlake i koje su najprije bile branjene potezom zidova iznad Grobničkog polja, a potom i drugom obrambenom linijom koja se pružala od izvora Rječine prema sjeveroistoku. Rekognosciranja su se temeljila na analizama najstarijih kartografskih prikaza toga područja i podacima o ondašnjim komunikacijama. Rezultati rekognosciranja pokazuju kako je najizglednija komu-

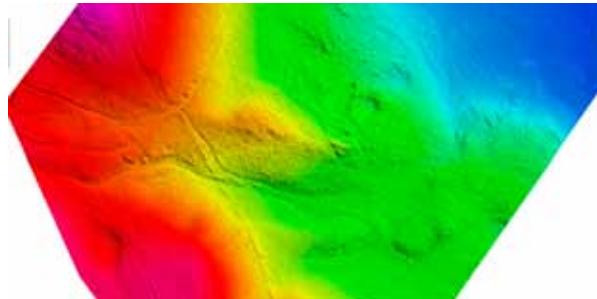
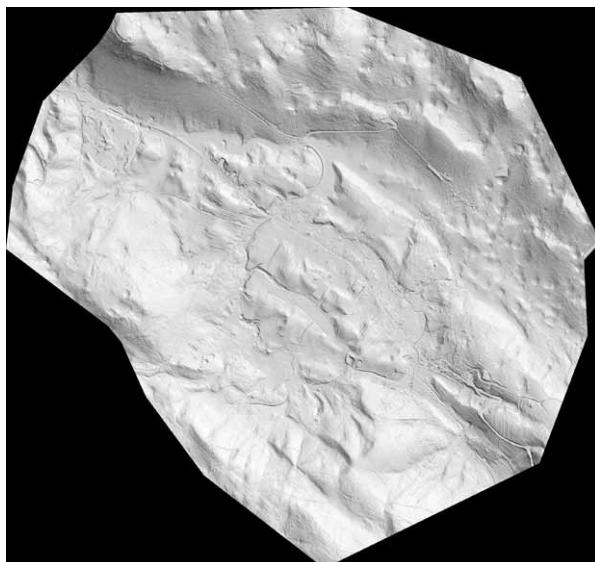
nikacija ona koja od Grobničkog polja kroz dolinu potoka Zala vodi prema sjeveru i dolini Mlake. Druga je pretpostavljena linija iz smjera Donjeg Jelenja do lokaliteta Ravno, koji je također bio na samom zidu, a od toga mjesto kanaliziran je prema dolini Mlake.

Drugi dio istraživanja bilo je LiDAR snimanje. Snimljeno je 6 km^2 površine, čime su obuhvaćeni dijelovi sustava koji se pružaju oko Prezidanske doline. Analiza podataka prikupljenih na taj način omogućila je, osim stvaranja do sada najpreciznije dokumentacije toga dijela spomenika, i pronalazak do sada nepoznatih segmenata, čime su upotpunjene prijašnje spoznaje. Nakon provedenih snimanja, na temelju prikupljenih podataka provedeno je rekognosciranje terena.

j. v.

Slika 1. Osjenčani (*hillshade*) prikaz cjelokupnog područja snimljenog oko Prezida

Slika 2. Detalj snimljenog područja u hipsometrijskoj skali boja s jasno prepoznatljivim obrambenim zidom klastra

Rovinj

Kula Turnina

Srednji vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2071, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUZETOM

Tijekom 2016. godine Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda nastavio je s projektom arheoloških istraživanja i građevinske sanacije najugroženijih dijelova srednjovjekovne kule Turnina kod Rovinja. Arheološka istraživanja provedena 2016. trebala su definirati prostor sjevernije od kule, na kojem su već prethodnih godina pronađeni ostaci zidanih struktura koje su sugerirale širenje lokaliteta i na tom prostoru. Arheološka istraživanja provedena su i uz sjeveroistočni i jugoistočni kut kule, da bi se definirala datacija najstarijih građevinskih struktura te u istočnom dijelu najsjevernije prostorije prizemlja same kule.

Prilikom istraživanja prostora sjeverno od kule utvrđeno je da su pomoći gospodarski objekti, čiji su ostaci pronađeni, najvjerojatnije kolonadom bili otvoreni prema zapadu. Na dijelu sonde istraženom u sjevernom dijelu prostorije i pronađeni su građevinski ostaci zgrade s pripadajućom peći, koja se tu nalazila u ranom sred-

njem vijeku. U sondama istraženim uz sjeveroistočni i jugoistočni kut kule utvrđeno je da je, najvjerojatnije u 14. ili 15. st., uz izvorne zidove dozidano zidano skošenje široko 2 m. U sondi istraženoj u istočnom dijelu najsjevernije prostorije prizemlja kule, otkriveni su tek arheološki sterilni slojevi bez pokretnih arheoloških nalaza. Međutim, analizirani uzorak ugljena pronađen ispod pregradnog zida iz druge razvojne faze objekta, datiran je u 10. stoljeće.

Pronađeni nalazi pokazuju da je nalazište imalo bar dvije srednjovjekovne faze razvoja te upućuju na vrijeme posljednjeg intenzivnijeg korištenja objekta.

Arheološka istraživanja prethodila su građevinskim radovima sanacije najugroženijih dijelova objekta te raščišćavanju terena oko kule.

j. v.

Slika 1. Nalazište prilikom arheoloških istraživanja

Slika 2. Sačuvani ostaci peći iz prve faze razvoja srednjovjekovnog lokaliteta

Rožat

Franjevački samostan Pohodenja Marijina

Večera u Emausu

Nepoznati autor, 17. st.

Ulje na platnu, 131 x 91,5 cm

Voditelj programa: Antonio Blašković

BROJ DOSJEA: 1765/2, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Umjetnina pripada inventaru franjevačkog samostana u Rožatu. Kompozicijski predložak za sliku je kasni Rubensov rad *Večera u Emausu*, odnosno grafika koja prikazuje istovjetan prizor, ali u zrcalno simetričnoj kompoziciji. Za stolom na lijevoj strani je figura Krista koji blagoslovlja kruh, dok se na suprotnoj strani stola nalaze tri muška lika: dvojica Isusovih učenika i sluga. Središnji prizor, smješten u tamu ispod trijema, osvjetljava difuzno svjetlo, dok je u pozadini prikazan krajolik s arhitekturom.

Nositelj slike je laneno platno finog tkanja koje je izgubilo na čvrstoći i elastičnosti. Zbog opuštanja su nastali pregibi i deformacije platna. Uz vanjske rubove slike prisutne su bile i dvije veće poderotine te nekoliko manjih probojnih rupa na platnu. Veći nedostaci sloja osnove i oslika prisutni su u donjem dijelu slike. Na cjelokupnoj površini slike bila je nataložena prljavština, vidljive su

bile vodene mrlje u sloju boje i mjestimična abrazivna oštećenja slikanoga sloja. Žučkasta gama rezultat je žućenja laka starenjem.

Na slici je izведен cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat kojim je uspostavljenja stabilnost gradbenih materijala i cjelovitost prikaza. Intervencija je obuhvatila vlaženje i ravnanje platnenog nosioca na stolu uz niski tlak, sveobuhvatno podlijepljivanje slikanoga sloja i osnove s poledine, uklanjanje nečistoće i požutjelog laka, zapunjavanje oštećenja platnenog nosioca intarziranjem komadića platna, podstavljanje slike lijepljenjem novog platna, izradu novog podokvira i napinjanje slike, zapunjavanje oštećenja u sloju osnove kitom, retuš i završno lakiranje.

a. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Rtić

Crkva sv. Franje Ksaverskog

Nepoznati autori, 18., 19. st., Petar Rutar, 20. st.

Zidne slike, *secco*

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Miroslav Jelenčić, Alma Orčić-Vukašin, Danijela Skelin, Kristina Matković, Mirta Cvetko, Nives Jakovina

BROJ DOSJEA: 1457/3, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Franje u Rtiću barokna je crkva sagrađena u 18. stoljeću. Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorska istraživanja unutrašnjosti, 2016. godine izvedeni su restauratorski i građevinsko-obrtnički radovi. U prvoj polovici godine potpuno su završeni radovi integracije slikanog sloja na svodu svetišta. Na južnom zidu svetišta, između prozorskog otvora i ulaza u sakristiju, nalazi se zidna slika s prikazom Raspeća. Slika je bila prekrivena slojevima naliča iz naknadnih faza uređenja crkve. Prijedlogom prezentacije unutrašnjosti predviđeno je njezino otkrivanje. U jesen 2016. godine zidna slika je potpuno otkrivena. Mehaničkim metodama (kirurškim skalpelima i gumičama) uklonjeni su slojevi boje, prljavštine i prašine. Izvedeni su i restauratorski radovi reintegracije slikanog sloja unutar oslikanog medaljo-

na na južnom dijelu svoda. U donjim zonama zidova u prijašnjim je radovima uklonjen sloj žbuke do visine od oko jednog metra radi sušenja zidova. U 2016. godini faza građevinsko-obrtničkih radova uključivala je žbukanje svetišta u donjim zonama do razine završnog gleta i uređenje svih prozorskih otvora na crkvi: uklanjanje cementnih žbuka i fino žbukanje vapneno-pješčanom žbukom. Stolarski radovi izrade i montaže drvenog prozora na južnom zidu svetišta predviđeni su za proljeće 2017. godine prema suglasnosti Konzervatorskog odjela u Rijeci o produljenju roka realizacije.

k. k.

Slika 1. Južni dio svoda svetišta prije restauratorskih radova

Slika 2. Južni dio svoda svetišta nakon restauratorskih radova

Slika 3. Scena Raspeća nakon otkrivanja

Samobor

Kapela sv. Mihovila arkandela
 Glavni portal i portal apside svetišta
 16. st., kamena plastika
 160 x 260 cm (portal)
 Voditelj programa: Mijo Jerković
 Suradnici: Ivan Jengić, Nada Jerković-Lorenšo, Domagoj Mudronja, Jelena Perić

BROJ DOSJEA: 2364, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela se spominje još 1536. godine, a obnavljana je i dograđivana u 17. i 18. stoljeću. Glavni oltar posvećen je sv. Mihovilu arkandelu, a rad je Ivana Komersteinera s prijelaza 17. na 18. stoljeće. Jednobrodna građevina ima poligonalno svetište i zvonik uz zapadno pročelje, ispred kojega je otvoreni trijem, dok se s južne strane nalazi ulaz na pjevalište. Kapela je građena u gotičkom stilu te je kroz stoljeća barokizirana. Tijekom 2016. Odjel za kamenu plastiku Hrvatskog restauratorskog zavoda iz Zagreba izveo je konzervatorsko-restauratorske radove na glavnom portalu te na portalu na apsidi svetišta kapele. Radovi su obuhvatili izradu armature i modeliranje nedostajućih formi kamene plastike, obradu modeliranih dijelova i tonsko ujednačavanje, zaštitu kamene plastike kemijskim sredstvom za konsolidaciju te izradu rekonstrukcije bojenih slojeva na kamenoj plastici. Također je u dogovoru s nadležnim Konzervatorskim odjelom Ministarstva kulture Republike Hrvatske preostali dio neutrošenih sredstava iz Programa zaštite kulturnog dobra u 2016. godini preusmjerен na nastavak praćenja vlagе na objektu te na dodatne radove na kamenoj plastici dvaju kamenih stupova ispod pjevališta. Provedena su

konzervatorsko-restauratorska istraživanja (sondiranja) kamene plastike i slojeva naknadnih naliča ili oslika na dva stupa ispod pjevališta. Nakon toga počeli su konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici: mehaničko čišćenje ručnim alatom od naslaga nečistoća, naknadnih premaza bojom i cementnih zakrpa, zatim postavljanje armature od nehrđajućeg metala za modeliranje nedostajućih formi, modeliranje nedostajućih formi u masi umjetnog kamena te ugradnja trnova od nehrđajućeg čelika radi konsolidacije stupova. Budući da je već tijekom prethodnih konzervatorsko-restauratorskih radova utvrđeno da je zbog pojave kapilarne vlage i uporabe neprimjerenog materijala (sivog cementa) u prijašnjim obnovama došlo do težih oštećenja na zidnom platu ili arhitektonskim elementima unutrašnjosti i pročelja kapele, bilo je nužno u suradnji s Prirodoslovnim laboratorijem Hrvatskog restauratorskog zavoda nastaviti mjerena i analize navedenih štetnih utjecaja.

i. j.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Samobor

Samoborski muzej

1. Sv. Lovro, A. G. Glaser, 19. st., bakrorez, 20 x 15,3 cm
  2. Krist se nakon uskrsnuća ukazuje Majci, A. G. Glaser, 19. st., bakrorez/bakropis, 21,2 x 15,6 cm
  3. Crkva sv. Marije Magdalene u Štrigovi (Smrt sv. Josipa), F. L. Schmilner, 1764. g., bakropis, 34,4 x 22,1 cm
- Voditelj programa: Andro Šimičić
 Suradnici: Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8824 (1), 8825 (2), 8826 (3), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2016. u sklopu redovite djelatnosti izvedeni su cje-lovit konzervatorsko-restauratorski radovi na tri grafike religijske tematike iz Samoborskog muzeja.

Adam Goswin Glaser autor je dviju grafika datiranih u 19. stoljeće: bakroreza *Sv. Lovro* rađenog po uzoru na si-jensku školu od 13. do 15. st. i bakroreza/bakropisa *Krist se nakon uskrsnuća ukazuje Majci*, rađenog po uzoru na predloške njemačke renesanse, što potvrđuje i natpis: „Ex ant. schola German (...).“

Glaser je završio studij na Umjetničkoj akademiji u Düsseldorfu kao jedan od prvih učenika znamenitog bakroresca Josepha Kellera koji ga uvodi u svijet pred-ložaka religijske grafike, učeći ga izradi grafika strogih i čistih linija u skladu s onodobnom nazarenskom este-tikom, što se očituje i na predmetnim grafikama u vla-sništvu tadašnjeg udruženja za izradu religijskih slika u Düsseldorfu, kako je navedeno u donjem dijelu grafika: „Eigenthum des Vereins zur Verbeitung relig. Bilder in Düsseldorf“.

Austrijski bakrorezac F. L. Schmilner djelovao je u Beču u 18. stoljeću, a autor je bakropisa *Crkva sv. Marije Magdalene u Štrigovi (Smrt sv. Josipa)* iz 1764. s prikazom smrti sv. Josipa te vedutom Štrigove, s crkvom sv. Marije Magdalene i popratnim tekstom koji potvrđuje učlanje-nje Ivana Horvata 19. ožujka 1764. u bratovštinu sv. Jo-sipa.

Papirnatni nosilac grafika zatečen je požutio, s pregibima i manjim nedostajućim dijelovima, a na licima i poledi-nama grafika nalazila se površinska nečistoća te mrlje različitog porijekla i obojenja. Izrazita stabilnost grafič-kih tehnika na umjetninama dopuštala je provedbu cje-lovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata.

U početnoj fazi radova, nakon fotografiranja i izrade opisa stanja svake grafike, provedeno je ispitivanje vla-kana papira mikroskopskom i mikrokemijskom analizom. Usljedilo je suho čišćenje svih grafika te uklanja-nje zatečenih pik-traka. Zatim su umjetnine čišćene uranjanjem u otopinu etilnog alkohola i vode, a potom neutralizirane u otopini kalcijeva hidroksida. Pregibi i poderotine konsolidirani su, a nedostajući dijelovi nadomešteni japanskim papirom odgovarajuće gramature i industrijskim škrbnim ljepilom.

Grafike su potom ovlažene, izravnate i sušene u hidrauličnoj preši. Retuš je izведен suhim pastelama kako bi se nadomješteni dijelovi uklopili u cjelinu. Izrađena je oprema za pohranu i umjetnine su vraćene vlasniku.

a. š., m. b.

Slika 1. Crkva sv. Marije Magdalene u Štrigovi, stanje prije radova

Slika 2. Crkva sv. Marije Magdalene u Štrigovi, stanje nakon radova

Senj

Kaštel Ožegovićianum

II. pol. 13. st., obnove u 18. i 19. st.

Voditeljica programa: Ivana Popović

Suradnici: Suzana Purišić, Nives Marušić, Dijana Požar, Ivan Čamber, Ines Skomrak, GEO OMEGA d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2408, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kaštel Ožegovićianum građen je u drugoj polovici 13. stoljeća, u funkciji stalne rezidencije senjsko-krčkih knezova Frankopana, kao masivna i solidno građena fortifikacija četverokutnog tlocrta pojačana trima ugaonim kulama i jednom bedemskom. Danas su dokumentirane dvije adaptacije, iz 1763. i 1896. godine.

Zbog dotrajalosti i neprimjerenog korištenja, konstrukcija građevine u izrazito je lošem stanju. Očita su velika oštećenja na pročeljima i u unutrašnjosti, stolarija s pojedinih otvora u cijelosti nedostaje. Krov je pokriven kupom kanalicom položenom u mort, vidljivo je oštećen i prokišnjava, a mjestimično je i urušen. Postojeće instalacije vodovoda, kanalizacije i elektroinstalacije u izrazito su lošem stanju i opasne za korisnike.

Izrađena je arhitektonska snimka postojećeg stanja dostupnih dijelova kaštela u AutoCAD-u na temelju poda-

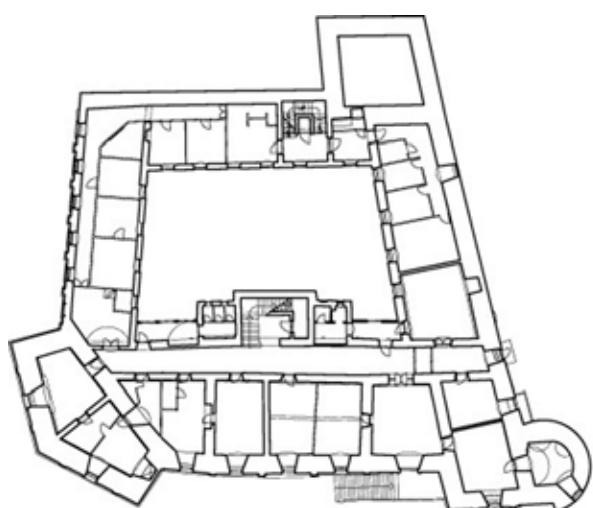
taka dobivenih metodom terenskog snimanja totalnom geodetskom stanicom, ručnom izmjerom i podacima iz geodetske izmjere tvrtke GEO OMEGA d.o.o. S obzirom na nepristupačnost pojedinih dijelova građevine i opasnosti od urušavanja dijela konstrukcije, izrađen je troškovnik radova hitne intervencije kojima bi se omogućio pristup u nedostupne dijelove kaštela i sigurni uvjeti pri izmjeri. Tvrtka M.I. Pavić d.o.o. izvela je radove hitne intervencije (poduprti su najugroženiji dijelovi konstrukcije, omogućen je pristup u dio nepristupačnih dijelova građevine i raščišćen je prostor za potrebe mjerjenja). Izrađeni su tlocrti svih etaža, presjeci i nacrti pročelja.

i. p.

Slika 1. Pogled iz zraka, 2016.

Slika 2. Sjeverozapadno pročelje, 2016.

Slika 3. Tlocrt prvoga kata

Sinj

Viteško alkarsko društvo Sinj
 Kubura kremenjača
 Nepoznati autor, 18. st.
 Čelik, srebro, drvo, lijevanje, kovanje, graviranje, rezbaranje, 52 cm
 Voditelj programa: Aleksandar Kotlar
 Suradnice: Vlatka Janjić, Sonja Đuraš

BROJ DOSJEA: 652/2/1, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na mehanizmu za paljenje na kremen (*miquelet*), na kuburi se nalazi ugraviran natpis „J. B. Dumarest A Marseille“ i plićke ukrasne gravure vitica. Cijev kubure je okrugla, u stražnjoj trećini šesterokutna, glatkog unutrašnjosti i pri dnu ukrašena dubljim cvjetnim reljefom. Na stražnjoj strani cijevi nalazi se i plića gravura „AD 12“. Jabuka je srebrna, dvodijelna i duboko reljefna. Istim načinom ukrašen je štitnik obarača, kao i okov nasuprotnog mehanizma za paljenje (kontrapločica). Drveni dio kubure dekoriran je gustim, preciznim, rezbarenim cvjetnim motivima i viticama u koje je ukucana srebrna žica. Pokraj štitnika okidača na donjoj strani kubure nalazi se rezbarija u obliku mjeseca i zvijezde. Vitičaste aplikacije na gornjoj strani kundaka izrađene su od tankog srebrnog lima tehnikom „na proboj“ i zakucane srebrnim čavlićima u drvo. Željezni i čelični dijelovi bili su zahvaćeni korozijom. Na drvenom elementu bila su vidljiva napuknuća, a pokraj jabuke i nedostaci drva. I na drvo je mjestimično prešla korozija. Srebrni elementi poprimili su tamnosivi do crni ton zbog slojeva površinske nečistoće i oksidacije, koji je u udubinama gravura deblji. Nedostaju šipka za nabijanje i njezini držači, središnji vijak u kontrapločici, pojedini srebrni čavlići i srebrne aplikacije u obliku mje-

seca i zvijezde, jedan od dvaju nosača jabuke te gornja polovica nosača kremena s pripadajućim vijkom. Na središnjem dijelu kundaka, s unutarnje strane, postavljena je metalna pločica sa starim inventarnim brojem, a na vrhu cijevi metalna pločica kojom je u prijašnjem zahvatu učvršćena cijev za drvo.

Za provedbu cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata bilo je potrebno odvojiti dijelove kubure i razvrstati ih prema materijalima te zasebno tretirati. Željezni i čelični dijelovi (cijev i mehanizam za paljenje) očišćeni su elektrolitički, dok su srebrni dijelovi i aplike tretirani limunskom kiselinom modificirane pH-vrijednosti s anionskim deterdžentom. Drveni dio kubure mehanički je očišćen od ostataka korozije i konsolidiran. Srebrne aplikacije nisu odvojene od drvenog dijela, nego su očišćene tamponima vate kako se ne bi oštetilo drvo. Nedostajući gornji dio nosača kremena i pripadajući vijak su izrađeni, kao i nedostajući nosač jabuke, a iskrivljeni je nosač ispravljen. Nakon završetka zahvata, predmet je sastavljen u cjelinu i zaštićen premazima primijerenima materijalu.

s. d.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Sisak

Frankopanska ulica

Novi vijek

Voditeljica programa: Marijana Krmpotić

Suradnik: David Bergant

BROJ DOSJEA: 2392/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM SISKOM

Tijekom 2016. godine proveden je arheološki nadzor nad zemljanim radovima prilikom izgradnje pješačko-prometne površine u Frankopanskoj ulici u Sisku. Prostor zahvata, ukupne površine 1457,50 m², nalazio se unutar kulturno-povijesne cjeline grada Siska te zone A arheološke zone Segestica-Siscia. Arheološkim nadzorom utvrđeno je da se u tom dijelu Siska ispod humusa nalazi debo recentni nasip. Spomenuti nasip, uz recentne nalaze, sadrži i ulomke novovjekovne opeke

te mjestimične nalaze manjih ulomaka novovjekovnih keramičkih posuda. Riječ je o sloju niveliacije kojim je poremećen stariji, novovjekovni kulturni sloj. Intaktni kulturni sloj iz novovjekovnog razdoblja počinje tek na relativnoj dubini od oko 1,5 m.

m. k.

Sisak

Gradski muzej Sisak

1. Fragmenti arheološkog tekstila, kože i nepoznati fragmenti, nepoznati autor, 8./9. st., svilene tkanine, koža, nepoznati materijali, razne dimenzije

2. Fragmenti iz dva grumena zemlje, nepoznati autor, 8./9. st., metalne niti, razne dimenzije

Voditeljica programa: Marija Zupčić

Suradnici: Marta Budicin, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Jovan Kliska, Marija Đangradović, Petar Nevžala

BROJ DOSJEA: 8781 (1), 8782 (2), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADSKIM MUZEJOM SISAK

Na lokalitetu Brekinjova Kosa u Bojni na glinskom području pokraj Siska istraživanja su utvrdila tragove prapovijesnog naselja iz bakrenog, brončanog i željeznog doba te lasinjske i vučedolske kulture i Ilira Kolapijana. Na lokalitetu je pronađen i veći broj grobova datiranih u rani srednji vijek, odnosno u kraj 8. i početak 9. stoljeća. Jedan od najvažnijih nalaza iz tih grobova je srebrna ostruga koja je vjerojatno pripadala važnom predstavniku višeg staleža.

U grobu br. 4 (SJ 364, 365, 382) na dijelu pokojnikovih nogu, blizu istočnog ruba groba, pronađene su dvije pozlaćene brončane ostruge te garnitura za zakopčavanje od dvije brončane kopče s okovima, dvije petlje i dva jezička, a svi ponavljaju jednaku izvedbu i dekoraciju. Uz pločice ostruga pronađeni su tekstilni, kožnati, kožnato-tekstilni i ostali fragmenti evidentirani kao uzorak br. U-022, a na središnjem dijelu groba pronađeni su fragmenti metalnih niti evidentirani pod br. PN-100.

Ukupno su u grobu pronađena 23 različita fragmenta: četiri tekstilna (T1-T4), pet kožnatih (K1-K5), jedan kožnato-tekstilni, tri vrpčasta fragmenta, deset nepoznatih fragmenata i tri uzorka od nepoznatog materijala, vjerojatno kosti, sitni ostaci kože (19 fragmenata), sitni ostaci tekstila (12 fragmenata), dva fragmenta tekstila iz plastične vrećice te fragmenti metalnih niti.

Tekstilni su fragmenti izrađeni od svilenih niti, tkanja keper-cirkas (fragment T-1), smeđe boje, a metalne su niti legura zlata, srebra i bakra.

Slika 1. Fragmenti metalnih niti, prije radova

Slika 2. Fragmenti metalnih niti, nakon radova

Prepostavlja se da su kožnati fragmenti uzorka U-022 bili dio kožnatog remena kojim su se ostružne garniture vezale na nogu. To se odnosi na kožnate fragmente K1-5 i kožnato-tekstilni fragment TK-1.

Fragmenti tekstila i kože zatečeni su u lošem stanju očuvanosti. Tkanina je izgubila elastičnost i čvrstoću te je izrazito krta. Koža je suha i savijena, a na površini se nalaze mrlje i razni neutvrđeni ostaci. Na dva grumena zemlje umotana u aluminijsku foliju u kartonskoj kutiji uočavaju se nepatinirane metalne niti. Srž metalnih niti je u izrazito lošem stanju.

Fragmenti u beskiselinskoj kutiji minimalno su očišćeni, opisani, označeni i dokumentirani. Na fragmentima tekstila definirano je tkanje (lomljeni keper-cirkas).

Fragmenti metalnih niti odvojeni su od zemlje. Izrađena je konzervatorska dokumentacija i laboratorijske analize utvrđivanja sastava materijala kojima je utvrđeno da se tkanina sastoji od svilenih niti, a za metal je utvrđeno da se radi o leguri zlata, bakra i srebra.

Za potrebe pohrane i izlaganja odabrana je metoda *pressure mounting*. Izrađene su dvije ploče; za pohranu metalnih niti te tekstilnih i kožnatih fragmenata. Za izradu ploča korišteni su materijali koji čine postojanu i sigurnu konstrukciju za fragmente arheološkoga tekstila.

m. z., m. b.

Slatine, otok Čiovo

Crkva Gospe od Prizidnice

Glavni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije

Nepoznati autor, 18. st.

Mramor

Voditelj programa: Mate Roščić

Suradnici: Marin Barišić, Vinka Marinković, Ivan Sikavica, Vedran Pehnec

BROJ DOSJEA: 2354/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Gospe od Prizidnice s pustinjačkim samostanom smještena je podno strme litice na južnoj obali otoka Čiova, istočno od Slatina. Crkvu posvećenu bezgrešnom začeću BDM podigao je poljički svećenik Juraj Stojdržić 1546. godine na mjestu starijeg pustinjačkog borača. Glavni je oltar u obliku slavoluka podignut u 18. stoljeću i izrađen je od višebojnog mramora. Dio arhitekture oltara su inkrustrirani okviri prolaza s visokim razvedenim zabatima koji dijele prostor apside na svetište i sakristiju.

Na oltaru su zabilježena strukturna oštećenja i pomaci stupova zbog korozije metalnih spona i trnova, a cijeli je oltar prekriven površinskom prljavštinom. Tijekom 2015. godine Hrvatski restauratorski zavod demontirao

je sjevernu stranu oltara, odnosno atiku, kapitel, stup, bazu i dio menze. Uklonjeni su korodirani metalni trnovi i spone, nakon čega su željezne spone zamijenjene onima od nehrđajućeg čelika. Rastavljeni su dijelovi ponovno montirani, a sljubnice fugirane vapnenim mortom. U 2016. godini isti je zahvat ponovljen na južnoj strani oltara, čime je oltar potpuno stabiliziran i saniran. Iste je godine izvedeno i mehaničko čišćenje klesanih posvetnih križeva na južnom zidu crkve. Nakon što su uklonjeni slojevi recentne boje, prezentirana je izvorna polikromija križeva.

v. ma.

Slika 1. Glavni oltar nakon zahvata

Slika 2. Posvetni križ nakon čišćenja

Slavonski Brod

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva

1727. – 1749.

Voditeljica programa: Vladanka Milošević

Suradnici: Iva Grgić, Bernarda Ratancić, Edita Šurina, Željko Hnatjuk, Vjekoslav Schmidt, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Geoexpert GTB d.o.o., Vukojević-gradnja d.o.o., Radionica vitraja d.o.o., Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu

BROJ DOSJEA: 1087, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Jednobrodna crkva Presvetog Trojstva s tri para bočnih kapela i niskim zvonikom sagrađenim uz sjevernu stranu svetišta crkve, zajedno s četverokrilnim jednokatnim samostanom smještenim uz njezinu južnu stranu čini franjevački barokni kompleks u Slavonskom Brodu. Crkva je sagrađena između 1727. i 1749. godine. Svetište crkve je pravilne orientacije, smješteno na istočnoj strani. Izduženog je tlocrta, uže je i niže od prostora lađe, s tim da je od razine poda lađe podignuto za visinu jedne stube. U unutrašnjosti je zaključeno plitkim zaobljenim zidom rastvorenim dvama velikim prozorima. Cijela zidna površina (140 m²) prekrivena je baroknim oslikom, otkrivenim u konzervatorskim istraživanjima 1998. i obnovljenim 2002. godine. Godine 2008. dva otvora prozora svetišta su s unutarnje strane zatvorena fiksnom prozorskom stolarijom od jelova drveta, bojennom bijelom bojom s ugrađenim izostaklom. Unutarnja stijena podijeljena je letvicama na četiri polja po uzdužnoj i poprečnoj središnjoj osi, a vanjska ima kvadratni raster. Prozori su izrađeni prema povijesnoj fotografiji s početka 20. stoljeća. Izrada sloja s vitrajnim ostakljenjem s kvadratnim rasterom počela je 2015. godine. Tim su radovima prethodili restauratorski radovi žbukanog i slikanog sloja na stranicama niša neposredno uz prozorske okvire. Obavljen je mehaničko uklanjanje gipsa oko obaju prozora, pri čemu je gips zamijenjen toniranom vapnenom žbukom. Prilikom tih radova otkriveni su stari segmenti polukružnog profila izvučenog u žbuci. Profili su pronađeni u objema nišama. Ostaci zatečenih profila su opšiveni te su prema njima rekon-

struirani novi dijelovi. Tijekom radova pronađeni su komadi olova i klinova od starog prozora koji su ostavljeni ispod površine žbuke. Istovremeno s opšivanjem ostataka stare žbuke oko prozora izvedeno je i opšivanje žbuke sa slikanim slojem. Na velike površine umetnuti su komadi navlažene cigle da bi se pojačala čvrstoća i postupno otpuštala vлага radi sprečavanja nagle oscilacije vlažnosti i mogućeg pucanja nove, sveže nanesene tonirane vapnene žbuke. Površina samog oslika bila je neujednačena (svjetlij i tamniji tonovi) pa je nanesen svjetlij ton žbuke koji se dodatno tonirao da bi se približio postojećem osliku. Uslijedili su radovi dobave, izrade i ugradnje vitraja ukupne površine 6 m². Izvođač je precizno izmjerio stolariju i prema tome su izrađeni radionički nacrti; nabavljeno je i specijalno, ručno rađeno staklo iz Londona. Staklo je izrezano prema mjerama i obrubljeno olovnim profilima. Tijekom 2016. godine obavljeni su završni radovi uređenja svetišta i ličenje svih zidova. Također je izrađena konzervatorsko-tehnička dokumentacija za obnovu kripte koja je arhitektonski snimljena. Kripta se nalazi ispred svetišta, od oltara sv. Josipa do oltara Sv. Križa. Građena je 1765. godine. U nju se ulazilo iz crkve, a nakon 1781. napravljen je novi ulaz, izvan crkve, kod zvonika, sa sjeverne strane. Izrađeno je i tehničko rješenje stubišta i drvene međukatne konstrukcije u unutrašnjosti zvonika od razine zidanog svoda do razine ovjesa zvona.

e. š., v. m.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Svetište crkve nakon ugradnje vitrajnog ostakljenja u prozore i restauratorskih radova na zidnom osliku prozorskih niša

Slika 2. Kripta crkve Presvetog Trojstva, pogled prema južnom dijelu

Slavonski Brod

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva
 Poklonstvo kraljeva
 Nepoznati autor, kraj 18. st.
 Ulje na platnu, 206,5 x 157,5 cm
 Voditeljica programa: Svetlana Schmidt
 Suradnici: Vjekoslav Schmidt, Sara Schmidt

BROJ DOSJEA: 1087/11, OSIJEK, FAKULTETSKA 4
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Poklonstvo kraljeva* nalazi se u refektoriju franjevačkog samostana. Rađena je po uzoru na grafiku Cornelisa Galle I. iz 1598., koja je pak nastala prema slici Martena de Vossa (1532. – 1603.). Podloga je laneno platno sastavljeno po horizontali od triju ručno tkanih, zašivenih komada. Platno je zatećeno krto, istanjeno i prekriveno rupicama raznih veličina. Na poleđini su zatećene brojne platnene zakrpe vezane voskom koji je prodro na lice slike. U nekoj od prethodnih obnova slike, pri uklanjanju laka, uklonjen je i dio lazurnih nanosa (npr. na Bogorodičinu plaštu i haljini; tek se naslućuju obrisi magarca, krave i ljestava u staji; nedostaje dio prozirnog vela koji Melkior drži u ruci itd.). Slikani sloj je nestabilan i ljudska se. Zbog vrlo lošeg stanja slike, dokumentacija zatećenog stanja, preventivna zaštita i konsolidacija slikanoga sloja obavljeni su *in situ*. Provedena su istraživanja: analiza UV fluorescencije, probe postojanosti na vlagu i temperaturu te stratigrafska analiza slikanoga sloja. Dobiveni rezultati odredili su metodologiju konzervatorsko-restauratorskog zahvata: uklonjeni su zaštitni japanski papir, zakrpe, vosak, vezana nečistoća s poleđine

platna, degradirani lak i stari retuši. Rekonstruirana su oštećenja nosioca intarzijama platna i kitom, a potom je slika podstavljen novim platnom. Posebno je bila zahtjevna rekonstrukcija nedostajućega oslika i dijelova crteža. Rekonstrukcija slikanog sloja izvedena je prema crtežu grafike tehnikom *trateggio*, po uzoru na ton i boje izvornoga okolnog područja. Slika je napeta na novoizrađeni podokvir i lakirana. Zahvatom je obuhvaćen i profilirani ukrasni okvir, koji izvorno ne pripada slici. Letve okvira naknadno su bile obojene crnim lakom, a unutarnji uski profil prebojen zlatnom broncom. Sanirana su brojna mehanička oštećenja drvenog nosioca. Uklonjen je preslik, središnji širi dijelovi letvi obojeni su u crno, a uži vanjski i unutarnji pozlaćeni su mjedenim listićima koji su lazurirani. Ukrasni okvir zaštićen je slojem laka.

s. s.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Slavonski Brod

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva
 Sakristijski ormar
 Nepoznati autor, 19. st.
 Drvo, bajc, lak, rezbarenje, pozlata, 327 x 570 x 180 cm
 Voditelj radova: Vjekoslav Schmidt
 Suradnik: Ivan Bošnjak

BROJ DOSJEA: 1087/12, OSIJEK, FAKULTETSKA 4
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ormar s dva lica monumentalnih dimenzija smješten je u središnjem prostoru sakristije franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu. Korpus ormara sastoji se od dva dijela: gornjeg, manjeg s rezbarenim aplikacijama, postavljenog na donji, veći dio s ladicama. Ormar je izrađen u kombinaciji crnogoričnog, kruškina i hrastova drva. Konstrukcija ormara zatečena je u stabilnom stanju. Rezbarene i profilirane aplikacije bile su prethodno restaurirane. S vremenom je došlo do mehaničkih oštećenja drva. Nedostajale su vučene profilirane aplikacije, gotovo sve vratnice gornjeg i donjeg dijela teško su se zatvarale, a neke ladice nisu bile u funkciji. U donjoj su zoni neki dijelovi počeli trunuti, a uočena je i crvotočina. Završni lak bio je zaprljan, na nekim mjestima i dotrajao.

Slika 1. Detalj, stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon raova

Izvedena je stolarska sanacija oštećenih dijelova (vratnice, ladice). Zamijenjeni su dotrajali i truli dijelovi drva, izrađene su nedostajuće vučene profilacije, učvršćene su i zalijepljene rasklimane profilirane i rezbarene aplikacije te je cijeli donji dio ormara s unutarnje strane premašan sredstvom za zaštitu od nametnika i konsolidiran. Proveden je retuš i završna obrada (lakiranje) na mjestima na kojima je to bilo potrebno. Sanirane su oštećene metalne spojnice.

v. s.

Split

Katedrala sv. Dujma, Riznica

1. Biskupska mitra, nepoznati autor, 19. st., svileni rips boje bjelokosti, crvena svila, pozlaćene lamele, zlatovez, titanke, sukane rese od metalnih lamela, 84,5 x 35 cm

2. Jastuk, nepoznati autor, 17./18. st., bijela i ružičasta svila, pamuk, lan, metalne lamele, zlatovez, rese, 42 x 42 cm
Voditeljica programa: Lana Čačić

Suradnici: Marta Budicin, Margareta Klofutar, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8838 (1), 8839 (2), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2016. izvedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na biskupskoj mitri i jastuku iz stalnog postava Riznice katedrale sv. Dujma u Splitu.

Biskupska mitra izrađena je od svilenog bjelokosnog lameniranog ripsa s izvezenim vegetabilnim motivima u tehnici zlatoveza. Iz donjeg, središnjeg dijela izlaze dvije rascvjetane grane manjeg i većeg lišća, a površina je ukrašena i sa sedam šesterolatičnih cvjetova, dva ras-cvjetana cvijeta u središnjem dijelu i brojnim cvjetićima po površini. Po cijeloj površini prednje strane i poleđine te po rubovima prišivene su titranke. Vrpce na poleđini simetrično su ukrašene viticama s listićima i cvjetićima, a na krajevima su rese od pozlaćenih niti, i to uvjene, ravne te ukrašene motivom cvijeta od pozlaćenih niti i titranki. Podstava je izrađena od crvene svilene tkanine. Bijela i zlatna boja u liturgijskoj odjeći označavaju radosne blagdane, a ova mitra izrađena je za svećani ornat splitskog biskupa. Iako se dosad nije pripisivala određenoj radionici, ubraja se u vrednije proekte vezilačkog umijeća 19. stoljeća.

Najveća oštećenja nalazila su se na samom vrhu i donjem rubu mitre, nastala pucanjem niti osnove pa su se mjestimično razdvojile niti potke. Površina tkanine bila je prekrivena slojem prašine, a zlatovez je cijelom površinom oksidirao i dobio patinu, posebno s poleđine koja je bila naslonjena na zid vitrine riznice.

Jastuk je izrađen od svile bjelokosne boje s izvezenim motivima ptica, cvijeća i sidra od metalnih, pozlaćenih niti tehnikom zlatoveza. U kutovima jastuka nalaze se veći motivi sidra, u središtu svake strane je šesterolatični cvijet, a iznad cvijeta su dva pauna postavljena jedan nad-suprot drugome. U središtu jastuka na ružičastoj svilenoj podlozi je motiv polumjeseca s izvezenim natpisom na arabiči (u prijevodu „Zagovaratelj jednakosti“) izrađen tehnikom kaligrafije zlatovezom na kartonu. Rubovi jastuka ukrašeni su trakom sa zlatnim resama. Stražnja strana jastuka izrađena je od pamučnog bijelog materi-

jala, a unutrašnjost je ispunjena slamom. U rubovima jastuka iznutra je postavljena čelična žica kvadratnog profila koja održava oblik jastuka.

U više crkvenih zbirki obredno ruho prekrajano je od dekorativnih turskih tkanina, a prilikom pastirskih pohoda na graničnim teritorijima pod turskom upravom vizitatori su izmjenjivali poklone s lokalnim vlastima. Jastuk za evanđelje iz riznice splitske katedrale datira se u kraj 17. ili početak 18. st., kad su članovi splitskog kaptola obilazili župe u Dalmatinskoj zagori, a nastao je u lokalnoj vezilačkoj radionici.

Jastuk je zaprimljen u lošem stanju očuvanosti, prekriven slojem prašine i patine na svili i vezu koji se mjestimično odvojio zbog puknuća veznih niti. Zatečena je i fotokemijska promjena boje središnjeg polumjeseca. Oštećenja na tkanini nastala su zbog pucanja svilene osnove, čime je došlo do odvajanja niti potke uz gornji i donji rub jastuka. Odvajanje spoja čelične žice uzrokovalo je poderotine na tkanini.

Izvedeni su radovi obuhvatili izradu fotodokumentacije prije, tijekom i nakon radova. Konzervatorsko-restauratorski zahvat počeo je grafičkim prikazom predmeta, oštećenja, povijesnih slojeva, uzorka raporta te strukturnom analizom tkanine. Provedena je identifikacija svih materijala u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a. Provedeno je odvajanje konstruktivnih dijelova. Nečistote su uklonjene suhim postupkom, muzejskim usisavačem. Sva oštećenja tkanina jastuka i biskupske mitre podložena su odgovarajućim tkaninama i konzervirana šivanjem tankim sviljenim konkima. Nakon završnog relaksiranja svih konstruktivnih dijelova, pristupilo se spajanju dijelova u cjelinu. Predmeti su nakon završetka radova opremljeni kutijama od beskiselinskog kartona odgovarajućih dimenzija i vraćeni vlasniku.

l. ča., m. b.

Slika 1. Jastuk, stanje prije radova

Slika 2. Jastuk, stanje nakon radova

Slika 3. Biskupska mitra, poleđina, stanje prije radova

Slika 4. Biskupska mitra, poleđina, stanje nakon radova

Split

Podmorje Splitsko-dalmatinske županije
 Antika / kasni srednji vijek / novi vijek
 Voditelj programa: Igor Mihajlović
 Suradnja: Igor Miholjek, Jurica Bezak, Dragor Lux d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1932, ZAGREB, CVIJETE ZUZORIĆ 43
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program rekognosciranja podmorja srednje Dalmacije uskladen je s projektom „Koordinacija za zaštitu prava i interesa Republike Hrvatske na moru“ u kojem sudjeluju: Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Splitu, Lučka kapetanija Split, Pomorska policija i Obalna straža RH. Rekognosciranje se temeljilo na zaronu na olupinu talijanskog admiralskog broda *Re d'Italia* koji je potonuo u Viškoj bitci 1866. godine. Uz taj zaron, pregledane su lokacije antičkog brodoloma kod uvale Gnjila te srednjovjekovnog brodoloma kod uvale Labotovo. U uvali Labotovo, gdje je 2013. otkriven najstariji mletački brodolom na istočnoj obali Jadrana, nastavljen je uvidaj radi izrade skice nalazišta i dokumentiranja nalaza. Pronađeni su brojni novi nalazi koji pripadaju opremi broda i trgovačkom teretu. Najperspektivniji sektor loka-liteta nalazi se na istočnoj strani, gdje je prema procjeni bila brodska kuhinja. Ostaci antičkog brodoloma, koji je lociran 2014., nalaze se na udaljenosti od 60 do 70 m

od najizbočenijeg dijela istočnog rta uvale Gnjila. U rekognosciranju provedenom 2016. prikupljeni su ulomci triju pitosa različitih dimenzija, od kojih dva imaju karakteristično ravno dno. Prema naputku Ministarstva kulture, odlučeno je da se 150 godina Viške bitke obilježi memorijalnim ronjenjem na olupini talijanskog admiralskog broda *Re d'Italia*, postavi spomen-ploča i vijenac svim poginulim mornarima i vojnicima. Uz postavljanje memorijalne ploče, cilj ronjenja bilo je i prikupljanje nekoliko vidljivih porculanskih tanjura i posuda te fotografiranje i videodokumentiranje svih vidljivih elemenata i predmeta. U unutrašnjosti broda, nedaleko od jarbola, zamjećeno je nekoliko skupina tanjura. U njihovoju su blizini dokumentirana dva topa, jedan brončani i jedan znatno veći željezni top.

i. mi.

Slika 1. *Re d'Italia*, otok Vis, postavljanje memorijalne ploče

Split

Podni mozaik u Bulićevoj ulici

Salonitanska škola, 4. st.

Opus tessellatum, oko 20 m²

Voditelj programa: Tonči Borovac

Suradnici: Ivana Jerković, Josipa Milišić, Antonija Gluhan, Andela Razlog, Petar Gudelj

BROJ DOSJEA: 1550/2/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podni geometrijski mozaaci smješteni su sjeveroistočno od Dioklecijanova mauzoleja, današnje katedrale sv. Duje i izvorno su ukrašavali pod otvorenog dvorišta kasnoantičke zgrade s trijemom. Pripisuju se Salonitanjskoj školi mozaika s prijelaza 3. u 4. stoljeće.

Otkrio ih je don Frane Bulić 1925. godine i otada se počinje raditi na njihovu spašavanju. Cijeli je prostor oko mozaika u nekoliko navrata arheološki istraživan. Pod vodstvom Urbanističkog zavoda Dalmacije od 1969. do 1971. godine u suradnji s američkim arheolozima iz Minnesota, cijelovito je obrađen prostor na kojem se nalaze mozaaci. Tada su istraženi sjeverni, zapadni, južni i istočni mozaički tapeti ukupne površine oko 40 m², a od 1970. do 1971. godine mozaaci su djelomično podignuti i vraćeni na novu, armiranobetonsku podlogu. Istočni je tapet tada zatrpan i danas više nije dostupan.

Od 1998. do 2003. godine na konzervaciji i restauraciji mozaika radila je skupina stručnjaka splitskog odjela HRZ-a za zidno slikarstvo, mozaik i štuko: dr. sc. B. Matulić, mr. sc. T. Borovac i M. Barišić, koji je izveo preventivne zaštitne zahvate, uklanjanje starijih armiranobetonskih obruba, definiranje izvornih rubova, postavljanje novog žbukanog sloja na svim nedostajućim dijelovima i konsolidaciju svih slojeva mozaika.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati provodili su se posljednjega desetljeća s različitim intenzitetom, s prekidima od nekoliko godina. Posljedično, mozaaci su prepustani vanjskim utjecajima, poglavito atmosferiljama, zbog kojih su pretrpjeli mnoga oštećenja. Zbog navedenih rizika svakako je potrebna drugačija briga i održavanje kako bi se sačuvani mozaaci prezentirali kao reprezentativni dio kulturne baštine.

Tijekom 2016. godine okosnica provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova bila je redovito održavanje mozaičkih tapeta neutralizacijom zatečenih biljnih vrsta, lišajeva, mahovine i višeg bilja (crkvina, kapara i troškota), čišćenje lica mozaika standardnim kemijskim sredstvima (*Asepsol* i *Vulpex*) i metodama te konsolidacija destabiliziranih dijelova injektiranjem, impregniranjem i obrubljuvanjem.

Provedeni su i ograničeni rekonstruktivni zahvati temeljeni na strategiji dodatnog učvršćivanja izvornih dijelova mozaika (dosadašnja iskustva pokazuju da se najbolje zaštićuju rekonstruktivnim dijelovima) uz dopunu i obnovu žbuke u sljubnicama.

t. b.

Slika 1. Stanje lokaliteta prije radova, ožujak 2016.

Slika 2. Prikaz središnjeg dijela sjevernog mozaičkog tapeta s rekonstruktivnom zapunom lakune

Split

Zapadna vrata Dioklecijanove palače, sjeverni unutarnji zid propugnakula

4. – 17. st.

Klesani kamen, zidni oslik

Voditeljica programa: Vinka Marinković

Suradnici: Ivana Jerković, Vedran Pehnec, Malik Palčok, Irma Huić

BROJ DOSJEA: 1550/13, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Hrvatski restauratorski zavod od 2013. godine provodi istraživačke, dokumentacijske i konzervatorsko-restauratorske zahvate na sklopu Zapadnih vrata i crkve Gospe od Zvonika. Zahvati se provode parcijalno, na najugroženijim zonama, te su određeni dinamikom financiranja. Tijekom 2016. i početkom 2017. godine na unutarnjem sjevernom zidu obrambenog dvorišta (propugnakula) Zapadnih vrata obavljeni su zahvati sanacije, čišćenja i prezentacije srednjovjekovne niše. Srednjovjekovna niša pozicionirana je na sredini antičkoga zida, u zoni nekadašnjeg antičkoga prozora. Sagrađena je od više različitih kamenih elemenata (spolija), a njezina izvorna funkcija i precizna datacija nisu točno određene. Ornamenatika na kamenom okviru niše zatečena je preklesana i oštećena, a sam otvor je naknadno zazidan cementom i opekom. Obje intervencije vjerojatno su se dogodile prilikom gradnje zgrada u prostoru propugnakula u 17. stoljeću. Zgrade koje su bile naslonjene na antički zid srušene su u 19. stoljeću.

Kameni okvir niše zatečen je u dobrom stanju, djelomično onečišćen crnim skramama i površinskom prljavštinom. Uz kameni okvir na obje strane prvi su put evidentirani ostaci oslikane žbuke s motivom višebojnih kvadrata.

Potkraj 2016. godine s navedene zone obuhvata uklonjena je vegetacija, cementne fuge i zapune te su stabilizirane nestabilne zone antičkoga kamena. Potpuno je uklonjena zapuna koja je zatvarala otvor niše. Prilikom uklanjanja zapune, u odbačenom materijalu pronađeno je mnogo arheoloških ulomaka (oslikane žbuke, keramike, kamenih profilacija i dijelova skulpture) koje je moguće povezati s izvornom dekoracijom niše. Sav materijal je sortiran i pohranjen u radionicu HRZ-a, da se sustavno obradi i analizira. Nakon uklanjanja zapune, ustanovljeno je da je niša polukružna i da je izvorno bila ožbukana bijelim vapnenim mortom bez oslike. Žbuka je restauratorskim postupcima konsolidirana, a oštećenja su rekonstruirana u vapnenoj žbuci. Kameni okvir niše je očišćen, oštećeni dijelovi kamena su zatvoreni i definirani vapnenim mortom te tašelima prirodnoga kamena. Ostaci oslikane žbuke na okviru su konsolidirani, očišćeni i stabilizirani. Cijela zona obuhvata naposljetu je fugirana vapnenim mortom.

v. ma.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Stari Grad, otok Hvar

Crkva sv. Nikole
 Sv. Tadej
 Francesco Ciabatta, 17. st.
 Drvo, polikromija, 140 x 72 x 62 cm
 Voditeljica programa: Larisa Pervan Čizmić

BROJ DOSJEA: 2196/3, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Skulptura sv. Tadeja Francesca Ciabatte, iz crkve sv. Nikole u Starome Gradu na otoku Hvaru, jedna je iz niza od deset polikromiranih skulptura apostola s pripadajućim atributima. Smještena je na drvenoj konzoli na južnom zidu crkve, uz drveno pjevalište nad glavnim ulazom. Kip je prikazan u stavu kontraposta, odjeven u zelenu halju. Crveni plašt bogatih nabora koji prekriva tijelo prebačen je preko desnog ramena te otkriva bose noge i lijevi gležanj. Lijeva ruka izbačena je prema naprijed, dok je desna prekrivena plaštom i predviđena za smještaj sjekire. Šaci lijeve ruke nedostaje kažiprst. Zbog kontraposta i lijeve ruke ispružene naprijed, te glave koja je također blago nagnuta ulijevo, uočljiv je i nagib u ramenima, pa cijela figura odaje dojam pokreta. Usko lice, istaknute jagodične kosti, upale oči i visoko čelo karakteristični su prikaz sv. Tadeja. Prednji dio skulpture je dvodimenzionalan i ulazi u prostor, dok je stražnji dio neobrađen i plošan. Na poledini skulpture je natpis „S. Tadea“, isписан bijelom bojom. Na glavi kipa je aureola. Skulptura sv. Tadeja sastavljena je od više drvenih dijelova među kojima je s vremenom, utjecajem vode (koja je curila s oštećenog krovišta izravno na skulpturu) i

atmosferilija iz zraka, došlo do razdvajanja, što je rezultiralo otpadanjem kredne preparacije, osipanjem i diskoloracijom bojenoga sloja i pojmom pljesni. Također, drvo je oštećeno i utjecajem drvnog nametnika, mekane je strukture i osipa se na dodir. Zbog velike količine vлаге u drvu, skulptura je bila stanište određenim vrstama člankonožaca i kukaca. Bila je i prekrivena prašinom, ptičjim izmetom i bijelom bojom sa zida, koja se osipala i ljuštila. Sonde bojenih slojeva upućivale su na višeslojne preslike haljine i plašta, ali ne i na izvorni sloj, osim na dijelovima inkarnata na kojima je djelomično sačuvan. Konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je stabilizaciju drvenog nosioca i bojenoga sloja, uklanjanje posljednjih dvaju slojeva preslika kemijskim i mehaničkim metodama, rekonstrukciju nedostajućih dijelova, djelomično nanošenje krednog nosioca, retuš i dezinfekciju zračenjem. Nakon završetka rada skulptura je vraćena vlasniku, ali nije smještena na pripadajuće mjesto zbog još uvijek neadekvatnih uvjeta u crkvi.

l. p. č.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Ston

Crkva Gospe od Lužina

Nepoznati autor, 16. i 18. st.

Zidna slika, *fresco*

Oko 42 m²

Voditeljica programa: Fani Župan

Suradnici: Veronika Šulić, Paula Borković, Katarina Gavrilica, Domagoj Mudronja, Lea Sović, Marijana Fabecić, Darko Tibljaš

BROJ DOSJEA: 705/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Gospe od Lužina romanička je jednobrodna crkva, sagrađena južno od stonskih solana. Njezina unutrašnjost oslikana je u 16. stoljeću, a preostala je kompozicija s nizom od šest likova. Neki likovi prikazuju starozavjetne proroke na kamenim postamentima s latinskim natpisima (ispisani rimsrom kapitalom) unutar oslikanih arkada u apsidi. Iznad trijumfalnog luka je prikaz sa sv. Vlahom, koji drži model grada u ruci, i velika kompozicija s anđelima i latinskim natpisima na trakama. Na toj zidnoj plohi velika su oštećenja žbukanog sloja, a prema natpisu uz donji rub trijumfalnog luka moglo bi se zaključiti da je prikazivala Bogorodičino uzašašće. U prvom traveju južnog zida je prikaz sa sv. Antunom i sv. Dominikom, dok je na sjevernom zidu u prvom traveju pronađen, u sklopu bočnog oltara, zidni oslik s prikazom Kristova rođenja iz kasnijeg razdoblja, moguće 18. stoljeća.

Preventivnim zahvatima tijekom 2016. godine sa zidnih slika u crkvi Gospe od Lužina uklonjene su pljesni koje su prekrivale veću površinu oslika i štetno djelovale na strukturu, a oštećeni rubovi dodatno su konsolidirani. Pojavu pljesni uzrokuje vлага na spoju zvonika i crkve, krovista i zidnih ploha sjevernog pročelja, sjeverni zid koji je obrastao u bršljan, oštećeni prozorski otvor u apsidi te loše stanje fuga na vanjskim zidnim ploham. Prije bilo kakve buduće intervencije na zidnim slikama nužno je poduzeti sve potrebne mjere sanacije građevine kako bi se uklonili uzroci većeg propadanja zidnih slika i pristupilo daljnjoj restauraciji.

f. ž.

Slika 1. Pogled na apsidu i trijumfalni luk, stanje nakon radova

Slika 2. Rođenje Kristovo, sjeverni zid, stanje nakon radova

Ston

Crkva sv. Mihajla

II. st.

Voditeljica programa: Borka Milković

Suradnici: Veronika Šulić, Ivan Jengić

BROJ DOSJEA: 1748, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Mihajla na brdu Gradac iznad Stona jednobrodna je nadsvodena građevina. Brod s dva para T-polupilastara podijeljen je u tri traveja. Središnji dio polupilastra prelazi u pojascnicu koja nosi svod. Njihove bočne stranice prelaze u slijepu lukove, stvarajući duboke niše uz lateralne zidove nadsvodene polukalotom. Svetište je izvana pravokutno, a iznutra polukružno s polukalotom. S obje njegove strane su polukružne niše. Na zapadnom zidu polukružni je luk naknadno zazidan. Tijekom 2016. godine izrađen je glavni projekt obnove krovišta. S obzirom na to da je u prethodnim fazama provedbe programa demontiran pokrov od kamenih ploča i uklonjena ispuna džepova svoda iz sačasto slagane kupe polagane u vapneni mort, projektom statičke sanacije bilo je nužno reaktivirati funkciju zatega od nehrđajućeg čelika ugrađenih devedesetih godina 20. stoljeća. Rješenje integriranja postojećih elemenata ojačanja konstrukcije s novom plohom za učvršćivanje vanjske strane svoda

izradio je prof. dr. sc. Blaž Gotovac. Povezivanje je provedeno ugradnjom nehrđajućih vezica na postojeću zategu radi pojačavanja veze s ispunom džepova svoda i plohom za definiranje nagiba izvodenih iz pune opeke u modularnom rasteru 25 x 25 cm. Ploha nagiba dodatno je ojačana ugradnjom karbonske užadi. Krov je pokriven starom dubrovačkom kupom kanalicom. Izvedenom intervencijom ispravljen je nagib krovišta pogrešno izведен u prethodnim radovima. Radove je izvodila tvrtka DOM-IZGRADNJA d.o.o. iz Dubrovnika. Radovi se nastavljaju statičkim učvršćivanjem zidova i žbukanjem pročelja sredstvima župe sv. Vlaha u Stonu te restauratorskim radovima na kamenoj plastici prozora sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

b. mi.

Slika 1. Stanje nakon radova

Strana, Buzet

Crkva svete Marije

Sakralni inventar crkve

16. – 20. st.

Drvo rezbarenje, polikromija

Voditelj programa: **Mario Miočić**

Suradnici: Silvo Šarić, Laura Stipić Miočić

BROJ DOSJEA: 2387/1, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUZETOM

Prema naputku ovlaštene konzervatorice i na poziv Upravnog odjela za gospodarenje prostorom grada Buzeta obavljen je uviđaj crkve Svete Marije u mjestu Strana. Zbog slijeganja terena narušena je statika objekta, a zbog opasnosti od urušavanja stropa i svoda apside obavljeni su preventivni konzervatorski radovi na demontaži oltara i ostalog crkvenog inventara te je privremeno premešten sav sakralni inventar u crkvu svete Ane na Goričici, u Buzetu. U crkvici su zatećena: dva barokna drvena oltara – lijevi bočni oltar s novijim kipom Srca Isusova (dimenzije retabla: 230 x 220 x 67 cm), ispred kamenog oltara je drveni antependij i desni bočni oltar s novijim kipom sv. Roka u središnjoj niši, a izvorni drveni kip sv. Antuna opata postavljen je ispred oltara (dimenzije retabla: 250 x 215 x 60 cm), ispred menze je recentni drveni antependij. Glavni oltar u crkvi ima noviji drveni retabl s neogotickim stilskim naznakama i ostakljenom vitrinom u kojoj je renesansni drveni kip Blažene Djevice Marije s Djetetom (dimenzije retabla: 245 x 210 x 42 cm), ispred oltara je drveni antependij. Kip je restauriran, a drveni nosilac i polikromatski slojevi su stabilni. Na lijevom bočnom zidu crkve postavljena je drvena vitrina s polikromiranim kipom Krista u Slavi (dimenzije vitrine: 230 x 90 x 46 cm). Novija drvena, rezbarena zidna vitrina je crvotočna, bez polikromije, a kip Krista u vitrini je poli-

kromiran i pozlaćen. Cjelokupni zatećeni inventar crkve je demonteran i premješten: jedno zidno raspelo, tri olтарna platna: dva čipkana i jedno ručno vezeno s ružama, dvanaest metalnih svjećnjaka, pet malih samostojjećih raspela (jedno od njih ima vratašca s ključem), jedan drveni ostakljeni relikvijar s prikazom Golgotе, tri drvene vase s metalnim cvijećem, petnaest ostakljenih i uokvirnih reprodukcija i oleografija, jedno drveno klecalo, jedan drveni ladičar, jedan viseći stakleni luster s perlama, jedno viseće metalno kandilo, jedno metalno liturgijsko zidno zvonce, četiri klupe s klecalom, dvije klupe s naslonom i klecalom, jedna drvena stolica. Demontirani inventar iz crkve sv. Marije u Strani omotan je zaštitnom folijom sa zračnim mjehurićima; manji dijelovi oltara i sitni inventar pohranjeni su u kartonske kutije, veći odvojeni dijelovi oltara omotani su zaštitnom folijom sa zračnim mjehurićima; omot je djelomično otvoren da se sprijeći kondenzacija vlage. Veće cjeline deponirane su bez omatanja, sva drvena građa u prostoru postavljena je na drvene gredice ili komade stiropora da se izbjegne izravni dodir s tlom i osigura strujanje zraka.

l. s. m.

Slika 1. Crkva sv. Ane na Goričici, demontiran i privremeno pohranjen inventar

Sudurđ, otok Šipan

Crkva sv. Đurđa i sv. Nikole

Nepoznati autor, 15. st.

Zidni oslik, *fresco-secco*

3,44 m²

Voditeljica programa: Fani Župan

Suradnici: Veronika Šulić, Vikica Katić Biličić, Katarina Gavrilica, Domagoj Mudronja, Lea Sović, Marijana Fabečić, Margaret Klofutar, Mirjana Jelinčić

BROJ DOSJEA: 2015/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH
Zidni oslik nalazi se na pročelnom zidu dvojne crkve unutar trijema površine 3,44 m². Prikazuje Kristovo raspeće, koje nažalost nije potpuno sačuvano, jer je oslik oštećen u spoju s betonskom gredom koja je bila potporanij trijemu, a jednim dijelom i zbog utjecaja soli na materijalnu strukturu oslika. Na zidnoj su slici vidljiva oštećenja slikanog i žbukanog sloja. Na pojedinim mjestima vidljive su odignuća, pukotine i oštećenja u slikanom sloju. Zidna slika je prekrivena naknadnim slojevima boje, tvrdom skramom i tragovima žbuke. Recentna žbuka u neposrednoj blizini oslika je zasoljena pa je tre-

ba ukloniti. Konzervatorsko-restauratorskim radovima izvedenim 2016. godine spriječen je kontakt izvornog sloja žbuke s recentnim slojem žbuke koja sadrži visoku koncentraciju štetnih soli. Rubovi zidne slike su konsolidirani, a dostupna izdignuća injektirana. Zidna slika preventivno je zaštićena postavljanjem privremene zaštitne ploče od pleksiglasa. Nakon konzervatorsko-restauratorskih radova pripremljena je fotografска i grafička dokumentacija.

f. ž.

Slika 1. Pogled na oslik, pročeljni (istočni) zid, zatećeno stanje

Slika 2. Stanje nakon radova, sa zaštitnom pločom od pleksiglasa

Sutivanac

Crkva sv. Ivana Krstitelja
Prapovijest / srednji vijek / novi vijek
Voditelj programa: Tihomir Percan
Suradnik: Josip Višnjić

BROJ DOSJEA: 2391/1, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S UDRUGOM BALDAKIN

Udruga Baldakin odlučila je da na prostoru grobljanske crkve sv. Ivana Krstitelja u Sutivancu riješi problem kapijarne vlage, ali i da statički i građevinski sanira oštećenu apsidu crkve; stoga je u tri radna dana u lipnju 2016. proveden arheološki nadzor. Osim djelatnika HRZ-a, u radovima je sudjelovalo i nekoliko pomoćnih radnika koje je osigurala tvrtka Građevinar Mladen iz Sutivanca. Cjelokupne radove financirala je udruga Baldakin. Kako se na tom mjestu dosad nije proveo arheološki nadzor, pokušala se razjasniti postojeća stratigrafska situacija oko crkve i u njezinoj unutrašnjosti. Nadzor se prije svega provodio prilikom iskopa kanala za drenažu s vanjske strane začelja crkve, gdje su iskopana dva kanala, kao i

uz samu apsidu s vanjske i unutarnje strane. Nakon što je uklonjen početni sloj trave i zemlje, došlo se do sloja crvene zemlje i nasipa te je tek u škrupama evidentiran kulturni sloj u kojem su pronađeni neki pokretni arheološki nalazi. Ostatak nadzora nije dao nikakvih rezultata koji bi potvrdili postojanje pokretnih ili nepokretnih arheoloških nalaza ili kulturnih slojeva. Nakon završenih arheoloških radova, postavljene su cijevi za drenažu te je temelj zida apside statički i građevinski saniran kako ne bi dalje propadao.

t. pe.

Slika 1. Pogled na iskopane kanale za drenažu

Slika 2. Unutrašnjost apside nakon istraživanja

Sveti Martin na Muri

Antika

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: Ivana Hirschler Marić, David Bergant, Josipa Caričić

BROJ DOSJEA: 2285/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Probna arheološka istraživanja unutar arheološke zone Sveti Martin na Muri provode se već drugu godinu zaredom. Tijekom 2015. istraženo je 18 sondi ukupne površine 108,60 m², a 2016. godine 9 sondi ukupne površine 76 m². Istraživanja iz 2016. većinom su bila usmjerenja na zapadni dio današnjeg naselja.

Arheološka istraživanja, koja su se u nekoliko navrata provodila od sedamdesetih godina 20. st., potvrdila su da se ispod današnjega naselja nalaze ostaci naselja iz antičkoga doba, vjerojatno Halikanuma, koji je uvelike devastiran novim gradnjama pa su ostaci arhitekture samo mjestimični. O karakteru pojedinog dijela antičkoga grada zaključci se mogu donositi uglavnom na temelju velike količine pokretnih nalaza.

Prema preliminarnoj analizi nalaza, možemo pretpostaviti da se u zapadnom dijelu današnjeg naselja nalazio stambeni dio antičkog Halikanuma, na što su upućivala i prethodna istraživanja. Istočno od njega nalazi se radiionički dio, koji se prema istoku proteže i na blago uzvi-

šeni plato, danas u središtu naselja. Može se pretpostaviti da se na tom mjestu nalazilo i središte antičkog Halikanuma. Da bi se potvrdila ta teza, potrebno je nastaviti sa sondažnim istraživanjima, kako bi se pronašli ostali dijelovi rimskoga grada, poput foruma. S obzirom na to da je taj dio naselja gusto izgrađen, malo je prostora za postavljanje sondi, na mjestima gdje nema novih građevinskih zahvata. U obližnjem Trnovčaku pronađena je antička nekropola, a od Preseke do Toplica Sveti Martin i dijelovi rimske ceste, pa bi negdje na jugu Svetog Martina na Muri trebala biti i rimska cesta te ulaz u grad. U istraživanjima 2016. godine, osim velike količine keramičkih nalaza, pronađeno je čak devet primjeraka antičkoga novca, datiranog u 4. stoljeće. Od posebnih nalaza valja još izdvojiti brončanu fibulu i srebrni prsten.

l. č.

Slika 1. Ortofotografija sonde 22

Slika 2. Avers novca s Teodozijevim poprsjem

Svetice

Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije i pavlinski samostan
 Korske klupe (južna strana)
 Nepoznati pavlinski majstori, kraj 17., poč. 18. st.
 Drvo, rezbarenje, 520 x 230 x 120 cm
 Voditelj programa: Vjekoslav Schmidt
 Suradnik: Ivan Bošnjak

BROJ DOSJEA: 1233, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvije drvene rezbarene klupe, rad nepoznatih pavlinskih majstora smještene su uz sjeverni i južni zid svetišta crkve. Ranobaroknih su stilskih karakteristika, datirane u kraj 17. i početak 18. stoljeća. Bogato su ukrašene motivom akantusova lista i krilatim telamonima. Klupe su postavljene na drvena podnožja, a sastoje se od po osam sjedala odvojenih polukružno oblikovanim naslonima za ruke te visokih naslona i klecali.

Konstrukcija klupe s južne strane lađe zatečena je u vrlo lošem stanju. Na njima je, za razliku od klupa sa sjeverne strane, bilo brojnih neprimjerenih naknadnih stolarskih intervencija, na konstruktivnim elementima i profiliranim i rezbarenim aplikacijama. Na drvu i rezbarijama bila su prisutna razna mehanička oštećenja, nedostajao je velik dio rezbarenih vegetabilnih aplikacija, kao i profiliranih dijelova. Drvo je bilo prljavo, mjestimično rasušeno na spojevima ili je popucalo te su bili vidljivi tragovi djelovanja crvotočine. Sjedalice klupa

bile su vidno oštećene i nisu bile za upotrebu. Drvena podnožja također su bila dotrajala i devastirana. Neki su izvorni elementi u različitim razdobljima zamijenjeni neodgovarajućim rekonstrukcijama. Klecali klupa su naknadno, zbog stabilnosti, povezana s podnožjem dvjema kovanim metalnim šipkama i trima kovanim metalnim trakama. Izvorni zaštitni sloj kojim su klupe bile premažane u cijelosti je izgubljen.

Proveden je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat – od kemijskog i mehaničkog čišćenja svih konstruktivnih elemenata vučenih profilacija i rezbarenih aplikacija, stolarske sanacije te rekonstrukcije nedostajućih elemenata. Svi dijelovi su konsolidirani, završno obojeni („bajcani“) te premažani lakom. Klupe su montirane na izvornu poziciju.

v. s.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Svib

Crkva sv. Ante Padovanskog

Nepoznati autor, 19./20. st.

Zidni oslik, *secco*

80 cm²

Voditelj programa: Tonči Borovac

Suradnici: Ivana Jerković, Antonija Gluhan, Petar Gudelj, Danijela Skelin, Marko Buljan

BROJ DOSJEA: 2242/1; SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM SV. ANTE PADOVANSKOG, SVIB

Crkva sv. Ante Padovanskog stara je župna crkva sela Svib u Općini Cista Prova. Sagrađena je 1747. godine na temeljima starije crkve. To je pravilno orijentirana jednobrodna građevina, pravokutnog tlocrta s istaknutom pravokutnom apsidom. Unutrašnjost crkve sastoji se od prostora lađe i užeg svetišta šiljasto-bačvastoga svoda, povišenog za jednu stubu i naglašenog trijumfalnim lukom. Crkva sv. Ante Padovanskog rijetka je crkva u Dalmatinskoj zagori sa sačuvanim zidnim oslikom. Istraživačkim radovima provedenim 2012. godine utvrđeno je da su zidne slike u visokom stupnju propadanja. Na bojenom sloju i podlozi u velikoj se mjeri pojavljuje pucanje, ljudskanje, osipanje, otpadanje i pulverizacija. Vidljiva su i velika napuknuća, podbuhline, zakrpe koje se odvajaju, grafiti te oštećenja nastala grebanjem i urezivanjem oštrim predmetima. Taktičnim pregledom zatečene su šuplje zone, tj. zone na kojima su potpuno izgubljena vezivna svojstva. Zamijećene su zone isolovanja kao posljedica sušenja kapilarne vlage, kao i zone na kojima je bila primjetna pojava mikrobioloških čimbenika (plijesan i mahovina).

Sondažno istraživanje provedeno je 2013. godine na trijumfnom luku, čime je utvrđen nestabilan bojeni sloj, mjestimično alteriran, a negdje potpuno izgubljen. Tijekom 2014. dodatno se istražuju slojevi oslika na trijum-

falnom luku; tada su pronađeni mjestimično očuvani ostaci kompozicije s prikazom Bogorodice s Djetetom pod baldahinom. Uobičajenim konzervatorsko-restauratorskim postupcima obnovljena su fizikalna i kemijska svojstva podloge metodom injektiranja i konsolidacije. Metodama mehaničkog i kemijskog čišćenja, posebno spravljenim gelovima, uklonjene su primarne nečistoće nataložene na licu oslika. Na mjestima koja nagrizaju štetne soli izведен je postupak desalinizacije. Uklonjene su neadekvatne zakrpe i popunjene sitne pukotine i lukune novim slojem primjerene žbuke. Zbog neodgovornih radova na građevinskoj sanaciji crkve, u 2015. godini nisu se provodili konzervatorsko-restauratorski zahvati na zidnom osliku.

Tijekom 2016. godine obavljeni su završni radovi rekonstrukcije, koncentrirani na rekonstruktivno oslikavanje onih područja na kojima se djelomično izgubio oslikani sloj. Završnim zahvatima rekonstruktivnog oslika dobivenе su konačne konture prostora unutrašnjosti crkvice, čime je djelomično vraćen izvorni izgled iz vremena oslikavanja potkraj 19. ili početkom 20. stoljeća.

t. b.

Slika 1. Tijek rekonstruktivnog oslika na lijevoj strani trijumfальног лука

Slika 2. Prikaz oslika stiliziranog zastora nakon izvedenog rekonstruktivnog oslika

Slika 3. Izgled apsidalnog dijela i trijumfальног лука crkvice sv. Ante Padovanskog nakon završenih zahvata

Šenkovec

Lokalitet Čestinka

Prapovijest

Voditeljica programa: Lea Čataj

Suradnici: Marijana Krmpotić, David Bergant, Josipa Caričić

BROJ DOSJEA: 2285/2, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja na položaju Čestinka prvi su put provedena 2014. godine, kad je u pet arheoloških sondi, ukupne površine 40 m², pronađeno 46 objekata.

U arheološkim istraživanjima 2016. istražene su dvije sonde ukupne površine 33 m². U sondi 6 pronađena su dva horizonta naseljavanja, mlađi iz kasnog brončanog, a stariji iz ranog brončanog doba. Ista stratigrafska situacija uočena je i u sondi 1 iz 2014. godine, iz koje su po-kretni nalazi i radiokarbonski datumi potvrdili datiranje dvaju horizonata u razdoblje vinkovačke kulture (2470. – 2281. g. pr. Kr.) i prijelaza kasnog brončanog u starije željezno doba (979. – 818. g. pr. Kr.).

Sonda 7 imala je nešto složeniju stratigrafsku situaciju s još jednim horizontom ukopa, koji bi mogao pripadati kasnom eneolitiku. Tome u prilog govori radiokarbonski

datum dobiven iz ukopa mogućega groba, koji je datiran u rasponu od 3109. do 2890. g. pr. Kr. S tim u vezi je i nalaz iz sonde 3 iz 2014., gdje je pronađen još jedan mogući grob, uzorkom ugljena datiran u razdoblje između 2696. i 2470. g. pr. Kr. Ta dva datuma odgovaraju rasponu trajanja vučedolske kulture, koja se prema sa-dašnjem stanju istraženosti u svojoj najranijoj fazi ipak nije širila izvan Slavonije, Srijema i Baranje. Nije posve sigurno je li riječ o zgrčenim ukopima, jer su se kosti zbog kisele zemlje gotovo potpuno raspale. Kako u na-vedenim mogućim grobovima nije bilo priloga, za sada ostaje upitna i njihova kulturna pripadnost.

l. č.

Slika 1. Sonda 6, horizont ukopa vinkovačke kulture

Šibenik

Hrvatsko narodno kazalište, atrij

Antonio Zuccaro (?), oko 1870. g.

Zidni oslik, *fresco-secco*

550 x 600 cm

Voditeljica programa: Antonija Gluhan

Suradnici: Tonči Borovac, Ivana Jerković, Josipa Borožan, Petar Gudelj, Marko Buljan, Andela Razlog, Ivana Petković, Danijela Skelin

BROJ DOSJEA: 126/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM ŠIBENIKOM

Intenzivan razvoj kazališne djelatnosti te prihvatanje kazališta kao društvene potrebe tijekom 19. stoljeća razlog je gradnje kazališnih zgrada diljem Dalmacije. Poduzeće se zgrade kazališta u Splitu, Dubrovniku, Zadru i Šibeniku. Autor projekta šibenskoga kazališta je Trogiranin Josip Slade. Gradnja je počela 1864. godine, a kazalište je otvoreno 29. siječnja 1870. predstavom „Kip od mesa“ Teobalda Ciconija.

Dekoracije stropa šibenskoga teatra izradio je Antonio Zuccaro, a prepostavlja se da je u isto vrijeme oslikao i atrij kazališta.

Odsjek za zidno slikarstvo, mozaike i štuko splitskoga odjela HRZ-a u listopadu 2013. počeo je s istraživanjem zidnih slika u atriju Hrvatskoga narodnog kazališta u Šibeniku. Na temelju rezultata istraživanja, 2014. i 2015. godine, provedeno je konzerviranje i restauriranje zidnih slika u istočnom dijelu atrija s prezentacijom otkrivenoga oslika najranije faze dekoracije atrija i rekonstrukcijom jednog njegova dijela.

U dogovoru s ovlaštenim konzervatorom Konzervatorskog odjela Šibenik, radovi na oslicima nastavili su se 2016. godine na zapadnom zidu središnjega dijela atrija. Nakon uklanjanja soboslikarskih preslika s lica slikarije te jasnog prepoznavanja likovnoga prikaza, odlučeno je da će se prezentirati izvorni oslik u gornjim zonama zida te će se prekriti ostaci izvornoga i zatim rekonstruirati oslik donjega dijela zida. Navedena je odluka donesena s

obirom na to da su utvrđena znatna oštećenja oslika u donjim dijelovima zida, do visine od približno 180 cm, gdje je oslik bio gotovo sasvim izgubljen.

Sačuvani oslik u donjim dijelovima zida prekriven je slojem specijalne tkanine do razine iluzionističke vitičice luka. Tkanina služi kao međusloj koji će omogućiti jednostavnije uklanjanje novopostavljenih slojeva s rekonstruiranim oslikom u slučaju potrebe za takvim zahvatom, a izvorni sloj ostat će sačuvan za daljnja istraživanja. Slikani sloj u gornjim dijelovima zida, nakon uklanjanja soboslikarskih preslika, dočišćen je kemijskim i mehaničkim metodama, skalpelima i različitim otapalima u geliranom obliku. Žbuka je konsolidirana, osnažena i injektirana tekućom žbukom.

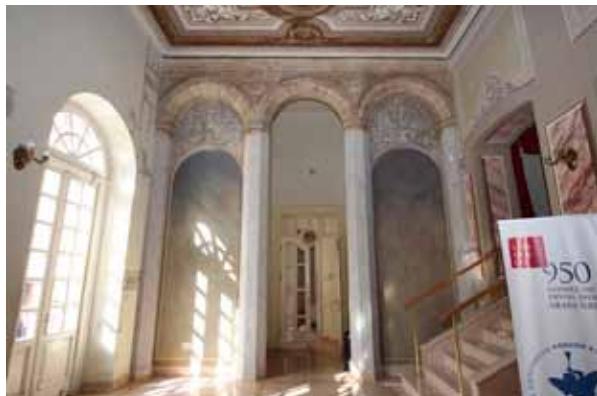
Pukotine i lakune te ostala oštećenja s nedostatkom materijala popunjena su žbukom s vapnenim vezivom. Radi boljeg ujednačavanja izvornih i rekonstruiranih dijelova, posebna je pažnja posvećena obradi teksture površine novopostavljene žbuke i kita.

Retuš i rekonstrukcija sličnoga sloja izvedeni su u tehnici tempere. Dokumentacija svih postupaka, materijala i istraživanja zabilježena je u pisanom, grafičkom i fotografskom obliku.

a. g.

Slika 1. Zapadni zid, zatećeno stanje

Slika 2. Zapadni zid, stanje nakon zahvata

Šibenik

Katedrala sv. Jakova

Juraj Dalmatinac, 15. i 16. st.

Klesani kamen

Voditelj programa: Marin Barišić

Suradnici: Vinka Marinković, Mate Pavin, Vedran Pehnec, Mate Roščić, Ivan Sikavica, Ana Škevin Mikulandra, Malik Palčok, Toni Paladin, Frane Oreb, Ivana Hodak, Iva Paduan, Veljko Karić, Helena Ugrina, Frane Prižmić, Sanja Macanić

BROJ DOSJEA: 82/15, 82/8, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŠIBENSKOM BISKUPIJOM

Konzervatorsko-restauratorski zahvati na unutrašnjosti kamenog oplošja katedrale sv. Jakova započeti su 2012. godine. Od 2012. do 2016. godine u cijelosti je obnovljeno unutarnje kamoно oplošje središnje apside, bočni pregradni zidovi apside, južna apsida, zidovi transepta i unutrašnjost kupole. Na navedenim zonama uklonjeni su cementni slojevi i stare sljubnice te je očišćen kamen i polikromija na kamenu. Također je izvedena konsolidacija i desalinizacija kamena, rekonstrukcije u umjetnom i prirodnom kamenu te fugiranje sljubnica. Usporedno s radovima u unutrašnjosti provedeni su zahvati na vanjskim zonama katedrale. Zona svetišta (apsida i

kupola) su fugirane, a skulpture na vanjskim zonama pregledane.

U 2016. godini pregledane su i konzervirane izvorne skulpture s glavnog portala katedrale. Skulpture su zatečene demontirane i pohranjene u Muzeju crkvene umjetnosti (sv. Barbara). Na njihovu poziciju postavljene su replike. U dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Šibeniku, originalne skulpture vraćene su na izvornu poziciju.

v. ma.

Slika 1. Pogled na unutrašnjost katedrale, stanje prije zahvata

Slika 2. Pogled na unutrašnjost katedrale, stanje nakon zahvata

Šibenik

Palača Mattiazzi

Nepoznati autor (krug Antonija Zuccara?), II. pol. 19. st.

Zidni oslici, tempera-gvaš

Oko 120 m²

Voditelj programa: Tonči Borovac

Suradnici: Antonija Gluhan, Josipa Milišić, Petar Gudelj, tvrtka Kvinar

BROJ DOSJEA: 2315/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM ŠIBENIKOM

Palača Mattiazzi, reprezentativna neorenesansna dvokatnica, smještena je u središtu Šibenika, u blizini gradskog teatra i Poljane. Sagradio ju je 1884. godine šibenski poduzetnik Vicko Mattiazzi, a bila je namijenjena Građanskom učilištu. Tijekom 2015. godine provedeni su istraživački radovi na zidovima, stropu i arhitektonskim dekoracijama dvorišnog prilaza te na odabranim mjestima zidova, stropova i arhitektonske dekoracije u stubištu palače. Odabrano prezentacijsko rješenje podravljivačeva cjelovit prikaz oslika na stubištu i dvorišnom prilazu, koji izgledom odgovara osliku na stropu stubišta. Tijekom studenoga i prosinca 2016. konzervatorsko-restauratorskim postupcima obrađeni su svi zidovi na prostoru drugog kata i zidovi na premosnicama do područja prvog kata. Zahvati koji su provedeni prethodnih godina, poglavito sondažna istraživanja, dali su temeljne podatke za rekonstrukcijski dio zahvata. Sva destabilizirana područja, posebno ona s razvijenim procesima pulverizacije, listanja i mrvljenja, sanirana su posebnim reparaturnim žbukama, što je poslije omogućilo nesmetano nanošenje slojeva naliča kao sastavnih dijelova zadane dekoracije na zidovima. Nakon provedenih reparaturnih zahvata na destabiliziranim područjima zidova, integralno je dvoslojno nanesena posebna podloga, koja izjednačava upojnosti i podražava izvornu teksturu zidne žbuke. Dodatna sondažna istraživanja

potvrdila su konzistentnost jednostavnog dekorativnog sloga na svim zidnim površinama u obliku tamnopla-vih i crvenih točkica neujednačene kalibracije, koje su slobodno aplicirane na podložnu svijetloplavu boju ujednačenih kromatskih odlika na svim zidnim površinama. Dekorativne tamnoplate i crvene točkice integralno su aplicirane s pomoću posebno izrađenih šablona od *Melinex* folije. Ukrasna traka s biljnom ornamentikom i stiliziranim školjkama prati pravokutnik stropa na tridesetak centimetara ispod linije oslikanog stropa. Postavljena je u zasebnom sloju preko starije oslikane ukrasne trake, mjestimično sačuvane unutar starijeg bojenog sloja, koja ne korespondira – ni u ukrasnom repertoaru, ni i u kolorističkoj gami – s ostatkom dekorativnih elemenata na stropu i zidovima. Postavljanje slojeva naliča kao temeljne podloge za apliciranje dekorativnih crvenih i tamnopla-vih točkica izvedeno je akrilnim bojama odgovarajućih nijansi, prema izvornim vrijednostima sačuvanih dekorativnih elemenata unutar napravljenih sondi. Prema zadanom planu i roku, svi radovi izvedeni su prema pravilima konzervatorsko-restauratorske struke i uz nadzor Konzervatorskog odjela u Šibeniku.

t. b.

Slika 1. Apliciranje točkica s pomoću šablona

Slika 2. Izgled zidova nakon završenih zahvata

Šibenik

Tvrđava sv. Nikole

Sred. 16. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnici: Ivan Braut, Duško Čikara, Marijana Fabečić, Iva Grgić, Mirjana Jelinčić, Margaret Klofutar, Aleksandar Kotlar, Krasanka Majer Jurišić, Vinka Marinković, Boris Mostarčić, Domagoj Mudronja, Natalija Vasić, Edita Šurina, Intrados projekt d.o.o., Laboratorij za materijale Instituta IGH, Mineraloško-petrografska zavod PMF-a, Institut Ruđer Bošković, Vatrogasna zajednica Šibensko-kninske županije, Konzervatorski odjel u Šibeniku

BROJ DOSJEA: 2416, ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S JU PRIRODA ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE

Tvrđava sv. Nikole nalazi se na otočiću Ljuljevcu na ulazu u kanal sv. Ante ispred Šibenika. Sagrađena je četrdesetih godina 16. stoljeća prema projektu Giangirolama Sanmichielija radi obrane grada od turskih napada s mora. Trokutastim tlocrtom prilagođena je funkciji i terenu. Na sjevernom dijelu, prema kanalu, nalazi se rondel kružnog tlocrta, dok su na južnoj strani dva polubastiona između kojih je prostor zatvoren kurtinom što tvori oblik klješta prema kopnu. Svi su dijelovi međusobno povezani s dvije unutarnje etaže do kojih se pristupa rampama, a na vrhu je prostrana terasa. Donji su dijelovi sazidani od bijelog kamena, a gornji od opeke. Tvrđava sv. Nikole pripada najjačim pomorskim fortifikacijama na hrvatskoj obali Jadran.

Prema ugovoru sklopljenom s Javnom ustanovom Priroda Šibensko-kninske županije obavljena su konzervator-

ska istraživanja tvrđave, koja su obuhvatila arhivska i povijesna istraživanja, pregled, obradu i analizu relevantne arhivske građe, literature i konzervatorske dokumentacije te prethodno izrađenih studija, postojećeg slikovnog materijala, potom detaljno fotodokumentiranje građevine, snimanje i izradu nedostajućih arhitektonskih nacrta postojećeg stanja i pripremu podloga, laboratorijske analize materijala (kamena, opeke, morta) te izradu grafičke dokumentacije istraživanja. Rezultati su zajedno s valorizacijom i prijedlogom radova predstavljeni u *Konzervatorsko-tehničkom elaboratu obnove plašta tvrđave sv. Nikole u Šibeniku*.

a. š. m., k. m. j.

Slika 1. Pogled na tvrđavu iz zraka

Slika 2. Glavni ulaz u tvrđavu i pristupni mol

Šipansko polje, otok Šipan

Ljetnikovac Beccadelli

Pellegrino Brocardo, 16. st.

Zidne slike, *fresco*

Voditeljica programa: Veronika Šulić

Suradnice: Fani Župan, Paula Borković

BROJ DOSJEA: 2383/1, DUBROVNIK, BATAHOVINA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM DUBROVNIKOM

Ljetnikovac Beccadelli je u 16. stoljeću bio ljetna rezidencija dubrovačkog nadbiskupa Lodovica Beccadellija u središtu Šipanskoga polja, a smatra se najvažnijim spomenikom ladanjske arhitekture. Poznat je i po zidnom osliku u glavnoj prostoriji prvoga kata ljetnikovca koji je u minulim desetljećima devastiran, pa mu je među ostalim oštećenjima propala i međukatna podnica, a s njom i pregradni zidovi prostorija na katu. Krovište je obnovljeno šezdesetih godina 20. stoljeća, a ispod krovišta je izvedena betonska greda-serklaž uokolo zidova, pa nema tavansku podnicu. Tijekom 2016. godine provedeno je istraživanje zidnih ploha u razini otprije poznatog oslikanog friza na istočnom zidu. Stoga je cilj istraživanja sondiranje ostalih zidova da bi se razjasnila dotad samo pretpostavka o postojanju oslika i na ostalim zidovima prvoga kata ljetnikovca. Autor zidnog oslika je Pellegrino Brocardo iz Ventimiglie u Liguriji (?-1590.), čiji potpis i godinu izvedbe 1559. nalazimo na istočnom zidu u podnožju friza. Sondiranje ostalih zidova bilo je usmjereni na sjeverni i zapadni zid. Na tim je mjestima friz vidljivo odvojen posebno ožbukanim kvadratima za pojedinačno oslikavanje različitih scena. Na sjevernom zidu otkriven je portret uokviren u ovalni medaljon, a iznad medaljona životinjska glava. Do medaljona je

scena pejzaža, vjerojatno s likovima unutar scene, ali je nedovoljno vidljivo da bi se analizirao sadržaj. Na zapadnom zidu, u sjeverozapadnom kutu, otkrivena su scene drugačijeg rasporeda od onih na istočnom i zapadnom zidu. Pretpostavlja se da je taj dio oslika bio unutar zasebne prostorije na zapadnom dijelu kuće. Scena unutar ljubičastog okvira je dimenzija 51 x 91 cm, a između dva oslikana prizora je oslikana draperija u formi baldahina ispod kojega je prizor nedovoljno čitljiv. Prizori su uokvireni ljubičastom trakom, a unutar veće otvorene sonde razaznaje se prikaz arhitekture, ispred koje su naslikani ženski likovi u poltronama i jedna životinja pokraj njih. Taj prikaz vjerojatno ima ishodište u emblematici, ali za sada izvor još nije istražen. Rezultati istraživanja pokazali su da se zidni oslik u ljetnikovcu Beccadelli proteže na svim do danas sačuvanim zidovima. S obzirom na podjelu prostora na katu, izgubljeni su dijelovi oslika koji su bili na pregradnim zidovima, no to ne umanjuje vrijednost toga otkrića. U dalnjem istraživanju i radovima, prioritet je građevinska sanacija ljetnikovca.

v. š.

Slika 1. Detalj, glava životinje, sjeverni zid prvoga kata

Slika 2. Detalj, portret muškarca, sjeverni zid prvoga kata

Škrip, otok Brač

Župna kuća

19. st.

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnja: Boris Dundović, Intrados projekt d.o.o., KGH d.o.o., FLAMIT d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2366, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Naselje Škrip jedinstvena je povijesna cjelina ruralnog karaktera nastala na prostoru gradinskoga naselja iz brončanog doba, te kasnije rimske naseobine. Naposljetku se razvilo u skladno naselje središnjega dijela otoka Brača s rezidencijalnim utvrđenim dvorcem i baroknom župnom crkvom. Graditeljsko naslijede naselja, čije bitne značajke ostaju nepromijenjene od 19. stoljeća do danas, skladno dopunjuje organsku strukturu njegova neposredno kultiviranoga krajolika. Župna kuća smještena je ispred južnog pročelja crkve te je jasno vidljiv element južne padine naselja. Sagrađena je u 19. stoljeću kao jednokatna građevina s gospodarskim podrumom na razini suterena. Pravokutne je tlocrtnе dispozicije i sagrađena na prirodnoj stijeni južne padine naselja. Krov je četverostrešni, s naknadno dograđenim luminarom, a pokrov je od kamenih ploča (škrilja), karakterističnih za to naselje.

Slika 1. Postojeće stanje

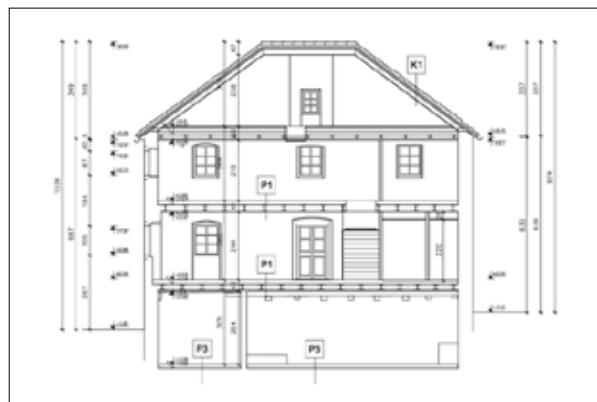
Slika 2. Postojeće stanje

Slika 3. Arhitektonski projekt, uzdužni presjek

Pročelja su kamena i nisu žbukana. Građevina se već duže vrijeme ne koristi i vrlo brzo propada. Stoga je, kako bi joj se dala aktivna namjena, a na temelju prethodno izrađene arhitektonske snimke, za nekadašnju župnu kuću izrađen glavni projekt rekonstrukcije i obnove, koji uključuje prenamjenu građevine u galerijsko-izložbeni prostor za potrebe Muzeja otoka Brača. Planirana je zamjena dotrajale nosive i krovne konstrukcije novom, a u projektu su planirani i svi potrebni instalacijski sustavi. Tlocrtna dispozicija prizemlja i kata kuće projektirana je tako da prostori budu prikladni za planiranu galerijsko-izložbenu namjenu.

b. d.

Štrigova

Crkva sv. Jeronima

18. st.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnici: Ivan Srša, Martina Kolar, Ines Skomrak, BEL-BAU d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1405/1, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Jeronima jednobrodna je crkva s troapsidalnim svetištem, južnom sakristijom i dvama zidanim zvonicima koji flankiraju zapadno pročelje. Lađa je podijeljena u tri svodna polja. Na zapadu je pjevalište oslonjeno na dva stupa. Troapsidalno svetište, nadvišeno tamburom i kupolom sa susvodnicama, u cijelosti je oslikao 1744. slikar Ivan Krstitelj Ranger.

Nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikama u svetištu u zoni podnožja, do visine od dva metra od podloge poda. Radovi su obuhvatili: učvršćivanje adhezije *intonaca*, rekonstrukciju crtežom donjih dijelova zidnih površina na kojima je većim dijelom trajno stradalo izvorno oslikanje, probu integracije slikanog sloja u sjevernoj apsidi i popravak kamenih baza vapnenom žbukom.

Prema prethodnim izmjerama i podacima, izrađuju se nacrti u AutoCAD-u za mjerilo 1:100, što će biti podlo-

ga za projekt elektroinstalacija, kao i za druge zaštitne radove. Digitalna nacrta dokumentacija ažurirat će se dalnjim provjerama i izmjerama na terenu.

Zatečeni prozori u svetištu, izrađeni prije tridesetak godina, znatno su oštećeni, pa su projektirani novi, poput baroknih prozora s horizontalnom prečkom i središnjim fiksnim stupićem.

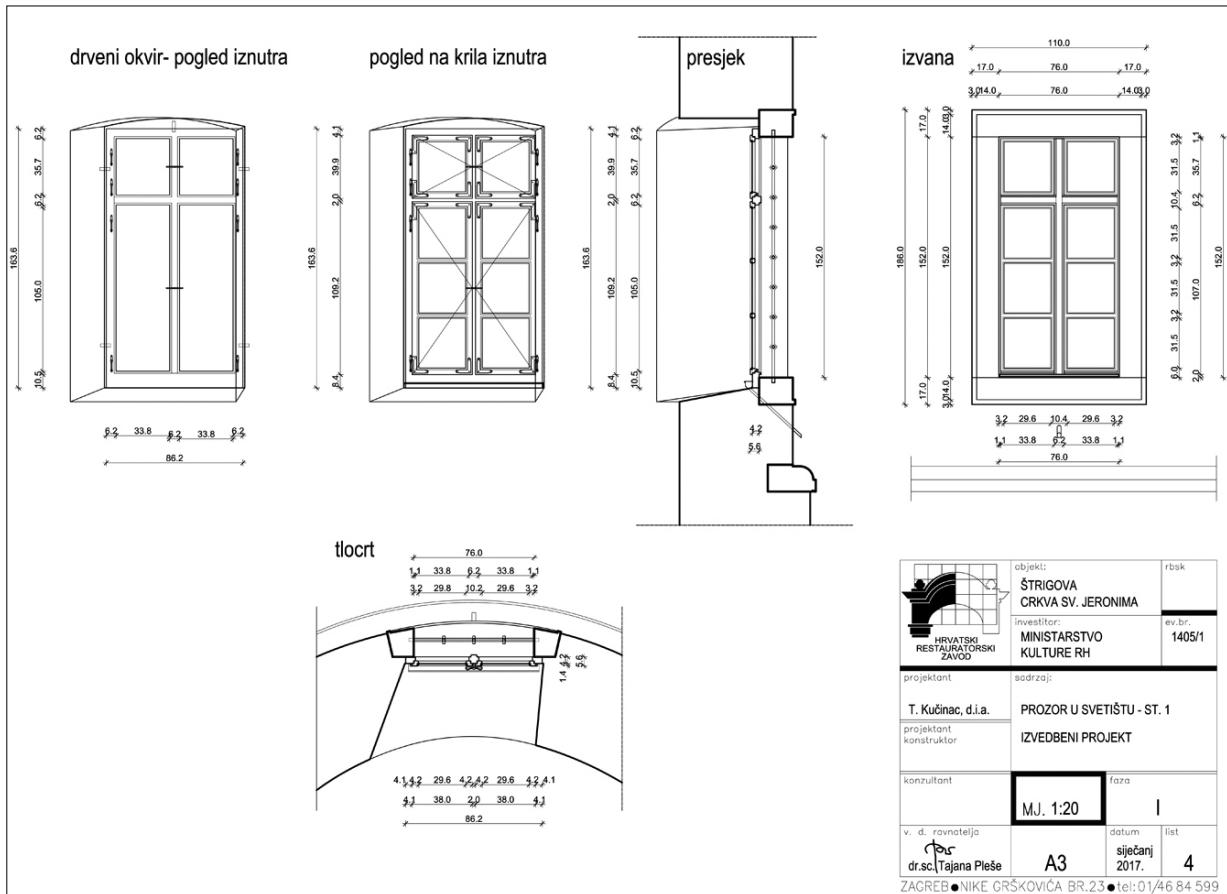
Građevinsko-obrtnički radovi u 2016. obuhvatili su: dopunu vapnenog estriha u svetištu i dijelu lađe, izradu temelja i zidanje prilagođenog faksimila bočnih oltara, izradu i ugradnju novih prozora u svetištu, postavu kamennog okvira za kriptu i kamenih stuba pred trijumfalnim lukom te popločenje poda u svetištu.

t. k.

Slika 1. Apsida u svetištu crkve prije radova

Slika 2. Postojeći prozor u svetištu crkve

Slika 3. Izvedbeni projekt novih prozora u svetištu

Tomislavgrad, Bosna i Hercegovina

Franjevački muzej Fra Jozo Križić

1. Grobni tekstil (fragmenti tekstila s muškog kostura), nepoznati autor, 14. st., fragmenti tkanina, traka i pozlaćene čipke, tkalačka, vezilačka i krojačka tehnika, razne dimenzije

2. Fragmenti tekstila sa ženskog kostura, nepoznati autor, 14. st., fragmenti tkanina, traka i pozlaćene čipke, tkalačka, vezilačka i krojačka tehnika, razne dimenzije

Voditeljica programa: Željka Mlinarić Galler

Suradnici: Marija Đangradović, Gordana Car, Sandra Lucić Vujičić, Marta Budicin, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8771 (1), 8771.01 (2), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U TOMISLAVGRADU

Prilikom arheoloških istraživanja na lokalitetu Vesela Straža – Crkvina kod Bugojna, nekadašnje povremene rezidencije bosanskih kraljeva, unutar kasnosrednjovjekovne crkve otkriven je grob bogate kamene arhitekture. Riječ je o dvojnom grobu u kojem su pronađeni muški i ženski kostur. Ostaci crkve i grob datirani su u prvu polovicu 15. stoljeća. Kosti iz groba datirane su metodom C14 u vrijeme oko 1400. godine.

Prvim pregledom tekstilnih fragmenata sa ženskog kostura utvrđeno je da se radi o ostacima čipke/čipki ili traka od metalnih niti. Na muškom kosturu uočeno je nekoliko različitih vrsta tkanina, traka i čipki. Najviše tekstilnih fragmenata zatećeno je na lubanji, a nešto manje na predjelu zapešća i vrata.

Fragmentarno očuvani tekstilni dijelovi iz kutije br. 5, pronađeni uz pokojnika, upućuju na svojevrsno pokrivalo za glavu te ukrasnu rubnu traku s haljinom.

Kapa je vjerojatno bila oblika polukugle i dvostruka; gornji je dio izrađen od baršuna, a ispod njega je pronađena čipkana traka ili povez. Baršun je uzorkovan pozlaćenim i dodatnim svilenim potkama (u ovom je slučaju potka ružičasta), talijanske provenijencije. Prisutnost zlatnih niti upućuje na 15. st., jer je baršun prije toga mahom neuzorkovan i gladak. Uz to, tijekom 1430. uz metalne niti s vanjske strane baršuna provlačile su se i žute svilene niti kao dodatne efektne potke koje su omogućile prekrivanje površine tkanine većim motivima, što dovodi do pojave i razvoja tada veoma popularnog motiva šipka, posebno nakon 1450. godine. Potrebno je napomenuti da je na baršunu pronađen uzorak koji podsjeća upravo na navedenu dekoraciju te na motiv većih dimenzija. Ispod baršuna je u tragovima pronađena tanka podstavna tkanina u platno vezu.

Donja čipkana traka stiliziranog, geometrijskog motiva izrađena je od svile, na batiće. Čipka je trodijelna i dvobojava; izmjenjuje se žuti redak s crvenim, s tim da

između svakog retka dolazi po jedan redak žute metalne čipke.

Nije pronađen ni jedan šav koji bi upućivao na to da su čipkani dijelovi i baršun bili spojeni šivanjem.

Osim pokrivala za glavu, uz pokojnikov vrat pronađeni su i fragmenti ukrasne trake s ruba gornje haljine, ukrašeni geometrijskim motivom razvedene svastike. Ta je obrubna traka tkana od svilenih niti.

Kvaliteta izrade pronađenih tkanina i čipki, kao i samo mjesto ukopa, upućuje na pokojnike višeg staleža.

Svi pronađeni fragmenti na oba kostura bili su u sličnom stanju očuvanosti: prekriveni zemljom, kamenićima, triješćem i korijenjem, izrazito krhk i krti, s iskrzanim rubovima te većim brojem nabora i pregiba. Metalne niti uglavnom su bile sivo patinirane, osim u slučaju tekstila s lubanje muškog kostura gdje su gotovo sve metalne niti zatećene lijepo očuvanog sjaja i bez sloja patine. Kosti lubanje muškog kostura zatećene su u lošem stanju očuvanosti: premda su zemlja i tkanine održavale njezinu formu, lubanja se na više mjesta počela razdvajati. Zatećeno stanje i sve faze čišćenja fragmenata detaljno su fotografski i grafički dokumentirani. Fotografirani su svi detalji, spojevi, kao i faze konzervatorsko-restauratorskih radova na fragmentima te izrada ploča za pohranu i izlaganje. Nakon odvajanja fragmenata s kostiju i zemlje, provedeno je mokro čišćenje do mjere čitljivosti tkanina i metala. Izrađena je tehnološka i laboratorijska analiza svih zatećenih tkanina i metalnih niti. Za sigurno izlaganje i transport predmeta primijenjena je metoda pohrane u zatvorenom sustavu (*pressure mounting*).

ž. m. g., m. b.

Slika 1. Fragmenti tekstila s lubanje muškog kostura, stanje prije radova

Slika 2. Fragmenti tekstila s lubanje muškog kostura, stanje nakon radova

Topusko

Kompleks ruševina cistercitske opatije

13. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnja: Edita Šurina, Intrados projekt d.o.o., Kontrol-biro Prister, BEL-BAU d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1093, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Od nekadašnje trobrodne cistercitske crkve sv. Marije iz 13. stoljeća ostalo je sačuvano u punoj visini od 23,5 m zapadno pročelje, koje je u izrazito lošem stanju (pukotine, nedostaju dijelovi zida, deformacije zida, degradacija kamena). Ostali dio crkve sačuvan je u arheološkom sloju.

Od 2012. do 2016. radovi su bili usmjereni na nastavak konstruktivne i građevinske sanacije koja je uključila sanaciju zida i pukotina te ugradnju kamenih blokova. Radovi na vrhu zida obuhvatili su razgradnju i ponovnu

ugradnju kamena te ugradnju novih blokova na mjestima izrazitog oštećenja kamena. Polijepljene su sve pukotine koje su potom injektirane te su izbušene rupe i ugrađena je karbonska užad. Navedenim radovima obavljena je cjelovita faza staticke sanacije zida zapadnog pročelja nekadašnje crkve.

a. š. m.

Slika 1. Sanacija vrha ostatka zapadnog pročelja nekadašnje cistercitske crkve

Topusko

Zgrada žandarmerije

19. st.

Voditeljica programa: Ana Škevin Mikulandra

Suradnici: Edita Šurina, Iva Grgić, Konzervatorski odjel u Sisku

BROJ DOSJEA: 2289, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM TOPUSKO

Zgrada žandarmerije nalazi se unutar kulturno-povijesne cjeline. Sagrađena je sredinom 19. stojeća, u vremenu pojačane gradnje i urbanizacije Topuskog, zahvaljujući razvoju lječilišnog kupališta s termalnom vodom. To je jednostavna i skromna građevina koja se načinom oblikovanja vanjskine i unutarnjeg prostora ne ističe od onovremene gradnje stambenih zgrada okolice. Pripada tipu stambenih soliternih prizemnica. Zgrada je kompaktna, skladnog odnosa između zidanog volumena i krovišta. Pročelja su plošna, glatka, s neznatno istaknutim podnožjem i okvirima prozorskih otvora. Dvoetažna je, osnovni tlocrt je izduženi pravokutnik s kraćim istaknutim ulaznim trijemom uz duže sjeveroistočno pročelje. Izvorni tlocrtni raspored nije sačuvan, ali je ostao u većem dijelu čitljiv, bez obzira na kasnije pregradnje. Przemlje je podijeljeno u dva niza manjih pravokutnih prostorija organiziranih uz duža pročelja, s komunikacijom prema potkroviju u središnjem dijelu. U unutrašnjost se pristupa kroz dva ulaza: ulaznim trijemom smještenim uz sjeveroistočno pročelje te kroz vrata smještена u južnom dijelu jugozapadnog pročelja.

Slika 1. Pogled sa sjevera

Slika 2. Pogled s juga

Međukatnu konstrukciju čini puni drveni grednik, odnosno hrastove grede slagane jedna do druge. Prostoru potkrovila pristupa se drvenim stubištem smještenim u sjeverozapadnom dijelu prizemlja zgrade. Potkrovje ponavlja osnovni pravokutni tlocrt prizemlja i ima otvorenu drvenu krovnu konstrukciju. U njegovu sjeverozapadnom dijelu nalazi se manja naknadno formirana prostorija.

Projektnim zadatkom i temeljem ugovora s Općinom Topusko ugovorena je izrada projektne dokumentacije za rekonstrukciju i prenamjenu zgrade žandarmerije. Projektom je predviđena faksimilska rekonstrukcija i prenamjena postojeće zgrade za potrebe javne namjene u Kulturni centar. Zbog iznimno lošeg građevinskog stanja objekta, u sklopu izrade projektne dokumentacije 2015. godine izrađen je Projekt razgradnje; Hrvatsko vijeće za kulturna dobra dalo je suglasnost za izdavanje prethodnog odobrenja za uklanjanje građevine.

a. š. m., e. š.

Trakošćan

Dvor Trakošćan

1. Nepoznati stariji časnik u oklopu (Ferdinand von Uyhazy?), nepoznati autor (Johann Michael Millitz?), 1755. – 1760. g., ulje na platnu, 91,7 x 74,1 cm
2. Nepoznati časnik, nepoznati autor (Johann Michael Millitz?), 1755. – 1760. g., ulje na platnu, 93 x 73,7 cm
3. Nepoznati časnik, nepoznati autor (Johann Michael Millitz?), 1755. – 1760. g., ulje na platnu, 100,5 x 83 cm
4. Nepoznati časnik, nepoznati autor (Johann Michael Millitz?), 1755. – 1760. g., ulje na platnu, 74,5 x 90 cm

Voditeljica programa: Marina Đurović

Suradnici: Marko Begović, Mirela Mateljak, Dragutin Furdi, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8415 (1), 8419 (2), 8416 (3), 8417 (4), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Predmetne slike dio su cjeline od četrdesetak časničkih portreta koji se nalaze u Sobi s portretima časnika u Dvoru Trakošćan. Iako svi časnici imaju portretne karakteristike, kompozicija je shematska: na platnima jednakih dimenzija prikazane su polufigure časnika pred tamnom pozadinom. Uniforme su vjerno izrađene, a poze gotovo istovjetne – jednu ruku drže o pojusu, dok je druga ispružena ili drži zastavu. Slike su datirane u 18. stoljeće, a prikazuju pripadnike vojske Josipa Kazimira Draškovića (1714.-1765.), možda iz Sedmogodišnjega rata (1756.-1763.). Monografija muzeja *Trakošćan, burg-muzej*, izdana 2007. godine, donosi podatak da su portreti vjerojatno djelo Johanna Michaela Millitza i njegove škole. Na sve četiri slike platno je bilo oksidirano, opušteno i neravno, s vidljivim obrisom podokvira koji je bio u istrošenom stanju i bez istaka. Završni lak je potamnio, a površina slike bila je prekrivena slojem prašine i prljavštine. Slike nisu bile prethodno dublirane. Nakon provedenih istraživanja, sve su slike premazane termoaktivnim konsolidantom te su nakon sušenja skinute s podokvira i izravnate. Poledine slika očišćene su od nataložene prljavštine, a manje preforacije zatvorene i fiksirane s poledine japanskim papirom i termoaktivnim konsolidantom. S lica slika uklonjeni su slojevi površinski nataložene nečistoće i potamnjelog laka i retuša. Oštećenja i nedostajući dijelovi preparacije

rekonstruirani su akrilnim kitom. Poledine svih slika i novo platno premazani su termoplastičnim ljepilom te su slike dublirane na toplinskom vakuumskom stolu, a potom napete na nove drvene podokvire s klinovima i zaobljenim i kosim istacima na bridovima, kako bi se umanjio kontakt nosioca s drvom podokvira. Na zakitanim mjestima napravljeni su podslici akvarelom te su slike lakirane. Rekonstrukcije sličnoga sloja završene su smolnim restauratorskim bojama, a zatim su sve slike i završno lakirane akrilnim lakom s dodatkom sredstva protiv tamnjjenja.

Drveni nosilac ukrasnog okvira slike *Nepoznati stariji časnik u oklopu* su letvice jednostavne profilacije koje na sredini imaju plitki reljef s dvoprstnim pleterom, a u kutovima su kvadratne forme reljefa unutar kojih je izrezbareni kružni motiv stiliziranoga cvijeta. Ukrasni okviri slike 1, 2 i 3 zbog crvotočine su podvrgnuti gama-zračenju. Nedostajuće kutne rozete (slika 1 i 2) rekonstruirane su uzimanjem otiska izvorne rozete i izradom odleva. Rekonstrukcije su obrađene i retušima uskladene s izvornikom. Ukrasni okviri zaštićeni su lakom. Poledine svih slika zaštićene su muzejskim beskiselinskim kartonom.

s. m. m. d.

Slika 1. Nepoznati stariji časnik u oklopu, stanje prije radova

Slika 2. Nepoznati stariji časnik u oklopu, stanje poslije radova

Trakošćan

Dvor Trakošćan

1. Oslikana tapeta br. 1, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 239 x 280 cm
2. Oslikana tapeta br. 2, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 145 x 279,5 cm
3. Oslikana tapeta br. 3, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 167 x 90 cm
4. Oslikana tapeta br. 4, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 164 x 277 cm
5. Oslikana tapeta br. 5, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 260 x 275,5 cm
6. Oslikana tapeta br. 6, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 143 x 125 cm
7. Oslikana tapeta br. 7, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 245 x 280 cm
8. Oslikana tapeta br. 8, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 102,5 x 322,5 cm
9. Oslikana tapeta br. 9, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 155 x 116 cm
10. Oslikana tapeta br. 10, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 196 x 278 cm
11. Oslikana tapeta br. 11, nepoznati autor, 18. st., lanena tkanina, tempera, 275 x 278 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnici: Katija Hrepic, Slobodan Radić, Vjeran Potočić, Zoran Durbić, Dana Buljan Cypryn, Tomislav Sikinger, Dragutin Furdi, Davor Filipčić, Marta Budicin, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Marija Bošnjak, Natalija Vasić, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 8762, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DVOROM TRAKOŠĆAN

Na drugom katu dvorca Trakošćan, u Sobi oslikanih tapeta nalaze se predmetne tapete. Nastale su oko 1750., a rad su nepoznatog autora.

Na središnjem dijelu oslikane tapete br. 7 pronađena je signatura s brojkom 4 ispod koje su ispisani inicijali 'SMB'. Takav tip signature s brojkom četiri ispisanim na način karakterističan za znak *Chiffre quatre* ili *Quattro de chiffre* govori u prilog tvrdnji da autora tapeta trebamo tražiti među visokim pripadnicima nekoga ceha, odnosno među majstorima, s obzirom na to da su se upravo oni njime služili pri signiranju svojih djela. Najčešće se radi o tipografima ili izdavačima, ali su se njime koristili i slikari, staklari i tkalci tapiserija te druge privatne osobe određenih zanimanja.

Zatečeno je jedanaest fragmenata različitih dimenzija, izrađenih slikarskom tehnikom na lanenoj keper tkanini. Podloga za slikanje stvorena je spajanjem traka tkanine šivanjem. Dimenzije tapeta su tijekom povijesti mijenjane, kao i njihov prvotni položaj. Vjerojatno su pripadale većem ciklusu te bile namijenjene dvorani većih dimenzija.

Fragmenti oslikanih tapeta prikazuju Draškovićevu postrojbu koja je sudjelovala u Sedmogodišnjem ratu (1756. – 1763.). Scene bitaka iz Sedmogodišnjeg rata nalazimo i na freskama dvorca u Brezovici koji je također bio vlasništvo obitelji Drašković. Nova saznanja upućuju na to da fragmenti prikazuju regularne austrijske pješačke i konjaničke postrojbe iz razdoblja nakon rata za austrijsko naslijede (1740. – 1748.). Točnija datacija bila bi 1749./1750., odnosno vrijeme kad je Josip Kazimir Drašković, koji je vjerojatno naručio izradu tapeta, bio zapovjednik jedne od prikazanih postrojbi, točnije 37. li-

njske pješačke pukovnije. Pedesetak portreta časnika te pukovnije nalazi se u susjednoj sobi dvorca Trakošćan. Drugi argument za tu dataciju je i činjenica da su časnici na prikazima naoružani puškama musketama, što je bilo uobičajeno za linijsku taktiku prve polovice 18. st. zbog veće vatrene moći. U Sedmogodišnjem ratu (1756. – 1762.) časnici više nisu nosili puške.

Premda je likovna kvaliteta prikaza osrednja, bitno je istaknuti da su likovi vojnika, njihova oprema i njihov položaj unutar jedinica prikazani vrlo detaljno i precizno, a tu nalazimo i brojne portrete pripadnika Draškovićeve postrojbe. Prikazi pejzaža s naseljima, nebom i stablima izvedeni su u maniri vremena u kojem su nastali. Prevladava nježan i lagan rokoko kolorit, prozračna stabla i idilični prikazi naselja u daljini. Ornamentalni motiv *rocaillea* karakterističan za rokoko služi kao okvir prikazanim scenama.

Tapete su bile postavljene na zid izravnim pribijanjem raznovrsnim čavlićima i spajalicama i rubno zatvorene drvenim letvicama. Slikani sloj mjestimično je površinski oštećen. Na svim su tapetama crvenom bojom bili ispisani njihovi inventarni brojevi, a na nekim fragmentima zatječe se i bijela i zagrisito ružičasta boja sa zidova te zlatna boja s drvenih okvira tapeta. Na licu i naličju tapeta zatečeno je mnoštvo raznovrsnih mrlja, nakupina otpalih vlakana, drvenastih tvari, zrna žbuke sa zida i prašine. Na naličju je pronađeno mnogo ostataka insekata te plijesan. Na svim tapetama zatečene su trake dviju vrsta novijih tkanina i industrijski papir, koji su postavljeni na fragmente u svrhu ojačanja.

Na najmanjim fragmentima vidjele su se neravnine nastale nepravilnim izlaganjem.

Veći i manji otvori nepravilnog oblika ili u obliku ovala i pukotina zamjećuju se na svim fragmentima. Na nekim fragmentima popucali su konci konstruktivnih šavova. Zatečene su i zaprte na fragmentima i većina je neuспješno izvedena, a pukotine su mjestimično zatvarane metalnim spojnicama. Veliki su fragmenti rezani da bi se prilagodili sobi, što se dobro vidi na njihovim okomitim rubovima. Odrezani dijelovi s vrha i podnožja velikih tapeta spojeni su šivanjem i danas tvore manje fragmente. Fragment br. 3 sastavljen je od četiri, fragment br. 6 od devet i fragment br. 9 od deset komada. Na nekoliko je fragmenata, na liniji koja dijeli vojne postrojbe od prizora u vrhu, zatečeno truljenje tkanine uzrokovano primjenom, tijekom povijesti nepoznatih, sredstava za preslikavanje ili fiksiranje slikanoga sloja. Zatečene su i intervencije u osliku. Vidljiv je preslik postojećih motiva (vojnika, biljaka) imitiranjem izvornog dekorativnog okvira. Na mnogim mjestima figure vojnika preslikane su drugim motivom, neke su izbrisane, a neke su dodane naknadno.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na oslikanim tapetama provodili su se 2015. i 2016. godine. Odabran je pristup minimalnih zahvata koji je osigurao stabilnost tapeta, a budućim istraživačima ostavio čitkima sve njihove elemente.

Tapete su demontirane sa zidova, čime su postali vidljivi dotad skriveni rubni dijelovi. Uklanjanje nečistoća s tapeta izvedeno je u nekoliko navrata i različitim sredstvima: dubinskim i muzejskim usisavačima, sitnim alatima te otapalom. Digitalnim mikroskopom detaljnije je pregledano stanje tapeta te su tehnički analizirane tkanine, šavovi i slikani slojevi. Kemijskim analizama utvrđen je dio pigmenata, vezivo, slikarska podloga te je određen sirovinski sastav tekstilnih dijelova tapeta. Grafički su prikazana oštećenja i onečišćenja, konstrukcija tapeta,

povjesne intervencije i posebno preslikani dijelovi. Tapete su zatim parcijalno vlažene maglicom vodene pare i ravnane s pomoću utega. Nabavljeni su materijali za podlaganje oštećenja tapeta, šivanje, slikarske zapune i minimalni retuš. Novi materijali za zatvaranje oštećenja tkanina obrađeni su iskuhanjem i bojenjem. Ukupna površina svih fragmenata tapeta podložena je novom lanenom tkaninom koja će služiti i pri napinjanju tapeta na podokvire. Oštećenja tapeta zatvarana su šivanjem lanenim koncima korištenjem izvorno zatečenih bodova. Nekoliko većih otvora zapunjeno je lijepljenjem fragmenata nove tkanine odgovarajuće strukture i boje kako bi se stvorila podloga za minimalni retuš. Nabavljeni su drvene daske za izradu podokvira i metalni L-nosači koji će fiksirati tapete na potrebnom mjestu. Izrađeni su drveni podokviri „na pero“ prema dimenzijama tapeta. Podokviri su zbog velikih dimenzija završno spajani *in situ*. Tapete su napete na podokvire i učvršćene čeličnim spajalicama. Nabavljeni su i ukrasni okviri, rezani *in situ* i montirani na tapete. Svi su fragmenti postavljeni na zidove novim redoslijedom koji spaja fragmente s prikazom istih postrojbi. Pred posjetiteljima su u središtu tapete s prikazom pješačke pukovnije kojom je zapovijedao grof Josip Kazimir Drašković. Nakon postavljanja tapeta izведен je završni minimalni retuš slikanoga sloja – na mjestima velikih oštećenja tkanina, vodenim mrljama, površinski oštećenom osliku te zakrpama. Svi prije skriveni dijelovi oslikanih tapeta nakon izvedenih radova postali su vidljivi. Tapete su novim načinom postavljanja odmaknute od zidova sobe pa se jednostavno mogu skinuti i ponovno postaviti.

s. l. v., m. b.

Slika 1. Fragment br. 11, stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova *in situ*

Trogir

Benediktinski samostan sv. Nikole

Viseći svijećnjak

Venecijanska zlatarska radionica, 1737. g.

Srebro, lijevano, iskucavano, gravirano; visina 102 cm, promjer vrata 8,5 cm

Voditelj programa: Aleksandar Kotlar

Suradnica: Sonja Đuraš

BROJ DOSJEA: 740, ZADAR, BEDEMI ZADARSKIH POBUNA BB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Viseći svijećnjak ima spljošteno trbušasto tijelo, s ispupčenim ovalnim mjehurima. Donja posuda je zvonolika i završava češerom. Punce su zbog raznih oštećenja nečitke, ali je sačuvan žig „Z ptica P“ u četverokrugu, koji označava kontrolni žig sazadora Zuanna Premudu. Srebrno oplošje ukrašeno je plitko iskucanim točkama i ugraviranim biljnim motivima te je karakteristični proizvod mletačkih radionica s kraja 17. i početka 18. stoljeća. U ovalnim medaljonima ugravirane su vitice, dok je na jednom od mjehura natpis: DONA PERINA MICHLIE LI VITTURI ABADESSA NEL MONASTERO DI SAN NICOLO DI TRAU. Šest uporišta za lance izliveno je u obliku sjedećih krilatih anđela koji podižu ruku hvatajući lanac, a pričvršćeni su između medaljona dvjema bakrenim maticama. Tijelo svijećnjaka se pri vrhu sužava u konkavni vrat. Umetak oboda na vrhu ukrašen je mjehurima koji završavaju visokim rubom. Unutar vrata nalazi se valjkasti držač za stakleni valjak koji daje obojenje svjetlu. Lanci, na sredini prekinuti kuglama s ugraviranim ukrasom, povezani su sa spljoštenim zvonolikim poklopcem, ukrašenim kao i ostatak svijećnjaka, koji ima alku za vješanje.

Svijećnjak je donesen u radionicu zadarskog odjela vrlo oštećen, ali sa sačuvanim svim elementima, zahvaljujući žici recentno provučenoj kroz predmet. Površina je bila prekrivena slojem nečistoće i oksidacija te je poprimila tamnosivi ton. Na limu su bila vidljiva brojna mehanička oštećenja. Dno svijećnjaka bilo je nagnjećeno i puknuto, vrat iskrivljen, a nedostajao je i unutarnji rubni dio lima.

Na tijelu se, uz brojna udubljenja i niz pukotina, nalazila i veća rupa u limu na jednom od ukrasnih mjehura, koja je zapunjena izgužvanom aluminijskom folijom. Lanci su bili djelomično sačuvani. Nedostajao je veći broj karika, a pojedini su dijelovi zahvaćeni korozijom koja se proširila s umetnuta željezna karika. Trima anđelima koji služe kao uporište za lance nedostajala su krila. Nedostajale su i dvije prihvate karike na rubnom dijelu mehanički oštećenog poklopca.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na visećem svijećnjaku započet je rastavljanjem dijelova: najprije su uklonjeni umetci od žice, zatim lanci, a potom su odvijene matice koje predmet drže u cjelini. Nakon rastavljanja, uslijedilo je čišćenje površine i svih elemenata od nečistoća i oksidacija limunskom kiselinom modificirane pH-vrijednosti (6,5) s dodatkom anionskog deterdženta. Mehanička oštećenja ispravljena su alatima različitih profila, gumenim i plastičnim čekićima, na zagrijanoj i hladnoj površini, ovisno o vrsti oštećenja. Demontirani lanci očišćeni su i prema sačuvanim originalima izrađene su karike koje nedostaju. Također su izrađena nedostajuća krila na prihvativa za lance, dio ruba na vratu svijećnjaka te dvije karike na poklopcu. Nakon završetka zahvata, površina lima ispolirana je mekim četkama, a predmet sastavljen u cjelinu.

s. d.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Trogir

Crkva Sv. Križa

Sv. Ivan evanđelist

G. Brusaferro, kraj 17. st.

Ulje na platnu, 209 x 115 cm

Voditelj programa: Josip Delić

BROJ DOSJEA: 2198/3, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika prikazuje sv. Ivana evanđelista kako стоји на stu-bama u blagom kontrapostu. Smještena je na drvenom retablu Andrije Guerierija iz 1678. godine, a na mra-mornom je predoltarniku grb trogirske plemićke obitelji Cipicco. Tekstilni nosilac slike je laneno platno, srednje gustoće tkanja, umjerene debljine. Na rubnim dijelovi-ma vidljive su rupice od čavlića. Donji rubni dio slike je istrošeniji u odnosu na ostale. Pozadina platna je u prethodnom restauratorskom zahvatu premazana vo-štanom smjesom koja je neravnomjerno postavljena pa se hrpice nakupljenog voska odražavaju i na licu slike. Podloga slike je tonirana tamnocrvenom bojom, koja je na površinu slike nanesena u jednolikom sloju. Ujedna-čene je teksture i glatke površine. Stabilna je u zonama gdje ju je vosak iz prethodnog zahvata prožeо. U ostalim zonama se, zajedno s bojenim slojem, osipa. Slikani sloj je srednje debljine, s blago izraženim impastom koji je najzamjetniji na svjetlijim zonama slike, poput tonova puti ili draperije. Slikani je sloj zajedno s preparacijom nestabilan, trusi se i mrvi. Mjestimičnu stabilnost slikanoga sloja i preparacije osigurala je voštana smjesa koja ih je na nekim mjestima prožela i vezala za platno. Ta su područja izravno na vosak, u prethodnom zahvatu resta-uriranja, retuširana uljanim bojama u tehnici *tratteggio*. Lak je tijekom vremena oksidirao, zbog čega je došlo do njegova žućenja i tamnjjenja. Cijela površina slike bila je prožeta krakelirama. Prije transporta u restauratorsku radionicu u Splitu, nestabilni dijelovi slikanoga sloja osi-

gurani su japanskim papirom i otopinom tutkala u vodi. S poledine je uklonjeno podstavno platno iz prethodnog zahvata i poledina je mehanički očišćena od naslaga voska. Čišćenje lica slike uključilo je uklanjanje površinske prljavštine, sloja laka, retuša iz prethodnog restau-ratorskog zahvata, voštanih kitova i voska koji je prodro na lice slike. Slikani sloj tretiran je mješavinom otapala acetona, etanola i terpentina (1:1:1). Dočišćavanje je pro-vedeno blagom otopinom tekućeg sapuna *Vulpex* u vodi. Površina je neutralizirana mineralnim otapalom *Shellsol T*. Struktura oštećenja sanirana su krpanjem i umetanjem nedostajućih dijelova platna. Za umetanje se upo-trijebilo prethodno preparirano platno koje debljinom i gustoćom odgovara izvornom platnu te premazano tutkalno-krednom preparacijom. Krpanje i umetanje nedostajućih dijelova platna izvedeno je dvokponentnim ljepilom *Araldit*. Slika je podstavljena novim lanenim platnom s voštanom smjesom. Uslijedilo je napinjanje slike na novi podokvir klinastog tipa. Pri krediranju je korištena bolonjska kreda s tutkalom. Obradivana je skalpelom, tako da se imitira izvorna tekstura slike. Za izolaciju je upotrijebljen damar lak. Retuš je izведен la-kirnim bojama. Naposljetu je nanesen završni lak (12 %-tna otopina damara).

j. d.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Trogir

Crkva sv. Petra
 Sv. Petar
 Nepoznati autor, kopija prema Tintoretto, 17. st.
 Ulje na platnu, 166 x 108 cm
 Voditeljica programa: Ratka Kalilić
 Suradnik: Alen Škomrlj

BROJ DOSJEA: 1881/3, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na slici su zatečene prijašnje restauratorske intervencije – novo podstavno platno, preparacija bijele boje te manje intervencije u retušu i laku. Metoda i materijali korišteni u prethodnom postupku rezultirali su krovastim i krutim odignućima nosioca, koritastim odignućima bijele podloge te potamnjelim retušem. Pregledom slike pod UV svjetlom uočena je izrazita blijedomilječna i blaga zelenasta fluorescencija koja dokazuje parcijalnu prisutnost izvornog završnog sloja, ali i naknadni lak. On je nanesen u debelom nanosu, neurednim potezima kista koji su koncentrirani u središnjem dijelu slike. Izvorno platno je u relativno dobrom stanju očuvanosti i nema većih fizičkih oštećenja. Drveni podokvir je vrlo crvotočan i nefunkcionalan jer nema istake potrebne za pravilno slijeganje platna, kao ni dodatne klinove za napinjanje platna. Izvorna preparacija je tutkalno-kredna, crveno-smeđe boje te izrazito stabilna. Zajedno s bojenim slojem osipa se isključivo u donjem dijelu slike. Bojeni sloj je relativno tanak. Njegova nestabilnost uzrokovana oslabljenim vezivom isključivo se zamjećuje u donjem rubnom dijelu. Površina je prekrivena slojem vezane nečistoće.

U radionicici je dokumentirano stanje slike te su provedena preliminarna istraživanja: uzimanje uzoraka za stratigrafsku analizu slikanoga sloja i analizu sastava laka. Lice slike je zaštićeno japanskim papirom i otopinom 2 %-tnog veziva *Tylose*. Podstavno platno iz prethodne

restauracije je uklonjeno te je poledina izvornog platna očišćena vodenom otopinom. Probama čišćenja slikanoga sloja prethodilo je mjerjenje pH-vrijednosti površine, na temelju čega je odabrano sredstvo za uklanjanje laka. Nakon čišćenja, cijela površina slike tretirana je otapalom *Shellsol T*. Konsolidacija slikanoga sloja s poledine bila je nužna kako bi se u nestabilnim zonama slike obnovila veza slikanoga sloja i platna, ali i kako bi se omekšalo platno i slikani sloj te tako omogućilo dodatno ravnanje. Za konsolidaciju je korištena 5 %-tna otopina zečjeg tutkala koja je nanošena na platno. Toplim glaćalom, preko slojeva papira, tretirana je površina do sušenja. Uslijedila je faza ojačavanja rubnih dijelova slike novim platnim trakama (*strip lining*). Slika je klamanjem napeta na novoizrađeni drveni podokvir s klinovima. Oštećenja u sloju osnove rekonstruirana su tutkalno-krednom toniranom preparacijom, koja je zatim površinski obrađena da bi se postigla tekstura što sličnija izvornom slikanom sloju. Spomenuta mjesta izolirana su šelakom, a potom je cijela slika zaštićena slojem izolacijskoga laka. Za integriranje prepariranih zona i rekonstrukciju oštećenja bojenoga sloja korištene su boje u pigmentima. Slika je završno lakirana neutralnim lakom u spreju.

r. k.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Trogir

Katedrala sv. Lovre, kapela bl. Ivana Trogirskog
 Nikola Firentinac, Andrija Aleši, II. pol. 15. st.
 Voditeljica programa: Vinka Marinković
 Suradnici: Marin Barišić, Mate Roščić, Domagoj Mudronja, Vedran Pehnec

BROJ DOSJEA: 228/18, SPLIT, PORINOVA 2A
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Renesansna kapela blaženoga Ivana Trogirskog (Orsini-ja) sagrađena je uz sjeverni zid trogirske katedrale sv. Lovre i najvažnije je arhitektonsko i kiparsko ostvarenje hrvatske umjetnosti 15. stoljeća. Unutarnji zidovi ispunjeni su reljefima i punim kipovima koji čine složeni ikonografski program kapele. Skulpture je u najvećoj mjeri izradio Nikola Firentinac uz pomoć Andrije Alešija.

Na unutarnjim zidovima kapele evidentirano je izrazito ljuštenje i osipanje kamena. Tijekom 2016. godine izvedena su istraživanja i dokumentiranje stanja, da bi se utvrdio uzrok propadanja kamena. Prikupljena je i obrađena dosadašnja dokumentacija o restauratorskim zahvatima. Provedeno je termografsko ispitivanje unutarnjeg i vanjskog plašta kapele te je postavljeno šest uređaja za bilježenje mikroklimatskih parametara kapele. Na problematičnim je zonama izmjerena vodoupojnost

te je uzorkovan kamen da bi se detektirali mogući premazi na kamenu i koncentracija štetnih topljivih soli u materijalu.

S obzirom na to da su na skulpturi arkandela Gabrijela sa zapadnog pilastra ulaznog luka kapele evidentirana znatna oštećenja površine, skulptura je demontira i transportirana u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda. Zbog iznimne oštećenosti i ugroženosti, a prije njezine demontaže, provedeno je 3D mikroskeniranje površine skulpture.

Na osnovi podataka dobivenih laboratorijskim analizama i mjerjenjima mikroklimatskih uvjeta u godini dana, planira se izrada elaborata potpune konzervacije i restauracije kapele.

v. ma.

Slika 1. Pogled na kapelu bl. Ivana Trogirskog

Slika 2. Rezultat skeniranja skulpture

Trogir

Katedrala sv. Lovre, Riznica

Dalmatika

Nepoznati autor, 15./16. st.

Svileni rezani baršun, pozlaćene niti, raznobojne svilene niti, tkalačka, krojačka i vezilačka tehnika, 122,5 x 149,5 cm

Voditeljica programa: Željka Mlinarić Galler

Suradnici: Marta Budicin, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 8742, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dalmatika (inv. br. 1) rad je nepoznatog autora, a datirana u 15./16. stoljeće. Izrađena je u „T kroju“ od rezanog baršuna crvene boje i lanene podstave crvenkaste boje, a ukrašena vezom metalnim i sviljenim nitima. Prednjica i poledina ukrašene su trakama, izvezenim pozlaćenim i sviljenim nitima. Ukrasena je i četirima pravokutnim našivcima izvezenima pozlaćenim i sviljenim nitima, a unutar njih, u upisanim gotičkim kvadrilobima izvezeni su prikazi svetaca s kulom te crkvom i zvonikom u pozadini. Zbog velike oštećenosti vezenih prikaza, jedino se može iščitati područje glave, i to prema crtežu i rijetkim ostacima veza.

Tako s prednje strane u gornjem kvadrilobu imamo vezeni prikaz blaženog Ivana Trogirskog duže brade, u biskupskom ruhu s mitrom i pluvijalom koji se nazire u crtežu. S lijeve i s desne strane, u pozadini prikaza toga sveca prikazi su kule i crkve sa zvonikom. U donjem dijelu prednje strane mogući je prikaz sv. Franje Asiškog koji je teško čitljiv, no nazire se franjevački habit i karakteristična frizura. U pozadini toga lika s lijeve i desne strane također se nalazi kula i crkva sa zvonikom, a u vrhu prikaza nazire se plava boja neba. U gornjem dijelu poledine je prikaz svetačkoga lika, moguće sv. Jakova starijeg, pročelava apostola kraće brade. U donjem dijelu poledine najbolje je očuvani prikaz svetačkog lika s karakterističnim plaštom i s kopčom kakva se često pojavljuje u prikazima crvenog oca, sv. Ambrozija. Znakovito je to što likovi nisu prikazani u prostoru podno ciborija ili u nekom arhitektonskom prostoru, nego na otvorenom, s plavim nebom te crkvom i kulom u pozadini.

Komplet s dalmatikom inv. br. 1 čini dalmatika inv. br. 2, misnica i pluvijal, izrađeni od crvenog rezanog baršuna s vezenim prikazima svetaca.

Po površini glavne tkanine predmetne dalmatike zatećene su pukotine koje su većim dijelom zatvorene bar-

šunastom viticom u jednoj od povijesnih intervencija. Jedna vitica ili više njih umetnute su u pukotinu (nizane jedna do druge), ovisno o veličini pukotine, i šivane koncem. Podstavna tkanina crvenkaste je boje u platno vezu. Krojena je iz više dijelova, a odgovara krojem po dužini i širini glavnoj tkanini od baršuna. Podstavna tkanina nije zatećena u lošem stanju očuvanosti, imala je nekoliko mehaničkih oštećenja u vidu rupa. Spoj glavne i podstavne tkanine šivan je koncem crvene boje.

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni 2015. i 2016. obuhvatili su izradu fotografске i grafičke dokumentacije, kemijsku i tehnološku analizu materijala i načina izrade predmeta. Nakon suhog čišćenja pristupilo se odvajajući glavne i podstavne tkanine. Pripremljena je svila za podstavljanje veza s prikazima svetaca. Nakon toga su uklonjene prethodne intervencije na vezu s prikazima svetaca i zatvorena su oštećenja, a sve odignite metalne niti pričvršćene su za podlogu sviljenim koncem. Na trakama su uklonjene prethodne intervencije neprimjerenum koncima te su sve odignite niti šivane tankim sviljenim koncima. Oštećenja crvenog baršuna podložena su prethodno pripremljenom svilom tkaninom te pričvršćena sviljenim koncem odgovarajućim bodom. Zatvorena su i manja oštećenja na lanenoj podstavi. Glavna i podstavna tkanina ponovno su spojene odgovarajućim koncem i bodom. Nabavljena je kutija od beskiselinskog kartona za pravilnu pohranu i transport umjetnine. Izrađeno je izješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima, a dalmatika je vraćena vlasniku.

ž. m. g., m. b.

Slika 1. Prednja strana prije radova

Slika 2. Detalj s prikazom blaženog Ivana Trogirskog, stanje nakon radova

Trogir

Katedrala sv. Lovre, Zbirka crkvenih umjetnosti

Poliptih Bogorodica s Djetetom i svećima

Dujam Vučković, sred. 15. st.

Poluuljena tempera na drvu, rezbarenje, polikromija, 128,3 x 148,5 x 2 cm

Voditeljica programa: Žana Matulić Bilač

BROJ DOSJEA: 288/13, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM KATEDRALE SV. LOVRE U TROGIRU

Gotički poliptih s prikazom Bogorodice s Djetetom i svećima (sv. Marijom Magdalrenom, bl. Ivanom Trogirskim, sv. Lovrom i sv. Katarinom) koji se atribuira Dujmu Vučkoviću, izrađen je i naslikan sredinom 15. stoljeća za glavni oltar crkvice Gospe kraj mora na otoku Čiovu, gdje je stajao do 1968. godine, a od 17. stoljeća ugrađen je u barokni drveni oltar s kožnatim oslikanim antependijem. Inventar crkve je sedamdesetih godina prošloga stoljeća u cijelosti premješten zbog vrlo lošeg stanja crkve te intenzivnog prokišnjavanja i posolice koja ga je jako oštetila (nastali su procijepi u daskama i nestao je gotovo cijeli lik sv. Lovre). Iako je crkva u međuvremenu obnovljena, inventar nije vraćen, a poliptih je postao dio stalnog postava Zbirke crkvenih umjetnosti katedrale sv. Lovre u Trogiru. Taj objekt je građevinski obnovljen i mikroklimatski relativno stabilan, s postavljenim uređajem za neutraliziranje kapilarne vlage u zidovima. Poliptih, kojemu nedostaje gotovo cijeli izvorni ravni okvir i svi tordirani stupići, te je strukturno i površinski vrlo oštećen, sastoji od tri razine: predele, pet glavnih i tri završna polja. Predela je donji dio nekadašnjega okvira, izveden iz jednog komada daske koji prekriva donji rub triju ploča, te je oslikan. Glavno, srednje polje poliptiha podijeljeno je na pet polja, a sastoji se od tri okomite daske istih dimenzija. Bočne su podijeljene na dva polja, a u srednjem je Bogorodica na prijestolju. Polja odvaja ornamentirani pozlaćeni okvir s polukružnim (Bogorodica), odnosno oštrim lukovima (sveci) koji tvore pozlaćenu gotičku arkadicu s rezbarenim biljnim ukrasima u dvije boje. Ona se spušta preko kapitela na tordirane stupiće koji odvajaju oslikana polja. Gornja razina poliptiha prikazuje *Imago pietatis* u srednjem polju te arkandela Gabrijela i Bogorodicu u bočnima u prizoru Navještenja. Sva tri polja imaju trokutasti završetak i uokvirena su. Poliptih pripada najoštećenijim djelima naše srednjovjekovne umjetnosti te je na njemu proveden prvi i drugi ciklus opsežnih restauratorskih radova: 1955. i 1968. godine. Bio je obnovljen (gotovo sasvim preslikan) i 1925. te više puta parcijalno popravljan i preslikavan. Sve to upućuje na nestabilnost konstrukcije i pojedinačnih ploča tijekom povijesti te intenzivnu oštećenost drvnim insektima, što je uvelike ublaženo opsežnim tretmanom

slike voštanom smjesom 1968. godine. Nestabilnost slike između preostalog nosioca i slikanoga sloja, gotovo cijelom površinom u gornjim poljima, te izrazita aktivnost crvotičine u novim segmentima okvira i parketaže, bila je povod za preventivne i dijelom interventne radeve potkraj 2009. godine. Na temelju detaljnije analize stanja umjetnine donezen je zaključak da se navedeni problemi mogu riješiti samo dubljim intervencijama u konstrukciju i strukturu slike te da poliptih treba cijelovito povijesno i tehnički istražiti te konzervirati i restaurirati. Stanje je bilo alarmantno, budući da su preostali eksponati u zbirci (mahom slike na drvu i drvene skulpture, koje čine najvrjednija djela dalmatinskoga slikarstva) podložni infestaciji i razvoju drvnih insekata. Nakon prve faze, na poliptihu je od 2011. do 2016. godine proveden cjelovit, složen konzervatorsko-restauratorski zahvat.

Godine 2009. zatečeno stanje poliptiha je dokumentirano, izrađen je elaborat o stanju i uvjetima smještaja, uklonjena je prašina i prljavština s lica i poleđine poliptiha, provedena je dezinfekcija, postavljena je zaštita s poleđine i poliptih je ponovno montiran na zid.

U drugoj fazi radova, 2011. godine, poliptih je demontiran sa zida, izvedeno je stabiliziranje slikanoga sloja i konstrukcije, transportiran je u Zavodsku radionicu u Splitu gdje su osigurani istovjetni mikroklimatski uvjeti. Provedeno je površinsko čišćenje rastresite prašine, pregled slike pod UV, IC i vidljivim svjetлом, mjerjenje dimenzija, dijelova konstrukcije i stanja slike, odvajanje metalnog okvira slike i demontiranje drvenih ploča, snimanje slike računalnom aksijalnom tomografijom (CAT), izrada zračne komore s optimalnim vrijednostima, mjerjenje dimenzija ploča, tretiranje ploča insekticidom, uzorkovanje i analiza drva i slikanoga sloja, probe čišćenja slojeva (za koje je odlučeno da će biti uklonjeni), istraživanje povijesti slike i izvedenih zahvata na njoj, izrada elaborata o strukturi nosioca i slikanoga sloja, stabilnosti ploča i izrada koncepta zahvata.

Sljedeće godine, 2012., uklonjeni su zatečeni lak i retuš (iz zahvata iz sedamdesetih godina) te voštana masa s poleđine i lica drvenih ploča. Godine 2013. uklonjeni su tragovi povijesnih slojeva starijih od 1955., voštani i kred-

ni kit, konstrukcija parketaže iz 1955. i voštana smjesa s poledine ploča. Ploče su razmontirane, uklonjena je žičano-gipsana armatura i kit te svi rekonstruktivni dodaci iz 1955.; provedeno je istraživanje izvorne konstrukcije i slikarske tehnologije, povijesti poliptika, kao i povijesti i datiranja restauratorskih zahvata. U 2014. godini obavljena je ekstrakcija voštane mase iz strukture drva i iz lakuna u drvu, konsolidacija drvenog nosioca slike i slikanoga sloja injektiranjem, rekonstrukcija drvenog nosioca slike – lakuna i rubova, projektiranje i izrada novog okvira poliptika na temelju spoznaja o njegovim dimenzijama i obliku. Sljedeće je godine, 2015., obrađen kit kojim su ispunjeni kanali u strukturi drvenih i rekonstruiranih ploča, pripremljeni su rekonstruirani dijelovi

drva i lakuna u slikanome sloju za postavljanje preparacije, postavljena je i obrađena preparacija unutar lakuna slikanoga sloja, oslikan je i montiran drveni okvir izveden od starog drva i izvornih materijala te su rezultati istraživanja objedinjeni i dopunjeni novim spoznajama. U 2016. godini izrađen je drveni nosač – okvir za ploče poliptika, na koji su montirani dijelovi, izveden je retuš kitiranih ploha te integralni retuš u tehnici jajčane tempere; nanesen je zaštitni premaz (parcijalno), izrađen je sustav za montiranje poliptika na zid, na koji je umjetnina i postavljena.

ž. m. b.

Slika 1. Detalj, sv. Marija Magdalena i sv. Ivan Trogirski, stanje prije radova

Slika 2. Detalj, sv. Marija Magdalena i sv. Ivan Trogirski, stanje nakon radova

Trsteno

Ljetnikovac Gučetić, zgrada s krušnom peći

18. – 19. st.

Voditeljica programa: Krasanka Majer Jurišić

Suradnici: Andrea Šimunić, Ana Škevin Mikulandra, Edita Šurina, Natalija Vasić, Domagoj Mudronja, Mirjana Jelinčić

BROJ DOSJEA: 1428, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S HRVATSKOM AKADEMIJOM ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Ladanjski kompleks obitelji Gučetić u Trstenom sagrađen je na prijelazu 15. u 16. stoljeće. Čini ga ljetnikovac i nekoliko povijesnih građevina, povijesni renesansni perivoj, neoromantični perivoj s kraja 19. stoljeća, stari maslinik i okolna prirodna vegetacija. Sklop gospodarskih zgrada odvojen je od ljetnikovca još od najranijeg vremena. Među njima je i zgrada s krušnom peći u istočnom dijelu ladanjskog sklopa, južno od glavne šetnice. Za razliku od mlinice za masline i gospodarske zgrade, koje su sagrađene neposredno uz potok i istočni ogradni zid, zgrada s krušnom peći nalazi se bliže ljetnikovcu, uz paviljon, na travnatoj terasi nižoj od ljetnikovca. Slobodnostaže je, bez krova (koji su činile kupe kanalice), građena kamenom lomljencem. Izduženog je tlocrta u smjeru istok – zapad, podijeljena na dvije prostorije koje zauzimaju cijelu dubinu zgrade, postavljene jedna uz drugu. Ta jednostavna i skromna građevina primjer je lokalnog tradicijskog graditeljstva, nužan za

razumijevanje i poznавanje onodobnog načina gospodarenja imanjem. Prema povijesnim podacima, zgrada je sagrađena najvjerojatnije tijekom 18. stoljeća, u vrijeme barokne obnove ljetnikovca nakon stradanja u velikom potresu 1667. godine. Poslije se, početkom 19. stoljeća, na postojeću zidanu strukturu veće prostorije dograđuje manja, u svrhu prostora za odlaganje. Tijekom 20. stoljeća ta je prostorija, a i cijela građevina, prenamijenjena u stambeni prostor. Godine 2016. provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja zgrade s krušnom peći i izrađen je elaborat s rezultatima istraživanja, predlogom prezentacije i smjernicama za obnovu koji su usklađeni s budućom namjenom (određenom idejnim rješenjem obnove cijelog Arboretuma HAZU-a) izložbeno-edukativnog prostora ljetne ladanjske kuhinje.

k. m. j., e. š.

Slika 1. Pogled na zgradu s krušnom peći s jugoistoka

Slika 2. Unutrašnjost, zapadni zid zapadne prostorije s krušnom peći

Umag

Stancija Seget

18. – 19. st.

Voditelj programa: Petar Puhmajer

Suradnici: Ivan Braut, Andelko Pedišić, Ana Dumbović, Ramona Mavar, Marina Fernežir, Tomica Paradi, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Marin Čalušić, Marko Bogadi, Mirjana Jelinčić, Suzana Purišić, Domagoj Mudronja, Lea Sović, Ana Braut Martulaš

BROJ DOSJEA: 2405, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Današnji je Seget naselje formirano oko nekadašnjega ladanjsko-gospodarskog kompleksa, stancije Seget, čiji su začeci zabilježeni još u 17. stoljeću. Izgradnja sklopa rezultat je sukcesivnog procesa tijekom 18., 19. i 20. stoljeća, najvećim dijelom zahvaljujući plemićkoj obitelji De Franceschi koja je podignula veliku stambenu palaču, kuće za stanovanje kolona i gospodarske zgrade te ondje uspostavila vrlo velik agrarni veleposjed. Cijeli je sklop okružen obradenim poljoprivrednim površinama te je planski pozicioniran u krajoliku s pravilno raspoređenim pristupnim cestama i građevinama.

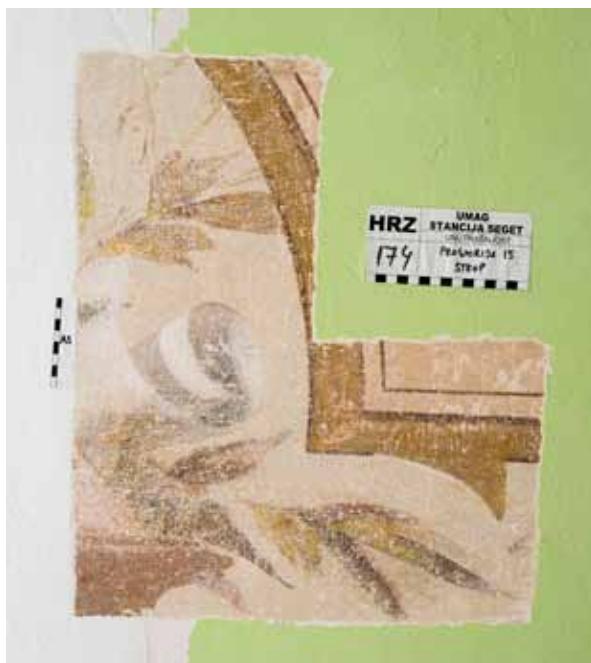
Konzervatorsko-restauratorska istraživanja obuhvatila su povijesna i arhivska istraživanja, sondiranje zidova, podova i stropova palače, kao i drvenih i metalnih elemenata unutrašnjosti i pročelja, laboratorijska ispitivanja materijala te izradu elaborata s analizom rezultata istraživanja i smjernicama za obnovu.

Povijesna su se istraživanja sastojala od pregleda arhivskih izvora i literature, a rezultirala su utvrđivanjem načinjenika i općenito povijesti obitelji De Franceschi koja je stanova u Segetu, a u arhivskim su dokumentima pronađeni važni podaci o slijedu gradnje i obnovama arhitektonskog sklopa stancije. Sondiranjem palače utvrđene su promjene u tlocrtnoj organizaciji od prvotne izgradnje u 18. stoljeću, preko obnova u 19. stoljeću kad je zgrada poprimila današnji izgled pa sve do recentnih zahvata u 20. stoljeću i početkom ovog stoljeća. Cilj je također bio ispitati plastičku obradu i obojenje zidnih površina unutrašnjosti te kamenih i žbukanih detalja, kao i stolarije na pročeljima. Na temelju rezultata istraživanja iznesen je prijedlog prezentacije i obnove.

p. p.

Slika 1. Glavno pročelje palače u sklopu stancije Seget

Slika 2. Sonda u unutrašnjosti kojom je utvrđen zidni oslik na stropu nekadašnje knjižnice

Uvala Lovrečina, otok Brač

Starokršćanska bazilika sv. Lovre

Nepoznati autor, 6. st.

Podna žbuka, *fresco buono, opus signinum*

Oko 100 m²

Voditelj programa: Tonči Borovac

Suradnici: Ivana Jerković, Maja Kiršić, Josipa Milišić, Antonija Gluhan, Petar Gudelj

BROJ DOSJEA: 1530/1, SPLIT, PORINOVA 2A

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U uvali Lovrečina, istočno od Postira, smješten je kompleks starokršćanske bazilike sv. Lovre. Prva arheološka istraživanja proveo je don Frane Bulić 1906., potom danski arhitekt E. Dyggve, a tek je 1963. crkva u cijelosti istražena i prezentirana. Crkva je jednobrodna građevina s transeptom. Tragovi oslika uočljivi su pri dnu južnog zida broda i u prostoru krstionice, dok najveći dio oslika zauzima unutarnji prostor južnog transepta s ostacima štukatura. *Fresco* oslici zauzimaju važno mjesto ne samo zbog svoje očuvanosti nego i zbog bogatstva različitih geometrijskih motiva. Točno ispod luka transepta ukomponirani su kanelirani stupovi na visokim bazama, izvedeni u štuko tehniци. Ostaci podnih žbuka nalaze se na podu krstionice, u središnjem dijelu broda crkve, u južnom i sjevernom transeptu.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati na freskama i žbukama provode se sustavno još od 1991. te uz manje prekide traju do danas. U tom su razdoblju svi sačuvani ostaci žbuka na lokalitetu konzervirani i višekratno konsolidirani, a od 2007. provodi se stalni restauratorski nadzor i prati se stanje. Na temelju istraživanja izrađen je elaborat zaštitnih zahvata. Provedena su termografska snimanja zidova i izrađena je detaljna grafička dokumentacija s 3D modelom freske u južnom transeptu. Saniran je temelj i istočno lice zida južnog transepta. Smanjeni su štetni učinci kapilarne i temeljne vlage. Konsolidirani su svi ostaci fresaka, provedena je desalinizacija te su izvedene prve faze rekonstrukcije izvornih podnica u glavnom brodu i južnom transeptu.

Redovitim održavanjem neutraliziraju se štetni učinci vegetacije u širem opsegu oko bazilike, a istovremeno se kontrolira razvoj invazivnih vrsta u arealu bazilike.

U sustavu održavanja redovito se zamjenjuju i učvršćuju dotrajali rubovi žbuka te nestabilni dijelovi oslika (injektiranjem, impregnacijom i obrubljivanjem).

Tijekom 2016. godine obavljeni su zahvati neutralizacije štetnih učinaka mikroorganizama i algi na freskama u južnom transeptu. Zbog neizbjegljivih akumulacija vlage, poglavito u dijelovima južnog i zapadnog zida južnog transepta, u zimskim mjesecima razvijaju se kolonije algi, zalazeći u pore višeslojnog izvornog poroznog i oslabljenog materijala, koje ga oštećuju i destabiliziraju. Metodologijom posebnih obloga (pulpit), u koje se dodaju aktivni kemijski sastojci (dezinfekcijska i biocidna sredstva), višekratnim se tretiranjima znatno smanjuju učinci mikroorganizama. Nakon provedenih zahvata tretiranja spomenutim sredstvima neutraliziraju se kemijska sredstva običnom i demineraliziranim vodom, pažeći na vremenske okolnosti (temperatura, vjetar, vlaga) kako ne bi došlo do naglih isparavanja i štetnih učinaka parnih tlakova u poroznoj strukturi izvorne žbuke.

Provedene su i neizbjježne intervencije na dotrajalim obrubima, na apsidalnom području crkve, oko konfesije i na nekim dijelovima fresaka unutar južnog transepta. Na nekim dijelovima oplatnih zidnih žbuka primijetena su destabilizirana područja koja su konsolidirana injektiranjem i impregniranjem primjerenum sredstvima. Zbog nepovoljnih vremenskih okolnosti, a lokalitet je na otvorenom, svi planirani zahvati nisu dovršeni u 2016. godini pa dovršetak slijedi u 2017.

t. b.

Slika 1. Zatečeno stanje dijela južnog zida južnog transepta s izraženim utjecajem algi

Slika 2. Tretman s postavljenom oblogom (pulpom)

Slika 3. Stanje površine nakon tretiranja

Slika 4. Stanje poda južnog transepta nakon zahvata

Varaždin

Crkva sv. Ivana Krstitelja

Kipovi sa zapadnog pročelja

Ivan Jakob Altenbach, nepoznati autor, 17. st.

Polikromirana kamena plastika

Voditelj programa: Ivan Jengić

Suradnici: Tonko Fabris, Mijo Jerković, Kristina Kravarščan, Daniel Štimac

BROJ DOSJEA: 36/5, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kameni kipovi sv. Franje Asiškog, sv. Ante Padovanskog te zaštitnika crkve i samostana sv. Ivana Krstitelja, nalaze u nišama lijevo, desno te iznad kamenog portala zapadnog pročelja franjevačke crkve u Varaždinu. Rad su kipara Ivana Jakoba Altenbacha koji je u Varaždinu živio i djelovao sedamdesetih godina 17. stoljeća. Osim navedena tri svetačka kipa, na segmentima trokutastog zabata portala su i dva kamena kipa anđela koji nemaju karakteristike Altenbachovih skulptura i vjerojatno potječu iz vremena gradnje portala, odnosno polovice 17. stoljeća.

Tijekom 2016. godine Odjel za kamenu plastiku iz Zagreba u suradnji s Prirodoslovnim laboratorijem Hrvatskog restauratorskog zavoda analizirao je prisutnost štetnih vodotopljivih soli. Također su obavljena povijesno-umjetnička i arhivska istraživanja.

U suradnji s tvrtkom Autotransport Klepec, kipovi su prevezeni iz privremenog depoa u gospodarskom objektu franjevačkog samostana u Varaždinu u radionicu

Odjela za kamenu plastiku HRZ-a u Zagrebu, gdje su nastavljena konzervatorsko-restauratorska istraživanja, izrada dokumentacije zatečenog stanja i oštećenja kamene plastike kipova. Izradena je fotodokumentacija i mapiranje oštećenja. Na kipovima je provedeno sondiranje slojeva polikromije, nakon čega je izvedeno čišćenje vodom pod kontroliranim tlakom te mehaničko čišćenje ručnim alatom (skalpelima, dlijetima, rašpicama, strugalicama, kistovima itd.), čime su uklonjeni naknadno dodani neadekvatni materijali ili rekonstrukcije (trošne zatrpe), kao i čišćenje slojeva naknadnih naliča s izvornog sloja polikromije. Druga faza radova obuhvatila je čišćenje kipova kemijskim sredstvima (npr. *Rust-oleum* pri uklanjanju naslaga debljih slojeva naknadnih naliča – uljane boje) i vodenom parom pod reguliranim tlakom.

i. j.

Slika 1. Kip sv. Ivana Krstitelja prije početka istraživanja i radova

Slika 2. Kip sv. Ivana Krstitelja nakon prve faze radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

Haljina

Radionica Roch & Torpey, New York, 1900. – 1905. g.

Svilene tkanine, poliesterska tkanina, razne čipke, 140 x 39 cm

Voditeljica programa: Marija Zupčić

Suradnici: Marta Budicin, Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Jovan Kliska

BROJ DOSJEA: 8780, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Haljina inv. br. GMV KPO 74401 dio je stalnog postava Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin. Izrađena je u New Yorku od 1900. do 1905. u radionici *Roch & Torpey*. Stilski i kronološki pripada edvardijanskom dobu (1901. – 1910.) koje u ženskoj odjeći karakterizira „S“ silueta i upotreba korzeta, dugačke, zvonolike haljine uskog struka, s visokim ovratnicima kod dnevnih haljina, a dubokih dekoltea kod večernjih, široki rukavi i bogata čipka. Bluza i kaputić bolero postali su neizostavni odjevni predmeti.

Haljina se sastoji od dva dijela – suknce i bluze s visokim ovratnikom i dugim rukavima nabranim i širim u gornjem dijelu. Izrađena je u više slojeva svilene tkanine i čipke. Suknja je izrađena od smede svilene tkanine s našivenom većom crnom čipkom. Po uzoru na onodobne krojeve, stražnji dio suknce je duži od prednjeg te je nabran u struku. Ispod svilene tkanine našivena je tkanina od organdija, gusto nabrana na stražnjem, srednjem šavu. Zadnji sloj suknce izrađen je od taft tkanine s bogato nabranim donjim volanom. Na lijevoj strani bočnog šava taft tkanine izrađen je džep.

Bluza je potpuno izrađena od svile, no u jednom je trenutku haljina prekrojena i dio izvirne svilene tkanine na bluzi zamijenjen je poliesterskom tkaninom, a suknja je sužena u struku. Prvi sloj prednjeg dijela bluze i rukavi su, dakle, sastavljeni od crne poliesterske i crne svilene tkanine od organdija s našivenim crnim čipkama.

Prvi sloj poleđine bluze u središnjem je dijelu zadržao originalnu smedu svilenu tkaninu ukrašenu uskim naborima i spojenu ukrasnim šavom, a bluza je u struku ukrašena ukrasnom trakom u obliku pojasa s kružićima. Drugi sloj bluze sastoji se od tkanine od organdija našivene na crnu tkaninu od tafta. Visoki ovratnik bluze izrađen je u nekoliko slojeva tkanine od organdija s našivenim čipkama i trakom od tila.

Haljina je zatečena u lošem stanju očuvanosti. Po površini smede svilene tkanine nalazila su se fotokemijska oštećenja uzrokvana pretjeranim izlaganjem svjetlosti. Većina mehaničkih oštećenja nastala je upotrebom predmeta, a najoštećenija je bila tkanina od organdija na ramenom dijelu i na stražnjoj dužini suknce. Pojedine čipke su krte i izrazito oštećene. Na svim čipkama vidljive su neprimjerene povijesne intervencije šivanjem koje su tijekom radova uklonjene. Haljina je očišćena suhim postupkom. Oštećenja u tkanini zatvorena su podlaganjem novim komadima odgovarajuće tkanine i šivanjem. Čipke su stabilizirane i konzervirane šivanjem sviljenim nitima i koncem. Za izlaganje haljine u muzeju izrađena je lutka po mjeri od poliestera, džerseja, svile, tila, žutice i beskiselinskog kartona.

m. z., m. b.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Krajolik sa seoskim kućama, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 23 x 30,5 cm
2. Seoski prizor, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 23 x 31 cm
3. Pejzaž s mostom, Adolf Franck, 19. st., ulje na platnu, 62,5 x 92,1 cm
4. Votivna slika, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 89 x 63 cm
5. Sestre, Philipp Ludwig Herrmann, 1887. g., ulje na platnu, 82 x 67 cm

Voditeljica programa: Dijana Nazor

Suradnici: Marko Begović, Dragutin Furdi, Mirela Mateljak, Sanda Milošević, Mia Krkač, Jovan Kliska, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8601 (1), 8602 (2), 8603 (3), 8604 (4), 8605 (5) ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine izvedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na pet slika i dva pripadajuća ukrasna okvira iz Gradskog muzeja Varaždin. Slike su nakon provedenih istraživanja i konsolidacije skinute sa starih podokvira. Na slikama su bile vidljive degradirajuće promjene starog laka. Nakon provedenih testova topivosti, uklonjene su nečistoće i potamnjeli lak. Rubovi slike su izravnati, a poledina je očišćena. Na mjestima oštećenja izvedena je rekonstrukcija nosioca intarzijama od prepariranog platna. Akrilnim kitom zapunjena su mjesta otpale boje i preparacije. Sve slike su izravnate i dublirane novim lanenim platnom na toplinskom vakuumskom stolu. Temperama je izведен podretuš na slikama. Potom su slike napete na novi podokvir s klinovima te lakirane međulakom. Lazurnim smolnim restauratorskim bojama izvedena je faza rekonstrukcije slikanoga sloja. Slike su završno lakirane lakom od prirodne smole s dodatkom sredstva protiv tamnjenja.

Slike manjih formata *Krajolik sa seoskim kućama* i *Seoski prizor* koloristički su tamnije zbog alteriranog sloja laka i prljavštine pa su detalji slabije vidljivi. Na slici *Krajolik sa seoskim kućama* uz rub lijeve strane nalazilo se oštećenje preparacije i slikanog sloja promjera 2 x 1,5 cm. Na slici *Seoski prizor* najveća deformacija nalazila se na desnoj strani, s poderotinom od oko 3 cm i tragom udarca s udubljenjem svih slojeva. Nakon cijelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova, vidljiv je mnogo širi raspon toplih i hladnih tonova kojima se autor služio da prikaže te krajolike. Osim novog kolorističkog karaktera, jasnije se vide detalji kojima su istaknuti likovi na slici. Ukrasni okviri tih dviju slika bili su prekriveni debelim slojem matiranog preslika i tankim slojem nataložene nečistoće. Reljefni su dijelovi na istacima, vanjskim rubovima, bili oštećeni. Nakon testova topivosti uklonjena je površinska nečistoća i preslik. Nedostajući dijelovi reljefa nadomješteni su akrilnim kitom, kao i slojevi podloge

pripremljene za rekonstrukciju pozlate. Rekonstrukcija završnog sloja lazure izvedena je bojama na bazi smole i šelakom.

Površina platna na slici *Pejzaž s mostom* bila je prekrivena debelim slojem prašine, prljavštine i laka. Prisutno je desetak perforiranih oštećenja uz rubove promjera 2 cm. Nakon uklanjanja alteriranog laka, nijanse korištenih tonova još više dolaze do izražaja, kao i slikareva posvećenost detaljima svakog gradivnog elementa scene. Promjene potamnjelog laka izrazito su vidljive na *Votivnoj slici*. Najviše oštećenja slikanoga sloja i preparacije bilo je prisutno uz lijevi gornji rub slike. Dvije sonde u lijevom donjem dijelu slike napravljene su prilikom prethodnih istraživanja. Na UV snimci vidljiv je neuјednačen i debeo sloj laka. Slikani sloj na pozadini slike je stanjen. Nakon cijelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova razvidno je da se radi o slici mnogo svjetlijeg kolorita i jasnijih obrisa. Vrlo tamna pozadina naslikanog oltara slikana je svijetlosivim tonom, a nakon radova je vidljiva i sjena oltara na desnoj strani.

Najveće područje nedostajućih dijelova slikanoga sloja i preparacije zatećeno je na slici *Sestre*, uz rubove podokvira. Perforacija veličine 1,5 cm x 8 mm nalazila se u gornjem dijelu, a u donjem lijevom dijelu ogrebotina dužine 13,8 cm. Slika je jako potamnjela od debelog sloja laka i nataložene nečistoće. Uz sam rub slikanoga sloja nalazile su se linije crne boje, najvjerojatnije nastale kao trag kontakta slike s neosušenom bojom ukrasnog okvira. Slikani sloj na tamnoj pozadini je vrlo tanak. Oprezno se i postupno pristupilo uklanjanju slojeva prljavštine i laka da bi se sačuvale lazure.

d. n., s. m.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Votivna slika, stanje prije radova, snimka pod kosim svjetлом

Slika 2. Votivna slika, stanje nakon radova

Slika 3. Pejzaž s mostom, stanje prije radova

Slika 4. Pejzaž s mostom, stanje nakon radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. La nourrice qui ramene l'enfant, Claude Augustin Duflos, prema Robertu Benardu, 18. st., bakrorez, 33 x 25 cm
2. Ventura Salimbeni detto il Bevilacqua pittore intagliatore in rame, Carlo Gregori, prema Giovanniju Domenicu Campigliu, 18. st., bakrorez, 29,9 x 21,5 cm
3. S. Josephus moriens, Johann Georg Bergmüller, 18. st., bakrorez, 25,9 x 20 cm
4. Le coup de vent, François Philippe Charpentier, prema Claudiu Josephu Vernetu, kraj 18. st., bakrorez, 60 x 78,5 cm
5. La Riboteuse Hollandoise, Jean Daullé, prema Gabrielu Metsu, 18. st., bakrorez, 40,5 x 28,5 cm
6. Die 24 Ältesten und Johannes vor dem Thron, Albrecht Dürer (kalkografski otisak), 16. st., kraj 18., poč. 19. st., drvorez, 40,5 x 29 cm
7. Eine Matinée bei Liszt, Josef Kriehuber, 1846. g., kolorirana litografija, 38 x 48 cm
8. La Bascule, Jacques Firmin Beauvarlet, prema Jean-Honoré Fragonardu, 18. st., bakrorez, 37 x 27,5 cm
9. Piazza Arcivescovile di Udine, Francesco del Pedro, Uldarico Moro, 1769. – 1771. g., bakrorez, akvatinta, 53 x 69,3 cm
10. Palazzo Pubblico di Udine, Francesco del Pedro, Uldarico Moro, 18. st., bakrorez, akvatinta, 46,5 x 65 cm

Voditeljica programa: Daniela Ratkajec

Suradnici: Marta Budicin, Margareta Klofutar, Jovan Kliska, Karmen Lečić

BROJ DOSJEA: 8865 (1), 8866 (2), 8867 (3), 8868 (4), 8869 (5), 8870 (6), 8871 (7), 8872 (8), 8873 (9), 8874 (10), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu redovite djelatnosti u 2016. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na deset grafika iz Zbirke slika, skulptura, grafika i crteža Gradskog muzeja Varaždin.

Zahvatima je prethodila izrada dokumentacije zatečenog stanja te mjerjenje pH-vrijednosti papirnatih nosilaca. Uslijedilo je suho čišćenje lica i poleđine djela. Kod osjetljivih i najoštećenijih djela, poput kolorirane litografije *Eine Matinée bei Liszt* i drvoreza *Die 24 Ältesten und Johannes vor dem Thron*, tijekom suhog čišćenja upotrijebljeno je spužvasto brisaće sredstvo te sredstvo u prahu. Za uklanjanje slojevitije površinske nečistoće korištena su sredstva od prirodne gume te električna guma, npr. na poleđini bakroreza *La Riboteuse Hollandoise* gdje su zatečene tvrdokorne, ljepljive nečistoće. Potom su uklonjeni zatečeni materijali iz naknadnih intervencija. Djela sa stabilnim izvedbenim tehnikama očišćena su mokrim postupkom, a neutralizacija je izvedena kalcijevim hidroksidom, dok je kod nestabilnih tehnika primjenjena metoda *Bookkeeper* – raspršivanjem magnezijeva oksida. Mrlje su tretirane izravno u otopini destabilizirane vode i etanola, odnosno kalcijeva hidroksida te dodatno celuloznim ljepilom u vodi, primjerice na djelima *Piazza Arcivescovile di Udine*, *Palazzo Pubblico di Udine*, *Francesco del Pedro* i *Le coup de vent*. Kod nestabilnih tehnika postupak tretiranja mrlja izведен je parcijalno na usisnom stolu ili primjenom kalcijeva hidroksida i bugaćica pod pritiskom utega. Mehanička oštećenja pa-

pirnatog nosioca konsolidirana su japanskim papirom, dok su rekonstrukcije nedostajućih dijelova izvedene europskim, ručno rađenim papirom i japanskim papirom uz upotrebu celuloznog ljepila i po potrebi industrijskog škrobnog ljepila. Deformacije papirnatog nosioca izravnote su vlaženjem u komori te pritiskom u hidrauličnoj preši. Tretirane pozicije oštećenja uklopljene su u cjelinu minimalnim retušem.

Tijekom rada na papirnatim nosiocima otkriveni su različiti vodenii znakovi, poput onoga s prikazom golubinjaka na poleđini dvaju bakroreza *La nourrice qui ramene l'enfant* i *La Riboteuse Hollandoise*. Navedeni znak upućuje na francuske manufakture koje su se bavile proizvodnjom papira u Ambertu u pokrajini Auvergne potkraj 17. i početkom 18. st., a navedena varijanta znaka povezuje se s poznatim proizvođačem papira Thomasom Dupuyem i Jean-Josephom Dupuyem. Na poleđini drvoreza *Die 24 Ältesten und Johannes vor dem Thron* otkriven je vodenii znak u obliku prezimena proizvođača papira Van Gelder sa sjevera Nizozemske s početka 17. stoljeća. Mlin Van Gelder poslije je prerastao u svjetski poznatu Kraljevsku nizozemsku manufakturu papira Van Gelder Zonen. Na poleđini bakroreza *S. Josephus moriens* otkriven je dio vodenog znaka u obliku krune koji se povezuje s Augsburgom od 1730. do 1740. godine. Na poleđini grafike *Piazza Arcivescovile di Udine di Udine* otkrivena su tri vodena znaka: grb s upisanim kometom/zvijezdom, natpis *OLANDA* te oznaka (inicijali) *FF*. Glavni

vodeni znak tih kontraznakova sastoji se od tri mjeseca. Oba kontraznaka upućuju na 18. stoljeće. Znak u obliku natpisa *OLANDA* ujedno je i oznaka za visoku kvalitetu papira. Na grafici *Palazzo Pubblico di Udine* otkriven je vodeni znak u obliku triju polumjeseca s pripadajućim kontraznakovima s inicijalima *AS*, što datira otrvilike u 1770. godinu. Nakon završetka konzervatorsko-restaura-

torskih radova, umjetnine su zaštićene unutar opreme za pohranu izrađene od muzejskog, pH neutralnog kartona te vraćene vlasniku.

d. r., m. b.

Slika 1. *Die 24 Ältesten und Johannes vor dem Thron*, stanje prije radova

Slika 2. *Die 24 Ältesten und Johannes vor dem Thron*, stanje nakon radova

Slika 3. *Palazzo Pubblico di Udine*, stanje prije radova

Slika 4. *Palazzo Pubblico di Udine*, stanje nakon radova

Varaždin

Kapela sv. Florijana

1738. g.

Voditeljica programa: Teodora Kučinac

Suradnici: Ivana Drmić, Kristina Matković, Mijo Jerković, Tomislav Svirac, EURO-LINE d.o.o., Kovinopojasar d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1277, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Jednobrodna kapela koju su gradili varaždinski obrtnici ima uže poligonalno svetište, pjevalište i tornjič-zvonik ukomponiran u glavno pročelje. Svetište i lađa, podijeljena u tri polja, su nadsvodenici. Skladan interijer dovršen je 1738. godine, a preslikan 1870. godine. Nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi u unutrašnjosti crkve te građevinsko-obrtnički radovi. Izvedeni su restauratorski radovi na zidnim slikama *Božji grob* (čišćenje površine, učvršćenje žbuke i oslika, ispuna lakuna – nastavak radova), zatim restauratorski radovi na kamenoj posudi za blagoslovljenu vodu i na škrabici (saniranje oštećenja, izrada postolja za škrabici koja je nekad bila ugrađena u pod, ugradnja metalnog poklopca, nabava

kamena i klesanje te ugradnja nove školjke i stalka posude za blagoslovljenu vodu uz postojeću koja je napukla i jako oštećena, ali je u cijelosti restaurirana). Obnovljene su svjetiljke izradom kuglica na ovjesu i srebrenjem „vječnog“ svjetla ispred glavnog oltara. Izvedeni su građevinsko-obrtnički i pomoći radovi (sanacija i zamjena oštećene žbuke na zidovima spiralnog stubišta od pjevališta do potkrovlja, ličenje i drugi sitni radovi).

t. k.

Varaždin

Kapucinski samostan i crkva Presvetog Trojstva

1. Sv. Franjo Asiški, nepoznati autor, ulje na platnu, II. pol. 18. st., 104 x 83 cm
2. Bl. andeo iz Akrija, nepoznati autor, ulje na platnu, II. pol. 18. st., 104 x 83 cm
3. Sv. Fidelis iz Sigmaringena, nepoznati autor, ulje na platnu, II. pol. 18. st., 104 x 83 cm
4. Sv. Bonaventura, nepoznati autor, ulje na platnu, II. pol. 18. st., 104 x 83 cm
5. Sv. Antun Padovanski, nepoznati autor, ulje na platnu, II. pol. 18. st., 104 x 83 cm

Voditelj programa. Zoran Durbić

Suradnik: Matija Marić

BROJ DOSJEA: 8775 (1), 8776 (2), 8772 (3), 8774 (4), 8773 (5), ZMAJEVAC 8, ZAGREB

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike *Sv. Antun Padovanski*, *Sv. Bonaventura*, *Sv. Fidelis iz Sigmaringena*, *Sv. Franjo Asiški* te *Bl. andeo iz Akrija* dio su ciklusa slika u blagovaonici kapucinskog samostana u Varaždinu. Sve su slike ovalnog formata jednaka dimenzija te se pripisuju istom nepoznatom autoru i datirane su u drugu polovicu 18. stoljeća. Prikazuju utemeljitelje franjevačkoga reda, uzore franjevaštva, ali i primjere kapucinske svetosti kao njihove naslijedovatelje. Taj se ciklus jasno prepoznaje kao likovna cjelina čiji ikonografski program potpuno odgovara namjeni prostora samostanske blagovaonice. Naime, blagovaonica je u kapucinskim samostanima, osim za blagovanje, služila i kao kapitularna dvorana u kojoj se njegovo duh bratskog zajedništva, mjesto gdje su se birali samostanski poglavari te mjesto gdje se raspravljaljalo o pitanjima duhovnosti.

S obzirom na istu tehnologiju izrade i problematiku, konzervatorsko-restauratorski zahvat na svim je slikama bio uglavnom istovjetan. Svaka je slika izvađena iz ukrašnog okvira i skinuta sa starog podokvira. S poleđine

su uklonjene platnene zaskrpe, ako ih je bilo. Poleđine platnâ potom su očišćene, a uzdignuti rubovi izravnati toplinskom špahtlom. Zbog slabijeg vezanja slojeva slike, poleđine i lica premazani su otopinom *Plexisola*. Slike su potom sondirane te očišćene u cijelosti adekvatnim otpalom. Zakrpane su sve perforacije i poderotine umetanjem platnenih intarzija. Preko zakrpa uglačan je sloj veziva *Beva 371*, a preko njega tanki japanski papir. Mjesta otpalog slikanoga sloja i preparacije zapunjena su akrilnim kitom. Slike su dublirane novim platnom. Mjesta gdje je rekonstruirana preparacija podložena su akvarelnim bojama i slike su napete na nove podokvire te lakirane damar lakom. Završni retuš oštećenih područja izveden je smolnim bojama. Na kraju su na poleđine montirani zaštitni kartoni, slike su postavljene u restaurirane ukrasne okvire i vraćene vlasniku.

z. d. m. m.

Slika 1. Bl. andeo iz Akrija, stanje prije radova

Slika 2. Bl. andeo iz Akrija, stanje nakon radova

Varaždin

Katedrala Uznesenja Marijina

Oltar Sv. Križa

Filip Jakob Straub, 1762. – 1764. g.

Drvo, rezbarenje, polikromija, 780 x 340 cm

Voditelji radova: Duro Šimičić (do 1992.), Danuta Misiuda (2008. – 2016.)

Suradnici: Karmen Lentić, Ante Čulo, Deana Brdarić, Ivana Prodan, Ksenija Šestek Ručević, Vanina Topić, Ivan Bujan, Jurica Škudar, Jovan Kliska, Miriam Mrnjec, Martina Wolff Zubović

BROJ DOSJEA: 6471, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dovršetkom radova na oltaru Sv. Križa iz varaždinske katedrale, djelu Filipa Jakoba Strauba, člana poznate njemačke kiparske obitelji Straub, u cijelosti je dovršena višegodišnja obnova kapele Sv. Križa. Cijela je kapela vrijedan primjer *Gesamtkunstwerka*: pozlaćene štukature na zidovima kapele nastavljaju se na oltar ne samo dekorativnim motivima *rocaillea* nego i jedinstvenom ikonografskom porukom koja upućuje na Kristovu žrtvu i njezinu otkupiteljsku ulogu. Cjelinu skladno dopunjava ograda od kovanog željeza, datirana 1764. godinom, oslikana i ukrašena pozlaćenim florealnim motivima i *rocailleima*. Opremu i ukrašavanje kapele inicirala je i vlastitim sredstvima omogućila varaždinska Bratovština Muke i smrti Kristove godine 1762., prema zapisu u kartuši iznad prozora na istočnom zidu.

Retabl oltara Sv. Križa zaključen je figuralnom skupinom od dva andela, od kojih onaj uspravni lijeva vodu iz vrča. Ispod, u zoni atike, smješten je kip Boga Oca u glorioli koji lebdi okružen brojnim andelima, oblacima i zrakama. U donjem dijelu retabla, podno pale s prikazom raspeća smješteni su blažena Djevica Marija, sv. Marija Magdalena i sv. Ivan evanđelist koji ekspresivnim gestama iskazuju svoju tugu, a do stupova su nešto smirenije skulpture sv. Barbare i sv. Veronike.

Karakteristična oštećenja oltara bila su mjestimična crvotočnost i manja mehanička oštećenja drva, rasušenost i razdvojenost spojeva dijelova oltarne arhitekture, nedostatak detalja profilacija i rezbarije (detalji *rocaille* ornamentike, atributi kipova, prsti, krila i sl.), mjestimični preslici i slojevi potamnjelog laka preko izvorne polikromije, premazi broncom preko izvorne pozlate, odignutost i mjestimični nedostatak kredne podloge s pozlatom i polikromijom, osobito na dijelovima predele, stipesa i menze oltara.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na oltaru Sv. Križa započet je još 1991./1992. godine, kad je, u sklopu izložbe „Isusovačka baština u Hrvata“ tadašnji Restauratorski zavod Hrvatske izveo radove na tabernakulu, kipovima

dvaju andelčića s vrha atike te na pet kipova prvog kata retabla. Tijekom 1995. nastavljeno je uklanjanje slojeva potamnjelog laka i preslika s oltarne arhitekture, što su izvodili vanjski suradnici koje su angažirali vlasnici kulturnog dobra, pod nadzorom RZH-a.

Nakon završenih radova na štukaturi kapele i kovanoj ogradi, nastavljen je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na oltaru u sklopu redovite djelatnosti Hrvatskog restauratorskog zavoda, od 2008. do 2016. godine. Radovi na demontiranim kipovima Boga Oca, dva velika i tri mala andela, pet kerubinskih glavica, reljefu *Duše u čistilištu* te na ukrasnim elementima atike, retabla i predele (ukupno 42 elementa) obuhvatili su: dezinfekciju gama-zračenjem, uklanjanje prašine, nečistoće, naknadnih naličja i slojeva potamnjelog laka, podlijepljivanje mjestimično odignutih i odvojenih dijelova kredne podloge s pozlatom i polikromijom, zatvaranje pukotina i oštećenja od crvotočine, nadomještanje nedostajućih detalja (prsti, dijelovi krila, dijelovi ornamenike, atributi) rezbarenjem u lipovini, polaganje kredne podloge i brušenje, pripremu za retuš pozlate i polikromije, retuš pozlate i pozlatu izrezbarenih dijelova zlatnim prahom i zlatnim listićima, retuš slikanoga sloja te zaštitno lakiranje i premazivanje insekticidnim preparatom.

Radovi na oltarnoj arhitekturi *in situ* – atika, retabl, stupovi, predela, stipes i menza – obuhvatili su montažu skele uz oltar, uklanjanje nečistoća i ostataka potamnjelih slojeva laka, podlijepljivanje odvojenih dijelova kredne podloge, konsolidaciju drva, zatvaranje pukotina, nadomještanje nedostajućih detalja i profilacija, polaganje krednog sloja, brušenje, retuš marmoracije i zaštitno lakiranje. Nakon završenih radova na oltarnoj arhitekturi, uslijedila je montaža svih kipova i ukrasnih rezbarenih elemenata.

d. m., m. w. z.

1. Kartuša, stanje tijekom čišćenja
2. Kartuša, stanje nakon radova
3. Oltar Sv. Križa, stanje nakon radova

Varaždin

Kip sv. Ivana Nepomuka pred Starim gradom

Nepoznati autor, 1766. g.

Kamena plastika

170 x 180 x 410 cm

Voditelj programa: Tonko Fabris

Suradnici: Dejana Brdarić, Ivan Jengić, Domagoj Mudronja, Tomislav Svirac, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 2362, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na kamenu kipa sv. Ivana Nepomuka 2016. godine Prirodoslovni laboratorij HRZ-a proveo je analize prisutnosti štetnih vodotopljivih soli. U suradnji s tvrtkom BEL-BAU d.o.o. iz Bjelovara dopremljena je i postavljena montažna cijevna skela za potrebe konzervatorsko-restarutorskih radova. Nakon toga je ponovljeno čišćenje kamene plastike kipa i njegova postamenta kemijskom sredstvima (biocidnim kemijskim sredstvom *Asepsolom te Morovom pastom – AB 57*), nakon čega je kompletan površina kamena ispirana vodom pod kontroliranim tlakom s pomoću specijaliziranog stroja, *miniwasha*. U sljedećoj fazi radova nastavilo se s mehaničkim čišćenjem kamene plastike ručnim alatom. Zatim su sve manje ili veće pukotine sanirane masom umjetnog kamena da bi se spriječilo širenje oštećenja tijekom hladnjih mjeseci u godini, odnosno kako bi se kamen zaštitio od daljnog propadanja. Svi prije odvojeni arhitektonski ili skulpturalni dijelovi kipa i njegova postamenta (npr. glava anđela, dijelovi profilacija postamenta itd.) koji su bili čuvani u depou Gradskog muzeja u Varaždinu ili su se zbog težih oštećenja odvajali od cjeline spomenika tijekom preliminarnih radova, ponovno su montirani na

izvorno mjesto, i to tako da su slijepljeni u cjelinu dvo-komponentnim ljepilom za kamen i učvršćeni trnovima od nehrđajućeg metala.

Na mjestima većih oštećenja kamene plastike izrađivana je armatura od nehrđajućeg metala (bakrene šipke) radi domodeliranja nedostajućih formi, tj. izrade rekonstrukcija u umjetnom kamenu. Potom je rađeno domodeliranje (npr. ruku sv. Ivana Nepomuka) u masi umjetnog kamena. Svi domodelirani ili rekonstruirani dijelovi obrađeni su ručnim klesarskim alatom i tonski ujednačeni s originalom primjenom slikarskog alata, tj. pigmenta u odgovarajućem otapalu, a sve sljubnice između kamenih blokova zapunjene su novim vezivnim materijalom. U posljednjoj fazi radova izvedeno je premaživanje kompletne površine kamena plastike zaštitnim kemijskim sredstvom (*Funcosil*). Prije i tijekom izvedbe zahvata, kao i nakon njegova završetka, ažurirana je pisana i fotografска dokumentacija.

i. j.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Varaždin

Žitnica Staroga grada

15. – 20. st.

Voditeljica programa: Daria Škarpa Dubreta

Suradnici: Vladanka Milošević, Alma Orčić-Vukašin, Anka Čurić, Bernarda Ratančić, Igor Oros, Iva Grgić

BROJ DOSJEA: 223/51, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA VARAŽDINA

Zgrada žitnice sagrađena je u 16. stoljeću. Sastoje se od dva spojena volumena čiji su tlocrti u obliku izduženih pravokutnika. Oba volumena imaju prizemlje, kat i visoko potkrovле. Istočni dio je nešto niži i pokriven je dvostrešnim krovom, a zapadni ima trostrexno kroviste. Na sjevernom pročelju je ulaz s kamenim renesansnim okvirom, a na istočnom pročelju barokni kameni portal i po jedan veliki otvor na katu i u potkrovlu. Sjeverno i južno dugačko pročelje rastvaraju se asimetrično raspoređenim raznorodnim prozorskim otvorima, dok na zapadnom pročelju nema otvora.

Južno pročelje žitnice sagrađeno je na dijelu obrambenog zida iz 16. stoljeća, što potvrđuje i više puškarnica vidljivih na tom pročelju. U 18. stoljeću poduzeti su neki građevinski zahvati. Posljednja adaptacija u unutrašnjosti izvedena je tridesetih godina 20. stoljeća, kad je prostor adaptiran za smještaj arhiva (drvena stropna konstrukcija između prizemlja i kata zamijenjena je sitnorebrastim armiranobetoniskim stropom, izvedena su dva AB stubišta). Osamdesetih godina 20. stoljeća, nakon provedenih konzervatorskih istraživanja pročelja (RZH), uslijedila je njihova obnova. Nakon iseljenja Državnog arhiva Varaždin i predaje građevine novom kori-

sniku – Gradskom muzeju Varaždin, prostor je postao dostupan za provedbu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja za koja je novi korisnik angažirao Hrvatski restauratorski zavod.

Provadena su arhivska i povjesna istraživanja. Prije početka terenskih istraživanja, izrađena je fotodokumentacija zatečenog stanja građevine te su upotpunjene arhitektonske snimke postojećeg stanja koje prije iseljenja arhivske građe nije bilo moguće dovršiti. Terenska istraživanja provedena su u listopadu i studenome 2016. godine, a obuhvatila su sondiranje građe, žbuka i naliča. Rezultati istraživanja pokazuju ostatke brojnih povjesnih adaptacija građevinskih struktura te povjesnu slojevitost građevine. Nažalost, upravo zbog tih vrlo opsežnih zahvata danas nalazimo samo djelomične tragove povjesnih slojeva. Najstariji utvrđen povjesni sloj seže u drugu polovicu 15. stoljeća. Istraživanjima je utvrđeno i da se te građevine nikako ne mogu smatrati žitnicom grofova Celjskih.

d. š. d.

Slika 1. Južni zid malog zapadnog stubišta, prije istraživanja

Slika 2. Južni zid malog zapadnog stubišta, nakon istraživanja

Varaždinske Toplice

Župna crkva sv. Martina
Glavni oltar sv. Katarine
18. st.

Voditelj programa: Ivan Jengić

Suradnici: Tonko Fabris, Domagoj Mudronja, Tomislav Svirac, Osanna Šašinka, Daniel Štimac, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 2203/3/1, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon potresa 1880. godine, tijekom preuređenja zagrebačke katedrale zagrebački Kaptol darovao je 1884. godine mramorne barokne oltare sv. Katarine i sv. Barbare župnoj crkvi u Varaždinskim Toplicama. Oltari su djelo baroknog kipara Francesca Robbe (1698.-1757.). Oltar sv. Katarine (izrađen oko 1740.) postao je u Toplicama oltar sv. Martina i glavni oltar, dok je oltar sv. Barbare (izrađen oko 1736.) bočni oltar, smješten uz sjeverni zid crkvene lađe.

Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i preliminarnih radova iz 2015., tijekom 2016. godine konzervatorsko-restauratorski zahvat bio je ponajprije usmjeren na izvođenje radova na glavnom oltaru župne crkve sv. Martina (oltar sv. Katarine). Na cjele okupnoj površini kamene plastike toga oltara izvedeni su ručnim alatom (dljetima, skalpelima, kistovima itd.) konzervatorsko-restauratorski radovi mehaničkog čišćenja stanjivanja skrame, zatim čišćenja naslaga naknadno ugrađenih materijala (ponajviše cementne žbuke), kao i čišćenja sljubnica između kamenih elemenata od trošnog ili neprimjereno vezivnog materijala. Površine kamene plastike očišćene su od tamnih patina najprije kemijskim sredstvima, tzv. Morovom pastom (AB 57), a potom su ispirane destiliranom vodom. Nakon toga je obavljeno i čišćenje vodenom parom pod reguliranim tlakom. Lakirane površine stupova, bočnih lezena, stipesa te djelomično kipova očišćene su acetonom. U toj fazi radova, a nakon uklanjanja površinskih nečistoća, izvedene su probe završne zaštite mramora kemijskim sredstvom (*Antik, Bellinzoni*). Nakon čišćenja kamene plastike oltara kemijskim sredstvima, nastavilo se s postupkom mehaničkog čišćenja od neprimjerenih naknadno ugrađenih materijala ili zakrpa (korodiranih metalnih spojnica, cementne ili produžne žbuke, korodirane žice, gipsa itd.). Pritom su svi teško oštećeni dijelovi kamene plastike, kojima je prijetilo odvajanje ili padanje, pažljivo demontirani, imobilizirani u posebno

izrađene vatrootporne sanduke i prevezeni u radionicu u Zagrebu.

Isto tako su s oltara demontirani i svi ostali aplicirani metalni dijelovi te drveni kip sv. Martina iz niže atike oltara, koji je nakon demontaže pohranjen u prostor sakristije. Na mjestima na kojima su uočene veće ili manje pukotine te napukli ili iz svojih ležišta pomaknuti dijelovi oltara, izvedeni su radovi injektiranja masom dvo-komponentnog ljepila za kamen ili pak radovi njihove pažljive demontaže te spajanja lijepljenjem dijelova u cjelinu, kao i ponovne montaže dijelova oltara na njihovo izvorno mjesto. Na dijelovima atike oltara čiji je završni sloj izведен u vapnenoj žbuci, a na koji su u prethodnim intervencijama bili naneseni naknadni slojevi produžne ili cementne žbuke, tj. na onim mjestima na kojima je bila predviđena rekonstrukcija nedostajućih formi od vapnene žbuke, izvedeno je prije samog početka rekonstrukcije višekratno natapanje vapnenom vodom.

Nakon završetka svih faza čišćenja, konsolidacije kamene plastike i žbukanih dijelova oltara, počelo se s izradom armature od nehrđajućeg metala (inoxsa) i domodeliranja nedostajućih formi.

Nedostajući dijelovi kamene plastike na atici oltara rekonstruirani su u umjetnom kamenu. Svi rekonstruirani, odnosno domodelirani dijelovi dodatno su obrađeni ručnim klesarskim alatom. Žbukane površine atike oltara rekonstruirane su prema uzorku originalnog materijala, tj. izvedene su od nove vapnene žbuke.

Na pojedinim rekonstruiranim elementima kamene plastike oltara izvedene su slikarskim alatom probe tonskog ujednačavanja, odnosno slikarskim pigmentima u odgovarajućem otapalu. Sve faze radova u 2016. godini popraćene su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

i. j.

Slika 1. Čišćenje kamene plastike

Velika Ludina

Župna crkva sv. Mihaela arkandela

1. Sv. Ivan Krstitelj, Franjo Antun Straub, 18. st., drvo, rezbaranje, polikromija
  2. Sv. Ladislav kralj, Franjo Antun Straub, 18. st., drvo, rezbaranje, polikromija
  3. Sv. Stjepan kralj, Franjo Antun Straub, 18. st., drvo, rezbaranje, polikromija
  4. Sv. Ivan Evandelist, Franjo Antun Straub, 18. st., drvo, rezbaranje, polikromija
  5. Arhitektura oltara: dva stupa s kapitelima, završni profilirani vijenac, 18. st., drvo, rezbaranje, pozlata
- Voditelji programa: Vesna Šimičić (do 2013.), Snježana Hodak (2013. – 2016.), Edo Anušić (2016.), Ana Dumbović (2016.)
- Suradnici: Edo Anušić, Željko Belić, Veljko Bartol, Dragutin Furdi, Ana Dumbović, Marijana Fabečić, Ida Gnjatović, Petra Orlić, Igor Oros, Maja Sučević Miklin

BROJ DOSJEA: 1564/1, 1564/1/2, 1564/1/3, 1564/1/4, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM VELIKA LUDINA

Monumentalni glavni oltar župne crkve sv. Mihaela arkandela u Velikoj Ludini, rad F. A. Strauba, višegodišnji je program Hrvatskog restauratorskog zavoda na kojem se provode opsežni konzervatorsko-restauratorski radovi. Ovaj najreprezentativniji dio crkvenog inventara bogato je opremljen s posebnim naglaskom na središnji dio gdje je smješteno šest velikih, impresivnih skulptura. Radovi na inventaru župne crkve Sv. Mihaela Arkandela započeti su 2003. godine, kada su provedena konzervatorska istraživanja s prijedlogom radova na glavnem oltaru. Od tada se radovi nastavljaju, a zbog narušene statike oltara 2012. godine demontirane su četiri od šest skulptura sa središnjeg dijela oltara – sv. Ivan Krstitelj, sv. Zaharije, sv. Joakim i sv. Ivan Evandelist i pohranjene u čuvaonicu Restauratorskog odjela Ludbreg.

Do 2013. izvedena je stolarska sanacija statike oltara i cijeloviti zahvati na atici oltara koji su uključivali šest ploha rezbarenog zastora, šest skulptura, kupolu baldahina, zrake gloriole i dvije ukrasne vase te na ukrasnoj pozlaćenoj ornamentici dekorativnih vitica na dva svjetla otvora prvoga kata. Od 2014. do danas kontinuirano se provode cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na skulpturama prvog kata oltara. Nakon radova na skulpturama sv. Joakima (2014.) i sv. Zaharije (2015.), u 2016. godini dovršeni su zahvati na skulpturama sv. Ivana Krstitelja, sv. Ladislava kralja, sv. Stjepana kralja i sv. Ivana evandelisti. Radovi su obuhvatili demontažu dvije skulpture (sv. Ladislav kralj i sv. Stjepan kralj) s oltara i transport, učvršćivanje drvenog nosioca natapanjem, čišćenje nečistoća, podlijevanje odignutih dijelova polikromije i pozlate, rekonstrukciju nedostajućih dijelova rezbarije, zatvaranje oštećenja u sloju nosioca, uklanjanje preslika, zatvaranje i obradu oštećenja u sloju podloge te retuš pozlate i polikromije. Na svim skulpturama nalazila su se oštećenja karakteristična za ovaj oltar. Drveni nosioc bio je izrazito crvotočan i zbog toga su

dijelovi rezbarije bili odlomljeni, odvojeni na spojevima i loše nosivosti, a neki dijelovi draperija su u potpunosti pretvoreni u drveni prah. Cijela površina skulptura bila je prekrivena vidljivim rupicama crvotočine. Kredna osnova s pozlatom, posrebrenjem i preslicima izgubila je svoju vezivost i mjestimično se odvojila ili je u potpunosti otpala od drvenog nosioca. Pozlaćene draperije bile su preslikane šabloniziranom ornamentikom. Inkarnat je bio preslikan mjestimičnim pastoznim, gotovo reljefnim preslikom koji je posivio od prljavštine. Uzdignuta kredno-tutkalna osnova podlijepljena je a odlomljeni dijelovi skulpture očišćeni su i lijepljenjem učvršćeni njihovi spojevi. Drveni crvotočni nosioc, kao i cijele skulpture sa stražnje strane učvršćeni su postepenim natapanjem termoplastičnom smolom *Paraloid B-72* u alkoholu. Nedostajući dijelovi rekonstruirani su drvorezbarenjem. Nakon uklanjanja preslika otkrivena su velika oštećenja prouzročena crvotočinom koja su znatno devastirala pozlatu. Ta su oštećenja zapunjena piljevinskim kitom u PVA vezivu i zatvorena kredno-tutkalnom preparacijom. Prema podacima iz sačuvanih protokola kanonskih vizitacija, te prema natpisima s datacijama pronađenima u crkvi, kao i sondiranjem na skulpturama, potvrđena su tri povjesna sloja – izvorni iz 18. stoljeća, te dva preslika iz 19. i 20. stoljeća. Šablonizirana ornamentika na pozlati i pastozni preslici draperija na srebru, preslici su 20. stoljeća.. Otvaranjem sondi na inkarnatu utvrđeno je da se na svim skulpturama, uz očuvani izvorni oslik, nalaze dva preslika koji su odstranjeni postepenim istanjivanjem etil laktatom i emulzijom *Xantana*. Retuš inkarnata izведен je pigmentima u Kanada balzamu. Retuš pozlate izведен je zlatnim listićima na bolusnoj bijeloj i crvenoj osnovi, uz zatvaranje manjih dijelova zlatom u prahu. Provedenim je zahvatom na skulpturama u istom sloju prezentiran preostali izvorni sloj, najčešće sačuvan u utorima draperija te sloj

prvog preslika iz 1853. godine, kada je obnovljena cijela crkva. Lazure na draperiji pripadaju presliku 19. stoljeća. Radovima u 2016. godini obuhvaćena su i dva stupna s pripadajućim kapitelima, na kojima je uklonjen preslik do izvornog mramoriziranog oslika, podlijepeni su odignuti slojevi pozlate, obrađena su oštećenja u sloju podloge te su rekonstruirani nedostajući dijelova rezbarije. Zbog nemogućnosti demontaže zahvati na stupovima izvedeni su *in situ*. Kao program sufinanciran od župe Velika Ludina izvedeni su i cjelokupni konzervatorsko restauratorski radovi na završnom profiliranom vijencu središnjeg dijela arhitekture oltara. Izvedeni su i cjelokupni konzervatorsko-restauratorski radovi na završnom profiliranom vijencu s pozlaćenom ornamentikom arhitekture oltara. Radovi su uključili odstranjivanje pre-

slike do izvornog polikromiranog sloja mramorizacije, podlijepljivanje odignutih slojeva polikromije, obradu oštećenja u sloju drvenog nosioca i kredne podlage, izradu rekonstrukcija nedostajućih dijelova rezbarije i retuš pozlate i mramoriziranog oslika. Svi prethodno restaurirani dijelovi dekorativnih elemenata koji su aplicirani na oltaru zaštićeni su tijekom radova. Kako više u crkvi nije bilo građevinskih radova na podu svetišta u slijepe niše glavnog oltara vraćene su i montirane skulpture sv. Joakima i sv. Zaharije. U 2017. godini nastaviti će se radovi na arhitekturi središnjeg dijela oltara.

s. h., s. ku.

1. Sv. Stjepan kralj, stanje prije radova
2. Sv. Stjepan kralj, stanje poslije radova
3. Sv. Ladislav kralj, stanje prije radova
4. Sv. Ladislav kralj, stanje poslije radova
5. Glavni oltar, stupovi i profilirani vijenac, stanje nakon radova 2016.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Velika Ludina – Popovača

Stari grad Jelengrad

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Tajana Pleša

Suradnja: Teodora Kučinac, Petar Sekulić, Suzana Čule, Kaznionica u Lipovici, C.D. Gradnja d.o.o., Vektra d.o.o., LuGa Projekt d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2210/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH, SISAČKO-MOSLAVAČKOM ŽUPANIJOM I GRADOM POPOVAČOM

Stari grad Jelengrad, jedna od najvažnijih obrambenih točaka Moslavačke gore, izgrađen je (najvjerojatnije) tijekom 14. stoljeća u skladu s potrebama i mogućnostima onodobnih graditelja. Nakon što je napušten potkraj 16. stoljeća, stari grad više nikad nije obnovljen.

Sustavna arheološka istraživanja traju od 2012. godine, a od 2014. provode se konzervatorsko-restauratorski građevinski radovi. Tijekom 2016. dovršeno je arheološko istraživanje zapadnog dijela Staroga grada Jelengrada. Arheološkim istraživanjima potpuno su arheološki istražene: prva etaža dvoetažnog objekta sa svodovima, jugozapadni dio grada te zapadna kula.

Ovogodišnji građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije obuhvatili su konzerviranje svih temelja objekta sa svodovima, pregradni zid, sjeverozapadni kut objekta sa svodovima te južni zid pravokutne kule. Nakon dovršetka radova, novoistraženi dijelovi Staroga grada Jelengrada dokumentirani su fotografiranjem (HRZ) te metodom 3D laserskog skeniranja, prema čemu je dopunjena nacrtna dokumentacija (Vektra d.o.o.).

t. p., i. h. m., p. s.

Slika 1. Pogled na objekt sa svodovima sa zapadne strane nakon arheoloških istraživanja te građevinskih radova konzerviranja i rekonstrukcije zidne mase 2016. godine

Veliki Poganac

Crkva Velikomučenika sv. Georgija

1. Prorok Zaharija (medaljon V), Jovan Četirević Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
2. Prorok David (medaljon VI), Jovan Četirević Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
3. Prorok Mojsije (medaljon VII), Jovan Četirević Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
4. Prorok Izaija (medaljon VII), Jovan Četirević Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
5. Prorok Ezekiel (medaljon VII), Jovan Četirević Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm
6. Prorok Habakuk (medaljon VII), Jovan Četirević Grabovan, 1779. g., tempera/ulje i pozlata na drvu, 50 x 30 cm

Voditelj programa: Pavao Lerotić

Suradnici: Mia Kaurlotto, Ida Gnjatović, Matija Marić

BROJ DOSJEA: 535.16 (1), 535.17 (2), 535.18 (3), 535.19 (4), 535.20 (5), 535.21 (6) ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Velikomučenika sv. Georgija podignuta je oko 1722. godine kao jednobrodna građevina zaobljenoga svetišta. Ispred glavnoga pročelja je zidana kapija s krovom. Unutar crkve, na početku svetišta postavljen je ikonostas u četiri reda iz 1779. godine u rokoko stilu. Djelo je to poznatog ikonografa Jovana Četirevića Grabovana i jedan je od bisera barokne pravoslavne umjetnosti u sjevernoj Hrvatskoj.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na ikonostasu provode se u Zavodu od 2010. U 2016. godini provedeni su radovi na šest medaljona s desne strane luka ikonostasa. Nosilac svih oslikanih površina ikona, zajedno s rezbarenim ukrasnim okvirom, načinjen je od jednog komada drva, koje je općenito u dobrom stanju, osim mjestimice prisutne crvotočine. Slikani sloj izведен je kombiniranim tehnikom tempere i uljanog medija na svijetloj, tutkalno-krednoj preparaciji. Površina ikona s ukrasnim okvirima prekrivena je tamnim, neprozirnim slojem prljavštine, čadi i prašine. Boja i preparacija su dobro vezani uz podlogu, osim dijelova pozlaćenih ukrasnih okvira na kojima se veći fragmenti odižu i otpadaju. Osim naslaga nečistoće, gubitaka boje, najzahtjevniji konzervatorsko-restauratorski problem bili su dijelovi

oslika ikona stradali u prethodnim pokušajima čišćenja. Naime, primjenom reaktivnih kemikalija i sredstava za čišćenje, na mnogim je mjestima oštećena i nepovratno uništena izvorna polikromija, originalna osnovna boja, završne lazure i drugo. Na većim dijelovima oštećenih ikona vidljivi su samo ostaci bijele, stanjene preparacije ili drveta.

Na svih šest ikona površina oslika i ukrasnih okvira očišćena je od naslaga nečistoće, a uklonjeni su i neprozirni, višeslojni nanosi laka te je na taj način slikarska forma ikona ponovo postala potpuno vidljiva. Nedostajući dijelovi okvira rekonstruirani su rezbarenim drvetom. Dijelovi preparacije koji su nedostajali nadomješteni su krednim kitom te su retuširani kombiniranim tehnikom boja u vodenom i smolnom mediju. Na ikonama oštećenim prijašnjim čišćenjem nedostajuća slikarska forma u cijelosti je rekonstruirana prema sačuvanim ostacima i analogijom prema komparativnom materijalu istog ikonostasta.

p. l., m. m.

Slika 1. Prorok David, stanje tijekom čišćenja

Slika 2. Prorok David, stanje nakon radova

Virje

Volarski breg
 Metalni arheološki nalazi
 Srednji vijek
 Voditelj programa: Mihael Golubić
 Suradnik: Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 739/12, ZAGREB, KAMENITA 15
 PROGRAM PREMA UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na arheološkim nalazima s nalazišta Virje – Volarski breg. Konzervirano je i restaurirano osam željeznih predmeta. Najprije je proveden proces uklanjanja soli u sulfitnoj kupki (trajao je šest mjeseci). Predmeti su zatim čišćeni pjeskarenjem i mikromotrom, a konzervirani taninom i 5 %-tnim lakom *Paraloid B-72*, dok je za konsolidaciju i rekonstruiranje upotrije-

bljena epoksidna smola s grafitnim punilom. Površina predmeta zaštićena je završnim premazom mikrokristalinskog voska *Cosmoloid H80*. Svi radovi popraćeni su pisanim i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Pojasna kopča, stanje prije radova

Slika 2. Pojasna kopča, stanje nakon radova

Vodnjan

Crkva Gospe od Traverse

Uskrsnuće

Venerio Trevisan, 19. st.

Ulje na platnu, 162,5 x 149 cm

Voditeljica programa: Kristina Bin Latal

Suradnici: Mario Miočić, Silvo Šarić, Dragutin Furdi

BROJ DOSJEA: 1510/3, VODNJAN-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Uskrsnuće* pripada zbirci sakralnog inventara župne crkve sv. Blaža u Vodnjanu; 1997. godine zatečena je u crkvi sv. Foške u Batvačima (župa Vodnjan), u južnoj apsidi, na kamenoj oltarnoj menzi.

Slika četvrtaste forme, blago zaobljenog gornjeg ruba, zatečena je na podokviru. Bila je čavlima pričvršćena za jednostavni profilirani okvir bez poledinskog utora za sliku. Okvir je s prednje strane prekrivao gornji zaobljeni rub slike. Zbog izrazito lošeg stanja polikromatskih slojeva i platna, slika je tada preventivno zaštićena s lica japanskim papirićima i pohranjena u radionički prostor u crkvi Gospe od Traverse u Vodnjanu. Slika prikazuje lebdećeg uskrslog Krista sa zastavom u lijevoj ruci, obasjanog svjetlošću. S lijeve strane andeo pridržava odignutu grobnu ploču. Usnule figure stražara Kristova groba, jednu desno straga, drugu u podnožju, budi iznenadni prizor.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na slici započeti su 2015. godine. Slika je bila znatno oštećena, s gubicima polikromatskih slojeva i platnenog nosioca.

Uz više manjih poderotina i sitnijih gubitaka platna po cijeloj površini, u podnožju slike, cijelom širinom, prote-

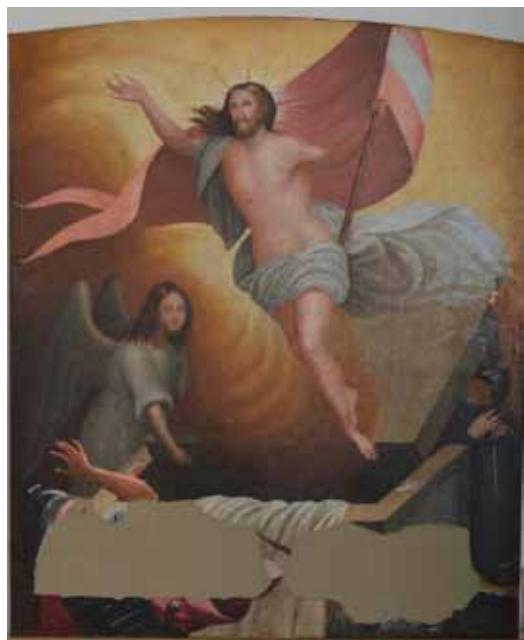
zala su se dva velika, a iznad njih šest srednjih gubitaka platna, najvjerojatnije uzrokovanih plamenom svijeća. Zatečeni su i znatni gubici polikromije do razine platna. Konkavno ispučanu polikromiju, u velikoj mjeri odignutu od lanenog nosioca, japanski papirići sačuvali su od nepovratnog gubitka. Prije i tijekom skidanja japanskih papirića slika je višekratno podlijepljena s lica i poledine. Nadignite bridove popucane polikromije pokušalo se toplim špahtlicama vratiti u prvotni položaj. Slika je oprezno čišćena s lica i poledine od potamnjelih lakov i nasлага raznovrsne nečistoće. Postavljanjem slike na novo laneno platno, toplinskim vakuumskim stolom, temeljito su učvršćeni slikani slojevi. Slika je kredirana i tonski podslikana temperom. Pristupilo se integralnom retušu primjenom tehnike *tratteggio*, iscrtavanjem crticama, a zone bez dovoljno informacija o slikanim formama ostavljene su u neutralnom lokalnom tonu.

k. b. l.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Vodnjan

Crkva sv. Katarine

Nepoznati autor, 14. st.

Zidne slike, *fresco-secco*

Oko 15 m²

Voditeljica programa: Kristina Krulić

Suradnici: Miroslav Jelenčić, Ana Škevin Mikulandra, Ivana Pavleka, Mirta Cvetko, Niko Maštruko, Vektra d.o.o., Intrados projekt d.o.o.

BROJ DOSJEA: 2102/1, ZAGREB, RADIČEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Katarine u Vodnjanu sagrađena je u vrijeme romanike i oslikana u 14. stoljeću. Nekad se nalazila izvan naseljenog područja kao mjesto hodočašća. U 17. stoljeću se, s razvojem i širenjem grada, uklopila u gradsku jezgru.

Konzervatorsko-restauratorske radeve na crkvi od 2012. godine vodi Hrvatski restauratorski zavod. Tijekom 2015. uklonjeni su svi naknadni slojevi žbuka s izvornog srednjovjekovnog sloja, nakon čega su zamijećene veće statičke pukotine koje je prije nastavka konzervatorsko-restauratorskih radeva na zidnim slikama potrebno sanirati. Zato je izrađen Izvedbeni projekt sanacije zatečenih oštećenja zidane nosive konstrukcije i sanacije trule drvene građe na krovištu, što je zamijećeno u proljeće 2016. godine. Izradena je i popratna dokumentacija postojećeg stanja građevine, i to 3D lasersko skeniranje crkve sv. Katarine, arhitektonska snimka postojećeg stanja i orto-foto visoke rezolucije svih vanjskih pročelja i unu-

tarnjih pogleda. Preostalim sredstvima nastavljeno je s konzervatorsko-restauratorskim radevima na zidnim slikama u apsidi. Radevi su obuhvatili injektiranje odignutih slojeva žbukanoga sloja i uklanjanje naknadnih slojeva naliča s izvornih slojeva. U zoni apside slojevi žbuka u lošijem su stanju nego na ostalim zidovima. Odignuti su od nosioca, kamenog zida, pa je potrebno i dalje injektirati ne bi li se ojačao izvorni sloj prije dočiščavanja. Radevi u 2016. godini u većoj su se mjeri odnosili na injektiranje, za koje je upotrijebljena smjesa PLM-A (CTS) u raznim omjerima i s dodatkom agregata (pijeska), ovisno o potrebi. Naknadni slojevi naliča uklanjani su kirurškim skalpelima i kutnom (Dremel) brušilicom.

k. k.

Slika 1. Uklanjanje naliča skalpelima

Slika 2. Arhitektonska snimka postojećeg stanja

Vodnjan

Župna crkva sv. Blaža
Drveni tron eksponcije, 18./19. st.
Drvo, polikromija, metal
Voditelj programa: Silvo Šarić
Suradnica: Kristina Bin Latal

BROJ DOSJEA: 1510/5, VODNJAN-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Umjetnina je zauzimala središnju poziciju na glavnom oltaru u crkvi sv. Blaža u Vodnjanu. Uklonjena je 1991. godine zbog ratne opasnosti i smještena u podzemno sklonište u krugu tvornice Uljanik u Vodnjanu, a potom u radionički prostor crkve Gospe od Traverse.

Drveni tron ekspozicije zatečen je u izrazito lošem stanju; drveni dijelovi bili su odvojeni i rasušeni, slikani slojevi i pozlata odvajali su se od drvene podlage, brojni su bili gubici drvenog nosioca, slikanih slojeva i pozlate. Metalni dijelovi, uglavnom naknadno dodani, zahrdali su. Prilijepljeno platno u niši trona odvajalo se od poleđinskih dasaka, a platno zavjesu je dotrajalo.

Do ubrzanog propadanja došlo je zbog izrazito loših mikroklimatskih uvjeta u kojima je predmet bio smješten, a tome su pogodovale osjetljiva struktura i tehnologija izrade: –umjetnina je izrađena od brojnih drvenih dijelova koji su samo lijepljeni, a kreda, slikani sloj i pozlata vrlo su tanki i osjetljivi.

U nedavnoj prošlosti tron je bio obnovljen, sudeći prema ušivenim kovanicama u donjoj zoni zavjesu (utezi)

koje datiraju iz vremena Kraljevine Italije 1939. i 1940. godine. Najvjerojatnije u isto vrijeme, osim dodane zavjesu, zamijenjeno je crveno platno u niši trona, a spojivo su ojačani metalnim profilima, vijcima i čavlima.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su preventivnu dezinsekciju drvene građe, konsolidaciju slikanog sloja i pozlate i spajanje drvenih dijelova u cjelinu. Crveno platno u niši trona zalijepljeno je za poledinske daske, a zavjesa zbog dotrajalosti materijala nije vraćena na predmet, nego je prikladno uskladištena. Rekonstrukcije nedostajućih dijelova drvene plastike ograničene su samo na manje dijelove, važne za sagledavanje umjetnine u cjelini, ako je za njih bilo dovoljno podataka. Slikani slojevi i pozlata površinski su očišćeni, a gubici rekonstruirani.

Nakon završetka radova drveni tron ekspozicije vraćen je na izvornu poziciju.

s. š.

Slika 1. Stanje prije radova, detalj

Slika 2. Stanje nakon radova

Vodnjan

Župna crkva sv. Blaža

Sakralna zbirka: oltarski svjećnjaci, reljef Krštenje Isusovo, reljef Uskršnuće Isusovo, procesijski štap bratovštine Majke Božje Svetе Krunice, bratovštinski znak Bogorodica s adorantima, kip Blažene Djevice Marije, par kandelabra

Voditelj programa: Mario Miočić

Suradnici: Kristina Bin Latal, Laura Stipić Miočić, Silvo Šarić

BROJ DOSJEA: 1425/5, VODNJAN-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Umjetnine preuzete na konzervatorsko-restauratorsku obradu zatećene su u izrazito lošem stanju; drvo je bilo rasušeno, spojevi oslabljeni, pojedini dijelovi odvojeni i ispučani, s brojnim gubicima drvenog nosioca. Željezni dijelovi, većinom naknadne intervencije, bili su zahrđali pa su time štetili slikanim slojevima i pozlati. Slikani slojevi i pozlata odvajali su se od drvene podlage i brojni su njihovi gubici. Umjetnine su 1991. godine, zbog ratne opasnosti, preventivno uklonjene iz crkve i uskladištene u podzemno sklonište u krugu tvornice Uljanik u Vodnjanu. Izrazito loši mikroklimatski uvjeti ubrzali su proces propadanja i pridonijeli općem lošem stanju umjetnina.

Vrsta i rasprostranjenost oštećenja razlikuju se i ovise o specifičnostima pojedinih umjetnina – o materijalima, tehnologiji izrade, naknadnim zahvatima i slično. Dva reljefa i kip Bogorodice restaurirani su 1998./1999. godine, a početkom devedesetih godina prošloga stoljeća oštećene zone polikromije (reljefi) zaštićene su japanskim papirom.

Konzervatorsko-restauratorski zahvati, primjenjeni na sve umjetnine, obuhvaćali su: dezinfekciju drvenog nosioca, konsolidaciju slikanih slojeva i pozlate, stolarsku sanaciju i sanaciju metalnih dijelova.

Na kipu Blažene Djevice Marije zatjećemo odvojeno platno od drvene podlage i slikanih slojeva. Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su podlijepljivanje slikanih slojeva s platnom i platna s drvenim nosiocem. Gubici slikanih slojeva i pozlate su rekonstruirani. S reljefa je uklonjen japanski papir, rasušeni i odignuti slojevi polikromije temeljito su podlijepljeni, gubici slikanih slojeva su rekonstruirani. Na dva procesijska značka i dva kandelabra, osim preventivne i primarne zaštite, provedena su istraživanja slikanih slojeva i pozlate. Ra-slojavanjem slikanih slojeva utvrđeni su višestruki slojevi boje i pozlate. Tri svijećnjaka stolarski su sanirana, a pozlata podlijepljena.

s. š.

Slika 1. Konzervatorsko-restauratorska obrada sakralnog inventara u radionici

Vrbnik

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Prije 1325. g., zvonik 1527. g.

Voditeljica programa: Irma Huić

Suradnja: Kapitel d.o.o.

BROJ DOSJEA: 1137, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije sagrađena je na najvišem dijelu Vrbnika, na glavnom trgu s ložom i Kneževim dvorom. Prvi put spominje se 1100. godine, no prvi sigurni pisani trag je iz 1325. godine. Crkva je dvoranska, s drvenim pjevalištem nad ulazom. Brod ima drveni kasetirani strop. Kapela od Ružarija, zapravo svetište stare gotičke crkve, svođena je dvama poljima križno-rebrastog svoda i poligonalnog je zaključka. Zvonik sagrađen 1527. godine nije povezan s crkvom, nego s crkvenom ložom i kaptolskom kućom-desetincem. U 2016. godini nastavljeni su radovi iz prethodne godine uređenjem pjevališta, čime su završeni radovi u unutraš-

njosti. Uređenje pjevališta obuhvatilo je zamjenu trulih dasaka na pjevalištu i stubištu, zamjenu vjetrobrana i uređenje ulaznih vrata u crkvu. Tijekom radova je na zapadnom pročelju crkve primijećeno da krov desetinca nije primjereno pokriven, odnosno da na dijelu krova nema pokrova. To je ujedno i mjesto na kojem je u unutrašnjosti vidljivo znatno prokišnjavanje, a nalazi se iznad police s najstarijim župnim knjigama (onima koje se još uvijek čuvaju u desetincu).

i. h.

Vrpolje

Spomen-galerija Ivana Meštrovića

Apostol s knjigom, Majka uči dijete moliti, Ženski torzo s rukama, Andeo Gabrijel

Ivan Meštrović, 20. st.

Gips

Voditelj programa: Dinko Ramljak

Suradnici: Stjepan Lucić, Eduard Hudolin, Tomislav Markić, Darija Cvitan

BROJ DOSJEA: 2319/1, OSIJEK, FAKULTETSKA 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pregledom svih gipsanih skulptura uočena su velika oštećenja na modelaciji, kao i brojna plitka oštećenja duž čitavih površina. Struktura gipsa bila je u dobrom stanju; tek su se na površini skulptura mogli vidjeti slojevi nečistoće nastali pri lijevanju skulptura u broncu. Prisutni su i slojevi raznih voštanih pasta i odvajača, na koje se zalijepila fina prašina. Zbog toga bile su vidljive i pukotine gotovo na svim gipsanim skulpturama, što uz ostala mehanička oštećenja gipsa može uzrokovati daljnje propadanje.

Čišćenje skulptura provedeno je algom *Agar* i pastom za čišćenje na bazi prirodnih sirovina *Arte Munditom*. Alga *Agar* zadržava vlagu, odnosno kad se pomiješa s vodom, dobiva se mekani gel. Nanosi se u nekoliko slo-

jeva na površinu koja se želi očistiti. Ima ulogu spužve koja polagano dozira vlagu, a istovremeno upija nečistoću. Pasta *Arte Munditom* nanosi se na predmet kistom u tankom sloju, koji se lako uklanja nakon sušenja. Nakon čišćenja, fragmenti skulptura spojeni su u cjelinu. Mikropukotine su popunjene sa stražnje strane skulptura, a konstrukcije skulptura, koje su bile u prilično lošem stanju i gotovo su izgubile svoju funkciju, ojačane su. Sve površine su tonski ujednačene. Patiniranje je rađeno prema postojećim patiniranim skulpturama umjetnika.

d. ra.

Slika 1. Ženski torzo s rukama, stanje prije radova

Slika 2. Ženski torzo s rukama, stanje poslije radova

Vrsar

Crkva sv. Marija od Mora
Antika / srednji vijek / novi vijek
Voditelj programa: Josip Višnjić
Suradnici: Tihomir Percan, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 2377, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM VRSAR

Potkraj 2015. i početkom 2016. godine Odjel za kopnenu arheologiju (Juršići) Hrvatskog restauratorskog zavoda provodio je zaštitna arheološka istraživanja u neposrednoj okolini romaničke crkve sv. Marije od Mora u vrsarskoj luci (k.č. 313/1 i 313/2 k.o. Vrsar). Cjelokupno istraživanje financirala je Općina Vrsar, a istražena je površina od 83 m².

Provedena arheološka istraživanja u znatnoj su mjeri upotpunila dosadašnje spoznaje o kasnoantičkom rezidencijalnom kompleksu koji je zauzimao velik dio vrsarske luke. Na tom se položaju u spomenutom razdoblju nalazio kompleks zgrada koji se sastojao od središnje velike dvorane zaključene potkovastom apsidom na sjevernoj strani, dok su se istočno i zapadno od nje nalazile po dvije pomoćne prostorije.

Središnja prostorija bila je ukrašena raskošnim polikromnim mozaicima na kojima se isprepliću geometrijski uzorci s figuralnim motivima, koncepcijski podijeljenim u tri cjeline. Posljednja su istraživanja pokazala da

su i bočne prostorije također bile ukrašene polikromnim podnim mozaicima. Mozaici središnje prostorije datirani su temeljem stilskih karakteristika u 3. ili 4. st., kad se vjerojatno mogu datirati i mozaici pronađeni u jednoj od bočnih prostorija.

Pokretni arheološki nalazi prikupljeni prilikom recenntih istraživanja u velikoj mjeri potvrđuju takve pretpostavke. Manji postotak nalaza koji pripadaju antičkom razdoblju može se datirati u prva stoljeća naše ere, velika većina ih se datira u 3. do 5. st., a jedan dio svakako pripada i vremenu 6. i 7. stoljeća.

Sudeći prema prikupljenim pokretnim arheološkim nalazima, navedeni je prostor kontinuirano korišten i tijekom ranosrednjovjekovnog razdoblja, ali i između 13. i 17. st., kad na tom položaju funkcioniра karmeličanski, a potom franjevački samostanski kompleks.

j. v.

Slika 1. Istraženi dio kasnoantičkog objekta

Slika 2. Detalj sačuvanih mozaika u pomoćnoj prostoriji

Vukovar

Gradske muzeje Vukovar

1. Žena sjedi u interieuru, Ante Kaštelančić, I. pol. 20. st., karton, ulje, 50 x 31 cm
2. Ranjenik u trenutku pada, Vanja Radauš, 1943. g., papir, sepija, 40 x 31 cm
3. Poprsje žene sa šeširom, Antun Šimek, I. pol. 20. st., karton, ulje, 31 x 21 cm
4. Portret žene sa šeširom, Antun Šimek, pol. 20. st., karton, ulje, 33 x 25 cm
5. Rovinj – ribari, Edo Murtić, 1947. g., papir, tuš, 53 x 41 cm
6. Dječak koji sjedi, Edo Murtić, 1940. g., papir, tuš, 42 x 30 cm
7. Ženski akt, Ivan Lovrenčić, 1986. g., papir, akvarelijirana serigrafija, 53 x 36 cm
8. Vukovarsko vlastelinstvo, nepoznati autor, 1847. g., papir, crna tinta, olovka i akvarel, 27 x 50 cm
9. Veleposjed Vukovar, nepoznati autor, 1870. g., papir, pamučna tkanina, crna i smeđa tinta, olovka i akvarel, 44 x 71,5 cm
10. Stari Vukovar, Gabriel Homer, 1820. g., papir, lanena tkanina, crna tinta, akvarel, 109,5 x 146 cm
11. Novi Vukovar, Gjoko Prica, 1886. g., papir, crni, crveni i plavi tuš, akvarel, 73 x 119 cm
12. Novi Vukovar, Oszkar Olgyay, II pol. 19. st., papir, crni tuš, akvarel, 63 x 98 cm
13. Nacrt za orgulje, Josef Brandl, poč. 20. st., papir, akvarel, tuš, 87 x 61 cm
14. Izgled glavnoga pročelja kapele Kristova Uzašašća – mauzoleja grofova Eltz, Viktor Siedek, 1907. g., papir, akvarel, tuš, 55,8 x 42 cm

Voditeljica radova: Daniela Ratkajec

Suradnici: Marta Budicin, Margareta Klofutar, Jovan Kliska, Karmen Lečić, Sandra Juranić, Andro Šimičić

BROJ DOSJEA: 8786 (1), 8787 (2), 8788 (3), 8789 (4), 8790 (5), 8791 (6), 8792 (7), 8793 (8), 8794 (9), 8795 (10), 8796 (11), 8797 (12), 8798 (13), 8799 (14), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program konzervatorsko-restauratorskih radova na umjetninama na papirnatom nosiocu u 2016. godini obuhvatio je sedam umjetnina iz Zbirke Bauer (1. – 7.) te sedam iz Kulturno-povijesne zbirke (8. – 14.). Gradskog muzeja Vukovar. Umjetnine iz Zbirke Bauer datirane su u 20. stoljeće, izrađene u tehnicu ulja na kartonu, sepije i tuša na papiru, a jedna je akvarelijirana serigrafija. Djela su stilski i tematski heterogena; akt, portreti, interijeri, ratna stradanja i pejzaž. Iz Kulturno-povijesne zbirke ovogodišnji je program obuhvatio pet karata iz 19. te dva nacrta iz 19. i 20. stoljeća. Izrađeni su olovkom, tintom, tušem i akvareлом na papiru od lanenih i pamučnih vlakana te tkanini. Karte prikazuju vukovarsko vlastelinstvo, lovna područja i razdoblju pašnjaka vukovarskog područja te plan uređenja jednog dijela glavne vukovarske ulice. Uz to, program je obuhvatio radove na nacrtima orgulja Josefa Brandla i južnog pročelja kapele Kristova Uzašašća – mauzoleja grofova Eltz. Na karti *Novi Vukovar* tijekom radova je otkriven voden znak koji se sastoji od inicijala C i I, prezimena Honig i grba s ljiljanom, što upućuje na nizozemsku provenijenciju papira i poznate proizvođače Honig koji su djelovali od 17. do kraja 19. stoljeća u nizozemskom Zaandijku.

Konzervatorsko-restauratorski radovi započeti su nakon izrade dokumentacije zatečenog stanja te kemijskih analiza sastava papirnatih nosilaca. Izvedeno je mjerjenje pH-vrijednosti papirnatih nosilaca, a dobivene vrijednosti kretale su se između 5,36 i 6,74, što je upućivalo na

blažu kiselost. Mikroskopskim i mikrokemijskim analizama utvrđeno je da se papirnati nosioci gotovo svih djela sastoje od kvalitetnih lanenih i pamučnih vlakana. Uslijedilo je uklanjanje neodgovarajuće, uglavnom kartonske opreme zatečene na slikama na papiru *Poprsje žene sa šeširom*, *Portret žene sa šeširom* i *Žena sjedi u interieuru* te laviranom crtežu *Ranjenik u trenutku pada*. S crteža *Rovinj – ribari* i *Dječak koji sjedi* uklonjene su podloge od industrijski proizvedenog papira.

Proces uklanjanja zatečene opreme posebno je zahtjevan jer se mora paziti na očuvanje slikanoga sloja. Ovisno o stabilnosti izvedbene tehnike u procesu uklanjanja kartonske opreme, upotrijebljen je mehanički *Agar agar* gel u svrhu postupnog vlaženja zatečene opreme. Uslijedila je faza suhog čišćenja prednje strane i poleđine slika, crteža i karata. Mokro čišćenje na umjetninama stabilnih tehnika izvedeno je uranjanjem djela u otopinu destilirane vode i etanola, a na umjetninama koje su izvedene nestabilnim tehnikama, poput sedam karata iz Kulturno-povijesne zbirke, nije provedeno mokro čišćenje. Neutralizacija je na umjetninama postoјanih tehnika izvedena klasičnim postupkom – otopinom destilirane vode i kalcijeva hidroksida, dok je kod nestabilnih tehnika, primjerice na laviranom crtežu *Ranjenik u trenutku pada*, na kartama s prikazima vukovarskog vlastelinstva i nacrtima primjenjena metoda *Bookkeeper* – raspršivanja magnezijeva oksida na poleđinu i lice umjetnine. Mrlje različitog porijekla tretirane su izravno

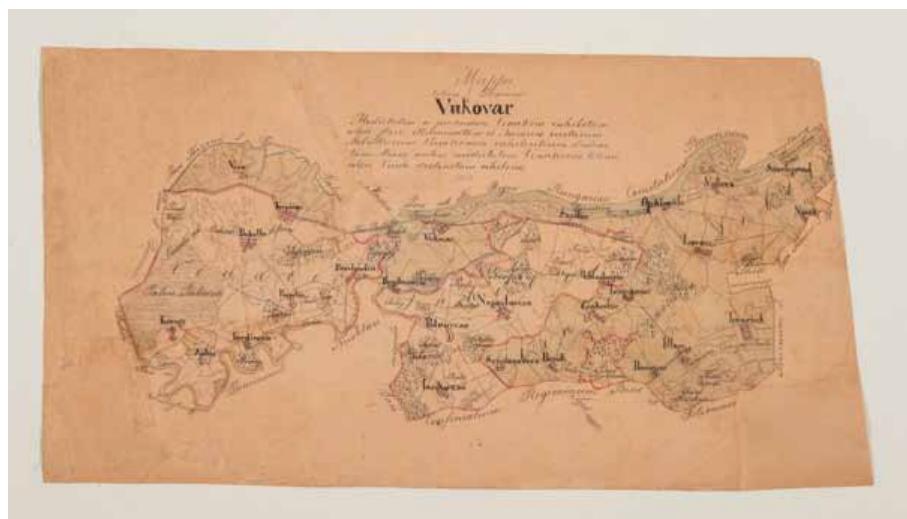
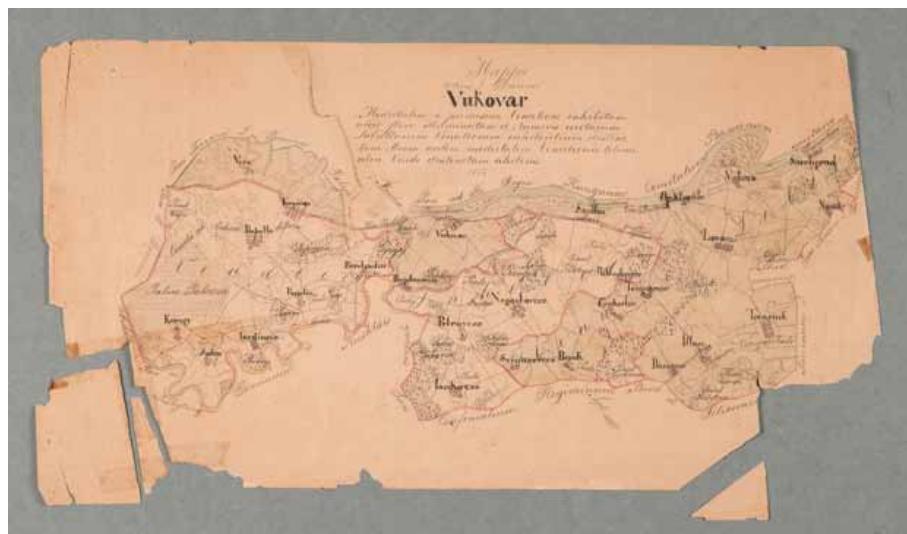
u otopini destilirane vode i etanola, odnosno kalcijeva hidroksida te dodatno kistom umočenim u celulozno ljepilo tijekom mokrog čišćenja. Na umjetninama osjetljivih tehnika mrlje su tretirane parcijalno na usisnom stolu primjenom kalcijeva hidroksida ili odgovarajućeg otapala. Mehaničko oštećenje nastalo kao posljedica ratnih okolnosti zatećeno je na akvarelijiranoj serigrafiji *Ženski akt*, i to u vidu probijenog papirnatog nosioca i perforacija te višestrukih pregiba nastalih zbog oštećivanja papirnatog nosioca oštrim fragmentom eksplozivnog sredstva. Mehanička oštećenja, kao što su poderotine, pregibi i perforacije nosilaca konsolidirani su, a nedo-

stajući dijelovi rekonstruirani japanskim papirom, uz upotrebu celuloznog. Deformacije papirnatog nosioca izravnate su vlaženjem unutar komore za ovlaživanje parom te pritiskom unutar hidraulične preše. Oštećenja crtanih, slikanih ili otisnutih slojeva uklopljena su u cjelinu retušem suhim pastelama i po potrebi akvareлом. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, umjetnine su zaštićene unutar opreme za pohranu od muzejskog, pH neutralnog kartona te vraćene vlasniku.

d. r., m. b.

Slika 1. Vukovarsko vlastelinstvo, stanje prije radova

Slika 2. Vukovarsko vlastelinstvo, stanje nakon radova

Zadar

Crkva sv. Krševana

Nepoznati autor, II. pol. 15. st.

Zidni oslik, *secco*

297 x 148,5 x 527 cm

Voditelj programa: Ivan Srša

Suradnica: Fani Župan

BROJ DOSJEA: 358/1, ZAGREB, RADIĆEVA 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Krševana pripadala je nekadašnjem benediktinskom samostanu i jedna je od povijesno najvažnijih crkvi u Zadru. Južnu apsidu romaničke trobrodne bazilike iz 12. stoljeća ukrašavaju zidne slike datirane u drugu polovicu 15. stoljeća. Sačuvani ostaci u kaloti apside prikazuju titulara crkve u ratnom oklopu u središtu kompozicije, a do njega su sv. Anastazija i sv. Zoilo.

Tijekom radova od 29. kolovoza do 15. rujna 2016. godine uklonjeni su neodgovarajući preslici i djelomice je izvedena integracija slikanog sloja. Integracijom je uglavnom obuhvaćeno tonsko podešavanje pozadineiza

likova troje svetaca, što je izvedeno akvarelnim bojama. Neodgovarajući preslici uklanjani su kemijskim sredstvima. Zbog izrazite prisutnosti zamašćenih dijelova na slikanom sloju, ali i na neoslikanoj površini izvorne žbuke u nižim dijelovima zida, masnoće nisu uklanjane zbog mogućnosti da se s njima ne ukloni i izvorni pigment. Iz istih razloga nisu skidani ni pojedini preslici.

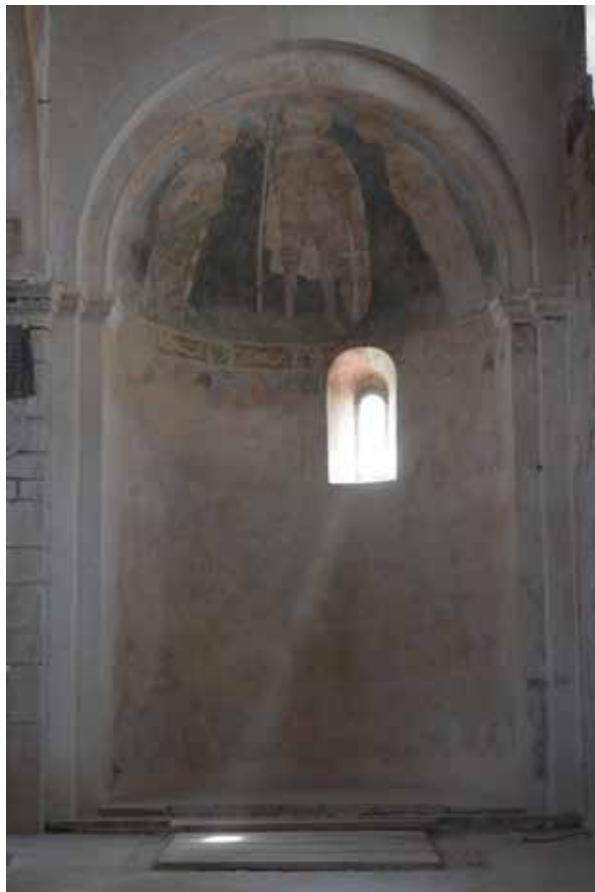
i. s.

Slika 1. Južna apsida, stanje prije radova (2014.)

Slika 2. Južna apsida, stanje nakon radova (2016.)

Slika 3. Detalj lika sv. Krševana, stanje prije radova (2014.)

Slika 4. Detalj lika sv. Krševana, stanje nakon radova (2016.)

Zadar

Katedrala sv. Stošije

Korska sjedala

Kipar Matej Moronzon (Matheus Moronconus de Venetiis), 1418. g., polikromator nepoznat, repolikromator Oscar Marcocchia, 1885. g.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, 1241/1325 x 465 cm

Voditeljice programa: Ksenija Škarić (2010. – 2014.), Vanesa Gjini (2015. – 2016.),

Suradnici: Jelena Ćurić, Ines Palčić, Marko Čurković, Ida Gnjatović, Dragutin Furdi, Veljko Bartol, Radovan Pavlek, Domagoj Mudronja, Marija Bošnjak, Margareta Klofutar, Ljubo Gamulin, Nikolina Oštarijaš, Goran Tomljenović, Jovan Kliska, Frane Mihanović, Martina Wolff Zubović

BROJ DOSJEA: 5396, ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Gotička rezbarena i polikromirana korska sjedala na sjevernoj i južnoj strani prezbiterija katedrale sv. Stošije, izrađena u stilu cvjetne gotike, djelo su venecijanskog rezbara Mateja Moronzona. Žive boje koje su karakterizirale izvorni oslik zatamnjene su tijekom barokne obnove crkve potkraj 18. stoljeća. Sadašnji izgled korskih klupa u najvećoj mjeri potječe iz obnove 1885. godine koju je proveo Oscar Marcocchia, kad su sve površine prebojene tamnosmeđe, a likovi su oslikani i dijelom pozlaćeni. Obnova crkve koju je za talijanske uprave provedla Konzervatorska služba iz Ancone te stradanja tijekom savezničkog bombardiranja srećom nisu se znatnije odrazila na stanje korskih sjedala.

Restauratorski zavod Hrvatske je od 1969. do 1971. godine izveo dio radova na klupama. U tom zahvatu je na prva dva sjedala sjevernog krila, kao i na svim ukrasnim rešetkama s naslona sjedala, uklonjen dio povijesnog sloja boje iz obnove iz 1885. godine. Na demontiranim ukrasnim rešetkama koje su bile deponirane u čuvalnici HRZ-a bile su vidljive intervencije iz sedamdesetih godina 20. stoljeća. Drvo je natapano, ali nije bilo čvrsto. Mjestimično su ubaćeni dijelovi furnira, a neka su oštećenja bila zapunjena nedovoljno elastičnim kitom. Gotovo je sva tamnosmeđa lazura uklonjena s rešetki. Radovi na deponiranim dijelovima ponovo su započeti 2010. godine, otkad su se kontinuirano izvodili do kraja 2016. godine.

Drvo je bilo oštećeno i prošupljeno od crvotočine, a mnogi dijelovi su nedostajali. Proučena je postojića dokumentacija, dijelovi su otprašeni i djelomično podlijepeni. Provedena su sondiranja i laboratorijske analize. Izvedena su istraživanja polikromije i virtualna rekonstrukcija izvornog oslika. Od 2010. do 2013. godine izve-

deni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na reljefu s prorocima Zaharijom i Malahijom, na reljefu Boga Oca te na deset ukrasnih rešetki s naslona uz sjevernu stranu prezbiterija. Restaurirani dijelovi vraćeni su i montirani na izvorna mjesta potkraj 2013. godine. Istovremeno su nakošene klupe učvršćene sa stražnje strane. Tijekom 2014. i 2015. godine restaurirano je dalnjih sedam rešetki te je izrađena rekonstrukcija jedne gotovo potpuno nedostajuće pregrade. *In situ* su izvedeni radovi sanacije oštećenja te su dijelovi klupa učvršćeni, a otpali i demontirani dijelovi vraćeni su na odgovarajuća mjesta. Na svim demontiranim dijelovima drvo je učvršćeno smolom, a razlomljeni dijelovi su spjeni. Potom su veća oštećenja rekonstruirana u drvu, a manja zapunjena kitom. Rekonstrukcije su podložene i retuširane bojom te završno zaštićene lakom. Tijek konzervatorsko-restauratorskih radova praćen je pisanom, grafičkom i fotografskom dokumentacijom.

U 2016. godini, dovršetkom konzervatorsko-restauratorskih radova na 16 rešetki južne strane i jednoj rešetki sjeverne strane, završeni su radovi na demontiranim dijelovima korskih sjedala. U crkvu je vraćena i kutija s fragmentima rezbarenih dijelova klupa koji su nadomješteni novima u prethodnoj restauraciji i onih koji se ne mogu montirati na izvorna mjesta, dok se ne pristupi kompletnoj restauraciji i rekonstrukciji nedostajućih dijelova. Montirani su i učvršćeni pronađeni dijelovi koji su u posljednje dvije godine otpali i bili pospremljeni uz klupe.

v. g., m. w. z.

1. Korska sjedala (južna strana), stanje nakon radova
2. Rešetka 17 (južna strana), stanje prije radova
3. Rešetka 17 (južna strana), stanje nakon radova
4. Korska sjedala, detalj, stanje nakon montaže restauriranih rešetki

Zadar

Kneževa palača

Štukatura i stropovi u pet prostorija na prvom katu palače

II. pol. 19. st., bečka štukaterska radionica

Voditelj programa: Zvonimir Orčić

Suradnici: Boris Mostarčić, Krešimir Valentak, Josip Cvrtila, Ante Čulo, Dejana Brdarić, Ivana Prodan, Borka Milković, Jurica Škudar, Jovan Kliska, Domagoj Mudronja, Ante Guberina, Vanina Topić, Josip Demo, Mirko Gnjatović, Nevena Živić, Petra Horvat, Ivan Liška

BROJ DOSJEA: 1939/2, ZAGREB, VOĆARSKA 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH (2008. – 2013.) I GRADOM ZADROM (2015. – 2016.)

Kneževa palača jedna je od najmonumentalnijih reprezentativnih profanih građevina u Zadru. Najstariji dijelovi potječu iz 13. stoljeća. Renesansnu strukturu sačuvanu od tri stambena krila i unutarnjeg dvorišta s trijemovima i cisternom dobila je u 15. st., a u 16. st. preoblikovana je u manirističkom stilu. Početkom 19. st., od 1804. do 1807. godine, obnovljena je prema projektu zadarskog inženjera Frane Zavorea, u klasicističkim stilskim oblicima. Unutrašnjost građevine bila je u više navrata ukrašavana zidnim slikama. Početkom 19. st. i u 20. st. reprezentativne prostorije prvog kata ukrašene su štukaturom vrlo visoke vrijednosti. Štuko dekoracija najvjerojatnije pripada krugu bečke štukaterske škole. Radove je vodio Marko Pušić oko 1864./1865. godine. Tijekom Domovinskog rata palača je teško stradala. Štuko dekoracija znatno je oštećena (u pojedinim prostorijama nedostaje čak i do 80 % ukrasa), dok je u dvije prostorije posve uništена.

Istraživački radovi počeli su 2008. godine. Provedena su sondiranja i uklanjanje mikroorganizama. Određene su metode konzervatorsko-restauratorskih zahvata, prema kojima je izrađen elaborat. Odlučeno je pristupiti potpunoj faksimilskoj rekonstrukciji dviju posve uništenih dvorana te treće u kojoj je bilo sačuvano tek oko 20 % štuko dekoracije. Pronađeno je dosta fragmenata štukature, a Zavod za fotogrametriju (pri Geodetskom fakultetu) ustupio je fotografije iz 1990. godine.

Od 2009. do 2013. godine obavljen je veći dio konzervatorsko-restauratorskih radova u prve dvije dvorane: tzv. „glazbenoj“ i „kasetiranoj“ dvorani. U „glazbenoj“ dvorani sanirano je veliko stropno oštećenje i stropna konstrukcija (nedostajalo je oko 30 % stropa na mjestu oštećenja od granatiranja), rekonstrukcija svih štukaturnih ukrasa, modeliranje nedostajućih dekoracija, njihova montaža, ličenje i pozlatarski radovi. U „kasetiranoj“ dvorani skinuti su naknadni naliči mehaničkim putem i modelirani nedostajući dijelovi: bočne konzole i dijelovi greda. U obje prostorije obavljeno je zatvaranje pukotina te injektiranje zidova i stropova. Istovremeno su izvedene rekonstrukcije (iznova modelirano u glini, na osnovi

fragmenata i fotografija) pojedinih štuko elemenata za druge dvorane.

U srpnju 2015. godine radovi su nastavljeni, uz investiciju Grada Zadra. Potkraj te godine radovi su zaustavljeni i nastavljeni tek potkraj svibnja 2016. Dovršene su prve dvije dvorane. U „glazbenoj“ su dvorani rekonstruirane dvije niže i rubne profilacije, a strop je preličen završnim slojem impregnacije. Pozlatom su obnovljeni izvorno pozlaćeni detalji *stucco* ukrasa (glazbeni instrumenti, ukrasne trake, cvjetovi itd.). U „kasetiranoj“ dvorani rekonstruiran je stropni oslik (geometrijski ornamenti i stilizirani florealni motivi), obavljeno je *fladranje* (slikana imitacija teksture drva) stropa i greda te montaža pozlaćenih ukrasnih češera, smještenih u križištima stropnih greda.

Druga faza radova u 2016. godini obuhvatila je rekonstrukciju, izračun dimenzija, pozicioniranje i modeliranje većine *stucco* elemenata u sljedeće tri dvorane. Radi se o dvoranama u kojima je štukatura potpuno nedostajala: koncertna dvorana, „kutna“ dvorana te „prolazna“ dvorana u kojoj je nedostajao veći dio stropne dekoracije. U „kutnoj“ je dvorani svod sa štukaturom potpuno stradao, pa je rekonstrukcija florealnih *stucco* motiva i profilacija izvedena na temelju arhivskih fotografija i fotogrametrijskih snimki. Radovi su obuhvatili izradu crteža, modela u glini, kalupa od silikonske gume te odljeva u gipsu za svaki motiv.

Nakon završenih građevinskih radova, započeta je montaža štukaturnih elemenata i profilacija. Radovi su obuhvatili retuš svih elemenata, fugiranje spojeva, ličenje i impregniranje. Završna radna operacija bila je pozlata ukrasnih motiva, prema fragmentima izvornika i komparativnim primjerima, sa svim potrebnim postupcima: stavljanje šelaka, bolusa, vezivnog sredstva te zlatnih lištića.

U „prolaznoj“ dvorani radovi su slijedili kao u „kutnoj“. Potrebno je spomenuti da je dio štukaturnih elemenata i profilacija bio djelomice sačuvan pa je kao izvornik poslužio za cjelovitu rekonstrukciju motiva.

Najveća i najsloženija dvorana, Koncertna, potpuno je stradala u granatiranju. Rekonstrukcija svih *stucco* motiva i profilacija izvedena je djelomice na temelju sačuvanih fragmenata izvornih ukrasa te uz pomoć arhivskih fotografija i fotogrametrijskih snimki. Radovi su obuhvatili izradu crteža, modela u glimi, kalupa od silikonske gume te odljeva u gipsu svakog motiva.

Nakon postavljanja *knauf* podloga, uslijedila je montaža ukrasnih elemenata, retuš i fugiranje spojeva, ličenje i impregniranje, priprema za pozlatu i pozlatarski radovi. Zahtjevniji je zahvat bio podizanje i montaža četiriju

kapitela pilastra s prikazom Meduzinih glava, dimenzija 95 x 182 cm, težine oko 90 kg. Kapiteli su prije rekonstruirani na osnovi fragmenata izvornika i snimki iz 1990. godine. Nakon montaže obavljen je retuš, ličenje i pozlata. Ispod kapitela izvedeni su pilastri s ukrasnim profilacijama. Svi radovi završeni su u listopadu 2016. godine.

z. o.

Slika 1. Glazbena dvorana, strop, stanje prije radova

Slika 2. Glazbena dvorana, strop, stanje nakon radova

Slika 3. Prolazna dvorana, stanje prije radova

Slika 4. Prolazna dvorana, strop, stanje nakon radova

Slika 5. Koncertna dvorana, stanje prije radova

Slika 6. Koncertna dvorana, stanje prije završtka radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Zagreb

Banski dvori

1. Opsada grada s ranjenicima, Anton Lerchinger, 18. st., ulje na platnu, 294 x 261,5 cm
2. Portret dame s ružom u kosi, Albert Moses (Mosé), II. pol. 19. st., ulje na platnu, 76 x 65 cm
3. Ulica, Milo Milunović, 20. st., ulje na platnu, 61,5 x 89 cm
4. Uz rijeku, Ljudevit Šestić, 20. st., ulje na platnu, 46 x 56 cm
5. Mrtva priroda, Slavko Šohaj, 20. st., ulje na platnu, 50 x 97 cm

Voditeljica programa: Melania Sloboda

Suradnici: Vjeran Potočić, Marko Begović, Nena Meter Kisieljak, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Lea Sović, Morana Novak, Dragutin Furdi, Nikolina Oštarijaš, Ljubo Gamulin, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8488 (1), 8851 (2), 8852 (3), 8853 (4), 8854 (5), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Opsada grada s ranjenicima slovenskog baroknog slikara Antona J. Lerchingera dio je ciklusa slika žanr tematike koji je izvorno pripadao dvorcu Novo Celje u Sloveniji, a nastao vjerojatno odmah nakon njegove izgradnje sredinom 18. stoljeća. Prikazuje improviziranu vojnu ranarnicu u prvom planu, pobjedničku vojnu postrojbu koja gradu prilazi s kopna te, u pozadini, gorući jedrenjak uz obalu. Provedena su istraživanja koja su obuhvatila analizu mikropresjeka, IR I UV snimanje, probe čišćenja i sondiranje. Ustanovljeno da je izvorni sloj preslikan na gotovo cijeloj površini slike. Osim debelih nanosa preslika, slika je bila prekrivena i debelim požutjelim lakom. Na nekim dijelovima uočeni su sitni mjeđurići koji upućuju na to da je slika bila izložena vrlo visokim temperaturama. Prilikom uklanjanja starog laka i preslika otkriven je izvorni slikani sloj koji je mjestimično oštećen i djelomično prečišćen u prijašnjim intervencijama. Nađeni su stari zakiti i preslici preko nesaniranih oštećenja. Na većem dijelu površine uklonjen je preslik do izvornog sloja, osim na dijelu smeđe draperije, gdje je zbog oštećenja samo uklonjen stari laki i istanjen preslik. Nakon rekonstrukcije oštećenja, slika je dublirana novim lanenim platnom i napeta je na novi drveni podokvir s oprugama. Zatim je započeto podlaganje boje u gvaš tehniči i završni retuš lakirnim bojama. Na ukrasnom okviru trebalo je napraviti proširenja da bi se prilagodio formatu novog podokvira. Učvršćeni su spojevi, okvir je očišćen, a dodani dijelovi su rekonstruirani, polzaćeni i patinirani.

Varaždinski slikar Albert Moses ili Mosé, predstavnik akademске historicističke umjetnosti druge polovice 19. stoljeća, autor je ovalnog *Portreta dame s ružom u kosi*, prikazane do pojasa. Dama svijetlog inkarnata ogrnuta je sjajnom sivo-plavom tkaninom koja pokriva i zatiljak. Slika je konsolidirana i izravnata na toplinskom stolu. Slikani sloj očišćen je od površinske nečistoće i starog laka. Uslijedilo je dubliranje, napinjanje na novi drveni podokvir, retuširanje sitnih oštećenja te završno lakanje. Ukrasni okvir bio je prilično oštećen, raspucan, prljav i rasklimanih spojeva. Izvedena je konsolidacija,

čišćenje, rekonstrukcija nedostajućih dijelova, retuširanje i pozlata.

Ulica srpsko-crnogorskog slikara Mile Milunovića vrluda kroz ruralno, mediteransko mjesto prema brdovitom zaleđu ispod intenzivno plavog neba. Sliku odlikuju impresionistički pristup formi i svjetli kolorit, a potez kista je širok i brz. Slika je konsolidirana, očišćena i izravnata na toplinskom stolu uz dodavanje platnenog poruba. Sitna oštećenja su pokitana i retuširana.

Ljudevit Šestić (1900. – 1962.), vrlo plodan hrvatski slikar, autor brojnih ulja i crteža, slikao je pejzaže, mrtve prirode i, rijetko, portrete. Pod utjecajem francuskih impresionista, nakon tridesetih godina 20. st., paleta njegovih krajolika postaje svijetla i prozračna. Upravo takav dojam ostavlja i slika *Uz rijeku* na kojoj Šestić oslikava pitomu rijeku koja protječe kroz ravninu, s crkvom i kućama u daljini. Slika je očišćena od površinske nečistoće, konsolidirana i izravnata na toplinskom stolu te napeta na novi drveni podokvir. Ukrasni okvir očišćen je od prljavštine i retuširan na mjestima na kojima je s vremenom došlo do promjene nijansi.

Nakon završetka Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu 1931. Slavko Šohaj se tridesetih godina 20. st. usavršavao u Parizu, gdje su ga nadahnuli Cézanneov i Matisseov kolorizam. Bio je predstavnik figuralnog realizma, autor portreta i autoportreta, aktova, veduta i mrtvih priroda. Slika prikazuje jabuke rastrete na plavoj tkanini položenoj preko drvene škrinje, a u središte kompozicije smješten je *putto*. Na slici je izvedeno konsolidiranje, ravnanje i čišćenje površinske nečistoće. Na rub platna dodan je porub te je slika napeta na novi drveni podokvir. Rekonstruirano je i retuširano nekoliko vrlo malih oštećenja na slikanome sloju. Ukrasni okvir sastoji se od više dijelova; svaki je dio bilo potrebno restaurirati – učvrstiti spojeve, prilagoditi dosjede, obojiti drvene dijelove i platneni paspartu.

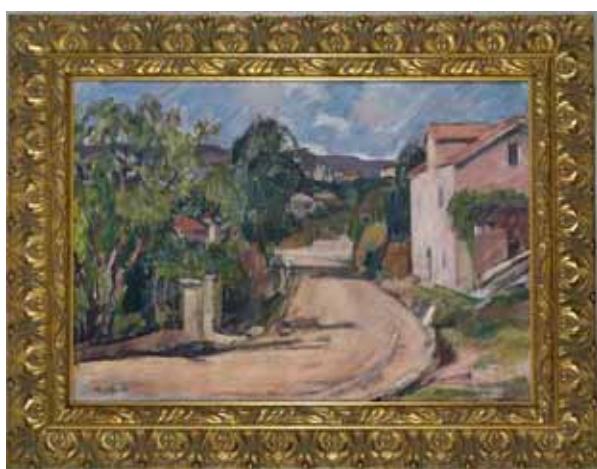
m. s., n. m. k.

Slika 1. *Opsada grada s ranjenicima*, stanje nakon radova

Slika 2. *Portret dame s ružom u kosi*, stanje nakon radova

Slika 3. *Ulica*, stanje nakon radova

Slika 4. *Uz rijeku*, stanje nakon radova

Zagreb

Etnografski muzej

1902. – 1904., pročelje purificirano oko 1940. g.

Voditelj programa: Boris Mostarčić

Suradnici: Blanda Matica, Boris Dundović, Hana Grebenar

BROJ DOSJEA: 1133, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S ETNOGRAFSKIM MUZEJOM

Zgrada Etnografskoga muzeja u Zagrebu građena je od 1902. do 1904. godine, kao Trgovačko-obrtni muzej, prema nacrtima arhitekta Vjekoslava Bastla, učenika Otta Wagnera, koji je tada radio za arhitektonski atelje Höngsberg i Deutsch. Glavno, ulično pročelje zgrade predstavljalo je eklatantan primjer arhitekture zagrebačke secesije, sve do oko 1940. godine, kad je provedena njegova purifikacija i pregradnja muzeja. Simetriju uličnog pročelja ističe središnji, ulazni rizalit s kupolom, ispred koje se nalazi alegorijska skulpturalna grupa „Hrvatska grli trgovinu i obrt“ te skulpture u visokom reljefu kipara Rudolfa Valdeca, ali i višedijelnim prozorom s lunetom te ulaznim portalom. Kupolu su u prošlosti flankirale i dvije žare na postamentima kojima završavaju pilastri iznad krovnog vijenca. Dva zrcalna bočna krila zaključena su rizalitima. Krila i bočni rizaliti bili su na gornjoj etaži, iznad prizemne zone izvedene u rustici, raščlanjeni raskošnim repertoarom arhitektonske

dekorativne plastike secesijskih stilskih odlika. Isti je oblikovni jezik, u nešto skromnijoj inačici, ponavljalo i dvorišno pročelje.

Za rekonstrukciju i povrat pročelja i kupole u izvorno stanje izrađen je izvedbeni projekt obnove dvorišnog i uličnog pročelja s detaljima modeliranih elemenata izvedenih u žbuci, bravarskih elemenata prozorskih rešetki, žara i baldahinske strehe iznad glavnog ulaza, drvenih elemenata prozorske stolarije te dokumentacija za obnovu skulptura.

Izvedbenim projektom za održavanje krovne konstrukcije s pokrovom i podgledom obuhvaćena je sanacija i rekonstrukcija izvornog izgleda kupole s kružnim medaljonima i trima pozlaćenim prstenima u njezinu podnožju.

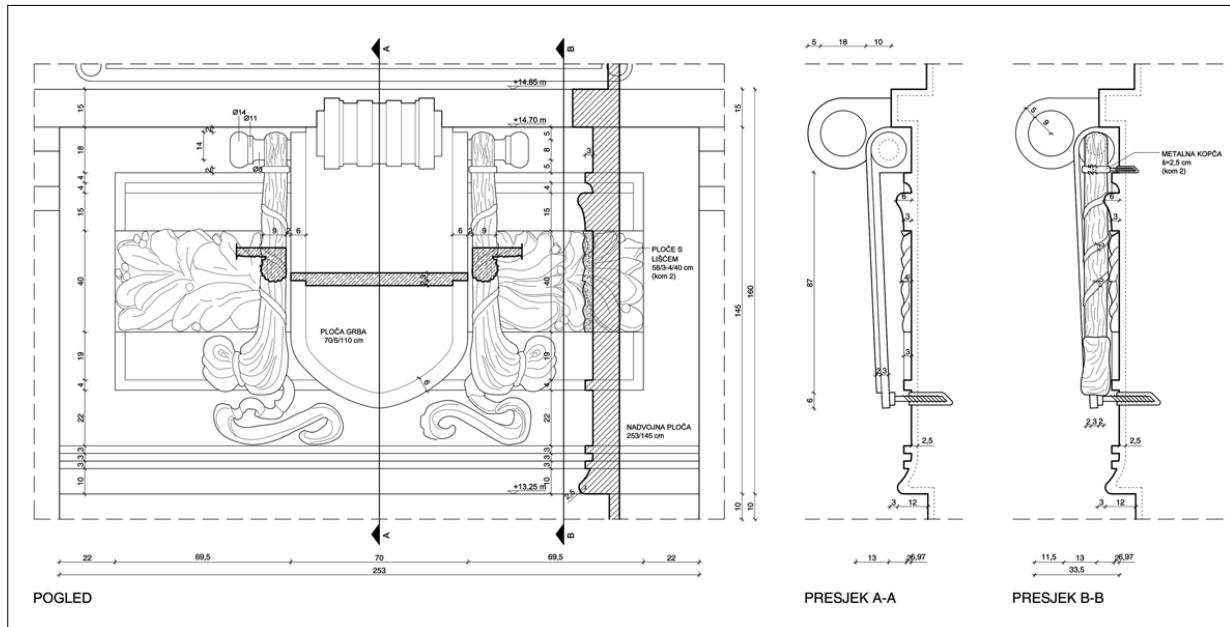
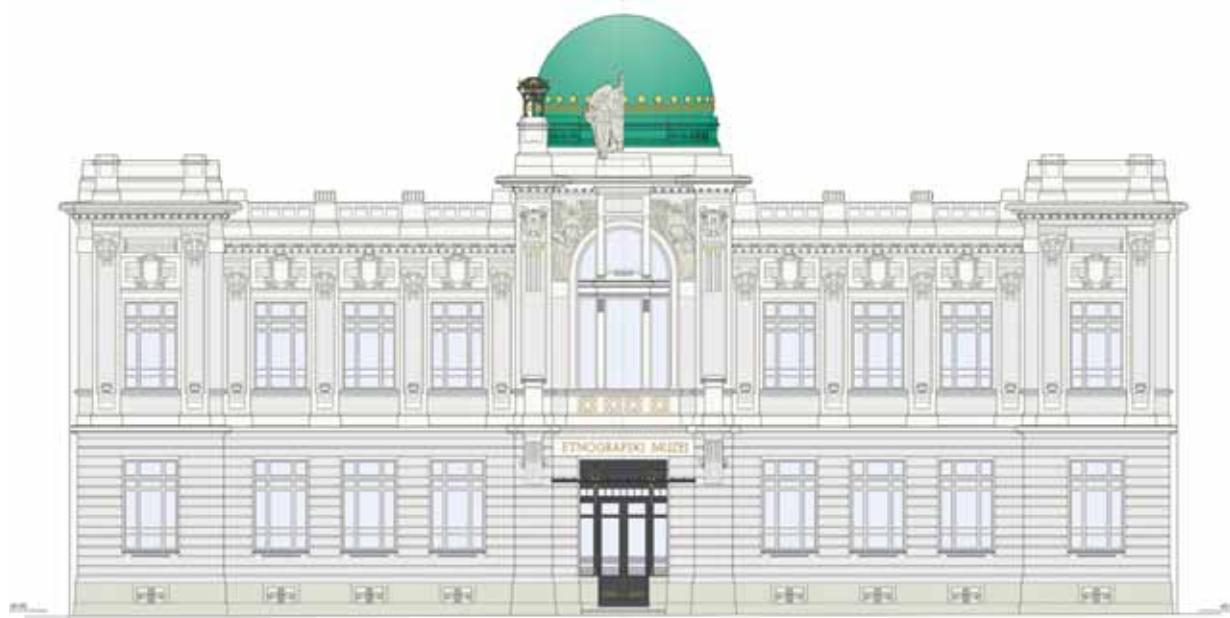
b. ma., b. d.

Slika 1. Prikaz cijeline rekonstruiranog uličnog pročelja

Slika 2. Današnje stanje kupole i alegorijske skulpturalne grupe

Slika 3. Trodimenzionalna rekonstrukcija žare

Slika 4. Izvedbeni detalj polja s grbom iznad nadvoja prozora prvoga kata

Zagreb

Hrvatski povijesni muzej

1. Antun Kukuljević Sakcinski, Matija (Matthaeus) Kern, 1836. g., ulje na platnu, 76 x 62 cm
2. Vuk Kukuljević, nepoznati autor, I. pol. 18. st., ulje na platnu, 46,8 x 32,8 cm
3. Bitka (Dvoboj), Pr. Malembre, 18. st., ulje na platnu, 62 x 87,5 cm
4. Bitka, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 62 x 87,5 cm

Voditeljica programa: Jelena Pasarić

Suradnici: Marko Begović, Marina Đurović, Dragutin Furdi, Sanda Milošević, Jurica Škudar

BROJ DOSJEA: 8328 (1), 8329 (2), 8330 (3), 8331 (4), ZAGREB, KNEZA MISLAVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Iz Zbirke slika, grafika i skulptura Hrvatskog povijesnog muzeja u 2016. godini konzervirane su i restaurirane četiri slike. Dvije [(1) i (2)] su portreti oca i prastrica Ivana Kukuljevića Sakinskog (1816. – 1889.). Antun Kukuljević Sakcinski (1776. – 1851.) obnašao je dužnost podžupana Varaždinske županije. Bio je hrvatski zastupnik u zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru u Požunu od 1832. do 1836. godine. Nakon političke karijere bio je visoki školski dužnosnik. Vuk Kukuljević Sakcinski (1705. – 1751.) bio je hrvatski bogoslov, kanonik i generalni vikar Zagrebačke biskupije. Oba portreta izložena su na izložbi „Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta“ koju su u povodu 200. obljetnice rođenja Ivana Kukuljevića Sakinskog organizirali Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016. – 2017. godine u Hrvatskom povijesnom muzeju te u 2017. u Gradskom muzeju Varaždin. U središtu kompozicije slike *Bitka (Dvoboj)* dvije su konjaničke figure sa sabljama u zamahu te snažna muskulatura jednoga konja, dok su okolne figure i pejzaž slikane gotovo sumarno i usmjeravaju pozornost na središnji prizor. Na slici *Bitka* nepoznatog autora u kompoziciji koja se proteže u dubinu, prikazani su likovi konjanika i pješaka grupirani u tri skupine. Vrlo je vjerno prikazan trenutak bitke u kojem jedna skupina kreće s konjima u napad, druga skupina je dočekuje s već uperenim oružjem, a treća skupina je već podlegla ozljedama. U tamnom, ali i vrlo živom koloritu naslikano je mnoštvo detalja, na odjeći, opremi ratnika i konja.

Površina svih četiriju slika bila je izrazito potamnjela zbog nataložene nečistoće i potamnjelog laka i retuša iz prethodnih intervencija. Nosilac slike *Antun Kukuljević Sakcinski* bio je deformiran, s valovitim udubljenjima i ispuštenjima te perforiran na nekoliko mjesta. Na poleđini su bile dvije velike zakrpe i debeo sloj voska kojim je bila konsolidirana. Portret *Vuka Kukuljevića* bio je dubliran novim platnom. Na njemu i slici *Bitka* (4) slikani je sloj jako popucao i deformirao se u obliku tzv. žličastih krakelira. Naime, komadići popucale boje po rubovima

su se odvojili od nosioca i savinuli u konkavni oblik. Nakon istraživanja, slike su konsolidirane i izravnate. Uklonjeni su slojevi površinski nataložene nečistoće i potamnjelog laka i retuša. Poseban problem na slikama s prizorima bitaka bio je sloj površinski nataložene nečistoće ispod laka i bezbrojna sitna mjesta na kojima je boja oksidirala i nepovratno potamnjela. S poleđine portreta *Antuna Kukuljevića Sakinskog* uklonjen je sloj voska. Postupak je izведен posebno pažljivo zbog natpisa na poleđini. Iz istog razloga slika je dublirana prozirnom tankom tkaninom, a rubovi su joj prošireni trakama od lanenog platna. Ostale slike dublirane su lanenim platnom odgovarajuće strukture. Na svim slikama bilo je dosta gubitaka sličanoga sloja i preparacije, posebno duž rubova. Preparacija je nadomještena toniranim kitom. Za sve slike izrađeni su novi drveni podokviri s klinovima i zaobljenim i kosim istacima na bridovima kako bi se smanjio na najmanju mjeru kontakt nosioca s drvom podokvira i mogućnost novih oštećenja. Nakon napinjanja, slike su lakirane međulakom kako bi se original izolirao prije rekonstrukcije sličanoga sloja. Rekonstrukcija sličanoga sloja obuhvatila je podslik gvašem na mjestima rekonstrukcije preparacije, nanošenje lazura na mjestima podslika i na mjestima oštećenja originalnih lazura. Na prikazima bitaka bilo je nužno i prekrivanje mnoštva tamnih mrlja oksidirane boje pokrivenim pigmentima i nanošenje umjetne patine transparentnim pigmentima radi postizanja jedinstvenog izgleda obiju slika. Iz tog je razloga rekonstrukcija sličanoga sloja tih dviju slike bila i iznimno opsežna. Rubovi slike zaštićeni su toniranim drvenim letvicama, a poleđine muzejskim beskiselinskim kartonom. Na slici *Antuna Kukuljevića Sakinskog* na poleđinskoj zaštiti izrezan je prozoričić i prekriven prozirnom beskiselinskom folijom kako bi ostao vidljiv gornji dio natpisa na poleđini.

s. m., j. p.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Bitka (*Dvoboj*), stanje prije radova

Slika 2. Bitka (*Dvoboj*), stanje nakon radova

Slika 3. Bitka, prije radova, snimka pod kosim svjetлом

Slika 4. Bitka, stanje nakon radova

Zagreb

Hrvatski povjesni muzej

1. Vladarska isprava, nepoznati autor, izdavač Žigmund Luksemburški, 1422. g., tinta, 19 x 22 cm
  2. Proglas o upravljanju imanjima crkava, zaklada i bratovština, nepoznati autor, 1792. g., tisak, 34,5 x 21 cm
  3. Braćo izbornici birajmo Dra Davida Starčevića!, nepoznati autor, tiskara D. Starčevića i drugovah, oko 1881. g., tisak, 70 x 43 cm
  4. Hrvati, Starčevićanci!, nepoznati autor, tisak Antun Scholz, Zagreb, 1910. g., tisak, 94 x 62 cm
  5. Škole novih kadrova industrije, nepoznati autor, tiskara Rožankovski, 1947. g., litografija, 100 x 71,3 cm
  6. I. kongres AFŽ 1945., Antifašistkinja Hrvatske, AFŽ 22. VII., Ferdo Bis, 1945. g., litografija, 113,4 x 85,4 cm
  7. Odluka o vojnim obveznicima, nepoznati autor, izdavač Auguste Marmont, Ljubljana, 27. II. 1810. g., tisak, 60 x 45 cm
  8. Jama br. 150, Edo Murtić, Zlatko Prica, 1944. g., litografija, 27,8 x 22,1 cm
  9. Skica za linorez, Slavko Marić, 1942. – 1943. g., papir, olovka, tuš, 21 x 17 cm
- Voditeljica programa: Majda Begić Jarić
 Suradnici: Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar, Karmen Lečić

BROJ DOSJEA: 8814 (1), 8815 (2), 8816 (3), 8817 (4), 8821 (5), 8822 (6), 8818 (7), 8819 (8), 8820 (9), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2016. godini provedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na pet umjetnina na papiru iz Dokumentarne zbirke I i četiri iz Likovne zbirke 20. st. Hrvatskoga povjesnog muzeja.

„Vladarska isprava“ rimsко-njemačkog cara, hrvatsko-ugarskog i češkog kralja Žigmunda Luksemburškog pisana je latinskim jezikom, odnosno jezikom srednjovjekovnog latiniteta, u gotici. Prepostavlja se da je riječ o darovnici. Pisana je tintom, a u dnu središnjeg dijela prednje strane nalazio se crveni voštani žig koji je otpao i vidljiv je u tragovima, dok donji lijevi dio dokumenta nedostaje. U donjem desnom dijelu poledine nalazi se kratak sadržaj isprave vjerojatno iz 18. stoljeća. Na dokumentu je pronađen i voden znak.

„Proglas o upravljanju imanjima crkava, zaklada i bratovština“ sastoji se od tri stranice teksta, tiskanih u obliku dvolisnice na ručno rađenom papiru. Tipografsko pismo je fraktura, a jezik njemački. Proglas je podijeljen u pet točaka. Na trećoj stranici nalazi se završna rečenica pete točke proglaša te tiskani pečat i popis ovlaštenih osoba.

„Odluka o vojnim obveznicima“ tiskana je na ručno rađenom papiru podijeljenom u dva stupca i jedanaest članaka; na lijevoj strani je tekst na francuskom jeziku, a na desnoj na talijanskom. Iznad teksta nalazi se Napoleonov carski grb. Marmont od 1805. djeluje kao vojni zapovjednik u Dalmaciji, a nakon 1809. glavni je guverner ilirskih pokrajina u Ljubljani, kad i nastaje ova odluka. Izborne objave „Braćo izbornici birajmo Dra Davida Starčevića!“ i „Hrvati, Starčevićanci!“ vezane su uz Hrvatsku stranku prava. Prva poziva na davanje potpore dr. Davidu Starčeviću i njegov izbor za zastupnika u Hrvatskome saboru, što je i ostvareno 1881. Druga objava poziva na izbor Cezara Akačića za saborskog zastupnika 1910. godine.

Plakat „I. kongres AFŽ 1945.“ je litografija u boji, izrađena na industrijskom papiru. Autor je Ferdo Bis, jedan od pionira hrvatskoga grafičkog dizajna, strip crtač, scenograf i animator crtanih filmova te slikar.

„Škole novih kadrova industrije“ također je litografija u boji, izrađena na tankom industrijskom papiru. Riječ je o plakatu za izložbu koju su organizirale škole novih kadrova industrije Ministarstva industrije i ratarstva NRH 1947. u zgradи Tehničkog fakulteta u Kačićevoj ulici 26 u Zagrebu.

„Skica za linorez“ izrađena je tušem i olovkom na papiru. Slavko Marić poznat je po aktivnom sudjelovanju u ratu i izradi brojnih ratnih listova i publikacija, no poslijе su njegove teme pejzaži i mrtva priroda.

Poetsko-grafička mapa „Jama“ tiskana je i objavljena 1944. u Topuskom; to je prvo izdanje poznate antiratne poeme Ivana Gorana Kovačića. Mapa sadrži trinaest međusobno nepovezanih dvolisnica, a tiskana je u 250 primjeraka na industrijskom papiru i vezana u padobransko platno. Prvih 150 primjeraka potpisali su autori litografija Edo Murtić i Zlatko Prica, a primjerak u vlasništvu Hrvatskoga povjesnog muzeja je 150. primjerak. Mapa se sastoji od ručno ispisanih i otisnutog teksta poeme i šesnaest litografskih ilustracija, od kojih devet potpisuje Prica, a sedam Murtić.

Umjetnine su zatečene presavijene u neprimjerenoj opremi od nekvalitetnih kartona, prekrivene tankim slojem površinske nečistoće. Dokumenti „Vladarska isprava“, „Proglas o upravljanju imanjima crkava, zaklada i bratovština“ te „Odluka o vojnim obveznicima“ izrađeni su na ručno rađenom papiru, dok su ostala djela izrađena na industrijski izrađenim papirima. Na „Vladarskoj ispravi“ pronađen je voden znak koji predstavlja tri brda te upućuje na talijansko porijeklo papira. Najzastupljenija vrsta oštećenja su mehanička oštećenja – pregibi, poderotine i nedostatak papirnatog nosioca, a najoštećeniji su plakat „Braćo izbornici birajmo Dra Davida Starčevića!“ i rukopis „Vladarska isprava“. Na djelima „Vladarska isprava“, „Braćo izbornici birajmo Dra Davida Starčevića!“, „Hrvati, Starčevićanci!“ i „Skica za lino-rez“ dio mehaničkih oštećenja je saniran u prethodnoj intervenciji neadekvatnim samoljepivim trakama. Na svim umjetninama zatečene su mrlje različitog porijekla, a na poledinama različiti zapisi modernim tintama. Za sve umjetnine izrađena je pisana i fotografска dokumentacija zatečenog stanja. Prije izvođenja radova provedeno je nekoliko testova i analiza kako bi se utvrdila priroda papira i odredila primjerena konzervatorsko-restauratorska metoda. Površinska nečistoća s lica i naličja umjetnina uklonjena je različitim brisačim sredstvima, ovisno o osjetljivosti tehnike. Natpsi na poledinama ublaženi su električnom gumičom, a po potrebi su tretirani i 50 %-tnom vodenom otopinom etanola.

Neprimjerene samoljepive trake uklonjene su mehanički i kemijski. Prije mokrih tretmana umjetnine su poprskane 50 %-tnom vodenom otopinom etanola kako bi se opustila papirna vlakna. Usljedilo je mokro uklanjanje nečistoća metodom potapanja, s obzirom na to da su testovi topivosti pokazali stabilnost tinti. Sve umjetnine neutralizirane su potapanjem u vodenu otopinu kalcijeva hidroksida pH-vrijednosti 9, osim plakata „Škole/novih/kadrova/industrije“ koji je tretiran suhim sredstvom za neutralizaciju na bazi magnezijeva oksida. Nakon sušenja, umjetnine su ovlažene vodenom parom u komori te postavljene u hidrauličnu prešu između slojeva poliesterskog platna i bugačice kako bi se ublažile i izravnale sve deformacije papira. Poderotine i pregibi na umjetnina konsolidirani su japanskim papirom te metilceluloznim ljepilom. Na mapi „Jama“ u svrhu konsolidiranja korišteno je industrijsko škrobovo ljepilo. Zbog istanjenosti te brojnih mehaničkih oštećenja izborni plakati su dodatno ojačani, podlijepljeni japanskim papirom i izravnati. Nedostajući dijelovi umjetnina rekonstruirani su odgovarajućim japanskim papirom, a po potrebi su poslije tonirani suhom pastelom i akvareлом. Umjetnine su pohranjene u dimenzijama prilagođenu opremu izrađenu od beskiselinskog kartona i vraćene vlasniku.

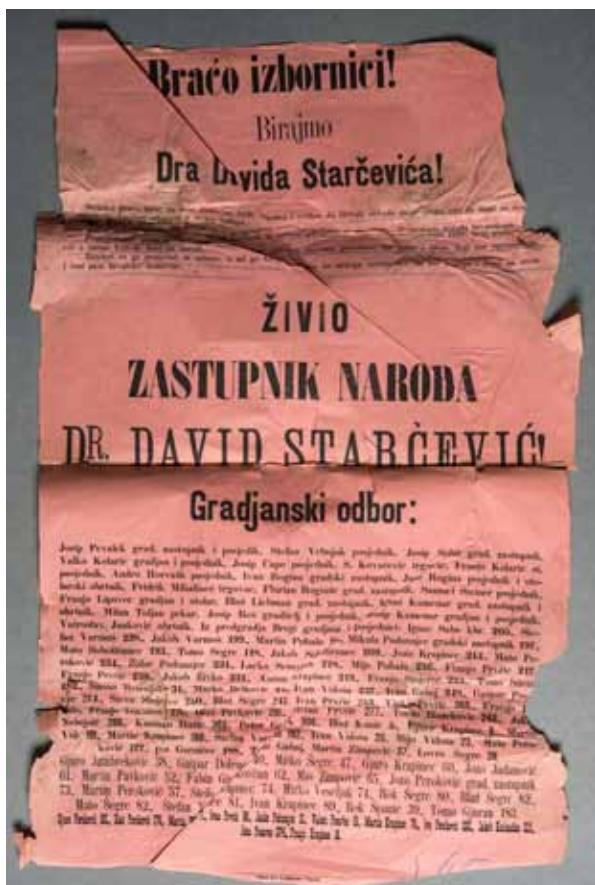
k. l., m. b.

Slika 1. Vladarska isprava, stanje prije radova

Slika 2. Vladarska isprava, stanje nakon radova

Slika 3. Braćo izbornici birajmo Dra Davida Starčevića!, stanje prije radova

Slika 4. Braćo izbornici birajmo Dra Davida Starčevića!, stanje nakon radova

Zagreb

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, Riznica

1. Dalmatika s prikazom sv. Ivana evanđelista, nepoznati autor, 17. st., svileni saten i taft, lanena platna, raznobojne svilene niti, pozlaćene niti i titranke, tkalačka, krojačka i vezilačka tehnika, svilena puceta i uzice, 121,5 x 127,5 cm
2. Pala, nepoznati autor, sred. 18. st., svileni damast i taft, laneno platno, pozlaćene niti i titranke, tkalačka, krojačka i vezilačka tehnika, 14 x 14,1 cm

Voditeljica programa: Sandra Lucić Vujičić

Suradnici: Vlasta Bošnjak, Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8760 (1), 8761 (2), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U bogatom fundusu Riznice katedrale Uznesenja Marijina u Zagrebu nalaze se četiri dalmatike s vezenim likovima četvorice evanđelista, datirane od 1688. do 1694. godine. Dalmatike su rad nepoznatog autora, a na leđnoj kartuši svake dalmatike izvezen je prikaz jednog evanđelista s atributima dok sjedi za stolom pred zastorom s perspektivno prikazanim pejzažem u pozadini. Uobičajeno, vezeni prikazi nalik na navedene oslanjavaju se na grafičke ili slikarske predloške poznatih djela iste teme. Glavna je tkanina svake dalmatike u cijelosti ispunjena vezenim stiliziranim biljnim i cvjetnim viticama s titrankama. Na mjestu leđne kartuše s prednje su strane zrcalno postavljeni veći cvjetovi izvezeni ljubičastim, ružičastim, zelenim, smeđim i plavim svilenum nitima. Ispod kartuše s prikazom evanđelista, na dalmatikama iz kompleta izvezen je grb biskupa Mikulića: štit s jednorogom i biskupskom mitrom s felonima te vrhom biskupskoga štapa. Prema Z. Munk, liturgijsko ruho koje za riznicu nabavljaju biskupi Mikulić (1688. – 1694.), Šeliščević (1694. – 1703.) i kanonski kustos Znika (1690. – 1709.) ubrajaju se u kvalitetna ruha karakteristična za djelovanje renomiranog vezioca iz Ingolstadta, Wolfganga Jacoba Stolla koji je boravio u Zagrebu od 1655. do 1664. godine.

Predmetna dalmatika izrađena je od bjelokosnog svilenum satena i podstavljena tamnocrvenim svilenum taftom. Na vrhu vratnog izreza sprijeda su dvije zlatnosmeđe uzice, ostatak nekadašnjeg načina kopčanja, a na bočnim izrezima vidljive su raznovrsne omče od pletene uzice i raznobojna puceta. Od raznovrsnih bodova veza ističu se „slikanje iglom“, ravni i razdjelni vez, vez metalnim nitima preko različitih podloga te francuski čvorici. U središnjem dijelu poleđine dalmatike prišivena je vezena kartuša s prikazom sv. Ivana evanđelista kako sjedi za stolom i piše, a s njegove lijeve strane nalazi se orao. Iza evanđelistovih leđ nalazi se plavi zastor, a u pozadini se nazire pejzaž s nebom. Sv. Ivan evanđelist upućuje pogled Blaženoj Djevici koja ga gleda s neba okružena zlatnim zrakama.

Stilizirani motivi cvjetova i plodova kao što su šipak, karanfili, tulipani, narcisi, ruže, božuri i druge vrste cvjetova koje imaju simboličko značenje u kršćanskoj ikonografiji izvezeni su raznobojnim svilenum koncima u središnjem prednjem dijelu dalmatike, a raspoređeni su u simetričnu, okomitu kompoziciju okruženu stiliziranim akantovim viticama izvezenim posrebrenim i pozlaćenim nitima, koje također u zrcalnoj, simetričnoj kompoziciji izlaze iz središnjega donjeg dijela te podno vratnog izreza. Umjesto ukrasnih traka izvezena su uska polja s manjim stiliziranim akantovim viticama koje izlaze iz *fleur de lisa*. Takvi vezeni motivi vrlo su česti u 17. st. koje je i dalje pod utjecajem renesanse, odnosno antičkih motiva (akant).

Pala je izrađena od svilenum damasta sivkaste boje, ukrašenog vezom raznovrsnim pozlaćenim nitima, titrankama i bujonom. U središtu pale je vezeni križ oko kojega su četiri cvjetna motiva s kratkim grančicama, a sve uokviruje vezena linija, ravna uz sam rub pale i valovita prema unutra. Vez je reljefan, izveden pozlaćenim nitima preko kartona. Pala je podstavljena blijeđonarančastim svilenum taftom.

Dalmatika s vezenim prikazom sv. Ivana evanđelista bila je pohranjena u drvenom ladičaru Riznice katedrale, a zatečena je u lošem stanju očuvanosti. Iako glavna svilena tkanina nije bila naročito onečišćena, bila je prepuna manjih i većih otvora pa se međupodstavna lanena tkanina mogla vidjeti na gotovo trećini površine. Mnogo je pozlaćenih titranki otpalo s dalmatike, a postojeće su bile nestabilne. Oštećenja veza pozlaćenim, posrebrenim materijalom i svilom bila su zamjetna po cijeloj površini u obliku nedostatka vezenih dijelova, odvojenih niti od podloge ili izgubljenih ovojnica pozlaćenih lamela. Zatečene su raznovrsne omčice i puceta za kopčanje, a najstariji primjeri bili su deformirani i s nekoliko manjih oštećenja. Svi rubni dijelovi dalmatike bili su pohabani, s izraženim oštećenjima tkanine u obliku pukotina ili nedostataka, a pozlaćenim užicama vidjela se samo pamučna srž. Podstavna tkanina bila je puna

manjih i većih otvora te zakrpi od izblijedjelih komada različitih svilenih tkanina. Pala je bila prekrivena tanjim slojem fine prašine. Po sredini prednje strane pale zatećena je mrlja od smeđeg voska, a na podstavnoj tkanini dva natpisa: inventarni broj ispisan debelim crnim flomasterom i natpis masnom olovkom. Bile su vidljive i nešto manje mrlje nepoznatog porijekla. Zatećena su manja oštećenja veza titrankama na prednjoj strani pale (puknuća) te izvučenog i deformiranog konca veza. Priličan broj titranki je nedostajao. Podstavna tkanina imala je nešto sitnih otvora i pukotina po površini, oslabljena mjesto po svim rubovima na kojima su pukle niti osnove te četiri veća otvora nepravilnog oblika na kutovima. Na palu nisu zatećene povjesne intervencije.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na dalmatici i pali izvodili su se 2015. i 2016. godine. Fotografirano je stanje predmeta prije, tijekom i nakon radova. Grafički su dokumentirana oštećenja i mrlje, konstrukcija predmeta i osnovne jedinice tkanja. Provedena su istraživanja i izrađena je povjesno-umjetnička analiza. Tijekom izvođenja cjelovitog zahvata uklonjene su povjesne intervencije koje su ugrožavale dalmatiku ili su odudarale od izvornog izgleda: neodgovarajuće uzice i puceta, konci krpanja te zakrpe od tkanina drugih vrsta na podstavi. Nečistoće glavnih tkanina uklonjene su suhim postupkom – iglicama, pincetama te usisavanjem, a nečistoće podstavnih tkanina mokrim postupkom – u kupelji od 4 %-tne otopine deterdženta *Hostapon T* u destiliranoj

vodi i ispiranjem. Izvedeno je ravnjanje podstavnih tkanina pod opterećenjem. Nabavljeni su nove tkanine i konci za zatvaranje oštećenja koje su obojene. Oštećenja glavne tkanine zatvorena su novom tkaninom. Oštećenja vrlo istanjenih podstavnih tkanina obaju predmeta sanirana su podlaganjem cijele površine i šivanjem. Sve pozlaćene titranke pričvršćene su za podlogu šivanjem tankim sviljenim koncem. Oštećenja veza konzervirana su šivanjem tanjim i debljim sviljenim koncima. Izgled i funkcija nedostajućih uzica i puceta rekonstruirani su korištenjem odgovarajućih novih materijala. Tridesetak otpalih titranki prišiveno je na predmete. Podstavne i glavne tkanine spojene su u cjelinu, a predmeti su vraćeni vlasniku.

Izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima nastojali su se očuvati svi zatećeni slojevi koji ne oštećuju dalmatiku i odgovaraju izvornom izgledu. Na pali su izvedene minimalne i nužne intervencije, poštujući očuvanu izvornost predmeta. Opisanim zahvatima završeni su radovi na tri dalmatike iz kompleta biskupa Mikulića s vezenim prikazima evanđelista i pali koja bojom glavne tkanine i vezom donekle odgovara dalmatikama, ali prema dekorativnoj tipologiji, tehnički izvedbe i materijalu ne pripada kompletu.

s. l. v., m. b.

Slika 1. Dalmatika, stanje prije radova

Slika 2. Dalmatika, stanje nakon radova

Slika 3. Pala, stanje prije radova

Slika 4. Pala, stanje nakon radova

Zagreb

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, Riznica

Kazula biskupa Seliščevića

Nepoznati autor, 17./18. st.

Tkalačka, krojačka, pozamenterijska, vezilačka tehnika, 114 x 85 cm

Voditeljica programa: Vlasta Bošnjak

Suradnici: Tihana Čelebić, Marta Budicin, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Jovan Kliska, Natalija Vasić

BROJ DOSJEA: 8842, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula biskupa Seliščevića izrađena je oko 1700. godine u Beču ili Hrvatskoj od svilenog damasta bjelokosne boje, s podstavom od tamnocrvene svilene tkanine.

Cijela je površina kazule ukrašena reljefno istaknutim viticama i zlatom izvezenim lišćem te pozlaćenim i posrebrenim reljefno istaknutim cvjetovima. Površina kazule podijeljena je u tri vertikalna pojasa: u središnjem dijelu nalazimo velike peonije, a bočne dijelove ukrašavaju veliki narcisi. Uz veliko cvijeće, u svakom se pojusu nalazi i nešto manjeg cvijeća. Svaki je pojas obrubljen spiralnim, reljefno istaknutim viticama koje se ponavljaju uz vanjske rubove kazule te na dijelu oko vratnog izreza. Pri dnu poleđine kazule nalazi se biskupov grb, koji još B. Zmajić opisuje ovako: „Razkoljen unutra uvinutim šiljkom, koji se izdiže iz donjeg ruba štita. Sprienda i straga po jedan na više se penjući lav, koji drži u prednjoj šapi krivošiju. U šiljku na trobriagu kuna, nad kojom lebdi šestokraka zvezda. Na štitu mitra sa štapom, koji visi koso iz štita. Boje nepoznate.“

Stjepan Seliščević imenovan je biskupom nakon smrti biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića 1694., a biskupovao je do 1703. godine. Od vrijednih predmeta koji se uz njega spominju, navodi se srebrni svijećnjak te ova kazula. Prema raskošnom, reljefnom vezu, kazula se može povezati s liturgijskim ruhom kakvo u to vrijeme izrađuje samostanska radionica u Niedernburgu u Passauu za samostan Kremsmünster u Austriji, u posljednjoj četvrtini 17. stoljeća.

Veliki cvjetovi i česta upotreba zlata svojstveni su vremenu izrade ove kazule, odnosno početku i prvim desetljevicima 18. stoljeća.

Kazula je zatečena u izrazito lošem stanju očuvanosti. Raskošnost veza uvjetovala je izuzetnu težinu umjetnine, što je rezultiralo velikom oslabljenošću i oštećenošću glavne svilene tkanine. Vez je u lošem stanju očuvanosti, osobito na mjestima na kojima je glavna tkanina bila istrošena ili je nedostajala. Same metalne niti veza bile su vidljivo ogoljene. Podstava kazule bila je oslabljena, ispunjena pukotinama, većim i manjim otvorima. Na glavnoj i podstavnoj tkanini zatečeni su brojni prethodni zahvati (krpanje i podlaganje sličnim tkaninama). Ispod spoja podstave prednje strane i poleđine kazule bila je prišivena prilično istrošena, uvijena i zamršena traka za vezanje bijedje crveno-smeđe boje.

Kazula je najprije očišćena suhim postupkom. Odvojena je podstava te očišćena suhim i mokrim postupkom. Glavna tkanina oslobođena je svih zakrpri, položena na novu tkaninu svilenog satena odgovarajuće nijanse i za nju prišivena sviljenim nitima. Vez je konzerviran sviljenim nitima i tanjim koncima. Podstava je također u cijelosti podložena novom, sličnom tkaninom. Oštećenja su zatvorena šivanjem sviljenim nitima. Nakon saniranja oštećenja na međupodstavi i traci, uslijedilo je spajanje svih odvojenih dijelova kazule u cjelinu. Međupodstava je našivena na naličje glavne tkanine, a zatim je podstava prišivena za glavnu tkaninu. Tijekom spajanja poštovao se zatečeni način šivanja. Nakon završetka radova kazula je prikladno opremljena i vraćena vlasniku.

v. b., m. b.

Slika 1. Poledina, stanje prije radova

Slika 2. Poledina, stanje nakon radova

Zagreb

Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine

1. Hreljin, Slavko Vereš, 1912. g., akvarel na papiru, 27,8 x 37 cm
2. Kraljevica, Slavko Vereš, 1912. g., akvarel na papiru, 24,5 x 34,5 cm
3. Kraljevica, Slavko Vereš, 1912. g., akvarel na papiru, 39,2 x 29,7 cm
4. Barilović, Slavko Vereš, 1910. g., olovka i pastel na papiru, 25 x 34,8 cm
5. Barilović, Slavko Vereš, 1910. g., pastel na papiru, 35 x 24,8 cm
6. Barilović, Slavko Vereš, 1909. g., akvarel na papiru, 30,6 x 23,6 cm
7. Hreljin, Slavko Vereš, 1912. g., olovka na papiru, 26,3 x 36,5 cm
8. Studija zdenca i stupa s kipom Majke Božje, Zagreb, Hermann Bollé, 1880./2. g., olovka na papiru, 95 x 130 cm
9. Stara Gradiška, nepoznati autor, 1765. g., tuš i akvarel na papiru, 52 x 74 cm
10. Tkalčićeva ulica, Ivan Benković, poč. 20. st., linorez na pausu, 16,4 x 17 cm

Voditeljica programa: Sandra Juranić

Suradnici: Karmen Lečić, Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8880 (1), 8881 (2), 8882 (3), 8883 (4), 8884 (5), 8885 (6), 8886 (7), 8887 (8), 8888 (9), 8889 (10), ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2016. godini izvedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na deset djela na papirnatom nosiocu u vlasništvu Ministarstva kulture – karti *Stara Gradiška* iz 1765., studiji Hermanna Bolléa iz 1880./1882., sedam djela Slavka Vereša od 1909. do 1912. te linorezu Ivana Benkovića s početka 20. stoljeća.

Na licu i naličju crteža zatečena je površinska nečistoća u vidu prašine i migriranih čestica grafita. Papirnati je nosilac na umjetninama požutio i potamnio te su zatečene mrlje različitog porijekla i obojenja, u rasponu od žutog do smeđeg: crvenkaste (*foxing*), mrlje od izmeta insekata i masnoće, sive mrlje od površinske nečistoće te mrlje od tinte. Umjetnine su uglavnom bile zalijepljene na krajevima za neadekvatnu opremu, a zatečena su i oštećenja (jaki pregibi, poderotine i manji nedostajući dijelovi). Na nekim su umjetninama poderotine bile neprimjereno učvršćene samoljepivim trakama koje su uzrokovale intenzivne žute mrlje vidljive i na licu umjetnine. Na naličjima, ali i licima umjetnina zatečeni su razni žigovi te inskripcije olovkom, kemijskom olovkom i flomasterom te posljedična oštećenja.

Radovi su počeli fotografiranjem i izradom opisa stanja svake umjetnine, nakon čega je izmjerena pH-vrijednost papirnatog nosioca svih umjetnina te su predmeti odvajani od zatečene opreme. Uslijedilo je suho čišćenje,

odnosno otprašivanje lica i naličja. Uklonjene su označke pisane flomasterom i grafitnom olovkom za potrebe ondašnjeg fotografskog dokumentiranja, jer danas više nemaju funkciju. Crteži su čišćeni u otopini destilirane vode i etanola, a potom je papirnati nosilac neutraliziran u otopini kalcijeva hidroksida.

Na umjetninama izrazito osjetljivog bojenog sloja izvedeno je parcijalno mokro čišćenje te neutraliziranje raspršivanjem praha magnezijeva oksida. Mjesta na kojima su ljepljive trake uzrokovale izrazite žute mrlje vidljive s obiju strana nosioca, pažljivo su tretirana tamponima etilnog acetata kako bi se ublažila zatečena oštećenja. Pregibi i poderotine konsolidirani su trakama japanskog papira, lijepljenim industrijskim škrobnim ljepljom, a nedostajući dijelovi nadomješteni su komadima japanskog papira odgovarajuće gramature. Umjetnine su potom retuširane suhim pastelama kako bi se konsolidirani i rekonstruirani dijelovi uklopili u cjelinu. Za sve umjetnine izrađena je oprema za pohranu od muzejskog, pH neutralnog kartona i folije *Melinex*. Nakon završetka radova umjetnine su fotodokumentirane i vratene vlasniku.

s. j., m. b.

Slika 1. Stara Gradiška, stanje prije radova

Slika 2. Stara Gradiška, stanje nakon radova

Slika 3. Kraljevica (2), stanje prije radova

Slika 4. Kraljevica (2), stanje nakon radova

Zagreb

Muzej suvremene umjetnosti

1. Spomen-park Dotrščina, Zagreb, perspektiva 1/4, Josip Seissel, 1964. g., ugljen i kolaž papirom na papiru, 77 x 148 cm
2. Spomen-park Dotrščina, Zagreb, perspektiva 2/4, Josip Seissel, 1964. g., ugljen i kolaž papirom na papiru, 84 x 146 cm
3. Spomen-park Dotrščina, Zagreb, perspektiva 3/4, Josip Seissel, 1964. g., ugljen i kolaž papirom na papiru, 63 x 90 cm
4. Spomen-park Dotrščina, Zagreb, perspektiva 4/4, Josip Seissel, 1964. g., ugljen i kolaž papirom na papiru, 90 x 115 cm
5. Crtež br. VIII, Miodrag Đorđević, 1959. g., ugljen na papiru, 36,6 x 16,7 cm
6. Sv. Cecilia, Jan Gossaert Mabuse, 16. st., crtež tušem i bijelom temperom na papiru, 15,2 x 14 cm
7. Studija djevojčice po Agostinu Carraciju, Pietro Stefanoni, 17. st., bakropis, 29,1 x 21 cm
8. Orest proganj od Erinija, Giuseppe Rosaspina, prema Pelagiu Palagi, 19. st., bakropis, 39,8 x 51,8 cm
9. Božica Tetis, Giuseppe Rosaspina, prema Allesandru Varotariju (il Padovaninu), 19. st., bakropis, 52,8 x 52,7 cm
10. Totila s vojnicima se klanja sv. Benediktu (list iz knjige II Claustro di San Michele in Bosco), Giacomo Giovannini, prema Ludovicu Carracciju, 1694. g., bakrorez, 61,2 x 45,2 cm

Voditelj programa: Andro Šimičić

Suradnici: Karmen Lečić, Marta Budicin, Jovan Kliska, Margareta Klofutar

BROJ DOSJEA: 8855 (1), 8856 (2), 8857 (3), 8858 (4), 8859 (5), 8860 (6), 8861 (7), 8862 (8), 8863 (9), 8864 (10), ZAGREB, ILICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Četiri crteža *Spomen-park Dotrščina, Zagreb*, Josipa Seissela, izrađena ugljenom na diskoloriranom industrijskom papiru, na dodir su bila vrlo nepostojana. Lica i naličja bila su prekrivena tankim slojem prašine. Uz rubne zone papirnatog nosioca uočen je veći broj puderotina i deformacija u obliku pregiba. Na licima i naličjima umjetnina zatečene su mrlje i naslage ljepila od samoljepivih traka. Cijela površina papirnatog nosioca bila je blago deformirana jer je umjetnina nekad bila zamotana. Na licima su zatečene aplikacije od sjajnog papira koje su se djelomično odvajale od površine. Najbrojnija su oštećenja u obliku manjih rupica uz rubove i u kutovima nosioca. Uz rubove su također uočeni manji nedostaci papirnatog nosioca.

Crtež br. VIII fotografa i umjetnika Miodraga Đorđevića izrađen je ugljenom, a zatečen u požutjelom paspartuu s drvenim okvirom i stakлом. Cijela površina papirnatog nosioca bila je deformirana, s vidljivim naborima po rubnim dijelovima. Po licu i poleđini zatečena su ljubičasta obojenja, odnosno aktivna plijesan.

Crtež tušem i bijelom temperom *Sv. Cecilia*, Jana Gossaerta iz 16. stoljeća, izrađen je na ručno rađenom papirnatom nosiocu koji je znatno požutio te je bio prekriven smeđim mrljama.

Ostale četiri umjetnine iz zbirke grafički su otisci. Sve umjetnine bile su prekrivene tankim slojem prašine, a većina ih je samo djelomično bila zalijepljena na paspartu, dok su sva četiri ruba bakropisa *Orest proganj od Erinija* Giuseppea Rosaspine bila zalijepljena na požutjeli poleđinski papir koji je oslabio pod utjecajima kiselina. Oštećenja od mikrobioloških uzročnika u obliku rupica uočena su na obje umjetnine Giuseppea Rosaspine. Poderotine i pregibi zatečeni su na svim umjetninama. Sve umjetnine iz Zbirke Benko Horvat bile su smještene unutar neprimjerene opreme.

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorsko-restauratorski zahvati na predmetima. Zatečeno stanje umjetnina opisno je i fotografski dokumentirano. Izmjerena je pH-vrijednost papirnatog nosioca svakog djela kako bi se stekao potpuniji uvid u njihovo stanje i stabilnost; rezultati su pokazali znatniju kiselost papira. Uklonjena je neadekvatna oprema od različitih kartonskih podloga i paspartua (na pet umjetnina) te drveni okvir prekriven aktivnom plijesni s umjetnine *Crtež br. VIII*. Radovi su nastavljeni suhim čišćenjem površinske nečistoće s lica i poleđine umjetnina; uklonjeni su naknadno dodani materijali – rekonstrukcije papirnatog nosioca i samoljepive vrpce. Provedeno je mokro čišće-

nje pet grafika i neutralizacija papirnatih nosilaca kalcijskim hidroksidom, a na četiri umjetnine Josipa Seissela provedena je suha neutralizacija magnezijevim oksidom. Poderotine su konsolidirane, a nedostajući dijelovi dopunjeni novim japanskim papirom slične boje i gramature. Na četiri crteža *Spomen-park Dotrščina, Zagreb* ugljen je fiksiran vodenom parom te su nosioci izravnati pod blagim pritiskom. Izveden je minimalni retuš temperom i suhim pastelama na mjestima papirnatih nadoknada te na mjestima diskoloracije zbog ljepila iz samoljepivih traka. Crteži su na kraju fiksirani fiksativom za ugljen. Na *Crtežu br. VIII* uklonjena je aktivna

plijesan te je na kosoj podlozi natapan etanolom kako bi se dezinficirala podloga. Na svim su umjetninama dopune izrađene japanskim papirom toniranim u lokalni ton. Nakon završetka radova umjetnine su pohranjene u opremu od beskiselinskog kartona, izrađena je pisana i fotografска dokumentacija o izvedenim radovima, a umjetnine su vraćene vlasniku.

a. š., m. b.

Slika 1. *Spomen-park Dotrščina, Zagreb, perspektiva 4-4*, stanje prije radova

Slika 2. *Spomen-park Dotrščina, Zagreb, perspektiva 4-4*, stanje poslije radova

Slika 3. *Orest progonjen od Erinija*, stanje prije radova

Slika 4. *Orest progonjen od Erinija*, stanje nakon radova

Zagreb

Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

1. Bog Otac blagoslivlja Bogorodicu s Isusom i sv. Ivanom Krstiteljem, Pier Francesco Fiorentino, 15. st., tempera na dasci, 74,8 x 39 cm

2. Portret Marije Paoline Borghese, radionica Roberta Lefèvrea, poč. 19. st., ulje na platnu, 32,7 x 24,5 cm

3. Sv. Juraj ubija zmaja, Cavaliere d'Arpino, oko 1600. g., ulje na škriljevcu, 51 x 40 cm

Voditeljica programa: Nelka Bakliža

Suradnici: Matija Marić, Domagoj Mudronja

BROJ DOSJEA: 8779 (1), 8846 (2), 8848 (3), ZAGREB, ZMAJEVAC 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Bog Otac blagoslivlja Bogorodicu s Isusom i sv. Ivanom Krstiteljem* nabavljena je za Strossmayerovu zbirku u Rimu te je od početka atribuirana nepoznatom autoru 15. stoljeća. Poslije je prepoznata kao rad radionice Piera Francesco Fiorentina, slikara koji je imao radionicu u blizini San Gimignana u kojoj su serijski rađene slike zanatskom kombinacijom gotovih oblika i prototipova raznih uzora. Površinu slike prekriva potamnjeli lak te su vidljiva područja promijenjenog retuša, popravci oštećenja na pozlaćenoj punciranoj pozadini, mjestimično odizanje slojeva preparacije i boje te pukotine i oštećenja na ukrasnom okviru. Na način uobičajen za razdoblje u kojem je umjetnina nastala, slika zajedno s ukrasnim okvirom čini cjelinu. Nakon konzervatorsko-restauratorskih istraživanja pristupilo se radovima na licu slike. Postupno su uklanjeni svi naknadno naneseni slojevi: potamnjeli lak s cijele površine slike, stari alterirani retuš na oštećenjima te preslik na Bogorodičinu plaštu. Zatim su na licu slike i na ukrasnom okviru popunjena oštećenja i sanirane pukotine. Oštećenja na pozlati retuširana su zlatnim prahom, dok su oštećenja na oslikanom dijelu umjetnine retuširana restauratorskim smolnim bojama, nakon čega je slika zaštitno lakirana.

Za *Portret Marije Paoline Borghese* poznato je da je u Galeriju stigao 1903. godine. Isprra se mislio da je autor slike P. P. Prud'hon te da prikazuje caricu Josephinu, no ispostavilo se da prikazuje Napoleonovu sestru P. Borghese, i to na temelju njezina portreta u Musée de Versailles, koji je signirao R. Lefèvre 1806. godine. Stoga se za ovu sliku smatra da je umanjena kopija navedenog portreta, čiji je autor jedan od njegovih učenika. Slika je zatečena dublirana na sekundarnog nosioca, a izvorni nosilac ocrtavao se na rubovima slike. Slika je bila napeta na dobro očuvani drveni podokvir. Slikani sloj i preparacija zatečeni su u dobrom stanju, sa samo nekoliko malih oštećenja uz rubove formata. Pri vizualnom

pregledu slike uočene su promjene (preslik) u donjem desnom dijelu slike, a cijela površina bila je prekrivena požutjelim lakom. Slika je uokvirena u drveni profilirani pozlaćeni okvir. Nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, uklonjen je potamnjeli lak i stari retuš. Prilikom istanjanja preslika na donjem dijelu slike primijećeno je da cipela uz rub haljine nije na izvornoj poziciji te je odlučeno da će se prezentirati otkriveno prvotno stanje. Nakon čišćenja, oštećenja su zapunjena kitom i tonski su podložena temperom. Oštećeno područje na donjem desnom dijelu slike rekonstruirano je minimalnim retušem. Na kraju je izведен završni retuš i slika je premazana zaštitnim lakom. Slika *Sv. Juraj ubija zmaja* dio je inventara Strossmayerove galerije od 1867. te je već tada pripisana Giuseppeu Cesariju zvanom Cavaliere d'Arpino. On je bio jedan od važnijih slikara u Rimu, koji su oko 1600. godine počeli svoje manje kompozicije izvoditi na kamenoj podlozi. Pretpostavlja se da je pejzaž u pozadini djelo Flamanca Paula Brila, koji je u Rimu izgradio karijeru upravo slikajući krajolike oko 1600. godine. Slika je u Zavod dopremljena na nedestruktivna istraživanja. Ona su obuhvatila fotodokumentiranje stanja, snimanja u IC i UV dijelu spektra te je u laboratoriju provedena rendgenska fluorescentna spektroskopija (XRF). Istraživanja su pokazala da je slika u odličnom stanju. Nosilac, tanka ploča škriljevca, nema oštećenja ni pukotina, a slojevi podloge i boje odlično prianjaju uz nosioca te nema većih oštećenja ni odizanja podloge i boje. Površinu slike prekriva svijetložučasti lak, a u gornjem lijevom kutu slike uočeno je manje otkrnuće nosioca i sloja podloge i boje te, uz rubove, oštećenja žutog laka.

n. b., m. m.

Slika 1. Bog Otac blagoslivlja Bogorodicu s Isusom i sv. Ivanom Krstiteljem, stanje prije radova

Slika 2. Bog Otac blagoslivlja Bogorodicu s Isusom i sv. Ivanom Krstiteljem, stanje nakon radova

Slika 3. Portret Marije Paoline Borghese, stanje prije radova

Slika 4. Portret Marije Paoline Borghese, stanje nakon radova

Zagreb

Židovska općina

Veliki parohet, nepoznati autor, 19. st., svileni damast, pamučno i laneno platno, pozlaćena traka, vez pozlaćenim nitima, 187 x 295 cm

Voditeljica programa: Petra Franić Haniš

Suradnici: Marta Budicin, Natalija Vasić, Jovan Kliska, Margareta Klofutar, Domagoj Mudronja, Suzana Kallay

BROJ DOSJEA: 8759, ZAGREB, ILLICA 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Parohet je zavjesa od skupocjene i bogato izvezene tkanine na Aron hakodešu, ormaru u kojem se u sinagogi čuvaju svici Tore. Ujedno predstavlja i simbol Zavjetnoga kovčega u kojem su se čuvale Ploče zavjeta (luhot) s Deset Božjih zapovijedi, a najčešće se nalazi u niši ili apsidi. Taj najveći i najraskošniji predmet u sinagogi simbolizira zavjesu pustinjskog svetišta i veo ispred svetinje nad svetinjama Jeruzalemskoga hrama. Izrađuje se najčešće od baršuna, svile, satena i brokata te se bogato ukrašava resama, vrpcama, katkad i biserima i poludragim kamenjem. Površina paroheta izvezuje se cvjetnim motivima te zavjetnim pločama i prikazom brončanih stupova Solomonova hrama, Jahinom i Boazom.

Glavna tkanina predmetnog paroheta je svileni damast, tkanje atlas, krem boje s broširanim stiliziranim akantom viticama „S“ forme i *fleur de lis* motivima od pozlaćenih metalnih niti. Gornji, središnji dio glavne tkanine ukrašen je aplikacijama u visokom reljefu; kruna Tore, Ploče zavjeta (luhot) s Deset Božjih zapovijedi na hebrejskom jeziku, oblaci, Davidove zvjezdice te u svakom kutu stilizirane akantove vitice s peterolatičnim cvjetom na koje se nastavljaju četiri pozlaćene ukrasne trake koje uokviruju navedene aplikacije.

Veliki parohet prema tehnički izrade i dekoraciji od stiliziranih akantovih vitica, heraldičkom ljiljanu i cvjetićima u keper tkanju glavne tkanine stilski potpuno odgovara vremenu nastanka.

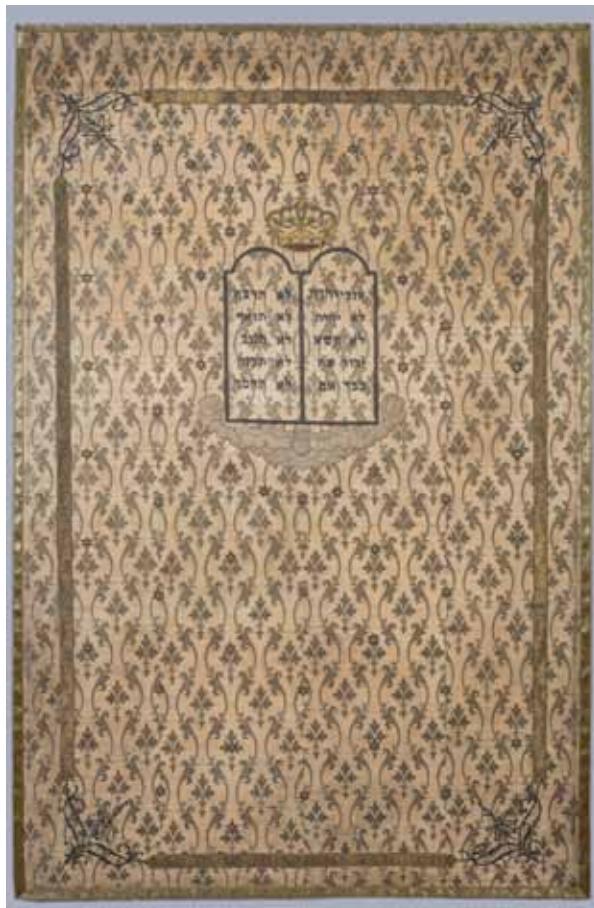
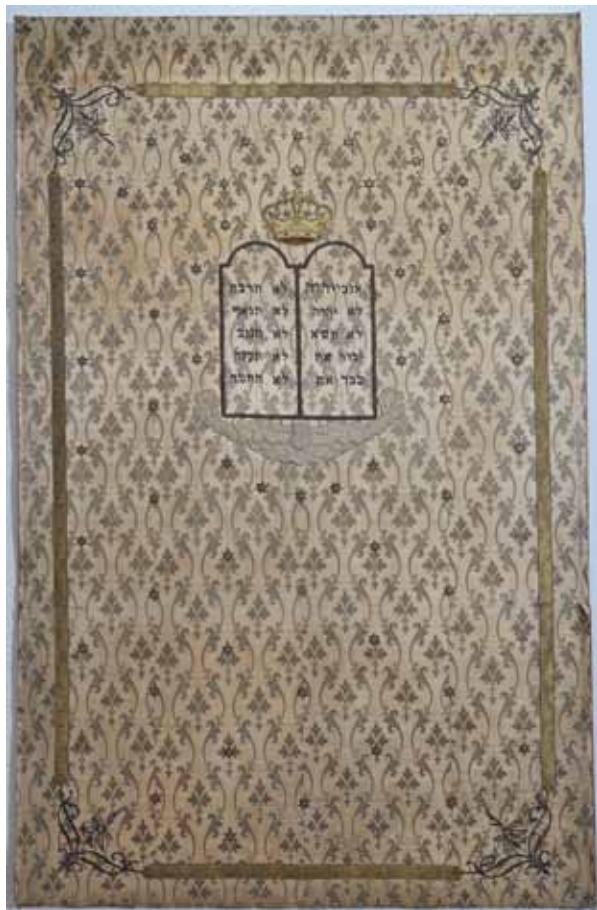
Zatečen je prekriven izrazitim slojem prašine te s oštećenjima (puknuća i poderotine), razbijenih i visećih me-

talnih niti, s vrlo oštećenim bočnim rubovima uz nedostatak niti osnove i potke, mrljama od vlage i nepoznatog porijekla. Metalne aplikacije bile su prekrivene debelim slojem oksida. S poledine je vidljiv sloj bitumenske smole koja je penetrirala do prednje strane glavne tkanine. Na prednjem gornjem dijelu paroheta pronađeni su i tragovi saharidnog veziva s tragovima mineralnog voska. Fotografirano je stanje paroheta *in situ*, prije radova te tijekom i nakon radova. Predmet je potom demontiran s drvenog podokvira te transportiran u radionicu HRZ-a. Izrađena je grafička dokumentacija oštećenja te su uzeti uzorci za mikroskopsku analizu materijala. Svi slojevi predmeta očišćeni su suhim postupkom. Ukrasne trake površinski su i kemijski očišćene. Predmet je relaksiran vodenom parom i izravnat pod staklenim utezima. Velika puknuća glavne tkanine podstavljeni su svilrenom tkaninom, a oštećenja zatvorena svilenum filamentom. Restauratorska tkanina od tila obojena je u zadani ton, položena preko cijele površine predmeta i prišivena svilenum filamentom za glavnu tkaninu te oko svih aplikacija. Nabavljeni je nova tkanina za podstavu te je na njoj sašiven tunel za metalnu šipku za izlaganje. Nabavljeni je nova ukrasna traka, obojena u zadani ton te prišivena uz rubove paroheta. Parohet je vraćen vlasniku te izložen na zidu ispred sinagoge.

p. f. h., m. b.

Slika 1. Prednja strana, stanje prije radova

Slika 2. Prednja strana, stanje nakon radova

Završje Začretsko

Kapela sv. Ane
 Anton Jožef Lerchinger, između 1756. i 1760.
 Zidne slike na svodu svetišta, *fresco-secco*
 Oko 400 x 400 cm
 Voditelj programa: Miroslav Jelenčić
 Suradnik: Matija Deak

BROJ DOSJEA: 1455/1, ZAGREB, RADICEVA 26
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cilj konzervatorsko-restauratorskih radova provedenih 2016. godine bio je potpuno završiti rekonstrukciju slikanog svoda (tehnikom retuša) u svetištu, kao nastavak radova iz 2013., što je dovršeno polovicom listopada, kad je završena posljednja faza restauratorskih radova. Radovi su uključivali završnu rekonstrukciju slikanoga sloja na tri osnovna načina, prilagođena vrsti i opsegu zatečenih oštećenja:

- rekonstrukcija slikanoga sloja izvedena pigmentima vezanim 2 %-tnom otopinom gumiarabike u destiliranoj vodi tehnikom *trattegio*; tim načinom rekonstruiran je slikani sloj na pukotinama i sitnjim oštećenjima na kojima je izvorni oslik bio gotovo potpuno uništen
- rekonstrukcija slikanoga sloja izvedena pigmentima vezanim 2 %-tnom otopinom gumiarabike u destiliranoj vodi tehnikom *aqua sporca*; takvim načinom rekonstruiran je slikani sloj na dijelovima slike koji su samo površinski oštećeni ili izbljedjeli

- rekonstrukcija slikanoga sloja izvedena pastelima (*Schminke*). Pastelima su rekonstruirana veća oštećenja i nedostaci slikanoga sloja uzrokovani djelovanjem izravnoga prodora vlage. Ta tehnika se za sada pokazala uspješnom na baroknim zidnim slikama zbog sličnosti kromatske vrijednosti pastela i izvornoga slikanog sloja. Upravo je tom tehnikom rekonstruiran lik Krista na središnjem prizoru Svetoga Trojstva. Budući da je lik Krista bio sačuvan fragmentarno, kao predložak je prilikom rekonstrukcije poslužio lik Krista također s prizora Svetoga Trojstva, djelo istoga autora, iz crkve Majke Božje Jeruzalemske na Trškom Vrhu.

m. j.

Slika 1. Prizor broda u oluji, stanje tijekom restauratorskih radova

Slika 2. Prizor broda u oluji, stanje nakon završetka restauratorskih radova

Slika 3. Svod svetišta, stanje nakon završetka restauratorskih radova

Zvonimirovo

Veliko polje

Keramički, željezni, brončani i stakleni arheološki nalazi

Prapovijest

Voditelj programa: Mihael Golubić

Suradnici: Petra Dinjaški, Ivan Gagro, Franjo Bračun, Marko Nemeth

BROJ DOSJEA: 739/1, ZAGREB, KAMENITA 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2016. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na nalazima keltske keramike, bronce, željeza i stakla s nalazišta Zvonimirovo – Veliko polje. Ukupno je obrađeno 55 predmeta, od kojih je 37 dovršeno, a na 18 željeznih predmeta pokrenut je dugotrajni postupak uklanjanja soli u sulfitnoj kupki. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi restaurirani su gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen je PVA konsolidant *Mowilith*. Prethodno desalinizirani željezni predmeti čišćeni su pjeskarenjem i mikromotrom, a zatim konzervirani taninom i *Paraloidom B-72* te površinski zaštićeni mikrokristalinskim voskom *Cosmoloid H 80*. Za konsolidaciju i rekonstruiranje upotrije-

bljena je epoksidna smola *Araldit* s grafitnim punilom. Brončani predmeti čišćeni su mehanički, skalpelima i mikromotorom, te tretirani blokatorom korozije benzotriazolom, a površina je zaštićena lakom *Paraloid B-72* i voskom *Cosmoloid H 80*. Staklene perle i ostaci staklenih narukvica čišćeni su kemijski, 15 %-tom kloridnom kiselinom (HCl), nakon čega su ispirani do neutralizacije pH-vrijednosti, a zatim premazani 5 %-tim zaštitnim slojem laka *Paraloid B-72*. Za sve su predmete izrađeni crteži u mjerilu, a radovi su popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. go.

Slika 1. Keltsko oružje, stanje nakon radova

Slika 2. Keltska posuda, stanje nakon radova

Žminj

Kaštel Žminj

Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

Voditelj programa: Josip Višnjić

Suradnici: Siniša Pamić, Nenad Kuzmanović

BROJ DOSJEA: 1958, VODNjan-JURŠIĆI, JURŠIĆI 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološkim istraživanjima poduzetim 2016. trebalo je definirati arhitektonske gabarite kaštela i kompleksnu stratigrafiju arheološkog nalazišta. Njihovom provedbom potvrđeno je izrazito arheološko bogatstvo koje se odnosi na razdoblje od brončanog doba do ranog novog vijeka. Prikupljeni arheološki nalazi potvrđuju da je na platou koji poslije zauzima srednjovjekovni grad u brončanom dobu također postojalo naselje, o čijim gabaritima za sada možemo samo nagađati. Nakon duljeg vremena u kojem je prostor bio napušten, tijekom ranog srednjeg vijeka ponovno postaje mjesto formiranja naselja čiji se materijalni tragovi za sada svode isključivo na pokretne arheološke nalaze, koji međutim ipak daju nedvojbenu potvrdu korištenja prostora u stambene svrhe. Sudeći prema pronađenim arheološkim nalazima, naselje doživljava znatniji razvoj u I. ili II. st., jer načini datirani nakon spomenute granice postaju znatno brojniji. Iako istraživanjima u 2016. godini nisu prona-

đeni ostaci nepokretnih arheoloških nalaza iz razvijenog srednjeg vijeka, poznati su iz prethodnih istraživanja. Tijekom kasnog srednjeg vijeka na navedenoj se lokaciji gradi gradski kaštel, što je uvjetovalo rušenje nekih starijih objekata. Gradnja kaštela popraćena je većom promjenom inventara pokretnih arheoloških nalaza; od tada počinju dominirati ulomci luksuznijeg, glaziranog stolnog posuđa. Ta pojava veće količine luksuznijeg i skupljeg posuđa svakako je uvjetovana i karakterom razdoblja u kojem takvo posuđe postaje dostupno, no ne smije se zanemariti ni činjenica kako u kasnosrednjovjekovnom razdoblju na tom mjestu ipak žive pripadnici viših društvenih slojeva, koji su si mogli priuštiti i više skupocjenijeg uvezenog posuđa.

j. v.

Slika 1. Ostaci sjevernog bedema kaštela

Slika 2. Koštana kockica za igru iz slojeva razvijenog srednjeg vijeka

Žumberak

Crkva sv. Nikole biskupa

Kasni srednji vijek / novi vijek

Voditeljica programa: Ana Azinović Bebek

Suradnici: Andrej Janeš, Petar Sekulić

BROJ DOSJEA: 1596/1, ZAGREB, KOŽARSKA 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja traju s prekidima od 2006. godine i dio su konzervatorsko-restauratorskih radova na obnovi crkve. U 2016. godini trajala su od 8. do 22. kolovoza, a sudjelovalo je šest studenata Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu u sklopu terenske nastave.

Svrha istraživanja u 2016. godini bila je daljnje definiranje rasprostiranja groblja i grobljanskog zida. Definirane su 62 stratigrafske jedinice – od toga su dio arheološki slojevi, dio grobovi (52), a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 90, od br. 434 do br. 524, uključujući i prijašnje godine istraživanja): nešto keramičkih, kovinskih i staklenih ulomaka koji se obrađuju na Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Dokumentiranje se obavljalo totalnom stanicom. Svi zidovi, slojevi i grobovi nacrtani su u mjerilu 1:20, a izra-

đena je i iscrpna fotodokumentacija. Također su tijekom istraživanja rađeni 3D modeli grobova. Kosturi iz grobova analizirani su u Antropološkom centru HAZU-a. Nalazi pronađeni u grobovima potvrđuju gornju dataciju groblja, dok donja još nije potvrđena. Prema nalazima, to može biti 14. stoljeće, međutim ostaje još istražiti veći prostor groblja, kako bi se mogao dobiti točan podatak o počecima ukopavanja na groblju oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku.

Nakon dovršetka istraživanja, sonda i zidovi prekriveni su geotekstilom i zatrpani, a cijeli prostor obilježen je signalnim trakama.

a. a. b.

Slika 1. Grobovi u vrijeme istraživanja 2016. godine

